346 12

LILLI PROMET

Sat fără bărbați

Lilli Promet (n. 1922), cunoscută în literatura estoniană drept maestră a genului scurt, se dovedește a fi și o excelentă romancieră.

Succesul deosebit de care s-a bucurat și în rîndul cititorilor români romanul „Primavera" (1971) — apărut la Editura M. Eminescu în colecția „Romanul de dragoste" (1977) — este cea mai bună recomandare pentru SAT FĂRĂ BĂRBAȚI (1962). Într-o manieră literară atractivă, autoarea evocă subtil, pe un fundal dramatic, întîlnirea dintre un univers nordic și unul oriental. Prin relatarea discretă a biografiilor — cînd retrospectiv, cînd în evoluția lor prezentă — se constituie existențele eroilor, cu dramele lor mari și mici, succesivele destrămări și refaceri ale microcosmosurilor.

EDITURA UNIVERS

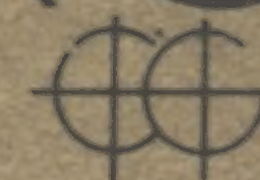
GLOBUS

Lei 16,50

LILLI PROMET Sat fără bărbați 1980

LILLI PROMET

SAT fără bărbați

Colecția GLOBUS / Editura Univers

COPERTA COLECȚIEI DE ION STATE
Ilustrația de Silvia Coțovanu; Grafica de Viorel Popescu

Лилли Промет

Деревня без мужчин
(„MEESTETA KÜLA“)

Издательство „Известия“, Москва, 1973

GLOBUS

LILLI PROMET

Sat fără bărbați

Traducere de
IULIAN NEACȘU și PETRE UNGHIANU

EDITURA UNIVERS
București
1980

Capitolul întîi

1

Acestea nu erau drumurile pe care erau ei obişnuiţi să meargă. Naiba ştie ce fel de drumuri erau! Cu un ceas-două în urmă, prăfoase şi netede, ca o arie de treierat, ele se schimbaseră într-o oglindă compactă de apă, din care, ca nişte insuliţe, ieşeau în afară locurile mai uscate. Obosiţi şi chinuiţi de sete, caii se opreau cu încăpăţînare, iar căruţaşii, pierzîndu-şi răbdarea, le vîrstau spinările năclăite de năduşeală.

— Na-na! Na-na! Na-na!

Căruţaşul face tot ce poate, stă însă în puterile lui să oprească ploaia şi să oblige caii să umble mai repede? Călătorii însă nu vor să se împace cu asta — ei, ca şi muştele de toamnă, sînt somnoroşi şi răi. Pînă şi fermecătorul inginer Sitska. Tot drumul a fost un exemplu de bună dispoziţie, a glumit şi a îngînat cîntece hazlii. Acum, chiar şi el se hurducă în fundul căruţei, cu capul în piept şi cu pălăria rotundă, neagră, ca o căldare, trasă pe ochi. Claia umedă de lîngă el este soţia lui, Vanda Sitska. Nora lor, Liili, încearcă să acopere cu strigătul ei scîrţîitul roţilor.

— Ce-i ?

— Temperatură ! Liili dădu la o parte marginea păturii.

Inginerul plescăi din limbă și începu să-i facă mutre nepoțicii. Fetița scoase o mînă din pătură. Din pălăria îmbibată de apă cădeau picături mari, cădeau des și precis, ca dintr-o pipetă.

— Rabdă, Triinuke, în curînd se va ivi și soarele.

— Unde este soarele ? întrebă copilul.

Unde să fie ? Ploaie, necunoscut, dor de casă.

Convoiul de zece căruțe înainta încet și cu încăpățînare. Roțile se înfundau greoi în noroi. Noroiul se zvîrcolea sub roți și clefăia sub tălpi. Șuvoaiele cenușii ale ploii biciuiau fața și spatele, iar picăturile, cît un bob mășcat de grindină, bășicau băltoacele.

Pămîntul clocotea.

Chipurile ude ale oamenilor erau încremenite și posomorîte. Chiar și copiii nu mai îndrăzneau să facă nazuri. Crăpăturile somnoroase ale ochișorilor lor iscodeau de sub prelate.

— Hei, omule, cine te-o fi alungat din casă la marginea lumii ? scuipă înaltul și chelul Johannes Jemel.

— Parcă singur n-ai ști, îi răspunse Ruudi Populus, un bătrîn domol, cu caschetă.

Undeva, la peste două mii de kilometri în urmă, le rămăseseră casele. La asta se gîndeau toți. Bondoaca și răbdătoarea Tilde și fiica ei Kristina. Și Eeva. La popasuri, ea se pricepea să înnoade relații folositoare, să facă rost de tichete pentru supă și nu se pierdea cu firea niciodată. Acum privea și ea ploaia, înghițindu-și lacrimile.

În căruța a șasea, mica Iaria se sprijinise de marele și puternicul său bărbat.

Undeva îndărăt, dincolo parcă de această ploaie, era casa ei — odăița și bucătărioara. Pe polițe cratițele străluceau. Și patul... Te așezai în așternut, pe cearșaful alb ca zăpada, sub plapuma călduroasă, și adormeai sperînd în ziua ce avea să urmeze, chiar dacă erai foarte obosită și ți se părea că ești nefericită. Și totuși, chiar și acum, cînd își jelea casa, viitorul nu o înspăimînta. Doar era și Hannes cu ea. Și atîta timp cît Hannes este alături de ea, n-are de ce să fie neliniștită.

— Iaria ! spuse posomorît Hannes soției sale, ai cărei ochi erau plini de lacrimi. Oare apa aceea, care cade din cer, nu-i prea destulă ?

Vanda Sitska, soția inginerului, ducea dorul căminului său, fotoliului său, volumașelor lui Voltaire, unui ceai fierbinte și unui pled pe picioare... Camerista Anna deschide larg ușile mari de sticlă și pătrunde fără zgomot înăuntru, împingînd măsuța cu sandvișuri...

Un șes nesfîrșit li se întindea în față, fără nici un singur sat. Se întuneca, începu să bată vîntul.

...Era undeva lîngă casă. Liili și Trina se dădeau cu săniuța. Fulgii de zăpadă, apoși, li se lipeau de obraji. Liili tîra cu greutate sania la deal, și Trina o ajuta — trăgea de funie. Dar din pricina asta, săniuța devenea și mai

grea. Obosite, se opriră în cele din urmă, şi Trina zise :

— Mamă, mi-e frig.

Liili îi suflă în palme şi o întrebă :

— Acum ţi-e cald ?

Fetiţa clătină din cap. Atunci Liili îşi scoase paltonul şi înfăşură copilul, care tremura. Dar Trina scutură din nou din cap şi spuse trist :

— Mamă, mi-e frig.

Liili se trezi din somn. Fetiţa dormea în braţele ei înlemnite.

Au intrat într-un sat tătăresc, haşurat de ploaie, prin poarta înaltă a colhozului. Scîrţîind, prima căruţă se opri, iar după ea şi celelalte. S-au oprit pentru mai mult timp.

Întrebări, nedumerire. Strigăte.

— Ce s-a întîmplat ?

Nimeni nu ştia.

— Unde-i călăuza ? A dispărut ?

Vanda, soţia inginerului, îşi scoase capul din gulerul înalt al paltonului. Şi ea, ca şi ceilalţi oameni, chinuiţi şi îmbătrîniţi de oboseală, privea prin ploaie, cu o licărire de speranţă.

Era a doua lună de cînd se aflau în necunoscut. Pînă şi în somn continuau să vadă oraşe, aşezări şi staţii de cale ferată distruse, copacii pîrjoliţi din vechile parcuri şi cei înşiraţi în lungul drumului. Uneori, trenul gonea zile şi nopţi întregi înainte, iar după aceea încremenea multă vreme undeva, în mijlocul unei păduri sau în stepă, lăsînd cale liberă eşaloanelor cu trupe, tancuri, tunuri şi muniţii. Eşaloanele treceau în mare grabă spre front.

După aceea, pe neaşteptate, trenul se punea în mişcare, lua dintr-o dată viteză, şi oamenii, strigînd, se străduiau zadarnic să-l ajungă din urmă. Trezindu-se din somn într-un vagon ticsit care mirosea a scutece, ei se obişnuiseră să vadă aceeaşi staţie, binecunoscută, în care stăteau deja de o săptămînă întreagă. Aceeaşi faţadă a unei gări, cu inscripţia „Apă clocotită“, figuri de ipsos, mulţimea călătorilor pe peron, micile scuaruri de pe lîngă gări, pline de oameni — greu de plecat. Ce să-i faci ? Căile ferate sînt supraîncărcate şi aglomerate de eşaloane. Frontului îi trebuie pîine, echipament şi apărători.

În scurtele lor opriri, soldaţii tineri dansau cu fetele chiar pe peroane, le împărţeau copiilor evacuaţi din ciorba lor de varză de la cazan şi cîntau vechile cîntece din timp de pace. Atunci, pentru o clipă, erau uitate greutăţile drumului, că de multă vreme copiii nu sînt îmbăiaţi, constipaţiile, diareele, păduchii... După ce găseşte primul păduche pe corpul său, omului îi e scîrbă de el însuşi şi tot timpul stă cu ochii în patru : oare nu i s-a mişcat ceva prin păr sau prin sîn ? Aşa că nu mai ştii dacă e vorba de un păduche sau pur şi simplu de nervi.

Călăuza, care se dusese să se intereseze de popasul pentru noapte, se întoarse la convoi şi căruţele se tîrîră spre sat.

Ferestrele se luminau, oamenii apăreau în pragurile caselor. Jemel, înalt, chel, făcu semn

cu cotul tovarăşului său de drum, Ruudi Popu lus :

— Auzi ! Nevestele tinere ne poftesc la c petrecere ! Ştiu ele că eu şi cu tine sîntem bărbaţi în toată puterea.

Inima tînjea după aceste luminiţe licărind !

Bidonul de lapte, care se bălăbănea în coada ultimei căruţe, zăngănea bucuros. Parcă suna un clopoţel...

2

Era o dimineaţă posomorîtă. Se lăsase ceaţă. Satul, cu căruţele împrăştiate şi cu caii jumulind iarba, părea cîmpul unei bătălii ce avusese loc de curînd.

Era un sat atît de nou, încît bîrnele proaspăt cioplite încă nu-şi pierduseră culoarea. Şi era aici atît de curat, încît toate popasurile de noapte petrecute de curînd prin sălile de aşteptare ale gărilor, prin clasele şcolilor, pe paturile comune ale vapoarelor, toate nopţile petrecute sub cerul liber îţi reveneau în minte.

Oamenii cădeau într-un somn greu, fără vise, dar se trezeau amorţiţi şi obosiţi, de parcă nici n-au închis ochii toată noaptea. Îi îmbrăcau pe copii, însă continuau să doarmă de-a-n-picioarelea.

Kristina stătea încă întinsă pe salteaua de puf, frumoasă şi molatică din pricina somnului ; Tilde tăia pîinea, iar Eeva fuma. Dincolo de cerceluşii trandafirii se vedea pe geam un petic de cer înnorat.

O băbuţă cu o basma ce-i cădea pe umeri puse pe masă samovarul. Răsuci pe degete un zuluf auriu al Kristinei şi spuse aprobator :

— *Tcecek*[1].

Pruncul din leagănul legat de tavan începu să plîngă şi să-şi frece ochii cu pumnişorii, şi pumnişorii lui erau ca nişte boboci de trandafiri. Bunica îi vîrî un biberon în gură, clătină puţin leagănul şi arătă cu mîna spre cîmpiile triste şi potopite de ploaie ce se întindeau dincolo de fereastră.

— Război... Înţelegi ?

— Da, spuse Tilde. Bărbaţii au plecat la război. Au plecat lucrătorii. Oare nu asta a vrut să spună bătrînica ?

Asta. Şi că ei îi e milă de aceşti bărbaţi din toată inima şi că îi compătimeşte. Bătrînica turnă ceai în ceşti şi aduse un borcan cu lapte din cămară, lăsîndu-şi papucii la uşă şi umblînd numai în ciorapii ei albi pe duşumeaua nevopsită. Pentru prima dată vedea o femeie care fumează.

Allah ! Allah !

Oare una ca asta poate să facă copii ? Ea a avut nouă, cinci fii i-a petrecut la război, în căruţe împodobite cu flori.

Allah ! Allah !

...Dar unde sînt acum copiii Eevei ?

Acolo ! În patrie ! În Estonia !

— Nu pleca ! o rugase bărbatul pe Eeva. Rămîi !

---

[1] Floare frumoasă (în l. tătară).

Dar ea îşi aruncă în geamantan două rochii noi de mătase, lenjerie şi un cearşaf de baie. Pentru două luni ajung şi astea! Războiul nu poate dura multă vreme! Toţi gîndesc aşa. Eeva nu crede în invincibilitatea armatei hitleriste. Dacă pînă acum nu s-au învăţat ei minte în Europa, în Rusia au să-nveţe negreşit.

Fiica ei n-a venit s-o conducă. Eeva a întîlnit-o pe Aino în curtea fabricii.

— Nu vreau să mai ştiu de tine! izbucni furioasă fata.

Eeva fu ajutată să se urce într-un camion. Muncitorii, cu puştile pe umăr şi cu cartuşiere la brîu, evacuau femeile şi copiii. Eeva vru să-şi sărute fiul.

— Ne privesc toţi, mamă, se sfii băiatul. În amintire, fiul îi rămăsese aşa, în curtea fabricii, pe fondul clădirilor cu ferestrele lipite în cruciş cu benzi de hîrtie. Înalt, grav ca un bărbat adevărat şi duios ca un copil. Ţinea puşca în mînă cu mîndrie şi visa la fapte eroice. Bietul copil! Moartea încă nu înseamnă nemurire!

Omul înţelege multe în viaţă prea tîrziu. Ultimul an distrusese chiar şi mica aparenţă de înţelegere din familia lor. Eeva era pentru puterea sovietică. Anton era împotrivă, fiul lua partea mamei, fiica împărtăşea părerea tatălui. La început, se fereau de brutalităţi exagerate, dar certurile se adînciră şi se înmulţiră mai apoi ca nişte fisuri. Vecinii clătinau din cap: „Iată ce face politica!"

— Doar tu eşti muncitor! Oare pe cine regreţi? încerca Eeva să-l facă pe soţul ei să-şi schimbe părerea.

Iar Anton îşi ducea soţia la şifonier, lovea cu palma în măsuţa de toaletă, în fotolii, trăgea de draperii:

— Oare am trăit noi rău?

— Dar toate astea nu ni le-a dăruit nimeni, răspundea Eeva. Toate s-au dobîndit cu trudă...

— Şi mai zici că patronul era un vampir?

— Era... spunea Eeva.

— De fiecare sărbătoare el ne dăruia un salariu pe o lună. A construit un club pentru muncitori, o linie de tramvai, un bloc cu cinci etaje. A deschis un magazin pentru muncitori cu preţuri reduse. De sărbători, la reuniuni, dansa cu muncitoarele, le plimba cu maşina. Oare astea-s minciuni?

— Un măgar! strigă Eeva.

Eeva nu se pricepea să-i explice soţului ei că blocul construit de patron pentru muncitori şi prăvălia deschisă de el îi aduceau acestuia un mare venit. Muncitorul cîştiga cenţi, patronul — coroane. Materia primă o primea fără taxe vamale, aproape pe degeaba, iar şinele de tramvai i-au adăugat un milion la contul lui bancar.

— Şi ce-i cu asta? se miră Anton. Trăia şi el şi dădea şi altora!

N-aveai ce vorbi cu un om atît de greu de cap, el nu voia să înţeleagă nimic. Mai mult decît orice, Eeva detesta explicaţiile. E bine ca fiecare să înţeleagă totul singur.

Eeva n-a fost o soţie fidelă, dar pe copii, vede Domnul, îi iubea din toată inima. Fericire însă n-a fost.

Fiecare îşi are slăbiciunile sale... Anton închidea ochii la slăbiciunile Eevei. El cerea numai ca Eeva să salveze aparenţele şi să nu arunce banii fără rost. Dacă soţia i se întorcea acasă prea tîrziu, Anton bombănea :

— Te tot învîrteşti aiurea ! Iar te-au lăsat pingelele !

Anton avea trăsături fine, nasul drept, puţin coroiat, şi barbişon. Era un bărbat înalt, bine făcut. Toţi îi spuneau Eevei :

— Ai un bărbat frumos. Ca un baron.

Dar pentru dragoste şi fericire nu-i destul să arăţi frumos ca un baron. O scoteau din sărite mărginirea şi zgîrcenia lui Anton. Îşi vîra nasul şi în cratiţe.

— E oare carnea chiar atît de scumpă ? Ieri carnea era mai ieftină, iar supa la fel de grasă.

În fiecare seară socotea cheltuielile ; dacă lipseau doi cenţi, nu putea să adoarmă.

— Dă-ţi osteneală şi adu-ţi aminte pe ce s-au dus aceşti bănuţi ? o ţinea el.

Mama lui Anton se plîngea cunoscuţilor de căsnicia nefericită a fiului ei : „La ce s-o fi gîndind Eeva asta ? Anton e un bărbat devotat, atît de harnic, econom, curat. Nu bea, nu fumează, nu aruncă banii pe cinematografe şi teatre. El singur are grijă de îmbrăcămintea copiilor, verifică dacă ciorapii şi nasturii le sînt în bună stare, face singur cumpărăturile

pentru iarnă. Femeile uşuratice au totdeauna parte de bărbaţi buni !“

Eevei i se urîse cu Anton.

Chiar şi duminica, cînd se plimbau prin oraş, Anton nu scotea o vorbă. Purta un costum din stofă englezească de bună calitate, pălărie, cravată, un baston în mînă, ca un aristocrat. Îi cîntărea cu o privire pe cei întîlniţi şi era mulţumit cînd i se dădea atenţie. Doar în răstimpuri se încrunta şi împărţea copiilor scurte poveţe şi lungi dojeni :

— Aadi, nu călca strîmb ! Scîlciezi ghetele ! Aino, îţi murdăreşti ciorapii. Dacă o să fie spălaţi prea des, se vor rupe şi n-ai să-i porţi multă vreme.

Iar cînd, la masă, se aşeza un om în plus, toată seara Anton se uita în gura lui, păzind zaharniţa şi untiera. Cu timpul, Eeva se obişnuise cu caracterul lui. Ridica din umeri şi se resemna. Dar o trăgea afară din casă, se plictisea şi visa o dragoste adevărată, o fericire adevărată, un soţ adevărat. Şi, cu toate că micile ei aventuri şi uşoarele ei pasiuni se sfîrşeau dezamăgitor, i se părea totuşi că înainte o aşteaptă neapărat ceva mare şi frumos.

Da, fisurile se adînciseră, cu toate că Anton nega acest lucru cu încăpăţînare, şi în neînţelegerile sale de familie îi învinuia doar pe roşii. Îl privea cu ochi răi îndeosebi pe Aadi, fiindcă acesta intrase în Comsomol. Dar relaţiile dintre tată şi fiu deveniră cu adevărat duşmănoase după o seară îngrozitoare.

Aadi se întorsese tîrziu acasă de la o adunare.

— Unde mi-ai umblat ca o haimana ? îl întrebă Anton.

— N-am umblat ca o haimana, se simți Aadi jignit.

Stînd în ușa camerei sale, Aino își pilea liniștită unghiile.

— Se duce la soldații ruși, ca să învețe să danseze *cazaciok*, înțepă ea cu venin și surîse ironic și răutăcios, observînd pumnii strînși ai fratelui. Tovarășe comsomolist, îl întărîtă ea, în curînd s-a zis cu voi.

— Ce vrei să spui cu asta ? întrebă băiatul, care se făcuse palid.

— Ai să vezi singur, cînd vor începe frunzele să cadă [1]... Atunci să nu te bizui pe mila mea !

Aadi mai auzise asemenea vorbe și mai înainte. Băiatul se repezi, dar tatăl îl apucă de mînă :

— Așa te învață Comsomolul tău ? și îi dădu o palmă.

— Ticălosule ! țipă Aino, trînti ușa cu zgomot și împinse divanul în dreptul ei.

— Ce sînt baricadele astea ? se înfurie Eeva, care pînă atunci le urmărise cearta fără să scoată o vorbă.

— Păi lepădătura asta roșie poate să și omoare și să jefuiască. Ei sînt în stare de orice ! urlă fiica.

Pe timpul burgheziei, la birou erau angajate numai fete tinere și frumușele. Așa ca Aino. Băiatul patronului le plimba cu mașina,

[1] Parola contrarevoluționarilor estoni (n.a.).

le invita la *five-o-clock*-uri și la baluri. Eeva nu se neliniștea în mod deosebit : ca și tatăl său, Aino era înfumurată și calculată. Fiecare zîmbet, toți nurii ei trebuiau s-o ajute să se căsătorească într-un mod avantajos.

Eeva tăcea și se consola cu gîndul că o asemenea fată ca Aino nu va ajunge prea departe cu treburile amoroase.

Eeva nu se hotăra să-i interzică anumite lucruri, s-o mustre sau s-o prevină. Aino i-ar fi spus :

— Dar tu ce faci ?

Timpurile noi aduseseră însă schimbări în viața lui Aino. Și ea începuse să le urască. Cît de aproape fusese fericirea : o casă în afara orașului, cu teren de tenis și piscină, un cîine mare cît un vițel, adus din străinătate, un automobil-sport, o poziție în societate, invidie jur împrejur și musafiri la cină...

De aceea Aino strîngea din pumni și aștepta să vină timpul cînd vor începe să cadă frunzele...

Greu e să fii mamă ! Eeva înțelegea totul, dar nu putea schimba nimic, căruța familiei lor mergea de capul ei mai departe...

Toți se și așezaseră la locurile lor, gata de plecare, și Eeva trebuise să se grăbească. Vîntul zdrențuia norii și zvînta pămîntul.

3

Ieșise soarele, așa cum îi făgăduise inginerul Sitska nepoțelei sale Trine. Un vînt pu-

ternic vălurea grînele, date în pîrg ; zburînd de nu se știe unde, un roi de fluturași se juca deasupra drumului. Călăuza, poreclită Roșcatul din pricina culorii părului, culese de pe marginea drumului o mînă de păstăi de mazăre și le aruncă Kristinei drept pe genunchi.

Alte și alte sate le ieșeau în întîmpinare. Unele cu pervazurile de la ferestrele caselor încrustate și cu garduri înalte, altele cu acoperișuri surpate de stuf și cu hornuri de lut. Natura însăși se purta în chip deosebit față de aceste locuri. Pe unele le lipsise cu totul de pădure, chiar și un tufiș mai măricel era greu de găsit prin împrejurimi, iar florile de pe pervazurile ferestrelor erau pipernicite, cu tulpinile străvezii, apoase.

Convoiul urcase un deal. Kristina bătu deodată din palme și scoase un strigăt. Jos, într-o vale bogată în verdeață, se întindea un sat cu o moschee ponosită și cu semiluna în vîrful ascuțit al minaretului. Un rîu încins de soare le șerpuia dinainte. Jur împrejur înfloreau lanuri de in, albastre-albastre ; Roșcatul mergea lîngă căruță, căutînd o temă de conversație, numai ca să fie alături de Kristina și s-o privească în ochi. Îi spunea și el fetei, floare.

— *Tcecek.*

Înspre el se grăbea Ruudi Populus, cu o șapcă cu cozoroc în formă de plisc și cu o manta de ploaie, iar la ureche, cu o floare de cîmp. Bătrînul arăta voinic ; avea pulpe musculoase, un grumaz puternic, o burticică potrivită și niște ochi mici și inteligenți sub

sprîncenele stufoase care adăposteau un surîs ironic, un nas gros și niște obraji roșii. Mîinile însă meritau un capitol separat : munca grea nu este cosmetică.

El se apropie ca să întrebe călăuza cînd vor ajunge la destinație.

După părerea Roșcatului, mai rămăseseră de parcurs vreo patruzeci de kilometri.

Populus se scărpină după ureche și continuă să meargă alături de căruță, examinînd-o pe fata cea frumoasă și tînără, pe mama ei plinuță și mică, și pe Eeva, care trăgea dintr-o țigară.

Razele fierbinți ale soarelui își făceau efectul și oamenii, încetul cu încetul, începură să-și scoată hainele de prisos. Iaria își arunca privirile asupra cîmpurilor nemărginite și ofta :

— Ce de lume ar trebui ca să le facă față !

I se părea că este o gînganie neînsemnată în fața acestei mări mișcătoare de grîne, iar sentimentul chinuitor al dorului de casă se instăpîni din nou în sufletul ei.

Estonia ! Săracă și mică. Cîmpuri foarte mici. Faci un pas — luncă, faci altul — pădure. Pe cînd aici mergi și mergi și cîmpurile n-au capăt. Trăiseră prea sărăcăcios și prea modest, ca să se poată obișnui dintr-o dată cu spații impunătoare. Lui Hannes însă îi plăceau întinderile vaste.

— Privește !

De două ori opriră în niște sate, deshămară și adăpară caii.

Oamenii se întinseră pe iarbă, luară cîte o gustare, fumară, copiii alergau în preajmă. Numai inginerul Sitska stătea cu brațele încrucișate la piept, ca o căpetenie de oști, și cerceta iarba fragedă, florile dintr-o vîlcea și pădurice, la poalele căreia șerpuia un rîu, limpede, aproape alb, ca și cerul. Vanda luă dintr-un paneraș pîine și carne, iar Liili, mai cu de-a sila, mai cu rugăminți, încercă s-o silească pe Trina să înghită măcar o bucățică. Dar Trina o respingea, întorcea fața plînsă, și Liili îi privea cu invidie pe ceilalți copii care alergau și săreau cu coltucele de pîine în mîini. Tare o mai durea inima pe Liili din această pricină...

Spre seară, ajunseră la centrul raional. Aici erau o farmacie cu pridvor mic, dar înalt, cu sticluțe multicolore de medicamente în geam, o tipografie cu firmă de sticlă, o Casă de Economii și o Casă de cultură. Pe malul unui rîu, între sălcii stufoase, o moschee își înălța spre cer semiluna, iar în piața din fața Comitetului Executiv raional, pe un stîlp mult mai înalt decît minaretul lărmuia un difuzor.

Dintr-o ceainărie ieșeau niște bărbați care își potriveau cutele de la bluzele lor fără semnele distinctive ale gradelor. Alți bărbați, îmbrăcați exact la fel, treceau pe strada principală în căruțe înalte cu coviltir. Femeile, cu șorțuri și basmale albe și brodate, se dădeau în grabă la o parte din calea lor.

Convoiul coti și traversă un teren plin de verdeață, împrăștiind și speriind un cîrd de gîște. Venindu-și în fire, gîștele își întinseră

gîturile lungi, începură să sîsîie și gîgîiră cu răutate încă multă vreme, ca femeile certărețe care nu pot să se potolească.

Caii s-au oprit în fața clădirii albe și moderne a școlii. Roșcatul aruncă hățurile în căruță și plecă la punctul de evacuare. Împrejurul noilor veniți se aduna lumea. Erau refugiați din diferite locuri, aruncați încoace de război. Fiecare nădăjduia să întîlnească un cunoscut, să audă noutăți în legătură cu meleagurile sale natale.

— Sînteți din Moscova ?

— Nu.

— Din Leningrad ?

— Nu.

— Poate că din Minsk ?

— Nu.

— Poate că știți ceva de Grodno ? întrebă un evreu cu ochi înspăimîntați.

— Nu.

— Dar dincotro veniți ?

— Din Estonia.

Inginerul Sitska încercă să arunce o privire prin ferestrele caselor și hotărî în sinea sa că se poate trăi pe aici.

Îi era dor de o baie, de rufărie și de un așternut curat. Dar abia se lăsase pradă visurilor, că și apăru Roșcatul cu o listă în mînă : cei veniți urmau să fie împrăștiați prin diferite colhozuri. Se auziră strigăte de nemulțumire.

— De ce să nu-i lase aici pe bieții oameni ? Sînt istoviți de un drum lung, de ce să se urnească iarăși, cu copii, să orbecăie prin

noapte ? Oare cînd se vor sfîrşi odată aceste chinuri ?

Liili plîngea în hohote la căpătîiul fetiţei sale bolnave, şi inginerul Sitska puse mîna pe umărul nurorii, ca s-o liniştească.

Roşcatul privea în pămînt. Nici pentru al său *Tcecek*, floarea cea frumoasă, nu putuse găsi un adăpost pentru noapte în orăşelul ăsta atît de aglomerat. Şcoala era ocupată, Casa de cultură şi ea era ocupată, chiar şi casa Roşcatului era înţesată de oameni.

În cele din urmă se potoliră. Nu mai aveau putere ca să se supere şi să se certe. Nu mai simţeau decît o indiferenţă deplină şi dorinţă de linişte.

Inginerul oftă cu umilinţă şi îşi puse pălăria.

— Cît mai e de mers ?

— Douăzeci şi cinci de kilometri, îl linişti Roşcatul.

Căruţa lui Sitska fu urmată de alte două căruţe, care, zdrăngănind, se pierdură din vedere pe drumul mare.

Merseră multă vreme prin noaptea întunecată. Războiul îi gonea mai departe, tot mai departe. Capetele celor aţipiţi se aplecau cînd într-o parte, cînd în cealaltă. Peste tot era întuneric : pe drum, în cer şi în suflet.

Capitolul al doilea

I

Aici, deşi bătrînii vorbeau prost ruseşte, iar femeile se făceau înţelese numai prin gesturi, totuşi izbutiră să-şi facă un rost şi să se înţeleagă în toate privinţele. Din fiecare casă veneau femei, care cu un lighenaş, care cu o găleată, cu o lampă de petrol sau cu un cleşte pentru cărbuni. Fiecare le aducea refugiaţilor ce putea, ca măcar cît de cît să le mai uşureze viaţa şi să le facă traiul mai acceptabil. Tătăroaicele clătinau compătimitor din cap şi spuneau ceva duios în limba lor. Tilde era mişcată.

— Buni mai sînt oamenii pe aici, îi spuse ea Eevei.

La început refugiaţii din Estonia se simţiră locuitori provizorii, întîmplători ai colhozului. Ei nădăjduiau că în curînd vor putea să se reîntoarcă acasă. Nu se îndoiau că asta se va întîmpla foarte curînd. De aceea, aici totul le era străin, şi pîinea, şi normele, şi treburile colhozului, şi satul Takmakul Vechi, care se întindea pe aproape doi kilometri. Satul începea de la malurile rîuleţului Şaitanka, pragul primei case dădea chiar către apă, iar ul-

tima se afla pe munte, într-o pădurice tînără de stejari.

Rîul, ca un cuțit, tăia marele sat în două : Takmakul Vechi și Takmakul Nou ; vara scădea, și pe alocuri albia lui galbenă se usca. Hotarul dispărea, puteai să umbli și să te plimbi în voie.

Viața în Takmakul Vechi decurgea într-un ritm de la care nu se abătea nimeni. Odată cu revărsatul zorilor, brigadierul trecea pe sub ferestrele oamenilor și îi chema pe toți la muncă, la magazie li se dădeau tuturor greble, furci, coase, cei vîrstnici plecau la cîmp ; în sat rămînea gloata copiilor, numai în cămășuțe și fără pantaloni și albinele care zumzăiau prin măceși.

De aceea Jemel cel chel, cînd se ducea cu găleata la rîu, nu se simțea la îndemînă singur, față-n față cu umbra sa liliachie.

Numai la amiază se întorcea viața în sat. Fumurile din hornuri se înălțau drept în sus, ca niște cozi de pisici. Femeile, venite în grabă de pe cîmp, se ocupau de gospodărie, așezau niște străchini uriașe de-a dreptul pe iarbă, și familia, punînd mîna pe lingurile de lemn, se apuca să mănînce din ciorbă.

În aceste clipe pe copii nu-i mai interesa nimic : nici găinile cu pene pestrițe, nici pisoii cei blînzi ; căscau gurile pîrjolite de ardei iute și își ștergeau din cînd în cînd lacrimile ce le veneau în ochi.

După prînz, liniștea dura pînă seara. Iar seara, femeile treceau peste rîu în Takmakul Nou și se așezau la rînd pe laițele din fața

poștei. Totdeauna se găseau cîteva norocoase cărora li se spunea : „Joacă !“ și li se înmîna un plic mic, triunghiular, cu ștampile violete.

Din Estonia însă nu venea nici un rînd. Nici scrisori, nici cărți poștale, pe care să fie înfățișate Piața Turnurilor sau Toompea, Universitatea din Tartu sau lacul Viliandi. Și nimeni nu se apropia de estonieni ținînd o scrisorică sau o carte poștală în mîna ascunsă la spate, și nimănuia dintre ei nu i se spunea : „Joacă !“

Eeva se supăra pe patul tare de scînduri și pe războiul care nu se mai sfîrșea, și plîngea.

Despre război ea avea o idee cam vagă : undeva au loc lupte, armatele aci se retrag, părăsind sate, orașe și orășele, aci le recuceresc. Și cînd, în sfîrșit, vor fi recucerite toate aceste localități, estonienii se vor întoarce și ei acasă, își vor descuia locuințele, vor deschide larg ferestrele și plini de bucurie își vor aerisi odăile... Iar viața își va relua cursul normal.

Eeva gîndea așa pentru că așa-i plăcea ei să gîndească.

Deocamdată, ai ei nu mergeau la muncă. Așteptau, cuprinși de îndoieli. Cînd venise brigadierul ca să-l cheme pe inginerul Sitska, acesta nu putu să-și ascundă indignarea. Lui să i se dea de lucru în specialitate ! El n-a stat niciodată cu brațele încrucișate ! Dar să faci ceva din constrîngere... asta nu-i place.

Și brigadierul n-a mai venit.

Tilde, Eeva, Ruudi Populus și Jemel cel chel discutau mereu această problemă. Ei toți

locuiau într-o singură casă, sub același acoperiș.

— Ține mîna-n buzunar și trăiești ca vai și-amar, remarcă Populus. Din păcate, după cum se știe, munca este singurul lucru care-ți dă de mîncare.

— Inginerul este inteligent și cult, el știe cum e mai bine, se îndoi Eeva.

— Pălăria încă nu-i totuna cu capul unui bărbat, aruncă Populus și se duse să muncească. Cînd într-o seară veni acasă cu primul avans și puse pe masă o bucată de șuncă și un codru mare de pîine, toți începură să se gîndească serios la muncă.

Banii le erau pe terminate. Tilde deja schimbase o pereche de cearșafuri pe niște unt și ouă, dar sfîrșitul războiului nu se întrevedea. Au mai trecut vreo cîteva zile în care au tot stat și au chibzuit.

— Ce s-ar întîmpla cu noi, dacă soldatul s-ar gîndi tot așa și s-ar scărpina la ceafă : merită oare să te duci să lupți, face oare să risipești de pomană gloanțele și să-ți tocești cizmele ? Ce s-ar alege atunci de capul nostru ? mormăia Ruudi Populus.

Ei se instalaseră toți cinci la un loc : trei femei și doi burlaci bătrîni. Dormeau pe paturi de scînduri, iar drept paravan despărțitor atîrnaseră un cearșaf al Eevei. Dar cînd i l-au afumat cu tutun, Eeva a trebuit să și-l ia înapoi.

La început, totul mergea ca pe roate : bărbații făceau focul în sobă, strîngeau uscături

și aduceau apă de la rîu. Femeile spălau rufele, frecau dușumelele și găteau mîncare.

Dar curînd ieși la iveală că bărbații au o poftă de mîncare de lupi, Jemel socotea că Tilde pune deoparte cele mai bune bucăți pentru fiica ei, iar Populus nu izbutea niciodată să mănînce pe săturate. Atunci fiecare începu să-și administreze singur merindele. Iar Tilde își luă fața sa de masă în carouri și o ascunse înapoi în geamantan. Mărunțișurile de toate zilele se dovedesc uneori mai puternice decît un început de prietenie și decît comunitatea de interese. Viața în comun nu era chiar atît de simplă și de ușoară. Odată Eeva spuse :

— Ar fi mai bine să trăim separat.

La fel gîndeau și ceilalți. Pe Jemel îl deranja faptul că femeile cer ordine și curățenie și că trebuie să aducă apă. Pe Populus îl plictisea Eeva, care, fără încetare, jelea și plîngea patria părăsită, făcîndu-l prost și bleg. Eeva era obișnuită ca bărbatul să-i facă rezerve de combustibil, de cartofi și de legume pentru iarnă, să se îngrijească de varza murată, s-o ajute să stoarcă rufele și să le care în podul casei. De la Jemel și de la Populus, Eeva, desigur, nici nu aștepta atît de mult, dar le propuse totuși s-o ajute la gospodărie. Iohannes și Ruudi fură de acord, mai ales că, fiind burlaci, aveau nevoie de o mînă de femeie.

În unele seri îi vizita inginerul.

— Am venit să mă mai uit la voi, spuse el. După cît se pare, Jemel strînge bani cu lopata.

— Da, am cîştigat atît de mult, încît îmi cad şi pantalonii de pe mine, răspunse Jemel.
Populus fu răutăcios :
— Într-adevăr, are şolduri de fată.
Inginerul Sitska făcea cinste cu ţigări.
— Îndrăzniţi. Dacă se isprăvesc, o să stăm toţi fără să fumăm.
Jemel întindea mîna spre tabachera cu ţigări şi rîdea. Rîsul lui semăna cu un cotcodăcit.
După asta însă, Sitska luă deodată o mină îngrijorată, îşi încruntă sprîncenele şi întrebă :
— Ce este realismul socialist ?
Nimeni nu ştia.
Inginerul oftă din adînc, cu amărăciune, şi spuse :
— Iată, vedeţi ! şi cu ochii săi străvezii de limpezi se uită ţintă în ochii mici ai lui Populus.
Vanda Sitska şi Liili nu veneau niciodată împreună cu inginerul. Desigur, din cauza copilului. Fetiţa tot mai era bolnavă şi Vanda se supăra cînd îl vedea pe Roman că se îmbracă seara, pregătindu-se să plece.
— Mă duc să mă întîlnesc cu compatrioţii noştri.
— Totdeauna întîrzii mult, Rom.
— Îmi plac oamenii ăştia simpli, răspundea Sitska, şi Vanda găsea că Rom este mărinimos, ca de obicei.
Roman Sitska le cînta compatrioţilor săi cîntece vechi, discuta îndelung şi blestemau laolaltă incertitudinea în care trăiau — să fii

mereu pe picior de plecare, fără să ştii cînd vei pleca într-adevăr.
— Oare se va termina vreodată războiul ăsta ? se scandaliza Eeva. Nu putem rămîne aici pînă vine frigul. Şi îi părea rău că nu-şi luase paltonul de iarnă.
Seara tîrziu, Eeva îl conducea pe inginer pînă la poartă. Îi plăcea femeia asta şi, stînd de vorbă, se uita toată seara în ochii Eevei ca un îndrăgostit — atunci ea surîdea trist, mesteca ţigara şi se înroşea sub privirea lui stăruitoare. Eeva ştia că-i plăcea inginerului ca oricare femeie drăguţă. Inginerul se îndrăgostea de toţi — şi de femei şi de bărbaţi — dacă aceştia se minunau de cîte ştia el şi îl admirau.
Şi Eevei îi plăcea frumosul şi cultul inginer Sitska, îl aştepta şi îşi dădea chiar cu ruj pe buze în fiecare seară. La lucru mergeau de mult cu toţii. Iar în palme le apăruseră bătături tari şi dureroase.
Timpul era parcă potrivit special pentru cositul fînului. Tilde, Eeve şi Kristina mergeau la întorsul fînului. Toţi se grăbeau la cosit, femeile din brigadă n-o lăsau pe Eeva nici să-şi termine ţigara, o trimiteau repede la treabă şi cîrîiau ca nişte ciori : „N-ai să îndeplineşti norma ! N-ai să îndeplineşti norma!"
— Mai duceţi-vă-ncolo cu norma voastră !... se supăra Eeva. Eu nu-s colhoznică, să ziceţi bogdaproste şi pentru ce fac !
De supărat, se supăra ea, dar... Eeva nu era obişnuită să fie ultima — la fabrică lucra bine, iar după reinstaurarea puterii sovietice

a fost una dintre primele fruntașe în producție.

Tăcînd, Tilde întorcea fînul cu ușurință.

— Foarte bine, îi spuse aprobator brigadierul, sprijinindu-se în colțarul de măsurat pămîntul. Dar de ce este atît de leneșă floricica ta? Lucrează cu o asemenea înfățișare...

Compătimitoare, Tilde își urmărea din ochi fiica, se apropia des de ea și îi arăta ce și cum să facă.

— Eu muncesc ca și celelalte. Ce mă tot cicăliți mereu? Kristina arunca grebla și-și descleșta palmele rănite. Pe fața ei supărată străluceau lacrimile. Nu mă pricep și nici nu trebuie! Lăsați-mă în pace!

Inima Tildei era gata să se sfîșie de durere. Nu putea îndura să vadă lacrimi în ochii fiicei sale. Ochii Kristinei erau schimbători, ca marea, uneori verzi ca valurile, uneori străvezii și cenușii, alteori albaștri ca cerul fierbinte de vară. Cu cîtă bucurie și-ar fi luat Tilde asupră-și toate greutățile copilului său.

— Asta-i dragoste oarbă de găină, spusese odată Eeva, și Tilde s-a supărat pentru multă vreme pe ea.

Șirurile lungi de fîn cosit exalau o mireasmă dulce și amețitoare. Numai pe coasta dealului, între măceși, unde nu se putea pătrunde, iarba rămăsese necosită. Soarele dogorea nemilos, diminețile te durea tot corpul și prin fața ochilor îți jucau cerculețe din pricina ametelii. Toate acestea însă nu-l interesau pe brigadier. În fiecare dimineață el venea să cheme la muncă oamenii și uneori îi trimitea pe

cîmpuri depărtate. Abia seara se întorceau de acolo. La prînz, fierbeau cartofi la un foc de tabără și mîncau într-o poieniță, înconjurată de tufișuri. Spre cerul albastru și fierbinte se avîntau în zbor ciocîrliile, iar împrejurul focului cîntau fete pieptoase, îmbrăcate în rochii de lucru, lungi și decolorate. Puteai să le asculți la nesfîrșit, fără să reții melodia.

O fată cu fața ciupită de vărsat, cu salbe din bănuți de argint la gît, îi chema:

— Ei, cartofii sînt gata!

Ce cartofi mari și albi! Nu, dragă Estonie, așa ceva tu n-ai văzut! Ei rodesc numai în cernoziom. După cartofii mari, sfărîmicioși și care se topesc în gură, vine setea. O sete atît de mare, încît pînă și rîul pare mic, tot ai bea și ai bea, iar apa argintie pare dulce.

În timpul odihnei de la prînz, Kristinei îi plăcea să hoinărească prin împrejurimi, să-și bălăngăne picioarele în lac, și să-și cufunde mîinile în apa rece. Pe mal creșteau flori albe, iar mai departe, se înălța pădurea pînă la cer. Mestecenii, cu trunchiuri groase și strălucitor de albe, șopteau între ei și-și legănau crengile aplecate pînă la pămînt. Kristina mergea pe sub ei, micuță și plăpîndă, ca un copil care s-a rătăcit prin pădure. Îi plăcea un singur lucru — să chiuie și să răspundă la chiote. Se bucura de frumusețea zilei de vară.

Kristina nu putea să înțeleagă cum de nu-i este greu mamei, de ce muncesc fetele de la țară cu atîta pasiune, și pe deasupra mai au și destulă putere ca să se țină de pozne și să

se ia la trîntă în fîn, de ce sînt atît de vesele, de ce nu se plîng de nimic și hohotesc de rîs de nu mai pot. Oare spinările lor nu se încovoaie de durere și bătăturile lor nu sîngerează ?

Kristina iubea natura. Lanul de secară, mîngîiat de vînt, este atît de măreț ! I-au plăcut totdeauna florile și cîmpul, presărat cu snopi. Cît de frumos este de departe, dar cînd devine pentru tine loc de muncă... Nu. Kristina nu putea iubi decît o natură care n-o obliga la nimic.

2

Toți lucrau. Numai la estonieni era duminică. Jemel stătea pe prag, numai în izmene, slăbănog și păros, și țipa la brigadier :

— Un om botezat trebuie să aibă o zi de odihnă o dată pe săptămînă, și cu asta am isprăvit !

Tilde trebuia să spele rufele, iar Populus se pregătea să-și repare cizmele. Brigadierul slobozi un scuipat și-și văzu de drum mai departe.

Populus și-a făcut toată ziua de lucru cu cizmele, Tilde a spălat rufăria, chelul de Jemel a dormit pînă la prînz, iar Kristina n-a făcut nimic. Pe urmă s-au dus cu toții la Hannes și Piaria care locuiau în vîrful dealului, în mijlocul unei mici dumbrăvi tinere de stejari de la marginea satului.

Prin brusturele înflorit bîzîiau albinele, soarele se afla încă sus, praful stîrnit de pași se lăsa în jos pe drum, încet și parcă fără vrere.

Kristina mergea în frunte, iar Populus, zîmbind cu toată gura, se ținea cu greu pe urmele ei. Jemel, Tilde și Eeva rămăseseră cu mult în urmă, Eeva îl tachina pe Jemel, numindu-l logodnic. Chelul avea pe cap un fileu alb și curat, iar la butoniera hainei i se lăfăia o romaniță, dar gîtul îi era negru, ca o tureatcă de cizmă.

— Da, observă Eeva. Nici corabia fără vînt, nici bărbații fără femei n-or să ajungă departe. De ce Jemel ăsta nu s-o fi însurat pînă acum ?

— Te însori, nu te însori — la fel de rău o să-ți pară.

Se opriră și se uitară împrejur. Drumul cobora abrupt și de ambele părți se vedeau case micuțe. De aici, de sus, se deschidea o frumoasă priveliște a împrejurimilor, a holdelor galbene și a depărtărilor albastre. Aici îi plăcea Piariei să stea să întîmpine răsăritul soarelui și să privească cum suie cireada pe deal. Păstorul zîmbea către Piaria și-i striga bucuros și obraznic : „Ei-ei ! Ei-ei !“

Era fiul colhozului. Colhozul îl crescuse și se ocupase de învățătura orfanului. Karim nu dorea să locuiască în casa pustie a părinților. Noaptea dormea pe o bancă la colțul roșu al Sovietului sătesc, iar la grădina lui de zarzavat venea numai primăvara ca să pună cartofi, apoi, încă o dată, să-i mușuroiască, și toamna, ca să-și strîngă recolta.

Vara, Karim păştea vitele colhoznicilor, şi toate familiile, cu rîndul, îl chemau la masă, iar pe deasupra primea şi pîine de grîu şi brînză. Uneori, gospodinele îi dădeau ceva mai bun, de pildă plăcintă cu căline, şi atunci neapărat cu rugămintea ca el, Karim, să le mîne viţeluşa la iarba cea mai grasă.

La începutul iernii, cînd preţurile din tîrg se ridicau, Karim îşi vindea cartofii primiţi pe zile-muncă şi pe cei crescuţi în grădina proprie. Avea şi el cheltuielile lui : încălţămintea ruptă, cărţile, tutunul şi bineînţeles vodca.

Piariei îi plăcea flăcăul, glasul lui răguşit, firea lui veselă şi cîntecele lui. Piariei îi plăcea să locuiască la marginea pădurícii de stejari, în casa luminoasă, încheiată din bîrne. Ea nici nu putea să-şi dorească ceva mai bun, de aici războiul părea îndepărtat şi de necrezut. Numai din cînd în cînd se mai făcea simţit prin absenţa unei site, unui fier de călcat, unui borcan...

Piariei nu-i plăcea să se gîndească la război. Iată ! Florile înfloreau, păsările cîntau, şi în fiecare dimineaţă soarele se înălţa pe cer, iar la amiază, în toiul arşiţei, copiii de la grădiniţă mergeau la rîu, perechi-perechi, ţinîndu-se de mînă. Îşi puneau cu grijă hăinuţele şi pantalonaşii pe malul de argilă şi alergau în apă chiuind. Spre seară, cînd minunata zi de vară se stingea încetul cu încetul, Karim îşi mîna cireada acasă.

Piaria îşi văzuse pe fereastră oaspeţii care se apropiau şi le ieşi în întîmpinare. Nu se

opriseră să-l vadă pe Karim, cum mînă vitele la vale, ridicînd praful peste cozile grase ale oilor, ci intraseră direct în casă.

Nimeni n-a observat că Kristina plecase înspre pădure.

Stînd în picioare, oaspeţii examinau căsuţa. Tilde şi Eeva se uitau cum numai femeile se pricep s-o facă : privirea lor, ca scaiul, se lipea de fiece lucruşor.

Scobindu-se în nas, Jemel întrebă unde e Hannes.

Hannes plecase la rîu să se spele. De abia venise de la fierărie.

— Vine repede, spuse Piaria.

„Ce-a putut găsi Hannes la femeia asta, aşa mare şi bărbătoasă cum e ? se mira Eeva. Chipul îi e ca de pasăre, n-are nici şolduri, nici sîni."

Într-adevăr, Piaria avea o faţă uscăţivă, un nas uşor încovoiat, nişte ochi rotunzi. Ea amintea o pasăre, dar cînd rîdea, trăsăturile ascuţite i se îndulceau şi faţa ei pistruiată devenea bună, drăguţă şi atrăgătoare.

Eeva auzise că Hannes cîştigă bani frumoşi la fierărie şi acum se gîndea cu amărăciune la Populus şi la Jemel — doi vulpoi jalnici. Doi bărbaţi erau în casă, dar Eeva nu simţise pînă acum să le fi mers mai uşor cu ei. Şi spuse, privind posomorîtă la scîndurile de culoare deschisă ale duşumelei :

— Într-adevăr, aici, la voi, e foarte bine.

Piaria se bucură ca un copil şi începu să înşire ce-au izbutit să agonisească :

— Găini şi o capră.

Cum ? Să se pregătească să rămînă aici la iarnă ?

Piaria simți că vorbise de prisos, parcă se lăudase, și că și-a întristat oaspeții. Ah, niciodată nu trebuie să uiți zicala : să vorbești mult cu tine însuți, dar puțin cu alții.

Cînd Hannes s-a întors acasă, Jemel l-a întrebat :

— Tu ai de gînd să rămîi aici pentru totdeauna ?

— De ce nu ? se miră Hannes. Omul trebuie să muncească peste tot.

Populus scoase din sîn un manual de algebră, smulse cu grijă din el o foaie de hîrtie pentru făcut țigări și o oferi celorlalți.

— E subțire. Hannes se străduia să fie liniștit. Unde se mai poate cumpăra așa ceva ?

— Nicăieri. Jemel a cumpărat de la magazin toate cărțuliile. Chiar și eu am luat de la el, plătind de trei ori mai scump.

— Cine te-a obligat să cumperi ? i-o întoarse Jemel care, fără să se grăbească, își turnase tutun pe o foiță de hîrtie, răsucise cu dibăcie o țigară și o lipise, lingînd-o cu limba. Văd că ți-ai chivernisit gospodăria și te aprovizionezi cu combustibil. Așa-i ? îl întrebă el pe Hannes.

— Da. N-are nici un rost să stai pe geamantane. Viața își cere drepturile, iar din cer n-o să ne pice pîine. Nu poți să tragi nădejde în noroc, trebuie să te miști, răspunse Hannes, privindu-l tot atît de serios.

— După cîte se vede, ție îți place aici, observă Jemel.

Dar Eeva începu să plîngă — cuvintele lui Hannes îi spulberau speranța într-o grabnică întoarcere acasă.

— Asta așa-i, dar eu n-o să pot totuși îndura iarna.

Tilde n-avea de ce să se teamă. Ea avea cizmulițe și manșon, pe cînd Eeva ? Un cearșaf de baie și două rochii de mătase. Ce se va întîmpla cu ea ? Banii se isprăviseră. Cum să mai trăiești ? Iarna n-o s-o poți opri din cale. Și nici cu lemne de foc nu s-au aprovizionat. Iar gerul prin aceste locuri se spune că este de minus patruzeci de grade, dacă nu mai mult !

Fața lui Populus se încreți ca de durere. El nu suporta lacrimile de femeie, mai ales cînd încep să se smiorcăie și să chițăie.

— Eu și cu Kristina ne-om descurca de bine, de rău. O să primesc ceva de la colhoz pentru zilele-muncă. Acum grînele sînt minunate, recolta o să fie bună, spuse liniștită Tilde.

Hannes, care știa că nu te poți bizui cine știe ce pe colhoz, n-avea poftă să strice și mai mult dispoziția femeilor. Spuse numai, prevăzător :

— Mai înainte de orice, colhozurile trebuie să se îngrijească de front, aici nu încape supărare.

— Eu n-o să mă mai amestec în ciorba lor, dădu Jemel din mînă. Munca nu se justifică.

— Pîine mănînci însă în fiecare zi ? îl întrebă Hannes.

Asta așa era. Jemel se înființa printre cei dintîi la rînd pentru rația pe cartelă. Și să te ferească Dumnezeu dacă întîrzia căruța cu pîine! Acum însă se lovi cu pumnul în piept, în așa fel, încît romanița de la butoniera hainei sări pe podea, și declară :

— Doar nu mi se dă degeaba! Cumpăr pe banii mei.

— Mare nevoie are statul de banii tăi! strigă Hannes. Statului îi trebuiesc cereale! Recolta trebuie strînsă!

— Așa e. Dacă va trebui să rabde de foame, soldatul nu va putea să lupte. Populus trecu de partea lui Hannes. „Flăcăul ăsta are cap, nu glumă", se gîndi Populus.

...Hannes socotea că învățase de la șaisprezece ani să se descurce în problemele sociale. Își aminti vremurile de altădată.

— Știi, bătrîne, parcă mi s-a luat o povară de pe umeri, îi spusese patronul, domnul Karlsen, într-o sîmbătă seară, făcîndu-i plata lui Hannes pentru o săptămînă de lucru.

Atîta lucru înțelegea Hannes și singur. Știa că neînțelegerile care se iscaseră cu o săptămînă în urmă între patron și muncitori se rezolvaseră în favoarea lui Karlsen.

— Noi nu vom mai lucra pentru o asemenea plată de mizerie, declaraseră parchetarii.

— Foarte bine! exclamase încîntat domnul Karlsen, care era poreclit și „Oul lui Columb". Dacă voi nu vreți, vor voi alții. N-am de gînd să țin cu sila pe nimeni. Ascultă, tu! i se adresă el lui Hannes, care stătea mai la o

parte. Tu te-ai apuca să lucrezi pentru o astfel de plată ?

— M-aș apuca, răspunse Hannes cu sinceritate. El lucra în întreprindere ca muncitor auxiliar și primea mai puțin decît toți.

— Puneți capăt discuțiilor! declarase patronul. Puteți pleca! Vedeți, destui sînt dornici să lucreze.

O parte dintre muncitori plecaseră, o parte rămăseseră. Aceia care rămăseseră fură nevoiți să lucreze pentru mai nimic.

— Uf, „Oul lui Columb"! bombăneau și aceia care rămăseseră și aceia care fuseseră concediați.

De atunci însă, stăpînului îi plăcea să stea de vorbă cu Hannes. Iar flăcăiandrul se simțea măgulit că domnul Karlsen se sfătuia cu el și îi vorbea despre grijile sale. Era un om mare acest domn, pe cînd Hannes nu era decît un băiețandru, abia venit de la țară.

Odată, patronul îl bătuse prietenește pe umăr și îl invitase seara la restaurant.

— Uneori, trebuie să te mai și destinzi, îi spusese.

Hannes și-a călcat pantalonii, s-a pieptănat și și-a legat cu greu cravata. Pe mîini n-a reușit să se spele ca lumea. Rămăsese însă mulțumit de înfățișarea sa. Pînă la urmă se prezentă onorabil.

Dar nu s-au dus direct la restaurant. Domnul Karlsen trebuise să treacă pe acasă după bani. Și Hannes a văzut cît de respectuos vorbea stăpînul cu soția lui și cum încerca, prin vicleșug și stăruințe, să scoată bani de la ea.

În cele din urmă, femeia se înduplecase și îi dăduse bărbatului un teanc mare de bancnote.

— Dacă i-ai cere mai puțin, muierea nu te-ar crede, zise domnul Karlsen lui Hannes, făcîndu-i vesel cu ochiul.

„Parcă ar fi unul de-ai noștri“, se gîndi Hannes și se supără pe femeia stăpînului. Bietul om trebuia să se roage pentru banii lui proprii !

Domnul Karlsen a comandat o masă doldora de tot felul de mîncăruri și băuturi, însă împrejur erau atît de multe lucruri interesante încît Hannes mai mult privea pe de lături.

În cîrciuma cu pereții zugrăviți cu tot soiul de cerculețe și triunghiuri ardea o lumină slabă. Era lume puțină. Două-trei mese cu bărbați. Hannes se gîndea că va sosi vremea cînd și el, împreună cu prietenii săi, va sta, iată, tot așa, aici.

— Tu știi istoria despre oul lui Columb ? îl întrebase domnul Karlsen.

— Nu, recunoscuse Hannes. Am auzit și eu.

— Trebuie s-o știi, o să-ți prindă bine în viață, îl povățuise domnul Karlsen. Asta înseamnă că o oarecare treabă complicată se dovedește pînă la urmă simplă ca bună ziua. Ai înțeles ?

Hannes nu înțelesese, dar nu voia să-l mîhnească pe domnul Karlsen și de aceea dădu din cap a aprobare.

— Deci, așa. Dar unde ai auzit ?

— Pe șantier. Vorbeau băieții.

— Dar ce mai vorbeau ei ?

— Altceva nimic, răspunsese Hannes sincer.

— Ei bine, mormăise vag stăpînul și apoi spuse : vezi și tu singur. Eu nu fac vreo deosebire între oameni. Principalul este ca fiecare om să fie de ispravă. E drept ?

— E drept, întărise Hannes și se gîndea că la oraș îi merge bine.

— Hai, să mai bem, îi propusese prietenește domnul Karlsen.

Dar lui Hannes începuse să i se facă ușor greață de aceste băuturi dulcege și apoase și voia să plece acasă.

— Prostuțule, ce e mai frumos pentru noi, de-abia de acum începe, izbucnise în rîs patronul. Luă sticlele de pe masă și o porni înaintea lui Hannes. La etaj, deschise cu piciorul o ușă. Într-o cameră mică, de culoare albastră, se afla pusă o masă plină cu gustări.

— Mulțumesc, se împotrivise Hannes, dar e peste puterile mele...

Chiar atunci veni un chelner și-l chemă pe stăpîn la telefon. Domnul Karlsen plecă cam în silă.

De abia se așezase Hannes pe marginea unui divan, că în cameră și intră tiptil o femeie. Îl salută respectuoasă și se așeză alături. Femeia era tînără și drăguță, cu părul ondulat și parfumată. Și îmbrăcămintea de pe ea era frumoasă.

— De ce ești tu așa de trist ? îl întrebă ea.

Hannes se înroși.

— Nu sînt trist.

— Dar ce-i cu tine ?

— Nimic, răspunse flăcăul cu grosolănie. Ce să fie cu mine ? Nimic.

Femeia își așeză deodată capul pe umărul lui Hannes și cu amîndouă mîinile îl îmbrățișă, cuprinzîndu-i gîtul.

— Atunci sărută-mă.

— Cum ? se miră flăcăul.

— Nu m-ai chemat tu ? îl întrebă femeia, ținîndu-l îmbrățișat de gît.

În acel moment se întoarse domnul Karlsen și fața lui beată și blajină se schimonosi de răutate.

Hannes fu snopit din bătăi. Îl bătu stăpînul, îl bătu chelnerul, iar femeia cea drăguță îi trase o pereche de palme.

— Ai uitat cine-ți dă de mîncare, mucosule ? răcnea domnul Karlsen.

Hannes se ridică de pe podea. Uimirea și spaima îi trecuseră. Era în culmea furiei. Cu mîinile sale mari, flăcăul de la țară îl înhăță pe stăpîn de piept.

— Să știi c-o să țin minte toate astea, spuse el. Și-o să-ți arăt eu ție ce-i aia „oul lui Columb“ !

Hannes avea pe atunci șaisprezece ani.

În acel restaurant reveni abia la sfîrșitul anului o mie nouă sute patruzeci.

Piaria puse pe masă un castron plin cu turte de mazăre și, după invitații îndelungate, oaspeții începură să bea ceai. Aveau însă asemenea figuri, încît părea că în loc de turtele Piariei își mestecau propriile gînduri.

Conversația lîncezea. Fiecare explica pe unde muncește, femeile vorbeau despre prețurile

de la piață, despre brînza, și laptele smîntînit, ce puteau fi cumpărate mai ieftin la fabrica de unt. Păcat că n-au pus cartofi. Le-ar fi fost mai ușor la iarnă. Lui Jemel i se părea că brigadierul se ține de pungășii, trăgînd din zilele-muncă. Mai vorbiră că la muncă, în colhoz, li se rupsese îmbrăcămintea, iar alta nouă n-ai de unde să mai iei. Hannes lăuda pe fierarul Habibullin, iar Populus — cernoziomul.

— Înfige un băț în pămînt — și ăla se prinde, și povesti o istorie despre doi bătrîni care trăiau în Estonia. Aceștia se lipseau mereu de toate, ca să-și ridice o căsuță de-a dreptul pe nisip. Îi urmărea gîndul să nu se trezească la apusul vieții fără un adăpost și fără o bucată de pîine. Făceau economie la orice, se hrăneau cu ciuperci și cu fructe de pădure. Cărau cu o mică roabă pămînt de turbă ca să crească niscaiva ridichi de lună, primăvara, sau bostani, spre iarnă.

În istoriile lui Populus — chiar și în cele hazlii — era întotdeauna un dram de tristețe.

— Locuiam pe atunci la Sikupilli și ei veneau la mine în vizită, povestea Ruudi. Stăteau puțin și îndată se și pregăteau să plece. Cică se grăbeau să ajungă acasă. Pămîntul era nisipos, castraveții tînjeau, celelalte zarzavaturi cereau și ele îngrășăminte, banii nu ajungeau. Pe cînd aici !... Populus surîse ironic și-și legă punga de tutun. Înfigi un băț în pămînt și îndată se prinde — vezi cum îi dau frunzulițele.

Jemel se ridică — era timpul de plecare. Totdeauna aștepți de la o duminică atît de

multe, dar iată că e deja seară și peste zi nu s-a întîmplat nimic deosebit.

— Așteaptă, o să mergem cu toții împreună, spunea Populus. Sau ție îți trebuie timp mai mult, ca să-ți tîrăști averea pînă acasă ? În curtea noastră, prietene Jemel, nu crește nimic, în afară de urzici, iar ea se descurcă și fără îngrășămintele tale.

Of, și Populus ăsta !

3

În timp ce ceilalți beau la Piaria ceai parfumat de chimen verde și discutau înfierbîntați, Kristina mergea agale prin pădure, culegea flori sau fragi încă necoapte și se gîndea. Undeva erau orașe mari și zgomotoase, iar aici numai un biet sat plicticos. Undeva era fericire, dar nu acolo, unde era ea, Kristina.

Îi plăcea să viseze de mică, închizînd ochii și trăgîndu-și plapuma peste cap.

— Kristina, dormi ? o întreba mama, așteptînd un răspuns, apoi se îndepărta încetișor : Doarme.

Kristina voia să nu fie stingherită să viseze la micul Nikolea, un băiat frumos ca în ilustratele poștale de felicitare. Îl văzuse o singură dată la cinematograf. După un om-broască, clovnii Max și Lex și un iluzionist, Nikolea dansase un dans marinăresc. Mima că trage parîma, o aruncă în golfuri, privește cu binoclul, se cațără pe catarg.

Se vorbea — și Kristina auzise și ea — că adevăratul nume al lui Nikolea este Nikolai, că părinții lui sînt emigranți din Rusia și că și-au vîndut toate bijuteriile și argintăria de familie. Kristina cunoscuse numai pe un singur emigrant — prințul Beloborodov, care locuia la ei în curte. Toată familia lui dormea pe podea printre zdrențe, iar copiii umblau cu cerșitul. Micul Nikolea purta pantofi de lac și un costumaș frumos de marinar. Și avea niște zulufi castanii și lungi. Iar copiii lui Beloborodov erau tunși chilug și fetița cea mai mare, Kiska, n-avea nici măcar chiloți, ci numai rochia trasă pe trupul gol. Și toți o necăjeau : „Ha-ha ! Echipa fără chiloți ! Echipa fără chiloți !“

Nu, Nikolea nu putea fi emigrant ! Inima Kristinei bătea cu putere, Kristina era îndrăgostită. În noaptea aceea, după ce a fost la cinematograf, vîrîndu-se cu capul sub plapumă, își închipuia cum va dansa pe scenă într-o rochie vaporoasă împodobită cu fluturași. Își închipuia cum după terminarea dansului se înclină elegant, ținînd cu două degete poalele rochiei, și cum Nikolea, surîzînd, îi trimite o bezea din culise.

În fața cinematografului pe Kristina o așteaptă un automobil. Toți copiii din curtea și de pe strada lor — Kiska Beloborodova, Felix și copiii cizmarilor Lembit — se îngrămădesc în jurul mașinii și se uită cu invidie cum Kristina, stînd înăuntru, ronțăie cu poftă un cal din turtă dulce, acoperit cu glazură trandafirie. Atunci lui Lembit îi va părea rău că a

aruncat cu pietre în găinile lor, și lui Ossi, care n-o lua pe Kristina să se plimbe cu măgărușul părinților lui, precupeți în piață, o să-i pară rău. Și dacă el o va chema acum, Kristina îi va spune :

— Eu călare pe un măgar ? Mulțumesc frumos.

Va apăsa pe claxon și va pleca acasă. Nu, nu în casa jalnică de lemn cu puț în curte. Casa ei va fi un palat minunat, cu turnuri și cu un balcon împresurat de viță de vie. Acolo o așteaptă Nikolea, în lumina lunii. Se vor plimba amîndoi în jurul fîntînii arteziene sub pomii în floare, ca în film. Nikolea este îmbrăcat într-un costum de marinar și poartă pantofi de lac, iar Kristina o rochie trandafirie și sclipitoare, cu volănașe.

Kristina dorea să devină balerină. Și Tilde credea că pe copila ei o așteaptă o soartă neobișnuită, numai Iuri își sfătuia fiica să se facă croitoreasă.

Tilde era cuprinsă de admirație cînd se uita cum se mișca și sărea fetița ei prin cameră, sau cum se învîrtea în fața oglinzii.

— Privește, acum sînt un fulg de zăpadă, spunea Kristina.

— Da, consimțea Tilde, plină de încîntare. Numai Iuri o ținea întruna pe a lui :

— Tu vrei ca fetișcana să-și salte picioarele prin cîrciumi în fața bețivilor !

— De ce în fața bețivilor din cîrciumi ? se supăra Tilde. Tu nu vezi decît răul în toate.

— Avem un singur teatru, dar piciorușe de țopăit sînt o mie. Viața este o luptă pentru o bucată de pîine.

— Veșnic numai despre asta vorbești — „O bucată de pîine, luptă“ — se bosumfla Tilde. Dar Kristina a reușit pînă la urmă să intre în grupul de dans al studioului teatral.

Studioul era instalat într-o casă medievală, ale cărei camere erau îmbibate de igrasie, pereții plini de mucegai. Kristina se temea de casa asta, de foaierele ei posomorîte, unde din portretele vechi, întunecate și crăpate, priveau cavaleri cu pălării și fără pălării, și alerga în sus pe scara scîrțîitoare de lemn, sărind cîte două trepte odată.

Kristina credea că a dansa este o neîntreruptă plăcere. Chiar așa — ce poate fi mai simplu și mai vesel decît să zbori de colo pînă colo pe scenă ? Putea ea oare să-și închipuie că baletul este o muncă de zi cu zi atît de grea, că nu va fi loc pentru nici un zbor după pofta inimii, că va trebui să facă nenumărate exerciții plicticoase, mereu aceleași, suportînd bombănelile continui ale profesoarei de dans, Iriada, care o amenința că oricînd va găsi eleve mai bune ?

Învățămîntul era gratuit, dar cu o condiție absolut obligatorie : toate grupele, mari și mici, trebuiau să participe la spectacole. La garderobe li se distribuiau bărbi de cînepă, tichiuțe și, sub privirea autoritară a profesoarei Iriada, zoreau să intre în scenă.

Scena ! Încîntătorul, ademenitorul vis al Kristinei ! Dar, de fapt... Douăzeci, treizeci,

patruzeci de reprezentații monotone și prea asemănătoare. Pînă și cabinele artiștilor, pe care Kristina și le închipuise ca pe niște apartamente cu oglinzi și cu coșuri cu flori, se dovediră a fi niște cămăruțe jalnice și strîmte, în care mirosea a vopsea de ulei, sudoare, praf, sulimanuri și peruci.

Kristina era profund și dureros dezamăgită. Ea nu mai voia să danseze.

— Slavă Domnului, a spus Iuri Leiev. Din tine va mai putea ieși o bună croitoreasă.

Dar Tilde se supără. Nu ! Fiica ei trebuie să devină o persoană cultă, abia atunci îi va fi mai ușor să trăiască.

Așa a și terminat Kristina liceul, fără să aibă nici un fel de tragere de inimă pentru ceva anume. Este adevărat că de cîteva ori a încercat să scrie versuri, dar a lăsat baltă și îndeletnicirea asta — e doar așa de greu să cauți rime !

Acum, stînd în picioare pe povîrnișul dealului, acoperit de romanițe, Kristina se gîndea că toate greutățile și dezamăgirile ei din trecut nu puteau fi comparate cu cele de acum. Munca la cîmp i se părea Kristinei ucigător de grea, iar acest îndepărtat colțișor din spatele frontului plictisitor de moarte.

...Kristina rupse o romaniță. Poate avea să-i prevestească dacă va fi vreodată fericită.

— Da — nu, da — nu, da.

Kristina luă o nouă floare.

În curînd oare ?

Și din nou — da.

Aruncă măciulia jumulită a florii și plecă în sat. Îi era foame. De obicei, la ora asta pe fiecare vatră și fierbea un ceaun, femeile turnau boia în fiertură cu aceeași dărnicie cu care în Estonia se punea făină „*kama*“ în laptele acru.

Cerul se făcea din ce în ce mai albastru. Era o albăstrime de seară, deasă și compactă. Pe drumul mare treceau femei schimbînd liniștite cîte o vorbă : duceau laptele de seară la separator. Mirosea a trifoi și a romanițe. În penumbra amurgului, o pisică cenușie, cufundată în gînduri, ședea pe cărare. Kristina nu voi s-o tulbure și coborî de pe cărare în iarba înrourată.

În spatele ei se auzi un zgomot. Se întoarse. O căruță care mergea repede o ajunse din urmă și trecu pe lîngă ea. Medicul raional Fatîhov ședea în căruță.

Ce să se fi întîmplat ?

Kristina, după un obicei eston, își strînse convulsiv degetul mare în pumn și se gîndi : „Numai de n-ar fi la ai noștri“.

Dar chiar în aceeași seară, toți cei ce locuiau pe malul acesta al rîulețului Șaitanka aflară că estonienei Liili îi murise copilul...

4

Ziua fierbinte înclina spre seară. O gîscă își trecea bobocii peste ulița satului, niște capre își scărpinau coastele de pereții caselor, iar cîțiva copilași înșirau pe fire de iarbă bobițele de fructe.

Lumina și umbra stăteau alături, și Kristina cugeta cu tristețe : în viață este întotdeauna așa — lumină și umbră, și întotdeauna sînt una lîngă cealaltă. Să nu poată fi oare orînduită lumea în așa fel, încît să nu mai existe nefericire ? De ce nu-s toți oamenii la fel de fericiți ? La unul este sărbătoare, la altul doliu, unul cîntă, altul varsă lacrimi... După un gard de nuiele se întindea un cîmp de maci, de o culoare delicat liliachie, dar frumusețea lui n-avea să dureze prea mult. De Kristina se apropia pe nesimțite, desculță și cu părul ud, Eeva. Se întorcea de la rîu.

— De ce plîngi ? o întrebă Eeva.

Kristina nu știa nici ea de ce. Să-i fi fost milă de Liili, de ea însăși, sau își amintea copilăria care i se părea acum atît de minunată ?

Cînd Kristina, împreună cu mama și cu Eeva, se apropiară de casa lui Sitska, văzură lume multă adunată. Pe un pat larg de scînduri, acoperit cu un covor persan, se afla un sicriu deschis, și lîngă sicriu plîngea Liili.

Cu sfiiciune, Kristina dădu binețe, își croi drum mai aproape și privi la trupșorul istovit și desfigurat, îmbrăcat într-o cămașă albă, la mînuța cu degete mici. Gura fetiței rămăsese pe jumătate deschisă, parcă ar fi vrut să spună ceva în ultima clipă.

Cînd a fost asta ? Da, cînd ? Ploua. Roțile căruțelor se înfundau în terciul noroios, care se împrăștia în toate părțile, ploaia cenușie bătea drept în față. Iar inginerul plescăia din limbă și Trina zîmbea. Își scotea degetele de sub plapumă și întreba : „Dar unde-i soarele ?“

Acum Roman Sitska, într-un costum negru de seară, cu cravată de culoare închisă, stătea, ca un stîlp, în mijlocul izbei, înclinîndu-și capul, și își strîmba fața într-un chip ciudat. Copilașii desculți din sat, care se plictisiseră să privească la micuța moartă, urmăreau din ochi, cu interes, pe acest bărbat neobișnuit. Pe Kristina o stînjenea totul — camera joasă, copilașul în dantele și solemnul Sitska, trist, îmbrăcat în negru.

Cortegiul funerar era format din puțini oameni. Jemel și Populus duceau cu băgare de seamă micul sicriu, după ei Vanda și Roman Sitska o duceau de braț pe Liili, palidă și slăbită. Se părea că ea nu va ajunge la cimitir și va cădea chiar aici, în drumul plin de praf. Inginerul își sprijinea cu tărie nora de braț, strîngîndu-i degetele duios și încurajator. Trebuiau să treacă prin tot Takmakul și să urce pe deal. Dar nu există drumuri fără sfîrșit !

Desigur, toate cimitirele sînt la fel de triste, chiar și acelea unde e multă marmoră scumpă. Kristina își aduse aminte de cimitirul Mîigu din Iulimiste. O lua cu ea acolo o mătușă, căreia îi plăcea, ca multor bătrîni, să rătăcească printre morminte, să se uite la portretele înrămate în tablă, să citească numele de pe cruci și psalmii biblici încrustați în piatră. Mica Kristina se simțea înspăimîntată, i se părea că ea însăși căzuse într-un mormînt — copacii bătrîni, înalți și întunecați, ca un acoperiș compact, întunecau cerul.

Dar în cimitirul din Takmak nu era nici un singur copac. Nici o singură floare. Acesta se

afla la poalele dealului — un mare loc viran înconjurat de un gard împletit din nuiele. Din cînd în cînd, căutînd o trecere, nimereau pe aici din întîmplare vacile și pășteau în liniște iarba grasă dintre morminte.

Kristina studia semnele enigmatice gravate pe lespezi. Despre ce vorbeau aceste inscripții ? Oare erau sentințe din Coran ? Sau un cîntec de laudă închinat vreunui bai străvechi din Takmak ? Poate că inscripțiile sînt asemenea aceleia pe care o văzuse odată Kristina la mormîntul unui oarecare englez : „*He was a gentleman*“ [1].

Calea pămîntească a micuței Trina se apropia de sfîrșit. Femeile din sat, potrivit religiei lor, rămaseră dincolo de gardul cimitirului. Liili, pentru ultima oară, aranjă părul fetiței, dîndu-i buclele pe spate, se apropie, atingîndu-i ușor fața, și pentru ultima oară își apăsă buzele umflate și tremurînde de mînuța mică și neînsuflețită.

Cu Dumnezeu, fetița mea !

Vor trece anii, se vor naște alți copii, se vor face mari. Dar tu vei zace singuratică undeva departe-departe, la o mie de verste. Singură cu desăvîrșire... Mama nu va mai veni la mormîntul tău, și cîndva movilița ta va ajunge la fel cu toate celelalte de aici — nici o singură floare în semn de amintire al unei inimi iubitoare. Numai iarba sălbatică, arsă de soare, va foșni în bătaia vîntului...

---

[1] A fost un domn (engleză).

Se întunecă pe neașteptate și deodată se făcu așa de frig, de parcă se sfîrșise vara. Tremurînd, oamenii se răzlețeau. Dar încă o dată, Vanda Sitska se lăsă în genunchi și începu să se roage. Roman stătea alături în picioare și privea în pămînt, în timp ce pe fața lui curgeau lacrimile.

După aceea ieșiră dincolo de gard și proptiră portița cu un băț. Se întorceau acasă în tăcere. Numai doliul oficial provoacă mari discuții, pe cînd durerea adevărată este mută.

Liili mergea înainte, o ducea de braț o femeie necunoscută.

5

Atunci, cu Liili mergea Tatiana Leskova.

Făcuseră cunoștință într-o bună zi la rîu — amîndouă spălau rufele, fiecare pe malul său.

— Cum îi merge cu sănătatea fetiței dumneavoastră ? o întrebase femeia cu cosițele lungi ; se simțea că nu întreba din simplă curiozitate. Uitaseră de muncă și stătură multă vreme pe podișcă, bălăcindu-și picioarele în apa căldută. În rîu se oglindea asfințitul. Și satul parcă ardea, aprins de lumina lui roșie.

Liili căuta simpatie și înțelegere, dar despre sine și despre viața sa nu povestea nimic. Se temea. Dacă va fi dezamăgită într-o bună zi de noua sa cunoscută și după aceea, așa cum i se mai întîmplase nu o dată, o să-i pară rău de sinceritatea sa ? De multe ori suferise deziluzii

în prieteniile sale și-și regretase naivitatea prostească. Inima ei însă tînjea după o prietenie adevărată. Așa că în fiecare seară, după ce-și culca și-și adormea fetița grav bolnavă, alerga la femeia aceasta cu părul lung. Alerga ca să se plîngă, să-și recapete credința și nădejdea într-o minune.

Odată Tatiana i-a adus fructe uscate.

— De unde le-ai luat?

În sat nu era nici un singur pom fructifer.

— Mi-au dat femeile. Care a avut a dat.

— Dar eu nu cunosc pe nimeni aici.

— Ce importanță are? Le-am spus eu: „Este bolnav copilul".

Acest lucru nu putea Liili să-l înțeleagă; nu cunoaște pe nimeni și nimeni n-o cunoaște. Să dai unui om cu desăvîrșire străin, luînd de la gura copiilor tăi? O astfel de generozitate i se părea nefirească.

După moartea Trinei, Tatiana Leskova era unicul om pe care Liili voia să-l vadă. E adevărat că nu putea să spună nimic rău despre membrii familiei sale. Socrul se purta față de ea cu atenție și cu duioșie, ca față de un bolnav, iar Vanda, temîndu-se că nu va putea găsi cuvintele potrivite ca să-și aline nora, mai mult tăcea. Ei îi voiau lui Liili binele și o sfătuiau să se ducă mai des în vizită la estonieni — poate acolo, măcar pentru scurtă vreme, își va mai uita durerea.

— Nu pot să uit, le spunea Liili. O scoteau din sărite părinții bărbatului ei. Plîngea și aștepta ca o îndrăgostită seara, cînd Tatiana avea să vină de la lucru și se vor putea vedea. Tatiana era ușor adusă de spate, avea nările largi, fruntea joasă și o bărbie energică. Nu avea în ea nimic delicat, neajutorat, rafinat, ceea ce, după părerea lui Liili, înfrumusețează atît de mult o femeie.

Era înaltă, se mișca ușor, sigur, repede. Părul lung și auriu îi strălucea împrejurul capului și ochii îi rîdeau. Iar cînd cosița îi cădea pe piept, Tania părea cu adevărat o codană grațioasă. Ceva inexplicabil atașa puternic oamenii de ea.

Poate pentru că arăta fericită.

— De fapt, este chiar așa? o întrebă Liili odată.

— După cîte se pare, într-adevăr, sînt și fericită, spuse rîzînd Tatiana.

Părinții ei erau oameni închiși și posomorîți. Și mama îi spunea adesea:

— Cu cine ăi fi semănînd tu, de rîzi așa mereu?

Era întotdeauna veselă, bucuroasă, fără de griji. În școală prietenele o înconjurau, iar băieții erau toți îndrăgostiți de ea. La institut și la uzină era iubită, iar bărbatul o adora. Numai soacră-sa se posomorîse și se întunecase cînd în casă apăru tînăra ei noră.

Soacra rămăsese văduvă de timpuriu și își închinase viața fiului ei. Celui mai talentat fiu din lume... Și deodată se trezi c-au ajuns trei în casă. Greu mai îndura asta Klavdia Ivanova. Casa deveni dintr-o dată zgomotoasă, apărură mulți oameni noi, necunoscuți. Vor-

beau, rîdeau. Iar Klavdia Ivanova ședea serile în bucătărie lîngă fereastră, jignită și tristă, simțindu-se de prisos în propria ei casă.

Tatiana venea mereu s-o cheme în cameră, dar Klavdia Ivanovna răspundea, capricioasă : „Mie și aici mi-e bine".

Nu-i plăcea că fiul ei o poartă pe femeia asta înaltă pe brațe, că hoinăresc împreună ca orbeții pe străzi, că în timpul mesei se privesc întruna și uneori mănîncă amîndoi din aceeași farfurie.

Klavdia Ivanovna încerca să-i aducă fiului aminte și de ea. Seara, îi punea sub pernă un merișor sau o bomboană și, cînd ședeau tustrei la masă, apropia farfuria de fiu :

— Ia, Volodenka. Am copt plăcinta asta pentru tine. Volodia se supăra pe maică-sa, dar Tania îl potolea.

— Nu trebuie. Doar te iubește atîta. Cum de nu înțelegi asta ? îi șoptea ea cînd rămîneau în doi.

Dar cînd Tatiana se îmbolnăvi grav, Klavdia Ivanovna prinse să se agite, plînse și se jelui, stătu de veghe lîngă patul ei nopți în șir.

Tania se făcu bine. Și totul porni după vechiul obicei. Cînd încerca să-și îmbrățișeze soacra, aceasta se întorcea cu spatele.

— Hai să ne mutăm, îi propusese Volodia. Vouă, ție și mamei, aici vi-i strîmt.

— Ți-ai ieșit din minți, omule ! Mama nu nu va putea suporta lucrul ăsta, se înspăimîntase Tatiana.

După aceea veni războiul.

Klavdia Ivanovna slăbi foarte mult. Se transformă dintr-o dată într-o femeie mică, fără voință și bătrînă. Ședea la o fereastră, punîndu-și mîinile pe genunchi, și aștepta scrisorile băiatului. Tania o silea să mănînce, iar Klavdia Ivanovna se supunea cu indiferență. Nu se plîngea de dureri și boli, dar se usca văzînd cu ochii. Tatiana o urmărea cu o frică ascunsă. Nora ar fi fost fericită să-și vadă soacra din nou cu toate și arțăgoasă. Numai să nu mai fie așa, cum era acum. În timpul bombardamentelor, Klavdia Ivanovna nu reacționa și continua să șadă în bucătărie, la fereastră, ca de obicei.

Uzina la care lucra Tania se evacua. Dar Klavdia Ivanovna refuză să părăsească Moscova.

— Dar tu du-te, dacă vrei, zise ea.

Tatiana rămase.

Klavdia Ivanovna muri pe neașteptate.

Într-o zi, după prînz, Tania spăla vasele. Klavdia Ivanovna o chemă.

— Scrisori n-au fost ? întrebă.

— Or să mai fie, o liniștise Tania.

— N-or să fie, zise bătrînica. N-or să mai vină scrisori. Simt eu. Doar sînt mamă.

Se uita cu ochi buni la Tatiana și atît reuși să mai spună :

— Păcat că voi doi n-aveți copii, Taniușa...

Lui Liili îi plăcea mai mult decît orice s-o viziteze pe Tatiana acasă. Se așeza întotdeauna lîngă fereastră. De aici vedeai soarele la asfin-

ţit, luna trandafirie, cerul uriaş şi schimbător. Tatiana îşi cuprindea genunchii cu braţele şi citea versuri.

Liili credea că literatură bună rusă s-a scris numai în trecutul îndepărtat, pe vremea lui Puşkin şi Tolstoi. Ce s-a mai adăugat în ultimii douăzeci de ani ? Literatura cu tendinţă nu este şi nu poate fi o literatură adevărată, zicea ea.

— Unde sînt marii voştri scriitori contemporani ?

— Dar Maiakovski ? o întrebă Tatiana.

— Ăsta nu-i poet. E un tribun şi un acrobat. El n-are nimic sublim, nimic pentru suflet... — răspunse Liili cu dezgust.

În multe alte probleme părerile lor se ciocneau. Tatiana nu se supăra, nu devenea tăioasă. Pur şi simplu declara :

— Dar mie îmi place !

Uneori, astfel de convorbiri răceau admiraţia lui Liili. I se părea că Tania este fanatică şi foarte departe de adevărul obiectiv. Se hotărî să meargă mai rar pe la ea şi încerca să-şi spună că se duce acolo numai din plictiseală — oricum omul trebuie să se distreze cumva. Ce, socrul ei ar şedea în fiecare seară cu Populus, dacă ar avea o societate mai bună la îndemînă ? E îndoielnic.

Seara, Liili se justifica faţă de ai casei :

— M-am dus să ascult gramofonul.

Într-adevăr, ascultau şi gramofonul. Lui Liili îi plăcuse cel mai mult un disc pe care îl pusese de mai multe ori :

Mi-aduc, iubitule, de tine-aminte
Şi iar şi iar te văd prin ceaţa deasă
Şi numele-ţi repet cu rugi preasfinte
Şi paşii ţi-i sărut ca o mireasă.

Tatiana se strîmba.

— De ce ? se mira Liili. E doar atît de frumos.

Tatiana se strîmba.

Durerea o făcea pe Liili ursuză. Zile întregi îşi amintea de Trina ei, cum se juca în nisip şi rîdea. De Trina care bea apă cu buzele crăpate de febră, de ochişorii ei trişti şi răbdători. Liili se chinuia cu aceste amintiri, plîngea şi se întreba : „Pentru ce mai trăiesc ?"

— Cum poţi tu să fii atît de liniştită, să munceşti, de parcă n-ai avea nici o supărare ? Doar de la începutul războiului nu ştii nimic de bărbatul tău.

— Există oameni mult mai nefericiţi decît mine, răspunse Tania.

Mergeau pe cîmp. Mirosea a borceag, foşnea secara dată în pîrg. Taniei i se părea că acest foşnet era asemeni unei şoapte care învinovăţea, care avertiza că grînele se vor scutura mai înainte de a fi culese !

În cerul de seară se stingeau dungile galbene şi liliachii de lumină, iar norii cenuşii parcă încremeneau. În sat se aprindeau luminiţele. Vîntul aducea de pe malul celălalt sunetele unei armonici. Cînta vreun băieţandru, deoarece bărbaţi rămîneau cu fiecare zi tot mai puţini în sat.

Tatiana Leskova privea gînditoare la norii palizi, cu scînteieri aurii, iar Liili stînd aici, pe malul Şaitankăi, simţea cît de pustie îi era viaţa şi dădea frîu liber gîndurilor sale amare. Împlinise treizeci de ani şi îşi amintea de puţine lucruri bune. Cum să trăiască mai departe ? E atît de singură...

— Dar Gunnar ? Tu-l iubeşti ? o întrebă Tatiana.

— Nu ştiu. Desigur. Dar după moartea fetiţei totul s-a complicat. Uneori, cînd mă gîndesc la ce-a fost... E cu neputinţă să explic totul...

Gunnar probabil c-o iubeşte în felul său, dar lui Liili această iubire a lui i se părea măruntă, firavă.

Învăţaseră la acelaşi liceu, iar după aceea la Universitate. Gunnar se obişnuise să fie adorat de mamă şi de tînăra fată cu ochi negri. Fata lui ! Încă de pe banca şcolii era a lui. Fata stătea uneori cu ceasurile în stradă şi-l aştepta pe Gunnar, care în timpul acesta, uitînd de toate, flecărea cu prietenii undeva într-o cafenea. Să-i fi iertat ea prea multe lui Gunnar ? Liili n-ar fi putut altfel. Îl iubise.

Odată l-a aşteptat pe Gunnar după o coloană de afişaj, mutîndu-se de pe un picior pe altul şi încălzindu-şi cu respiraţia degetele îngheţate. Era foarte frig. Iubitul ei uitase iarăşi de ea ! Şi Liili se hotărî să-i aducă aminte...

Toate ferestrele de la căsuţa inginerului Sitska erau pline de lumină strălucitoare. În camera din colţ, a lui Gunnar, ardea de asemenea lumina. Liili luă un pumn de zăpadă şi-l

aruncă în fereastră. Perdeaua se mişcă. Liili se ascunse lipindu-se de zid. Nu mai era supărată, îi trecuse mînia : îndată va ieşi Gunnar, iubitul ei, încurcat, cerîndu-şi scuze...

Uşa o deschise Anna, fata în casă, purtînd un şorţ alb şi o bonetă scrobită, cu dantele.

— Domnul m-a rugat să vă spun că are musafiri şi nu poate ieşi.

În noaptea aceea Liili hoinărise pe străzile pustii ale oraşului vechi, troienit de zăpadă. Intrase în parc, se aşezase pe o bancă cu gîndul să moară degerată. Moartea n-a venit, dar peste cîteva zile în odăiţa singuratică a lui Liili apăru Gunnar. A apărut cu mii de scuze, era nefericit şi duios, şi Liili — împăcarea este atît de dulce ! — a plîns îndelung la pieptul lui. Dar, la plecare, Gunnar îi spusese :

— Mama mea a fost foarte mirată. Ea consideră că nu se cuvine ca o tînără doamnă să umble pe sub ferestrele bărbaţilor şi să arunce cu zăpadă.

Povestind despre asta, Liili îşi miji ochii, şi Tatiana înţelese cît de greu îi vine să-şi aducă aminte.

— Şi mai departe ? întrebă ea.

— Într-o zi, Vanda Sitska mă chemă la ea. Eu ştiam că soţia inginerului este afectată şi pedantă, de aceea m-am îmbrăcat cît mai modern. Voiam să-i fac viitoarei soacre o impresie plăcută. Stăteam în picioare lîngă oglindă şi tremuram de enervare : oare gulerul alb nu mă face prea copil ? Oare faţa mea nu pare prea lătăreaţă din cauza acestei pălării cu borurile întoarse în sus ?

„Vezi, domnişoară, îmi spusese Vanda Sitska, eu sînt mamă şi viitorul fiului meu este foarte important pentru mine. De aceea am şi vrut să stau de vorbă cu dumneata."

Apoi adăugase că eu şi cu Gunnar nu ne potrivim. Că fiul ei este dintr-o familie bună de intelectuali, că eu sînt o fată drăguţă, dar... într-un cuvînt...

Înţelegeam eu ce voia să spună. Doar nu eram decît fiica unui simplu meseriaş.

„Bine, am răspuns, dar pentru ce nu i-aţi explicat mai înainte asta fiului dumneavoastră?"

Vanda Sitska surîse ironic :

„Dumneata trebuie să înţelegi... un bărbat tînăr... Cum puteam eu să-i explic ? Asta trebuia s-o înţelegi dumneata însăţi. Orice bărbat, înainte de a se căsători, are micile sale aventuri."

Mica aventură a fiului ei... Iar eu aşteptam deja un copil ! Gunnar spunea că mă iubeşte, că s-a plictisit de moarte de toate, a obosit şi vrea linişte. Dar dacă mama nu va fi de acord, nu se va putea face nimic.

Totuşi ne-am căsătorit. Doamna s-a temut de scandal. Nuntă adevărată n-a fost. În ziua aceea Vanda Sitska a plecat undeva. În vizită, pentru două săptămîni. Iar socrul a plecat la club să joace bridge...

— Dar de ce ai avut nevoie să te căsătoreşti ? o întrebă Tania. Aveai slujba ta, erai independentă.

Liili ridică din umeri.

— Dar, vezi tu, aşteptam un copil. Liili oftă adînc. Cu Vanda eu pînă acum sînt tot cu

„dumneavoastră". Copilul ne-a obligat să trecem cu vederea multe. Dar acum eu nu mai am pe nimeni...

— Dar Gunnar ?

Fără să răspundă, Liili întinse mîna. Tania i-o strînse tare, bărbăteşte. Trecînd peste pod, se întoarse, privi înapoi şi, nedesluşind figura lui Liili în întuneric, strigă cu voce scăzută :

— Noapte bună !

— Noapte bună ! răspunse abia auzit Liili.

6

Ceva se schimbase în viaţa satului. Fierarii aveau destul de lucru şi mai înainte, dar Habibullin totdeauna pleca după treburile sale cînd voia, şi-i dădea drumul acasă şi lui Hannes, pentru un ceas-două. Dar acum Hannes nu mai avea timp să vină acasă să prînzească — fiecare minut conta — şi Piaria îi aducea prînzul la fierărie.

Şopronul scund cu coş înalt devenise dintr-o dată centrul atenţiei generale. Mai înainte pe aici călcau puţini străini, dar acum forfoteau fără sfîrşit — şi brigadieri neliniştiţi, şi controlori, şi şefi (de aici şi de pe la centrul raional). Veneau la fierărie în căruţe cu coviltir, îmbrăcaţi în vestoane, încinşi cu curele în talie, bine raşi şi parfumaţi, cu ciuful de păr negru sîrguincios pieptănat. Toţi erau foarte îngrijoraţi şi puneau ameninţător aceleaşi în-

trebări : „Cînd va fi gata ? Nu se poate mai repede ?“

Allah, Allah ! În fiecare an aceeași poveste. Se face, se face ! Atîta timp cît Habibullin este viu și este în stare să muncească, totul va fi făcut la timp. La drept vorbind, nu chiar totul... E cu neputință să izbutești să le faci pe toate. Dar, în general, el nu întîrzia niciodată cu reparațiile — nici pentru semănat, nici pentru secerat.

Cînd diferiți șefi îl scoteau din sărite prin văicăreala sau amenințările lor, îi gonea pe toți din fierărie și-i trimitea la naiba.

Aici lucra el, Halibullin, și tot el răspundea în fața partidului pentru munca sa !

De cînd se crăpa de ziuă și pînă seara tîrziu coșul lung de tablă al fierăriei sufla fum alb în cer. Cîmpurile așteptau. Foșnind, aplecîndu-și spicele grele, grîul chema oamenii, și oare Habibullin, dracu' să-l ia, n-a văzut totul cu propriii săi ochi ? Nu-l durea și pe el inima ? Oare nopțile dormea liniștit ? Gîndurile chinuitoare urmau unul după altul.

Hannes înțelegea un asemenea spirit partinic. Hannes se purta cu neîncredere numai față de oamenii care se băteau cu pumnul în piept și strigau unde trebuie și unde nu trebuie că iubesc puterea sovietică.

Hannes, un estonian adevărat, nu răbda cuvintele pompoase. Puterea sovietică nu este o femeie, care să vrea să-i juri în fiecare minut : „Eu te iubesc ! Eu te iubesc !“

Hannes recunoscuse din primul moment puterea sovietică și îi va fi credincios, chiar dacă

l-ai tăia în bucăți. Pînă acum înțelesese totul foarte bine. Și deși este un om simplu, vrea totuși să înțeleagă singur lucrurile importante și serioase. Și ele nu trebuie să-i fie băgate în cap cu toroipanul.

În ciuda grumazului său puternic, fierarul, cu picioarele lui scurte, părea mic alături de Hannes. Uneori, Piaria, aducînd prînzul, îi examina pe amîndoi. Pe uriașul său blond și pe negriciosul și impetuosul Habibullin, fălcos, sașiu, ras chilug.

Fierarul și ciocănarul nu întrețineau convorbiri lungi. Fierarul vorbea în limba lui, iar Hannes în a sa.

Habibullin îl respecta foarte mult pe Hannes și își lăuda ciocănarul oriunde se întîmpla să se adune bărbați. La cantină bea primele zece pahare de ceai necontenind să se uimească de puterea de urs a lui Hannes, iar după următoarele zece îi lăuda istețimea, răbdarea și cinstea. Un bărbat așa cum trebuie !

Fetele din Takmak împărtășeau părerea fierarului, se învîrteau prin fața blondului Hannes, îl priveau cu ochi strălucitori. Așa-s femeile : doar știu bine că e căsătorit, și totuși...

Tildei și Eevei li se părea că nici față de Jemel fetele nu sînt indiferente. Adesea omul dispărea cîteva zile, iar cînd se întorcea, nu-și povestea aventurile nici chiar lui Ruudi Populus. Deretcînd prin cămară, Tilde descoperi sub dușumea un adevărat depozit de apă de colonie și se miră : oare cîte logodnice o fi avînd Jemel ăsta ?

Cînd mai era o zi pînă la începerea secerișului, căzu știrea ca un trăsnet: toți bărbații — la comisariatul militar. Cum asta? Toți bărbații din sat chemați sub arme? Dar grînele? Cine va strînge recolta de pe cîmpuri? Războiul însă nu voia să știe. Frontul cerea pîine și soldați.

În seara următoare tot satul se cutremura. Care juca, care plîngea, care cădea cu fața la pămînt, care cînta din răsputeri, străduindu-se să acopere armonica cu vocea. În noaptea umedă și caldă scînteiau stelele, vîntul împrăștia miros de izmă și mireasmă dulce de trifoi.

Căruțele cu bărbați ajunseseră departe. Fiecare se întreba dacă se va mai întoarce vreodată. Ce va urma? Cine va aduna marea de grîne? Cine?

Pe șosea, sub un cer spuzit de stele, mergeau îmbrățișați Jemel și Abdulla. Jemel răcnea:

Ca un porc sînt astăzi beat,
Mîine iarăși o să beau.
Și de n-o fi cu bănat,
Poimîine să beau iar vreau.

— Flăcăule, cîntecele tale sînt destul de bune, îl lăudă bătrînul, ascultîndu-l cu răbdare, numai că nu sînt melodioase. Și cuvintele nu-s pe-nțeles. Ia să cînt și eu acum!

Vocea bătrînească a lui Abdulla și barba lui udă și lipicioasă îi tremurau ca la un țap. Și

uite așa abia își tîrau picioarele, atîrnîndu-se unul de altul și cîntînd din toată inima. Mergeau tîrîș-grăpiș spre capătul satului, la Abdulla.

— Tu ai fii? îl întrebă Jemel. Își adusese aminte de plînsetele și de strigătele de rămas bun de astăzi.

— Sînt certat cu ei. De zece ani. Neînțelegeri. Mi-a rămas numai o soră, Roza. Locuiește la Kazan.

Jemel intră în casă. Îl izbi un miros respingător și jilav, se strîmbă și se opri în prag. Bătrînul apucase să aprindă și focul, dar Jemel tot nu se putea hotărî să intre.

În izba lui Abdulla, între cei patru pereți din bîrne, nu erau decît o sobă mare și veche, și un pat de lemn. Nici masă, nici scaune. Pe un perete, într-un cui mic, o lampă de gaz, pe pat, alături de un cojoc peticit din mașină și de pîslari, un samovar și două căni, o farfurie adîncă, cu o lingură de lemn, și un cufăr ferecat și zugrăvit. Se mai deslușeau un ceaun fixat în ochiul vetrei, o găleată pentru apă de băut și un ulcior de aramă pentru îndeplinirea ritualurilor religioase.

— Asta-i tot? O asemenea sărăcie Jemel nu mai văzuse încă la nimeni de aici. Abdulla trase de sub vatră o jumătate de litru de vodcă și, oftînd și icnind, se sui în pat.

— Tu ce-aștepți? îl chemă el pe Jemel, și cu un briceag tăie niște brînză pentru o gustare. Brînza avea un miros dezgustător.

— Mi se face greață, spuse Jemel, întorcînd fața.

— Mai bine ai gusta-o mai întîi ! insistă bătrînul şi îi întinse o bucăţică în vîrful briceagului. Dar Jemel îi dădu dispreţuitor mîna la o parte, şi din două înghiţituri bău paharul pînă la fund. Abdulla, care îşi holbase ochii de mirare, mirosi de-aproape brînza.

— Mie nu-mi miroase a nimic, spuse el şi vîrî brînza în gură.

— Ascultă, ia spune-mi, de ce trăieşti tu în halul ăsta ? îl întrebă Jemel.

Bătrînul rămase tăcut, ţinînd cana în mînă şi gîndindu-se.

— Pe vremea ţarului şi a nep-ului, la mine era totul foarte bine, răspunse el, în sfîrşit. Oare Jemel, caraghiosul, ştie el ce-i orezul ? Aha, uite că ştie ! Ei bine, în fiecare zi mîncam orez cu stafide şi cu nuci, şi beam ceai verde parfumat. Dormeam pe perne de puf. Cîte perne avea Jemel ? Două ? Dar Abdulla avea două căruţe şi chiar mai multe. Călca pe covoare, şi pereţii îi avea împodobiţi cu ele.

Abdulla chicoti şi îşi netezi barba.

— Dar femeile ! Ce mai femei erau pe-atunci !

— Femeile sînt şi azi frumoase, observă Jemel. Nu puţine priviri femeieşti îl atrăgeau pe uliţele satului.

Dar Abdulla dădu cu dispreţ din mînă. Ce, astea-s femei ? Toate cu picioarele în bălegar !

— Pe vremuri, femeile aveau picioruşe subţiri, ca la caii trăpaşi. Şi erau gătite cu podoabe din cap pînă-n picioare. Îţi ieşeai din minţi, cînd una din astea îşi încovoia mîndră gîtul sau îşi legăna şoldurile în mers. Pentru una

ca asta nu era păcat să dăruieşti pînă şi ultimul cal.

La aceste amintiri, Abdulla îşi holbă ochii beţi şi buza umedă de jos i se lăsă pleoştită.

Jemel era curios să ştie unde oare a dispărut toată această frumuseţe şi splendoare ?

— Pe toţi cei bogaţi i-au alungat din sat, spuse Abdulla. I-au declarat chiaburi şi asupritori. Acum trăiesc uite aşa, ca să nu mă pizmuiască nimeni. Şi cînd eşti sărac lipit pămîntului cum sînt eu, nimeni nu te mai sîcîie. Iată cum trebuie să trăieşti, cu şiretenie !

— Dar pe tine nu te-au alungat din sat ? întrebă Jemel.

— Cum nu m-au alungat ? Zece ani n-am fost aici, după aceea m-am întors. Undeva trebuie să trăieşti. Dar tu ce dracu' cauţi în Rusia ? Ar fi fost mai bine să fi stat acasă.

Jemel scutură din cap :

— N-am riscat, bătrîne. N-am riscat. Cine-i ştie pe fasciştii ăştia ? E o treabă întunecată. Pe urmă şi bombele n-au doară ochi, ele nu fac deosebire între oameni... Vezi, eu şi aici am să mă pun pe picioare... Aici e totuşi mai multă linişte. Te simţi mai în siguranţă. Ţară mare, posibilităţi mari...

Bătrînul dădu fără nădejde din mînă.

— Spune-mi drept. Abdulla îşi plecă faţa şireată spre Jemel, şi bărbuţa lui umedă gîdilă obrazul lui Iohannes. E adevărat că eşti holtei ? Ce, tu niciodată n-ai cunoscut femeile ?

Lampa fumega îngrozitor. Vodca se terminase.

— Asta-i tot. Mai multă nu mai e, spuse mîhnit Abdulla. Jemel se scotoci prin buzunarul de la piept şi trase de acolo o sticluţă cu apă de colonie.

— „Liliac". Nu ştiu, se poate bea oare ? întrebă Jemel cu prefăcătorie.

— Dă-o-ncoace ! Abdulla înhăţă sticluţa, îi scoase dopul şi turnă apa de colonie în cană — gîl-gîl.

Acum toate mirosurile se amestecaseră : mirosul împuţit de brînză şi parfumul foarte dulceag de „liliac".

La Jamel se mai găsi un flacon de „Camelia". Dar tot el spuse că această sticluţă nu-i aparţine. Cineva l-a rugat să i-o procure.

— Minţi, cîine, zise bătrînul, dînd să-l lovească cu cotul, apoi se tîrî în patru labe pînă în colţul patului spre cufăr şi ridică capacul.

— Cît vrei ?

Jemel îi spuse preţul şi încercă să arunce o privire în cufăr. Îi îngheţă inima. Lada ferecată era plină ochi de bani : bancnote de o sută, de zece, de treizeci de ruble.

Revăzu după aceea aceşti bani ai lui Abdulla chiar şi în vis. Fu cel mai înfiorător vis din viaţa lui. Toată noaptea l-a chinuit spaima că banii pot fi furaţi — că doar lada n-avea lacăt. Jemel se răsucea, ofta, mormăia în somn, scoţînd cîteodată cîte un ţipăt : „Banii ! Banii !" Şi se trezea din pricina ghionturilor supărate ale lui Populus, lac de sudoare şi rîgîind a apă de colonie.

Şi Piaria avea vise agitate. Comunicatele Biroului de Informaţii nu prea o mîhneau, pentru că ea nu cunoştea, de fapt, Rusia. Nu ştia nici unde se aflau acele oraşe îndepărtate, satele şi sectoarele frontului despre care se vorbea în comunicate. O chinuia doar faptul important că războiul tot mai continua. Da, războiul continua.

Serile, Hannes studia ziarul. Degetul arătător al fierarului se mişca de-a lungul rîndurilor. Piaria îl întreba, ca de obicei :

— Ei, cum e ?

— Ne retragem, răspundea Hannes posomorît.

— Dar tu crezi că vom învinge ?

— Desigur, noi vom învinge.

Hannes examina cu atenţie o mică hartă geografică jerpelită şi însemna pe ea cu creionul linia frontului. Trăgea slab o linie, abia vizibilă, astfel că, de cîte ori se va schimba linia frontului s-o poată şterge uşor cu guma. Însoţea operaţia cu un fosăit trist.

Hannes cerceta harta şi trăgea liniile cu o mare atenţie. În aceste clipe Piaria putea să-i tot povestească de-ale ei, că el tot n-o auzea. Piaria nu se supăra. Cum sta aşa deasupra hărţii, bărbatul cu părul blond cîrlionţat i se părea a fi un copil mare, un şcolar silitor.

Dintre estonienii care locuiau la Starîi Takmak, numai Hannes a fost chemat la comisariatul militar. Ziua întreagă a stat Piaria într-o aşteptare încordată, în ochii ei era spaimă, mîinile nu-i dădeau ascultare. Şedea şi aştepta. Aşa a şi găsit-o Hannes cînd s-a întors acasă.

Să fie lumea atît de cumplită, i-l vor lua oare pe Hannes? Fără Hannes, Piaria nu mai avea de ce să trăiască. Și cu toate că bărbat-su, ca și mai înainte, lucra în fierărie, repara acoperișul casei sale, iar serile se spăla, împroșcînd cu apă în jur, sufletul Piariei rămînea tot neliniștit. În timpul nopților se trezea alături de bărbatul ei care dormea dus și pînă dimineața se chinuia cu temeri nelămurite.

Dacă Hannes s-ar fi dus să elibereze Estonia — asta da, ar fi fost firesc; ar fi fost limpede cel puțin pentru ce-și varsă sîngele; dar ce treabă are Hannes cu un pămînt străin și cu niște orașe necunoscute? Doar ar trebui să fie așa: rușii să-și elibereze pămîntul lor, ucrainienii pe al lor, iar estonienii — Estonia. Așa ar fi drept.

Pe fața Piariei se rostogoleau lacrimi amare, și în inima ei se ruga: „Dumnezeule, dacă exiști, nu mi-l lua pe Hannes! Spune, oare se poate pierde războiul numai din pricină că nu va pleca și el să lupte?!"

Însuși Hannes părea cu desăvîrșire liniștit, și asta o supăra profund pe Piaria. Despărțirea nu-l mîhnește oare? Cum putea el să spună atît de simplu și de ușor:

— Trebuie să plec, femeie. Trebuie.

— Înseamnă că nu mă iubești, îi spuse Piaria cu amărăciune.

— Nu se poate să punem toate claie peste grămadă, îi răspunse Hannes.

Era însă acesta un răspuns? Pînă și Hannes însuși era nemulțumit — ar fi trebuit să explice totul, dar cum să explici lucruri care trebuie să fie înțelese de la sine.

Iar noaptea, stînd alături de el fără să doarmă, Piaria îl ierta pe Hannes, se apleca deasupra celui adormit și îl săruta pe gură.

Așa treceau zilele verii. Jemel visa bani, Piaria se temea că-l pierde pe Hannes, iar Kristinei i se părea că nimic nu e mai greu decît legatul snopilor. Nu e nimic mai groaznic decît să calci desculță prin miriște, și încă sub un soare neindurător de fierbinte. Tot trupul îi era plin de julituri, mîinile îi erau umflate, pline de ghimpi, vedea negru înaintea ochilor, iar în suflet i se cuibărise deznădejdea.

La Tallin Kristina se ducea la magazinul din colț, cumpăra o pîine și plătea cîțiva cenți.

Pîinea — ce lucru obișnuit! Ea nici nu-și închipuise cu cîtă greutate se dobîndește.

Gîndurile triste o împiedicau pe Kristina să vadă cerul nemărginit de albastru și pămîntul de aur. Oamenii nu-și aminteau să mai fi văzut o asemenea vară și o asemenea recoltă.

Recolta aștepta să fie strînsă, iar frontul — pîinea.

Pe ogoare, din zori și pînă seara tîrziu, continua munca grea. Și totuși munca acestor oameni părea doar o picătură într-o mare uriașă. Muncii nu i se mai vedea sfîrșitul, ogoarelor — hotarele. Grînele legate în snopi și cele încă nesecerate stăteau alături. Primele erau multe, celelalte — cu mult mai multe, cu toate că totul se făcea în același timp. Prin secară, fluturînd din aripi, înaintau secerăto-

rile trase de cai, iar băieţandri, biciuind animalele, cărau snopii în curtea fierăriei, unde se treiera. De acolo plecau şiruri de care cu grîne spre punctele de recepţie. Brigadierii se enervau, măsurau chintalele şi îmbărbătau oamenii copleşiţi de oboseală. Cerealele erau ameninţate să le apuce zăpada pe cîmp.

În fiecare an, în marea deasă şi aurie a spicelor năvăleau combinele, şi cine ar fi putut să creadă că acum, toamna, vor veni oamenii cu secerile, ca pe timpurile strămoşilor ! Colhozurile cereau combustibil. Dar cererile, reclamaţiile şi rugăminţile nu puteau să oblige combinele să se mişte de la sine. Combustibilul nu ajungea. Oamenii trebuiau să înţeleagă acest lucru şi să se resemneze.

În faţa întinselor holde nestrînse colhoznicii Takmakului simţeau că trebuie să se bizuie numai pe propria lor forţă.

Le-o ajunge ea însă ?

Satul era împărţit în două tabere. Pe cîmpuri se căra cale de cîţiva kilometri apă de băut, pîine proaspătă şi ciorbă grasă în căldări mari. La prînz, copiii mai mari îi aduceau pe cei de ţîţă de pe unde dormeau, la umbră sub arini, şi mamele obosite, pline de praf, îi alăptau. După o odihnă destul de scurtă, care părea că obosea şi mai mult, lucrul continua pînă se întuneca.

Dar Kristina nu putea face aşa ceva. Îi vîrî sub nas brigadierului mîinile sale umflate şi atît de rău zgîriate. Să i se dea orice altă muncă, dar la cîmp nu va mai merge ! Şi brigadierul o numi pe Kristina la arie, să adune paiele.

La Takmak femeile nu ridicau niciodată vocea. Cînd se certau, îşi aruncau priviri ascuţite, cuvinte muşcătoare, dar aparent rămîneau întotdeauna liniştite, vorbeau încet, cu voci guturale. Acum însă şi ele strigau din cînd în cînd :

— Ei, tu !

— Mişcă-te, mişcă-te !

Pretutindeni, pe drumurile pline de praf, scîrţîiau roţile, săltau în trap mărunt caii cu coamele necurăţate. Băieţandrii, gonind caii, stăteau în picioare în căruţe luînd o înfăţişare gravă — doar le fusese încredinţată o treabă de răspundere : să care grîne pentru front.

Din batoze curgea un şuvoi auriu, şi munţii grei ai grînelor creşteau fără încetare. Şi din nou se auzea strigătul supărat şi îngrijorat :

— Ei, tu, de-acolo !

— Mişcă-te, mişcă-te !

Pîinea ! Asta e pîinea !

Pe Kristina o dureau ochii din pricina gunoaielor care zburau prin aer, i se învîrtea capul din cauza zgomotului maşinii, iar mîinile îi înlemniseră din pricina zorului permanent. Şi cu toate astea, tot timpul o zoreau. Fata îşi muşca buzele. Oare ea nu se grăbea ? Oare nu se străduia din toate puterile ? Nu ţinea şi ea piept cu vitejie stării de greaţă şi proastei sale dispoziţii ?

În urechi îi răsunau glasuri cunoscute. Ruudi Populus ridica snopii la batoză. Părea un pirat cu nasul roşu, cu urechile mari şi păroase şi

cu o batistă înflorată pe cap. Și deodată Kristina văzu cum totul se îndepărtează, se topește în ceață... și se prăbuși pe spate.

După leșin, Kristina zăcu multă vreme pe paie, înainte de a fi putut să meargă de una singură acasă.

Venind de la muncă, Tilde abia se mai ținea pe picioare de oboseală și de emoție pentru soarta fiicei sale. Iar Eeva era deosebit de tandră cu Kristina. Fata stătea culcată, foarte liniștită și deprimată. Duioșia lor stîrnea în sinea ei mila pentru ea însăși, și lacrimile îi curgeau pe pernă. Ce-i dacă o să moară deodată, aici, departe, în țară străină ?... Va veni iarna cu zăpadă, apoi primăvara, pe tot globul pămîntesc totul va înflori, va trăi. Dar Kristina nu va mai fi...

Numai Populus și Jemel, după ce s-au întors acasă, nici nu se interesară de sănătatea ei. Fără să mai mănînce și fără să se mai spele, se trîntiră îndată în pat să doarmă. Tilde ședea pe întuneric și ținea o mînă a Kristinei. N-avea puteri ca să se dezbrace și să se culce.

Kristina închise ochii, dar degeaba : i se părea că deasupra capului i se învîrtește tavanul și se prăbușesc pereții. Oftînd, Tilde spuse :

— Mîine va trebui să chemăm doctorul. Brigadierul cere certificat medical.

7

Kristina simțea prin somn că mama ei este alături, însă continua să zacă cu ochii închiși.

Tilde venise în fugă de două ori de la muncă. Aranjînd plapuma, se așezase pe marginea patului de scînduri.

— Ți-e mai bine, Kristina ?

— Nu știu.

Lumina puternică a zilei o lovea dureros în ochi. Iarăși soarele ăsta, arșița, praful ! Kristina luă termometrul din mîinile mamei. Mîinile, picioarele și capul i se părea că-i sînt umplute cu plumb.

Dar temperatura era normală.

— Ce-i de făcut acum ? se neliniști Tilde.

— Mă voi duce la doctor, făgădui ofensată Kristina.

— Să te examineze cu atenție. Spune-i cu de-amănuntul unde te doare și spune-i că nu mai ai nici o putere.

Neliniștea Tildei, înfățișarea ei jalnică, fața ei obosită și plină de praf o tulburară pe Kristina.

— Mîncarea e pe masă. Să mănînci înainte de a te duce, oftă Tilde.

Mama plecă și Kristina închise ușa cu cîrligul. Se culcă din nou, trase plapuma peste cap, se făcu ghem și încercă să adoarmă. Dar nu putu, în toate ferestrele din cameră bătea soarele. De ce-s atît de multe ferestre aici ? Mai bine una singură și mare.

Kristinei îi plăcea să doarmă dimineața. Să doarmă cît mai mult. Acum însă somnul nu venea. Și în cap avea încă plumb, undeva în spate, în ceafă.

Săptămîna trecută îi spusese brigadierului :

— Eu am studii. Liceul.

— Foarte bine, spune-i despre asta preşedintelui colhozului — poate te va lua contabilă. Şi aşa n-am nici un folos de la tine... şi bătrînul dădu din mînă. La abac poate te-oi pricepe să ţăcăneşti !

Kristina nu se mai apucă să explice brigadierului că ea nu se pricepe să ţăcănească la abac. Să adune, da, încă poate, aşa şi aşa, dar să scadă, să înmulţească şi să împartă — nu. Făcu o descoperire tristă : că, în general, ea nu se pricepe la nimic. Un „om cult“ ştie puţin să danseze, cunoaşte prost nişte limbi străine, mai cîntă puţintel, desenează, uneori scrie versuri. Kristina luă ceasul deşteptător de pe pervaz şi-l întoarse. Era încă prea devreme ca să meargă la doctor, la consultaţie.

În lighenaş o aştepta apa pentru spălat, iar pe masă, sub un şerveţel, micul dejun. Populus îi atrăsese nu o dată atenţia Tildei :

— Ce-o mai face fetişcana ta pe domnişoara!

— Şi ce-i rău în asta ? O mamă nu are dreptul să se îngrijească de fiica ei ?!

Kristina mîncă scrobul cu multă poftă şi se gîndi la maică-sa, cum de le îndură ea pe toate fără să se plîngă niciodată de nimic. De ce ? Pentru că este o femeie simplă, incultă şi s-a obişnuit din fragedă copilărie cu greutăţile ? Sau ea, pur şi simplu, nu este pretenţioasă şi nici n-a vrut nimic mai bun de la viaţă ?

Dacă nimeni din casă nu voia să se ducă după apă, Tilde lua pe umeri cobiliţa şi cu pasul uşor şi repede se grăbea spre rîu. Kristina nu putea să facă aşa ceva.

— De ce te duci ? Oare nu vezi că toţi te exploatează ? se supăra ea.

Mama zîmbea :

— Totuşi, cineva trebuie să se ducă.

Sau spunea :

— Să fie chiar atît de greu lucrul ăsta ? Decît să te rogi de alţii şi să aştepţi...

Într-o zi însă ea recunoscuse faţă de Eeva :

— E o mare fericire cînd munca ta e de folos. Inima îţi cîntă. Parcă pot totul, parcă totul mi-e la îndemînă !

Eeva n-o înţelegea, nici ea.

— Că la fabrică munceai de dimineaţă pînă seara, asta-i limpede. Dar să te omori şi aici cu munca... Ce rost are ?

— Ce rost ? întrebă şi Kristina.

— Nu-i chiar atît de greu, se apăra Tilde. Era zadarnic să stai de vorbă cu ea despre asta.

Kristina se furişă în cămăruţa în care stăteau gemantanele, îl deschise pe al său şi în grabă, cu un interes lacom, începu să scoată rochiile afară. O alese pe cea preferată şi se aşeză în faţa oglinzii. Rochia o strîngea la subsuori şi-i sublinia în chip necuviincios sînii ascutiţi de fată. Din ce s-o fi întremat ea aşa ? Din apă şi cartofi ?

Se examină cu atenţie. E oare frumoasă ? Asta înseamnă să fii frumoasă ? Cu mîinile şi gîtul atît de lungi ? Cu faţa rotundă şi cu breton, şi cu ochii depărtaţi unul de altul ? Cu fruntea joasă, cu gura mare şi cu urechile mari ? Cu sprîncenele blonde abia vizibile şi cu nasul prea mic pentru o faţă atît de lătăreaţă ? Asta să-nsemne că eşti frumoasă ?

Şi doar ea era considerată frumoasă. La reuniunile şcolare, băieţii îi trimiteau cu „poşta dragostei" scrisori şi o conduceau cu grămada pînă-n uşa casei.

Îşi vîrî cu greutate pantofii de lac în picioarele obişnuite acum cu opincile, îşi probă pălăria şi se privi cu tristă ironie : locul lucrurilor frumoase este în geamantan !...

Dacă va trece prin tot Takmakul cu pălărie, toţi, desigur, vor crede că-i nebună. Înainte de război, pe străzile din Tallin mergea dansînd o balerină zdrenţuroasă şi smintită. Îmbrăcată într-o crinolină veche, cu o umbrelă cu dantele deasupra capului şi cu o găleţică în mînă...

Exact la fel ar arăta Kristina în ochii locuitorilor din Takmak. Dar cînd va putea oare să-şi îmbrace din nou rochia elegantă şi să-şi încalţe pantofii cu tocuri ?

Cineva bătu în uşă şi Kristina se zăpăci. În panică, începu să-şi tragă rochia de pe ea, agrafele i se înţepeniseră în păr, şi Kristina aproape că izbucni în plîns. Aruncă pantofii în cufărul pentru rufe, se înfăşură într-un cearşaf şi alergă în tindă. Îi tremurau mîinile cînd trase zăvorul de la uşă. În cerdac stătea doar un băiat din vecini care lăsă un coşuleţ cu morcovi pe jos, în prag, şi fugi pe poartă sfîrîindu-i călcîiele.

Kristina trase un morcov prin palma strînsă, ca să curețe de pe el bulgăraşii de pămînt, apoi muşcă şi-l mestecă cu scrîşnet, aşezată pe pat. Ce-ar fi, dacă cineva ar da peste ea, uite-aşa, în faţa oglinzii ! N-ar crede-o nimeni că-i bolnavă.

E timpul să meargă la doctor. Kristina se spălă pe faţă, se îmbrăcă, se pieptănă, închise uşa şi, ieşind, trase portiţa de nuiele.

Duduitul batozei se auzea pînă la rîu. „Unde-o fi muncind mama acum ? se gîndi fata. Încarcă grînele în căruţe sau aduce snopi la batoză ?" Pe drum nu întîlni nici un singur om. Numai peste rîu, în Novîi Takmak, îi ieşi în cale o femeie necunoscută şi merse o vreme cu Kristina, vorbindu-i ca unei vechi cunoştinţe. Femeia mergea desculţă prin iarba moale şi zîmbea.

— Ei bine, le-am arătat eu lor, diavoliţelor ! se bucură ea cu răutate.

— Cui ? întrebă Kristina.

— Găinilor ! La noi la creşă. Ciuguleau ouăle. Toate ouăle. Vîrau ciocul înăuntru şi le sugeau ! Şi nu se poate să stai tot timpul să le păzeşti. Sau să acoperi ouăle cu palmele cînd se ouă găinile ! Hrăneşte-le şi hrăneşte-le pe netrebnicele astea, iar cînd te duci să strîngi ouă pentru copii, ia-le de unde nu-s ! Şi atunci am fost sfătuită : fierbe moale un ou. Ei, şi am pus ouă fierbinţi în cuibare. Acum s-a terminat cu asta. Şi-au fript limbile !

Aici femeia observă bluza de sărbătoare a Kristinei care se potrivea atît de bine cu buclele ei aurii şi cu ochii albaştri.

— Încotro vă duceţi aşa gătită ? o întrebă.

— La doctor.

— Sînteţi bolnavă ?

— Da... Nu ştiu...

Femeia coti pe o ulicioară, tot atît de fericită şi de mulţumită de sine. Kristina se uită în

urma ei și strînse din umeri : ia te uită, ai și de ce să te bucuri !

Novîi Takmak se întindea pe vreo doi kilometri. La marginea satului creșteau niște mesteceni înalți. În vîrfurile lor cîrîiau veșnic ciorile. De-a dreptul, peste un maidan, se vedeau clădirile spitalului : două case lungi de piatră fără cat și o a treia, mai mică, puțin mai departe de ele, în care locuia medicul Fatîhov cu familia. Era un bărbat cam pîntecos, de vîrstă mijlocie, cu ochelari. Pe soția lui, Zufia, Kristina o văzuse de cîteva ori. Zufia avea ochi negri și o față albă, ca de păpușă. Era înaltă și subțirică. Se spunea că Zufia este și ea medic, numai că acum gelosul Fatîhov nu-i mai îngăduie să lucreze. De obicei, vorbele astea nu erau luate de nimeni în serios.

Fiecare dintre ei avea copii din prima căsătorie și lui Fatîhov îi plăcea să glumească în legătură cu asta : „Copiii mei, copiii ei și copiii noștri". Gloria de chirurg a lui Fatîhov se răspîndise pînă hăt departe, prin împrejurimi. Colhoznicii își venerau doctorul, iar el se supăra și țipa la ei dacă nu i se urmau prescripțiile. Salvase viața multora. Se lupta cu moartea, și în majoritatea cazurilor ieșea învingător. Nu refuza niciodată să meargă la un bolnav, fie viscol, fie potop. Uneori, fără să fi dormit și fără să fi mîncat, mergea din sat în sat, de la bolnav la bolnav, și era de ajuns ca să atingă cu mîna fruntea unui bolnav, că acestuia i se părea că se simte mai bine.

Drept recunoștință, oameni îi cărau animale și păsări, miere, ouă, unt. Cînd acestea nu erau primite la intrare, își vîrau totuși ofrandele lor vii, care gîgîiau, cotcodăceau, behăiau și mă-căiau prin ușa din dos a bucătăriei.

— De o sută de ori ți-am spus : este interzis ! In-ter-zis !

Fatîhov dădea supărat din mîini prin fața nasului bucătăresei, în timp ce ea jumulea găina abia primită.

Spitalul mai avea și un lot mare de pămînt, o fermă de păsări și o cireadă de vite. Această gospodărie era exemplar condusă de bucătăreasa chioară, de dădacă și de rîndaș. Infirmierele și surorile veneau și ele într-ajutor, cultivau livada și grădina de zarzavaturi.

La bolnavi doctorul mergea într-o căruță ușoară cu coviltir, la care era înhămat un frumos armăsar. Duminicile, armăsarul cu coama albă îi plimba pe moștenitorii lui Fatîhov într-o căruță încăpătoare. Fericită familie ! Privind la ei, puteai să uiți de toate, chiar și de război.

În fața clădirii principale se încălzeau la soare militarii convalescenți. Ei fumau și se uitară cu curiozitate după fata frumoasă care trecea. Kristina mergea grăbită pe alături, lă-sînd ochii în pămînt, tulburată. Prea se uitau la ea fără nici o fereală.

— Ia uită-te ! zise unul, plescăind din limbă.

— N-o să aibă nici un folos de la noi, răspunse un tînăr în cîrjă. Vorbeau dinadins tare, ca să audă Kristina. Auzea ea, dar se făcea că n-aude.

Sala de aşteptare i se păru întunecoasă şi răcoroasă. Oamenii şedeau pe nişte bănci de lemn întunecate şi vorbeau respectuos, pe jumătate în şoaptă. Kristina se uită pe geam în curte. Trecu o soră mică, într-un halat alb. Ea îi aduse aminte de Kiska Beloborodova, o cerşetoare de origine princiară. La vremea ei, Tilde îi dăruia îmbrăcămintea sa veche. Dar mai mult decît orice pe Kiska o fermeca aşternutul lor.

„Cît de alb şi de curat e! se minuna ea cînd Tilde o chema în dormitor. Cine ştie unde mai este această Kiska şi ce s-a mai întîmplat cu ea? Poate că şi acum cerşeşte.

Kristina se aşeză. Pe banca din faţă stătea o femeie cu picioarele umflate; alături de ea, două bătrîne care orbiseră din pricina conjunctivitei şi îşi holbau ochii nevăzători. Scîrbită, Kristina întoarse capul şi începu să examineze afişele cu ocrotirea sănătăţii, apoi observă într-un colţ, la distanţă de celelalte, încă o femeie şi se înspăimîntă. De sub o broboadă neagră se ivea o faţă îngrozitoare, o rană mare, deschisă. Şi din această rană priveau nişte ochi întunecaţi, trişti. Kristinei i se opri răsuflarea, inima începu să-i bată repede şi tare. Desigur că în această odăiţă răcoroasă toţi auzeau cît de tare îi bate ei inima.

După aceea veni o soră. Dar nu aceea care trecuse nu demult prin curte, ci alta, cu sprîncenele subţiri, pensate şi cu faţa ciupită de vărsat, şi, cînd intră, Kristina văzu într-o clipă iarba verde, luminoasă, prin uşa deschisă. Sora se străduia să se obişnuiască cu întunericul

sălii de aşteptare şi la fel ca şi Kristina mai adineauri miji ochi. Aruncă o privire cercetătoare la faţa ei rumenă şi-i aduse la cunoştinţă:

— Vizitarea bolnavilor numai de la orele patru.

Kristina dădu maşinal din cap în semn de salut, împinse uşa şi se strecură pe uliţă.

Soarele strălucea orbitor. Lăsînd capul în jos, Kristina închise în grabă poarta de fier, apoi, nemaisimţindu-şi picioarele, o luă la fugă şi fugi, fără să se oprească, pînă la mesteceni. Pe drumul spre casă Kristina nu întîlni nici un singur om. Şaitanka zăcea leneşă, încolăcită în leagănul său de argilă; fundul ei galben se vedea prin apa străvezie. Kristina oftă uşurată, dar, auzind bătaia îndepărtată a batozei, se tulbură din nou.

Se simţea cu desăvîrşire izolată de oameni. E neplăcut, foarte neplăcut să rămîi aşa, de unul singur, cu umbra ta liliachie, în mijlocul unui sat pustiu.

Soarele stătea cruce pe cer.

Capitolul al treilea

1

La sfîrşitul lui august, pe uliţa satului apăru un bărbat necunoscut. Femeile îl priveau prin ferestre, dînd la o parte frunzele begoniilor, iar fetele, mîncînd seminţe, se uitau curioase după el.

Necunoscutul avea ochii albaştri ca cerul.

Pe drum, un bătrîn trăgea o capră de funie. Se opri, lăsă funia din mînă şi, măcar că soarele nu mai era de mult atît de orbitor ca de obicei vara, îşi ridică mîna tremurîndă la ochi şi începu să-l cerceteze pe necunoscut. Şi cît timp se uită el, capra o luă la sănătoasa.

— Hei-hei, diavoliţo ! începu să strige bătrînul şi se repezi după capră.

Vanda Sitska cocea blinele, ochii o usturau de fum, şi cu dosul palmei îşi tot ştergea lacrimile. Liili desfăcea cusăturile prăfuite ale unui palton vechi. Chibzuia cum să-l transforme ca să-l vîndă mai avantajos la piaţă. Liili nu voia să trăiască pe socoteala părinţilor bărbatului ei. De aceea cosea rochii şi jachete, jachete şi rochii.

Ruudi Populus, care în ultima vreme venea după lucru pe la inginer mai des şi o vedea pe Liili ocupată cu cusutul, o lăuda :

— Mîinile femeii şi buzele vacii sînt mereu în mişcare.

Liili izbucnea în rîs şi Ruudi se bucura că nora inginerului, întotdeauna posomorîtă, mai zîmbeşte şi ea. Pentru că omul care nu ştie de glumă, nu simte nici adevărul.

Dar ce putea face Liili, dacă durerea îi stătea ca o piatră pe inimă. De zîmbetul silit al soacrei sale ar fi fugit la capătul lumii. Vanda i se adresa de trei ori pe zi :

— Ce facem la micul dejun ?

— Ce pregătim la prînz ?

— Să fierbem cartofi pentru cină sau să facem omletă ?

— Mie îmi este totuna, răspundea Liili, fără să-şi poată ascunde supărarea. Vanda privea la bărbat cu jale, cu rugămintea mută de a fi ajutată : nu poţi nici să întrebi ! Atunci cum să te porţi cu această „mimoză" ? !

Şi Vanda ofta tare.

Roman Sitska ştia că în astfel de cazuri femeia aştepta de la el înţelegere şi sprijin. Prefera însă să se îndepărteze, să se ducă să stea de vorbă cu compatrioţii sau să viseze pe malul Şaitankăi. De altminteri îi plăcea munca asta : primeşte grînele, spune să le pună pe cîntar, înregistrează-le, fă o pauză pentru fumat. Şi de flecărit rămînea timp, împrejurul lui nu se vedea nici o faţă posomorîtă şi supărată. Sitska vorbea cu colhoznicii despre vreme, despre păsările care pleacă primele şi despre cum a fost ziua de sfîntul Ilie. Filozofa despre război şi pace, despre adevăr şi dreptate. Acasă

nu putea n'ci să deschidă gura. Liili îi spunea imediat.

— Te repeţi...

La magazie, Roman Sitska ar fi povestit cu plăcere mai multe. Despre îndîrjirea cu care munceşte ţăranul estonian, cît de iubită este ordinea din casă în Estonia, ce frumoase ferme sînt în Estonia. Sau despre jambonul estonian. Dar n-avea cu cine : tătarii sînt mahomedani, nu mănîncă carne de porc. Şi, îndeobşte, e mai înţelept să nu vorbeşti despre unele lucruri. Careva ar putea să creadă că face propagandă antisovietică sau că subminează orînduirea colhoznică !... Doamne fereşte !

În fiecare seară aducea acasă o pîine făcută din făina noului măciniş. Această pîine nu putea fi comparată cu pîinea raţionalizată, acră şi cleioasă. Pentru zilele-muncă primea uneori varză murată şi alte legume, cîteodată lapte. La magazie se ducea în fiecare dimineaţă într-un pulover, cu pălărie, opinci şi cu nişte şalvari, cusuţi de Liili. Avea un pulover elegant, cumpărat la vremea lui dintr-un magazin la modă, renumitul „Jockey Club".

Într-o seară, inginerul era încă la lucru, iar Vanda cocea a cincisprezecea blinea. Tocmai făcea socoteala : cîte cinci de fiecare, — cînd, deodată, Liili strigă :

— Gunnar !

În uşa larg deschisă stătea un bărbat negru de bronzat ce era şi plin de praf, într-o manta cenuşie. Vanda îşi lipi faţa de pieptul lui, privindu-l cu dragoste în ochi.

Apoi Gunnar se eliberă cu băgare de seamă din braţele mamei, strînse faţa lui Liili în palme şi o sărută pe buze. Scumpa lui soţie era palidă, părul ei era neobişnuit de lins, şi în ochi avea o expresie de spaimă. Mama atîrnă mantaua fiului într-un cui lîngă uşă, şi Gunnar întrebă :

— Unde-i tata ?

— La lucru, spuse Vanda.

— A ajuns şi el colhoznic ? spuse Gunnar, zîmbind.

— În viaţă se întîmplă multe... răspunse mama cu acelaşi ton şi feri tigaia mai departe de faţă, să nu-i sară grăsimea în ochi.

Încă cinci blinele.

Vanda, cu şorţ şi cu basma, părea foarte mare, neîndemînatică şi fericită. Zîmbetul ei nu trăda nici un sentiment, gura îi rămăsese ca o liniuţă strîmbă şi îngustă, ca de obicei, în schimb îi rîdeau ochii. Şi avea ochii la fel de albaştri ca şi ai fiului.

Lui Gunnar îi plăceau ochii mamei, bunătatea şi neajutorarea ce se citeau în ei. Mama ! Cel mai luminos cuvînt. Odată, Gunnar îi spusese lui Liili că soţii poţi să ai cîte doreşti, dar mamă îţi este una singură. Mama nu cerea nimic de la el, ea voia numai ca fiul ei să fie fericit. Cînd se certa cu Liili, Gunnar se gîndea adeseori : „Nici o femeie nu ştie să se stăpînească ca mama mea, şi nici să rîdă aşa, ca ea, nu se pricepe !" În clipele de tristeţe, ochii lui Liili erau înţepători, şi sub o asemenea privire nu te simţeai bine. Ca acum. Gunnar doar se întorsese chinuit de un drum lung, şi oare

nu el fusese în tot acest timp despărţit de familie ? Iar soţia strică bucuria întîlnirii încă din prima clipă. Dificil caracter. E nemulţumită probabil că i-a dat mîna întîi mamei. Cum se poate să te cerţi din cauza unor fleacuri într-o zi ca asta plină de bucurie. Liili izbucni în lacrimi şi după aceea, fără să se mai poată stăpîni, în hohote de plîns :

— Tu nu întrebi... nu te interesezi...

— Despre ce ?

Vanda înţelese dintr-o dată.

— Gunnar, zise ea cu o voce stinsă, fetiţa noastră a murit.

Acum şi Vanda avea ochii plini de lacrimi, iar bărbia ei ascuţită, cu gropiţă, tremura.

Trina ! Gunnar se simţi cumplit de încurcat.

— Cum ?... se bîlbîi el. O apucă pe Liili de mînă, simţind fără greş că e prea tîrziu, că asta nu i se va ierta niciodată !

Mama îi veni într-ajutor.

— Gunnar a trecut prin zile grele, încearcă să-l înţelegi, îi spuse Vanda nurorii sale.

„Ce om !" se gîndi Gunnar cu uimire, şi privirile lor se întîlniră. Liili se întoarse cu spatele la ei şi privi amar prin fereastră, cu ochii uscaţi : nu aşa îşi închipuise ea revederea cu bărbatul ei.

2

Satul era totuşi mic. Nimic nu rămînea aici neobservat : care cum trăia, dacă se întîmpla ceva bun sau rău, cine a muncit mai mult şi

mai bine decît alţii, a cui mamă a primit înştiinţare de pe front, dacă vreo nevastă de soldat călcase pe-alături, dacă s-au ţinut de beţie Jemel cu Abdulla, sau dacă la cantină, în Novîi Takmak, s-au vîndut la preţ de stat plăcinte din făină albă — toate ajungeau să fie cunoscute aici îndată.

Tînărul Sitska a venit de pe front, se gîndeau colhoznicii. Doreau să stea de vorbă cu el, să întrebe de toate. Dar Gunnar se ţinea departe de ei.

— Nu te ţine cu nasul pe sus. Mie mi-e ruşine să le refuz ceva, se supăra Roman Sitska pe fiul său.

— Ce treabă am eu cu ei ? Eu nu sînt agitator ! i-o reteza categoric Gunnar. Dealtfel, nici n-avea ce să povestească despre război. Să mintă nu dorea, doar nu fusese pe front, ci numai la exploatările forestiere de pe Kama. Pentru că spre toamnă au fost scoase de pe front toate unităţile cu locuitori din Republicile Baltice, Ucraina de Vest şi Bielorusia de Vest. Au fost rechemaţi chiar unii soldaţi şi comandanţi din alte unităţi. Pe toţi i-au trimis în unităţile militare din spatele frontului şi în batalioanele de muncă. A apărut o categorie întreagă de oameni mobilizaţi care erau folosiţi la exploatările forestiere, în industria de război, la construirea de poduri şi drumuri, în calitate de instructori şi îndrumători militari în şcolile din spatele frontului.

Aşa era ordinul comandantului suprem. De ce ? Despre asta soldaţilor nu li se raporta.

Lui Gunnar i se dăduse o permisie să meargă la părinţii săi, evacuaţi undeva în Tataria, din pricina stării sănătăţii sale. Acum el nu dorea decît linişte şi zile întregi nu cobora din pat.

— Gunnar, hai să facem o plimbare, îl chema Liili.

— Dragă, n-am chef, zîmbea bărbatul, scuzîndu-se. Poate vrei să te plimbi singură ?

— ...Am mai sta lîngă fetiţă.

— Doar adineauri am stat.

— Haidem la rîu.

— Dar acolo de ce ?

Liili îl trăgea de mînă :

— Ei, haide !

— Tu nu poţi să mă laşi în pace ?

Tăcînd, Liili îşi îmbrăca paltonul şi nu se întorcea acasă pînă seara tîrziu.

Şi asta se întîmpla în fiecare zi. Roman Sitska nu se hotăra să invite musafiri acasă. Cînd era întrebat la lucru despre fiul său, inginerul răspundea în doi peri :

— E bolnav de inimă.

Nu era o minciună, dar ce înseamnă o inimă ! Pur şi simplu, Gunnar seamănă cu Vanda — aşchia nu sare departe de trunchi.

Odată, seara destul de tîrziu, veni la ei un musafir din Novîi Takmak. Directorul şcolii medii, Iskander Salimov. Un bărbat tînăr, înalt, bine făcut, cu trăsături fine ale feţei, cult, modest, cu educaţie de orăşean.

Vanda curăţa cartofi pentru cină, iar inginerul aţîţa focul. Vorbind cu musafirul, fiul se arăta rece. Roman Sitska era nemulţumit de

acest lucru, se foia pe scaun şi încerca să susţină conversaţia.

Salimov abia se întorsese din pădure. Pe Gunnar îl mira că directorul şi profesorii înşişi cară lemne pentru şcoală, dar nu spunea nimic. În general, el nu se pricepea să stea de vorbă cu oamenii pe care îi vedea pentru prima dată în viaţă. Oare trebuia să-l întrebe despre soţie şi copii ? Să vorbească despre vreme ?

— E adevărat ce-am auzit, că recrutaţi cadre didactice ? întrebă el, într-un tîrziu. Despre asta îi vorbise cîndva Liili.

— Da. Bărbaţii au plecat pe front.

— Dar de unde luaţi înlocuitori ?

— Căutăm printre evacuaţi.

— Cu pregătire pedagogică ?

— Nu. Astfel de cadre sînt rarităţi, spuse Salimov cu un evident regret. Oameni cu pregătire superioară însă nu sînt puţini.

— Femei ?

— Da. Toate femei.

— Şi cu ele căraţi lemne din pădure ?

— Cărăm.

Gunnar clătină din cap şi directorul fu de acord cu el :

— Desigur, munca asta nu-i uşoară.

Ce fel de muncă era, ştia Gunnar şi singur.

De fapt, Iksander Salimov venise să asculte unele impresii de pe front. Citeşte el ziarele, dar e cu totul altceva să stai de vorbă despre război chiar cu un ostaş. Gunnar privea prin întuneric pe fereastră, trăgea din cînd în cînd din pipă şi vorbea puţin şi fără chef.

— În august ? Ce-a fost în august ? Trupele noastre au părăsit Smolenskul şi Krivoi Rog. La douăzeci şi cinci au părăsit Novgorodul şi acum cîteva zile, Dnepropetrovskul. Aşa spune ultimul comunicat.

Salimov îl găsea o adevărată copie a tatălui : cap leonin, nas mare, bărbie energică şi buze frumoase. Numai ochii îi erau luminoşi, ca ai mamei. Salimov dădu din cap.

— Dar ce credeţi despre situaţie în general ?

— Dar cine o ştie !... Gunnar strînse din umeri.

După părerea lui Roman Sitska, seara asta era foarte neplăcută.

— Totuşi ? insistă musafirul îndărătnic.

— Obiectiv...

— Cum asta — obiectiv ?

— Ca să zic aşa, ca observator imparţial. Inamicul este destul de puternic, armata germană a străbătut toată Europa. Ei au o mare experienţă strategică, o tehnică puternică... o bună disciplină...

— Înseamnă că adversarul dispune de o astfel de superioritate, încît nu ne rămîne nimic altceva de făcut decît să capitulăm ? întrebă Salimov, aplecîndu-se puţin înainte.

— Nicidecum, pe faţa lui Gunnar apăru un zîmbet palid. Rusia este nesfîrşită. În istorie sînt destule exemple instructive. Şi în acest război, teritoriul va hotărî totul.

— Credeţi ? Musafirul îl sfredeli pe Gunnar cu privirea.

— Avem posibilităţi să ne retragem pînă la Ural.

— Nu sînt de acord. Războiul îl va cîştiga omul sovietic. Poporul — iată cine va hotărî victoria.

— Ştim noi, rîse Gunnar.

— Noi ştim asta cu tărie ! replică Salimov.

Flacăra lămpii tremura şi din pricina asta pe faţa nemişcată a lui Salimov, parcă cioplită dintr-un lemn aproape negru, se mişcau umbre neliniştite.

— Fie şi aşa, cedă Gunnar. Ariosto spune că victoria este totdeauna demnă de laudă, fie că e obţinută datorită întîmplării sau măiestriei ostaşilor.

Vanda se miră : de ce să-i vorbeşti acestui ţărănoi despre minunatul poet italian Ariosto ! E sigur că n-a mai auzit niciodată de acest nume.

— În clipele grele eu prefer versurile lui Maiakovski în locul lui Ariosto, răspunse respectuos Salimov.

Roman Sitska se înroşi de ruşine.

— Dar unde aţi fost dumneavoastră în ultimul timp ? întrebă directorul.

— Într-un batalion de muncă.

— Veţi rămîne mult timp aici ?

— Asta nu depinde de mine, surîse ironic Gunnar.

Musafirul se ridică.

— Rămîneţi să beţi un ceai, propuse Roman Sitska în grabă, dar musafirul scutură din cap, mulţumind.

— Un proverb tătăresc spune : cel mai important lucru este să tratezi pe oaspete cu un cuvînt bun, zise el, îşi ceru iertare pentru de-

ranj și cu o plecăciune se retrase. Vanda îl conduse. În cameră se auzi zăvorul țăcănind :

— Ai fost insuportabil, își mustră Sitska fiul. Gîndește-te cînd vorbești.

— Dar ce am spus ? Că ne retragem ? Dar asta nu-i un secret ! se supără Gunnar. Nu se întîmplase n'mic înspăimîntător, însă le pierise la toți cheful. V-am avertizat doar că nu sînt orator, acum v-ați și convins singuri, adăugă Gunnar.

— La ei se cuvine să lauzi întotdeauna totul, spuse Vanda cu un aer sentențios, lăsîndu-se obosită pe un scăunel. Te pomenești că merge și la N.K.V.D. !

Gunnar pufni în rîs :

— Îl vor chema pe Ariosto, și-acolo n-o să-i meargă bine.

Mama clătină d'n cap : nu se glumește cu asemenea lucruri. Strînse buzele și voi să găsească pentru caracterizarea lui Iskander Salimov niște cuvinte potrivite — mușcătoare, totuși respectuoase.

— E rușine. Foarte neplăcută istorie, pronunță Roman Sitska, apoi se întoarse către soție și o întrebă nemulțumit :

— Liili e iarăși la aia ?

Vanda aprobă din cap.

După această seară, Roman Sitska nu-i mai transmitea lui Gunnar salutări de la colhoznici, totuși dorea să sărbătorească neapărat cu compatrioții lui fericita întoarcere a fiului. Gunnar se supuse cu un zîmbet obosit : bine, fie și așa ! Organizați parăzi și sărbători, faceți ce

vreți ! Chiar dacă mă tîrîți de lanț în piață, ca Atta Trolia, eu voi tăcea și voi îndeplini toate dorințele voastre, numai tata să nu bombăne.

Și Roman Sitska își pofti compatrioții la el. Pe vremuri, Vanda își saluta oaspeții în holul acoperit de covoare, dar acum, îmbrăcată într-o rochie roz de marchizet, punea pîinea în cuptor. Nasul îi strălucea. Roman Sitska, într-un costum deschis de vară, cu papion, forfotea în spatele Vandei și, neobservat de soție, ronțăia dintr-o cojiță gustoasă de pîine.

Liili ornă sandvișurile cu ou și cu ceapă verde. Rochia neagră strîns lipită pe corp și colierul de argint îi subliniau chipul palid și indiferent. Lui Gunnar Liili îi plăcea și așa. Stînd culcat pe pat și uitîndu-se cum se pregătesc toți pentru primirea oaspeților, el se gîndea că Liili se schimbase foarte mult în toate ; la mîngîierile lui Gunnar rămînea întotdeauna nepăsătoare fără să răspundă. Dar ce o face oare pe soția lui așa de străină și de îndepărtată ? Oare numai moartea copilului ?

Oaspeții veniră toți împreună, impozanți, gătiți și însuflețiți. Fiecare cu castronul și cana, lingura și furculița sa. Înfățișarea Eevei stîrni un involuntar surîs ironic pe chipul Vandei — rochie cafenie, cu o floare aurie la piept și o cană de tinichea în mîini. Și Vanda se gîndi : ceva mai interesant decît ce se întîmplă în realitate, n-ar putea născoci nici un scriitor.

Gunnar o văzu pe Kristina pentru prima dată așa de aproape, față-n față. Cît era de ti-

nără și de frumoasă! Populus îl uimi de asemenea pe Gunnar, dar îl uimi în chip neplăcut. Cum oare de îl admira tatăl său pe un astfel de bădăran? Uf, aceste gusturi și ciudățenii ale lui! Despre ceilalți Gunnar n-avu la început nici o părere.

În izbă mirosea a pîine, era zăduf și zgomot, se bea bragă, se cînta. Mai mult și mai tare decît toți răsuna baritonul lui Roman Sitska:

„Odată-n oraș husarii intrară..."

El o privea tot timpul pe Eeva în ochi, așteptînd de la ea ocheade admirative. Eeva fuma țigară după țigară. Vanda fierbea cafeaua și schimba priviri cu fiul; amîndoi cunoșteau ciudățeniile tatălui... Mai înainte Vanda alegea musafirii după gustul său, iar Roman era nevoit să cadă de acord. Dar acum? Poți într-o vreme atît de grea să-i interzici bărbatului această mică distracție?

După cîte se părea, aceasta era o sărbătoare în cinstea lui Roman Sitska. El era acela care cînta și rîdea, spunea anecdote, toasta pentru întoarcerea grabnică a estonienilor în patrie. Era admirat, chiar și Tilde îi șopti Vandei:

— Este așa de vesel, așa de minunat!

— O, da. Este un om minunat, fu Vanda de acord.

Gunnar stătea pe jumătate culcat, sprijinindu-se comod într-un cot pe pat, molatic și binevoitor. În loc de răspuns, ridica sprîncenele și zîmbea tuturor cu un zîmbet docil: toate astea nu sînt după voia mea, dar ce să-i faci...

Florile de cîmp cu care Vanda împodobise masa cu atîta sîrguință fură date la o parte — erau nefolositoare, necomestibile și ocupau mult loc — și Vanda își aminti cu amărăciune cum de ziua de naștere a lui Gunnar, acasă, într-o vază mare pe podea stăteau crizanteme albe și galbene. Lui Roman îi plăceau trandafirii. Vanda însăși era un copil al primăverii, și ei i se dăruiau viorele.

Liili puse înaintea oaspeților un castron mare de lut, plin cu blinele și îndată veni vorba despre mîncare. Roman Sitska spuse că blinelele umplute cu carne se numesc *„kommorgenvideri"*, așa le botezase Petru cel Mare, care în tinerețe, fusese în mahalaua Kukuiskaia în vizită la niște nemți, unde fu tratat cu astfel de blinele. ***„Komm morgen wieder"***,[1] îl invitau pe țar ospitalierele gazde, și cînd Petru veni iarăși, porunci să i se dea de îndată *„Kommorgenvideri"*.

Roman Sitska povesti despre Petru încă o istorie. Odată țarul privea cum niște nemți împărțeau în două grămăjoare niște mărunțiș, spunînd: *„Hier und da. Hier und da"*[2]. Petru privi ce privi, apoi dădu din mînă și spuse: *„Erunda!"*[3]

Pe oameni îi inveseleau nu numai glumele lui Sitska, dar și felul său de a rîde. El începea să rîdă, tăcea, strîmba din nas, îi examina pe toți, din nou rîdea și din nou tăcea.

---

[1] Vino și mîine (germ).
[2] Acolo și aici. Acolo și aici (germ.).
[3] Aiureli (l. rusă).

De atîta băutură tare, Jemel se ameţise şi mîngîia delicat şoldul Vandei, iar stăpîna casei se înroşise neputincioasă, în timp ce în ochi îi apărură lacrimi. Da, iată-i pe oaspeţii lui Rom...

— De ce nu-i aici fierarul ? De ce n-a venit Hannes ? se supără inginerul. Îşi încruntă capricios sprîncenele şi bătu nemulţumit din picior. Eeva ştia că Hannes plecase după treburi la raion, iar fără bărbat Piaria nu se duce nicăieri.

— Ei n-au nevoie de nimic. Hannes cîştigă bani buni, zise Eeva, slobozind inele de fum de tutun. Da, da. Eeva voia să se jeluiască de propria ei sărăcie, dar îşi aminti pe loc că Roman Sitska le ceruse tuturor să-şi dea cuvîntul că în seara asta nu se va vorbi despre lucruri neplăcute, despre griji, despre dorul de patrie. Mă rog, fie şi aşa !

Liili deschise larg uşa. Soarele apunea. Pe rîu pluteau dungi aurii şi albastre. Ciulinii trandafirii miroseau a miere, şi ea închise ochii. Se ameţise uşor. Se plictisea. Tot aceeaşi pălăvrăgeală în camerele spaţioase ale unei case de oraş, ca şi într-o izbă din bîrne, între oameni pe care viaţa i-a strîns întîmplător la un loc. Cît de puţine lucruri noi sînt sub soare... Liili surprinse o privire a Kristinei şi surîse ironic. Nu-i greu de înţeles, acest copil se gîndeşte la Gunnar.

Deodată, inginerul observă că Ruudi Populus nu povestise încă nici o istorie şi începu să-l înduplece :

— Ei, Ruudi, Ruudi !

— Atunci, să vă povestesc, făcu Ruudi cu ochiul, avînd privirea ameţită. Pînă acum nu luase parte la discuţii. Îşi şterse buzele cu dosul palmei, răsuci o ţigară din tutunul oferit de inginer şi aşteptă pînă cînd în jurul mesei care se golise se înstăpîni liniştea.

— Ceva mai interesant !

Populus îşi aţinti căutătura asupra unei cizme, căutînd să-şi aducă aminte. Şi pentru prima dată povesti o istorie, a cărei acţiune nu se petrecea la Sikupilli.

— În Suedia, în districtul Viarmland, în parohia Niedi, nu prea demult s-a găsit o socoteală ciudată privind restaurarea bisericii. Toate lucrările pînă la una fuseseră înşirate şi preţăluite amănunţit :

„Am schimbat porunca a zecea şi am îndreptat-o pe a şasea. Am lungit capătul lumii şi am adăugat cîteva stele noi. Am făcut arhanghelului Gavriil o a doua pereche de aripi şi am aurit-o pe prima. Am mărit focul în iad şi i-am făcut şi mai înfiorători pe draci. Am făcut-o blondină pe neprihănita Susanna, lui Iosif i-am adăugat puţină minte. Pe soţia lui Putifar am incondeiat-o şi am îndreptat-o pe Sfînta Magdalena, care era cu desăvîrşire stricată."

Sub socoteală, semnătura : „Banii cu mulţumire i-am primit, zugravul Berklund".

Printre rîsete, larmă de glasuri, strigăte, nora lui Sitska auzi o ciocănitură. Să fie pisicile care se zbenguie pe sub căpriorii acoperişului, printre rădăcinile de valeriană şi mănunchiurile de ierburi medicinale strînse de Van-

da ? Însă Tilde auzi și ea ciocănitul, așa că Vanda se duse în tindă.

Larma sărbătorească se potoli, se schimbară priviri întrebătoare. Se auzi limpede cum Vanda salută pe cineva. Era Hannes, vocea lui. Și din nou larmă.

— Liili, toarnă-i fierarului ! strigă plin de bucurie Roman Sitska. Dă-i o cană curată !

— Te-ai întors de la raion ? îl întrebă Populus.

— Am dus calul în grajd, și drept aici.

— Bine-ai făcut, îl lăudă inginerul și-i dădu lui Hannes o cană. Fierarul tot mai stătea în picioare în mijlocul camerei, și numai Liili observă cît de întunecat era.

— Nu vreau, și dădu la o parte mîna întinsă a inginerului. Tallin a fost cedat.

Tilde scăpă paharul din mînă. Numai după cîtva timp, Eeva întrebă cu buzele albite :

— Cînd ?

— Pe douăzeci și opt.

Iar Roman Sitska care crezuse atît de sincer la începutul serii că astăzi nu vor fi aici discuții neplăcute despre viața grea, despre dorul de patrie și, în general, despre nimic trist...

3

În spatele fermei de lapte, o cărăruie îngustă se abătea la dreapta, făcea un ocol în jurul hambarului cu grîne și alerga mai departe, pe malul rîului, în Olgovo. De-a lungul drumului

se mai puteau încă găsi *kulbabe* tîrzii, talpa gîștei, coada șoricelului albă și romanițe, mușchiuleț liliachiu și trifoi trecut, cu măciulii brun-roșcate. De pe celălalt mal, înalt, al rîului se oglindea în apă pădurea. Toamna își aprinsese flacăra roș-aurie. Pe fondul pădurii tomnatice și al cerului albastru și rece se vedea limpede un drumeț îmbrăcat în negru.

Nu, acesta nu era hidalgo de la Mancha. Acesta era Roman Sitska din Takmak. Nu, el n-avea coif, ci tot pălăria aia cu borurile largi, n-avea lance, ci numai un băț curățat de coajă, n-avea scut, numai o boccea mare pe umăr. Și nu se avînta bucuros în luptă, ci se încrunta posomorît. Chiar și toamna, plină de bucurie, îl deprima pe inginer și i se părea urîtă.

În tovărășia fiului, drumul la Olgovo ar fi fost, fără îndoială mai ușor și mai plăcut. În această expediție a sa nu lipsea nici umorul. Roman Sitska mergea să ofere frumoaselor cu sînii plini din sat îmbrăcămintea soției lui, Vanda, scriitoare și filozof !...

Cît de umilitor e să pășești, iată, așa, de unul singur, pe această cărare capricioasă și șerpuitoare. Să stai cu marfa în piața din Starîi Takmak — asta ar mai fi mers, dar să mergi ca un telal din casă în casă... Ar fi vrut să se întoarcă acasă, unde Vanda lui cea bună și îngăduitoare cu capriciile lui îl va înțelege și-l va compătimi.

Din depărtare se apropiau doi bărbați cu furci în mîini și singuraticul drumeț strînse și mai tare de umăr bocceaua ; nici o piatră n-ai

de unde lua, la nevoie... Pămînt negru peste tot.

Se temuse însă degeaba — colhoznicii cotiră într-o parte și dispărură din vedere.

Pe la amiază, se arătă Olgovo, dar acum trebuia să treacă printr-o vîlcea mlăștinoasă. Sitska fumă o țigară și-și trase pălăria pe ochi — îi era teamă să pornească mai departe. Dar ce poate un oarecare Roman Sitska în fața necesității imperioase ?

Așa gîndea bărbatul în costum negru, spălîndu-și pantofii în apa tulbure-cafenie a șanțului de la marginea drumului. În sfîrșit, se ridică, înăbușindu-și în sine sentimentul de stîngăcie, își suflecă pantalonii și-și aruncă bocceaua pe umeri.

Satul era însă cu desăvîrșire pustiu. Porcii, ridicînd capetele, îl priveau cu ochi inexpresivi și somnoroși, iar din ferestruici, de după trandafirii de casă și ciorchinii de ardei roșii îl iscodeau copiii. Se temeau să-l lase să intre în casă pe ciudatul trecător.

Într-o grădină de zarzavat culegeau varză două bătrîne cu fețele mînjite de pămînt. Și deși inginerul nu nădăjduia că ele vor cumpăra ceva, sări peste gardul de nuiele și întrebă vioi :

— Dar unde sînt ceilalți ?

Bătrînele, după cîte se părea, nu auzeau. După o tăcere îndelungată, răspunse una, cocoșată și chioară :

— La cîmp, unde să fie ?

— Cînd vor veni acasă ?

— Du-te și întreabă.

— Eu am spus totdeauna că rușii sînt niște oameni primitori, mai încercă Sitska să glumească.

— Pentru unii sînt primitori, pentru alții nu !

— Ei, dar de ce sînteți voi așa ! Eu am venit cu sarafane, iar voi vă supărați !

Bătrînele se aprinseră ca un ienupăr uscat.

— Pe cîmpuri grînele se scutură, iar el umblă haihui pe aici ! Ascultă, boierule, șterge-o, că altfel asmut cîinele !

— Dumnezeule, Dumnezeule ! se înspăimîntă inginerul uluit și, ascultător, se îndepărtă, săltîndu-și respectuos pălăria.

În alte locuri îl rugau să treacă mai tîrziu, îl pofteau să se mai odihnească, îl cinsteau cu cvas, și Sitska se simțea mai bine. Pînă să se însereze mai era destul ; inginerul hoinări trist de-a lungul malului rîului și, în sfîrșit, obosind tare, se așeză pe iarbă. În apă, lîngă mal, măcăiau și se bălăceau niște rațe, uneori ele se scufundau, ridicîndu-și în sus tălpile roșii, iar gîștele își încovoiau gîturile și-și vîrau ciocurile sub aripi. Satul Olgovo era curat și înstărit, fiecare casă avea ramele ferestrelor încrustate și vopsite, în fața fiecărei uși era iarbă cu gherghine care se înălțaseră pînă la streașină. Aici creșteau pomi fructiferi, iar roșiile erau mari și cărnoase. Nu ca la Takmak.

Pe puntea de peste apă ședea un băiețaș, mînca pîine cu miere și-și legăna picioarele. Își linse cu grijă degetele, unul cîte unul, de pe care picura mierea, și strigă :

— Unchiule, oare letonii nu sînt acasă ?

— Care letoni ?
— Sau poate matale nu ești leton ?
— Vino-ncoace, îi făcu semn inginerul. N-aud ce strigi tu de-acolo ?
Băiețașul șezu multă vreme pe punte, dar străinul nu-l mai chemă. Atunci se apropie încet, ținîndu-și mîinile la spate și trăgînd caraghios aer pe nări.
— Despre ce letoni vorbeai tu ?
— Ei, despre ăștia... dădu vag din cap băiatul.
— Care ?
— Ei, parcă nu știi ? Băiețașul avea dinții strîmbi. Aia de colo ! Vezi, casa cu ferestrele albastre, arătă el înspre ulița satului.
— Ce, acolo locuiesc letoni ? exclamă Sitska.
— Dar păi cine altcineva ? se miră băiețașul.
În timp ce inginerul examina casa letonilor, băiețașul, uitîndu-se cruciș, îi studia costumul negru.
— Unchiule, întrebă el respectuos, tu ești cioclu ?
— Ce ?
— Tu îi înmormîntezi pe morți ?
Inginerul se ridică și suflă un fulg de pe mînecă — tot malul era plin de puf de păsări, ca de zăpadă.
În fața casei letonilor un plop tremurător își scuturase frunzele rotunde galben-aurii, iar pe o frînghie atîrna un șorț în carouri.
O bătrînică cu părul cărunt îi dădu drumul lui Sitska în casă. Aceasta era măicuța Bambane, iar într-un pat cu spătare înalte stătea

culcat, cu un picior bandajat, fiul ei mai mic care cu cîteva zile mai înainte călcase într-un cui.
— *Sveiki !*[1]
— *Tere-tere !* [2]
Își scuturară multă vreme mîinile și vorbiră ca niște vechi cunoscuți despre cum trăiesc, despre muncă, despre familii și despre război. Vorbeau pe un ton solemn. Flăcăul era rotofei, lat în umeri, cu părul blond, și-și înjura piciorul și nenorocirea ce i se întîmplase tocmai acum, cînd era zorul mai mare. Măicuța Bambane stătea în picioare, ascunzîndu-și mîinile sub șorț, iar fiul îi vorbea oaspetelui despre ea. Ca fată, ea locuise în jumătatea letonă a orașului Valga, limba estonă o uitase de mult, în memorie i se păstrase numai un singur cuvînt, *„kurat“*.
Da, estonianul *„kurat“* este un cuvînt tare. Rosescul *„ciort“* și tătărescul *„șaitan“* nu se pot compara în nici un fel cu el. Poate numai finlandezul *„perkele“* și spaniolul *„caramba“ ! Kurat ! Perkele ! Caramba !*
Roman Sitska, de felul lui sociabil, degajat, îi plăcu măicuței Bambane și fiului ei mai mic.
Măicuța Bambane îi spuse că au un colhoz bogat, pentru zilele-muncă li se plătește bine. Ei nu sînt nemulțumiți. Li s-a și dat un avans : făină de grîu. Acum nădăjduiau să mai primească grîne, cartofi, zarzavaturi. Și pepeni galbeni.

---

[1] Salut în letonă.
[2] Salut în estoniană.

Sitska era uimit.

— Dar noi n-am primit nimic și, se pare, nici nu vom primi. Eu cred că o parte din grîne va rămîne chiar sub zăpadă. Asta e nemaipomenit !

— Poate că totuși vor izbuti, îl liniști bătrînica. Și la noi sînt multe grîne pe cîmpuri.

— Satul nostru este bogat, se lăuda fiul mai mic al măicuții Bambane. Aici totul este așa cum trebuie să fie.

— Se și vede asta, fu inginerul de acord și se pregăti să plece, făgăduind să treacă neapărat mai tîrziu.

Negoțul mergea slab. Nu i se dădea nici chiar jumătate din prețul pe care îl cerea. Rochiile Vandei nu interesau pe nimeni, se cerea cu totul altceva : cearșafuri, perdele de dantelă, pături. Fiecare lucru era cercetat la lumină și pipăit cu degetele, ca să i se verifice trăinicia. Inginerul se muta sfios de pe un picior pe altul și se plictisea.

În cele din urmă însă, se întoarse la Bambane cu o povară grea. În bocceaua lui avea un borcan mare de miere, bulgărașe de unt înfășurate în frunze de brusture, un gîscan. Obosit, se trînti pe o laviță și, înainte de a lăsa prada din mîini, întrebă dacă nu cumva e vreo pisică prin casă. Pisică nu era.

Acum era acasă și fiul mai mare al măicuții Bambane. Aidoma lui frate-său, cu părul blond, rotofei, fălcos. Micuța lor mamă își muta cînd și cînd privirea de la un fiu la celălalt. Pe oaspete îl tratară cu lapte, pîine de casă, carne de pasăre și miere. Infometatului Sitska toate

astea îi păreau mîncare regească. Oare ei așa mănîncă în fiecare zi ? !

Fratele mai mare făcu cu ochiul celui mai mic și desfundă o sticlă de vin. Măicuța Bambane aduse căni.

— Să bem pentru victoria noastră, spuse cel mare, iar cel mic adăugă :

— Pentru grînele noastre ! Să înghită frițiii în sec !

— În sănătatea estonienilor și letonilor ! propuse solemn Roman Sitska. Dumneavoastră ce credeți despre război ? întrebă el.

Ce credeau ei ?

— Există două lucruri diferite : să năvălești pe pămînt străin sau să-ți aperi patria și poporul. Țineți minte ce vă voi spune : Hitler va sfîrși la fel ca Napoleon sau Wilhelm !

Nu se știe nimic dinainte, se gîndi inginerul. În vorbe totul e ușor, dar în fapte ? Și el așteaptă o grabnică victorie, dar nu se apucă să prorocească.

Cu toate că vinul era slab, ca de împărtășanie, le ridică totuși moralul. Oaspetele se înveseli. Își descheie haina, vesta, obrajii i se îmbujorară, zîmbea distrat și fără pricină, ascultînd povestirea fraților.

Ei sînt de fel din Țesis. Da, e un orășel frumos. Lor li-e foarte dor de patrie, mai ales mamei. Ea dorește ca înainte de moarte să-și mai vadă o dată meleagurile natale. Fiul ei mijlociu este inginer, ca și Sitska. Acum cîteva săptămîni a fost chemat la lucru la Kazan. E specialist. Cum îi merg treburile, nu se știe, dar

scrisoarea, probabil, e pe drum. Tustrei frații sînt burlaci, probabil că nu plac fetelor !...

Dar inginerul ? El n-ar putea să lucreze în specialitate ? Acum specialiștii sînt foarte necesari.

Nu, Sitska nu voia.

— Dar de ce ?

— Asta-i poveste lungă. De multe ori a examinat el problema asta cu soția. Se rînduiesc ele lucrurile pînă la urmă. Vedeți, prieteni, toate astea sînt foarte complicate. Eu n-am avut niciodată neplăceri la lucru. Dar acum, în timp de război, e imposibil să lucrezi liniștit : cînd nu se livrează materialul la vreme, cînd se rebutează sau nu se îndeplinește planul, iar eu trebuie să răspund !

Măicuța Bambane voia să știe cu ce se ocupă oaspetele la Takmak.

— Am fost cantaragiu. Acum am părăsit locul de muncă.

— De ce ?

Iarăși aceeași cauză. La magaziile cu grîne stau atîrnate lacăte de un pud, dar acoperișurile lasă apa să treacă prin ele, grînele de sămînță se încing și putrezesc, iar tu, răspunde ! Așa și vin neplăcerile. E mult mai bine să te culci și să dormi cu inima liniștită, să nu-ți mai chinuie sufletul nimic și nimeni să nu te mai poată cicăli că n-ai făcut una sau alta !

— Și cine trebuie să răspundă ? întrebară frații.

Sitska strînse din umeri : el de unde să știe ? El a venit din altă parte, e un străin.

„E bine să-ți descarci cîteodată focul de la inimă“, se gîndea inginerul cu căldură.

Soarele apunea. Apusul era neliniștitor. Oaspetele își legă bocceaua și cîntări cu neîncredere bulzul de unt înfășurat în frunză de brusture.

— Oare să fie aici un funt ? După aceea ridică de talpa roșie gîscanul gras. Așa-i că e frumos ?

Fratele mai mic îl întrebă cu îndoială :

— Dumneavoastră ați avut case ?

— Case ? Cum case ?

— Ei, mai înainte.

— Nu. Dar de ce ? se miră oaspetele.

— Dar fermă sau prăvălie ?

— Prăvălie ! Ce, semăn eu a băcan ?

Legă sacul la gură și potrivi o toartă pentru borcanul de miere. Ei, așa. E timpul să plece, și Roman Sitska strînse recunoscător mîna măicuții Bambane, o mînă mică de copil. Îi pofti la el în vizită și le făgădui să le facă cunoștință cu soția sa. Are o soție minunată — e scriitoare.

Emoționat, într-o dispoziție vioaie, se mai întoarse de cîteva ori pentru a-i face semn cu mîna măicuții Bambane rămasă în ușă, și, plin de bucurie, porni spre casă. „Buni oameni“, gîndea el despre letoni. Necioplîți, simpli, dar inimoși. El îi iubea pe oamenii simpli !

Of, aceste perfide seri din Tataria ! Pe neașteptate Sitska se trezi în întuneric, într-o localitate străină, pe un drum necunoscut. Își făcu curaj, încercă să se îmbărbăteze, păși și ca să mai prindă inimă începu să cînte :

Pe un alt drum se apropia de el o siluetă întunecată. Sitska lăsă husarii în pace, apucă boccelele mai cu nădejde și o luă la fugă.

Dar silueta neagră se tot apropia, făcea semn cu mîna și zbiera :

— Stai !

Fie ce-o fi ! Inginerul închise ochii și se opri. Era totuna, n-avea unde să se ascundă. Inima lui Roman Sitska zvîcnea cu putere, pe față sudoarea îi curgea șiroaie, iar îmbrăcămintea i se lipise de trupul asudat. Cum de și-a uitat el bățul !

— Stai !

— Jemel ! strigă Sitska. Dumneata ?! De ce nu m-ai strigat ?

— Bună seara, inginerule. Păi cum, eu te-am strigat. Dumneata însă te grăbeai ca fata la măritat, spuse Jemel, gîfîind.

Aici, Roman Sitska lăsă boccelele pe pămînt și se sprijini de un umăr al lui Jemel.

— Iar eu îmi ziceam că dracu' știe cine-o mai fi și ăsta.

— Da și cînd colo vezi cine e, și figura cea neagră îl bătu pe inginer pe spate în așa chip că acesta se clătină. De la Jemel adia o mireasmă de liliac ; purta și el o legătură.

— De unde vii ?

— Treburi negustorești, inginerule.

— Ai vîndut ceva ?

— Nevoia. Asta-i ocupația mea.

— Dar nu spuneai chiar dumneata că n-aveți nimic, că ești tot așa de dezbrăcat, ca și Eeva ?

— Eeva și trebuie să fie goală — surîse ironic Jemel și după aceea explică : N-am vîndut lucrurile mele.

— Ah, da, ghici Sitska.

Mai departe merseră împreună.

Ori că îl năpădiseră amintirile, ori că era beat, fapt e că Jemel începu deodată să spună verzi și uscate, cu viteza unei mașini de cusut :

— La Tallin pentru prima oară, în Estonia numai a doua oară, și numai a treia duminică de talcioc ! Patente în toate orașele, cele mai mari ale Europei — Tape, Paide, Keila și Kasisaba ! Cine dorește, acela încearcă, cine nu vrea, acela nici nu încearcă ! Bărbați căsătoriți, nu treceți pe alături cu inima rece, amintiți-vă de soțiile voastre și cumpărați pentru ele nemaipomenitul preparat universal de sudat, conectat și lipit „Estopastalin" ! Gospodine ! „Estopastalin" lipește și sudează tot felul de obiecte — oale, tigăi, aluminiu, aramă, fontă, sticlă, caseină, mîinile sparte și inimile sfărîmate, galoșii și protezele vechi. Numai zece cenți și veți deveni nemaipomenit de fericiți : vă va aparține o întreagă baghetă a preparatului universal de sudat, conectat și lipit — „Estopastalin" !

În liniștea serii vocea i se auzea pînă departe. Cîinii urlau jalnic. Inginerul îl asculta cu gura căscată, plin de o uimire sinceră.

— Mai zi, se rugă el.

— Tot felul de lucruşoare — clanţe de uşi, periuţe de dinţi, biberoane pentru copii, panglici pentru păr, piepteni de pus la ceafă, dopuri pentru sticle — dă-te mai aproape să-ţi lingi degetele ! Vei scoate banii din buzunar fără să pregeţi.

— Încă o dată ! îl imploră inginerul. Dar Jemel clătină din cap.

— Ei, Sitska ! A fost viaţă !... Jemel plîngea şi îşi ştergea ochii cu pumnul.

În faţă se zărea Takmakul, cufundat în somn. Numai în cîteva case mai licăreau luminiţe. Uriaşele hambare ale colhozului apărură deodată de-a curmezişul drumului. Vremea se schimba, pe cer se strînseseră nori grei, rîul părea cu desăvîrşire negru. Începu să picure o ploaie măruntă de toamnă.

— De ce te chinuieşti singur, inginerule, doar tu eşti om cult, îl povăţui Jemel şi-i propuse : aş putea eu să fac negoţ pentru tine.

— Să vedem, răspunse Sitska nehotărît, dorind să se descotorosească de Jemel.

În semn de stimă reciprocă, îşi ridicară respectuos pălăriile şi îşi urară unul altuia noapte bună.

Inginerul bătu în uşă cu piciorul, amîndouă mîinile îi erau ocupate. Deschise Vanda, înspăimîntată. Cu figura unui învingător, Sitska lăsă pe podea boccelele, dădu soţiei pălăria şi începu de îndată să dezlege grăbit sacul.

— Unt !

— Unt ! repetă Vanda.

— Un gîscan !

— Un gîscan !

— Miere !

— Vai ! Într-adevăr, miere ? !

4

Liili puse într-o cutie de conserve cele din urmă flori de toamnă şi stătu multă vreme în genunchi înaintea moviliţei surpate. Îşi ridică ochii plînşi.

— Tania, tu eşti ? exclamă ea cu voce scăzută, se ridică şi îşi scutură nisipul de pe genunchi. Nu ştiu ce se petrece cu mine. Trăsăturile chipului fetiţei le-am uitat. Îi văd numai mîinile cu gropiţe, simt cum se alintă, şi-i aud cuvintele, cuvinte hazlii, scornite de ea...

Urcau la deal şi Liili se întoarse.

— Într-o zi voi veni pentru cea din urmă oară la mormîntul ei, zise.

Într-o tufă de măceş erau deja fructe. Tatiana se apropie de tufă, dînd la o parte ghimpii, şi începu să rupă boabele roşii.

— Trebuie să venim aici cu toată şcoala. Vom aduna o căruţă întreagă de vitamine pentru front, se bucură ea.

— De la soţ tot n-ai primit nimic ?

Tania clătină din cap.

Se întuneca. Nu voiau să ocolească şi, ridicîndu-şi fustele, săriră peste un gard de nuiele şi se treziră în drum. Pe cer scînteiau stele mari şi luminoase. Liili ridică gulerul jachetei.

— Cum de-ai ghicit că sînt la cimitir ?

— Soţul tău mi-a spus.

— Ai fost pe la noi ?

Tatiana dădu afirmativ din cap și o îmbrățișă pe Liili, care tremura.

— Și nu te-au poftit să intri ?

— Ba da, și au fost foarte drăguți.

Liili oftă.

— Desigur, eu însămi sînt rea.

— Lasă.

— Ei, bine. Dar tu cum te mai simți ? Nu ne-am văzut de mult.

Liili o asculta fără prea mare atenție. Tania vorbea ceva despre școală, despre director, despre conspecte, despre manuale... Da, de bună seama, Tania va începe în curînd să învețe copiii...

— Dar eu nu pot găsi liniște nicăieri, spuse Liili. Zile întregi în odaie cu soacra, amabilitatea ei lipicioasă și grija exagerată, glumele răsuflate și amorul propriu al lui Roman Sitska — de cînd a început să umble pe la case, schimbînd lucruri pe alimente, s-a îndobitocit de tot. Nu-l mai interesează nimic. Despre vizitele sale prin satele din împrejurimi poate să povestească de zeci de ori și mereu în alt fel. Nu înțeleg, cum se încumetă să mintă un om ! Cu o memorie atît de slabă.

Și cum de îmi păruse mai înainte așa de inteligent, de bun, de mărinimos. Poate că eram îndrăgostită de el. Gunnar lenevea întotdeauna și nu voia să meargă nicăieri, stătea culcat în camera sa și-i obliga pe ceilalți să-i citească cu voce tare din cărți. Și eu împreună cu socrul mergeam la teatru, la cafenea, la dansuri. Acum Roman pare cu desăvîrșire alt om, e dureros să vezi cum se schimbă. Poate că pe

atunci numai mi se părea că e așa, pur și simplu, totul era în jur atît de elegant — biblioteca, covoarele, tablourile, florile, casa splendidă, costumele minunate ? Nu știu. Acum a devenit meschin și capricios. I se pare tot timpul că porția lui de mîncare este cea mai mică. Faptul cel mai uimitor este că nimeni, în afară de mine — nici soția lui, nici Gunni nu observă schimbarea asta îngrozitoare. Dar și în mine este nu știu ce haos, toate închipuirile mele despre viață s-au spulberat...

Se apropiaseră de casa lui Liili, dar n-aveau chef să se despartă și se întoarseră la șosea. Din cerul scînteietor se desprinse o steluță.

— Privește, cade o stea ! exclamă Tania.

— Eu n-am dorințe.

Copacii foșneau, dezgoliți pe jumătate. Toamnă ! A și venit toamna !

— Spune, ce să fac ?

— Ție însăți îți este mai limpede, se eschivă Tania.

— Dar tu ce-ai face în locul meu ?

— Eu ? Ce-aș face eu tu tot n-ai face-o.

Liili se supără.

— De ce crezi asta ?

Tatiana strînse din umeri.

— Nu vrei să spui ?

— M-aș duce la muncă.

— Crezi că nu m-aș duce ? se înfurie Liili. De s-ar găsi numai loc !

— Neapărat aici, în sat ?

— Dar ce crezi tu că alde Sitska se vor muta de dragul meu din Takmak ?

— La ei nici nu mă gîndesc.

— Înseamnă că de una singură ?
— De ce n-ar fi şi aşa ?
— Asta înseamnă să las totul ?...
— Tot ce nu iubeşti.
— N-am spus că nu-l iubesc pe Gunnar.

Se apropiară din nou de poartă. O gospodină întîrziată, într-un halat alb şi cu şorţ, cu nişte bidoane goale de lapte, trecu uşor pe lîngă ele.

— Dar ce folos se poate trage de la mine ? Şi cine să aibă nevoie de mine ? spuse Liili abătută.

Tania clătină din cap :

— Dacă toţi vom începe să gîndim aşa, atunci cum vom mai cîştiga războiul ?
— Pentru tine totul este simplu şi limpede...
— Ştii, Liili, uneori am impresia că eu te-am născocit. Că tu nu eşti, de fapt, cum vreau eu să te văd.
— Şi cum ar trebui să fiu, după părerea ta ? se simţi Liili jignită.
— Aşa cum eşti, izbucni Tania în rîs, plină de bucurie, şi începu s-o învîrtească pe Liili.
— Nu înţeleg.

Liili, nemulţumită de sine, îşi conduse prietena pînă la rîu şi plecă acasă singură. La ce s-o mai fi jeluit şi cîrtit ! Ce-i lipseşte ? Unii oameni trăiesc mult mai rău. Parcă în lume este prea puţină tristeţe şi durere ? Oare e mai mică durerea acelei mame care în forfoteala evacuării, sub năvala îngrozitoare a mulţimii, şi-a scăpat pruncul din braţe drept în valurile Kamei ?

Liili deschise larg uşa, şi în cameră adie a frig de toamnă.

— Mai repede, închideţi uşa mai repede ! exclamă, înspăimîntată, Vanda. Gunnar şedea cu picioarele într-un lighean cu apă. Mama îl spăla cu un burete de mare moale, stînd în genunchi înaintea ligheanului. Iar Roman Sitska, în faţa sobiţei de fier, supraveghea să nu dea laptele în foc.

— Liili, ne-am hotărît să vindem jacheta dumitale albastră. N-ai nimic împotrivă ? îşi salută el nora, deîndată ce ea trecu pragul.

— Mi-e totuna.

— Asta pentru că dumneata, dragă copilă, nu cunoşti viaţa, zîmbi silit Vanda. Dacă voi aţi purta pe umerii voştri toată greutatea răspunderii pentru familie, dacă ar trebui să vă îngrijiţi de cei ce vi-s apropiaţi, n-aţi mai fi nici pe departe atît de indiferenţi. Dar, dragii mei copii, atîta timp cît sîntem în viaţă, eu şi tata, voi nu aveţi de ce să vă neliniştiţi.

După care Liili se lăsă pe un scăunel şi privi în jos, la picioare.

— Cina este în cuptorul maşinii de gătit, îi spuse Gunnar tandru. Hai, mănîncă ceva ! Tot timpul alergi, priveşte, drăguţo, cum arăţi !

Ascultătoare, Liili luă un castron.

— Nu ăsta ! Asta-i pentru Gunnar. Pentru dimineaţă. Castronul dumitale este celălalt, spuse Vanda mai tare ca de obicei.

Liili luă celălalt castron şi se apucă să mănînce caşa, privindu-l cu un aer absent pe Gunnar, în faţa căruia stătea în genunchi mama. Era o scenă cunoscută.

Iar cînd spălă vasul şi-l puse înapoi pe poliţă, îşi aduse aminte de cîntecul din cauza că-

ruia discutase cu înflăcărare odată cu Tania. Era tot aceeaşi placă de gramofon ;

Mi-aduc, iubitule, de tine-aminte
Şi iar şi iar te văd prin ceaţa deasă
Şi numele-ţi repet cu rugi preasfinte
Şi paşii ţi-i sărut ca o mireasă.

— Ce caraghioslîc, se gîndi Liili cu voce tare.
— Ce-ai spus, drăguţo ?
— Ia, aşa. Nimic.
— Iarăşi te roade urîtul ?
Liili îşi făcu în tăcere patul.

5

Amurgul pogora peste pădurea ruginie, pe jumătate desfrunzită. În cerul împînzit de nouri se întuneca o geană galbenă. Se lumina însă una trandafiriu-deschisă. De la prima zăpadă rămăseseră numai băltoace de noroi, iar covorul pădurii, umed, adia miros de ciuperci şi mucegai. Vanda Sitska, cu o căciuliţă din blană de zibelină, cu mîinile vîrîte adînc în manşon, urmărea cu tristeţe cum cădeau cele din urmă frunze.

Prima zăpadă, atît de neprihănită şi de curată, îi adusese o inexplicabilă linişte sufletească. Toată ziua de ieri Vanda, ca vrăjită, a stat lîngă fereastră, fără să-şi poată dezlipi privirea de pămîntul care se albise. Fulgii de zăpadă acoperiseră totul — acoperişurile ciufulite de paie, drumurile noroioase, iarba uscată şi îngălbenită. Ce plăcut şi liniştit devenise totul, de parcă s-ar fi netezit dintr-o dată toate asperităţile. Dar copiii ! Cît chiot şi cîtă alergătură ! Se tăvăleau prin zăpadă, se rostogoleau de-a berbeleacul.

Aşa fusese ieri... Dar acum zăpada dispăruse... Şi viaţa se mai scurtase cu o zi. Vanda se simţea obosită.

Din adîncul pădurii se auzeau din ce în ce mai aproape glasuri tinere şi zgomot de paşi. Bătrîna doamnă păşea peste frunzele foşnitoare, şi, cînd grupul zgomotos o ajunse, ea se dădu la o parte de pe cărare, ca să facă loc pe drum pentru vreo zece fetişcane, care se uitară pe furiş la figura ei înaltă şi gîrbovită. Printre ele erau fete voinice, adolescente pretimpurii şi altele, subţirele şi copilăroase. Pe toate, pufoaice cenuşii şi greoaie, rochii de stambă pînă la călcîie, cu poalele mînjite de noroi.

Veneau de pe cîmpul apropiat.

— *Tere, proua !* [1]

Vanda îşi trase din manşon mîna iată şi caldă şi se uită cu făţiş interes la una dintre fete. Să fie aceasta Kristina ? Nu era atît de frumoasă cum spuneau toţi şi cum credea chiar Vanda. Asemenea fetişcane erau multe — cu opinci umede şi pline de noroi, cu broboadă pînă peste ochi.

---

[1] Bună ziua, doamnă (l. estonă).

Însoțitoarele Kristinei mergeau pe o potecă îngustă, una după alta, și se uitau cu rîndul îndărăt. Cea din urmă întrebă :

— Vii deseară ?

— Încă nu știu, spuse Kristina cu îndoială și multă vreme privi în urma lor, fără să observe însă cînd îi dispărură cu desăvîrșire din vedere. Le-a ascuns oare tufărișul des sau le-a înghițit amurgul serii ? Kristina se întoarse către Vanda :

— Vă plimbați ?

— Da. Hoinăresc. Am mers la Trina la mormînt și m-am hotărît să hoinăresc puțin. Îmi place pădurea la începutul iernii, deși e tristă. Tainică și tristă. Vezi, ultimele frunze. Oftă adînc. Soțul meu spunea, nu demult, că și noi sîntem asemenea frunzelor de toamnă care cad din copac... Vanda tăcu, apoi spuse deodată : am găsit aci în pădure, un loc uimitor de asemănător cu un peisaj al celebrului pictor francez Camille Corot. Loc plin de o poezie duioasă, de respirația răcoroasă a naturii și de melancolia cețoasă a revărsatului zorilor. „Nimfe care dansează“ — așa se numea tabloul. L-am văzut la Luvru, cînd Gunnar era încă mic de tot.

— Dar acum dumneavoastră scrieți ceva ? o întrebă Kristina.

— De unde știi dumneata, în general, că eu scriu ? Vanda Sitska era surprinsă și emoționată.

— Liili a spus.

— Ah, așa ! privi gînditoare în depărtare, și lăsă să treacă un răstimp înainte de a-i răs-

punde. Despre ce să scriu, dragă copilă ? Despre cum vinde Roman Sitska îmbrăcăminte ? Pentru asta a absolvit el Universitatea ? Nu vezi ce fel de viață avem ? Privește cum tînjește fiul meu ! Și ce suflet deschis are, și cît de profund înțelege el totul ! Da, aș putea să scriu. Aș putea să scriu despre realitatea amară și tristă... Și atît !

Kristina se uită la bătrîna doamnă. O față cenușie, obraji fleșcăiți și zbîrcituri rare, dar adînci. Ce-o fi găsit la ea Roman Sitska ? Pe lîngă asta, ea e și mult mai în vîrstă decît el.

— Aveți multe cărți tipărite ?

— Nici una. Niște studii, aforisme și schițe au fost tipărite în reviste feminine. Cu cîteva zile înainte să-nceapă războiul trebuia să predau editurii primul meu manuscris mare. Un roman. Despre asta tot Liili ți-a spus ?

— Nu, soțul dumneavoastră.

Vanda aprobă din cap :

— El pune întotdeauna la inimă creația mea.

Nu demult, Roman Sitska povestise cu de-amănuntul conținutul romanului. În vremurile întunecate ale Evului Mediu un călugăr peregrin încredințează unei fete de nobil secretul veșnicei tinereți și frumuseți. El porunci să se acopere cu văluri toate oglinzile din castel. Trecură multe primăveri, trecu un sfert, o jumătate de secol, un secol întreg, dar eroina romanului, ca o floare minunată, trăia în palat printre porumbei și tineri îndrăgostiți. Însă odată, simți ispita de neînfrînt de a se privi în oglindă. Se duse în sala împodobită cu garoafe roșii, unde răsuna muzică, și trase învelitoarea

de pe rama ovală de aur, acoperită de praful secular. Pieptul ei se ridica, ochii îi străluceau, buzele îi zîmbeau. Se ridică în vîrful picioarelor, ca să-şi vadă faţa foarte frumoasă. Dar, spre surprinderea ei văzu... of, văzu o bătrînă zbîrcită, ofilită. Căzu jos şi muri. Muzica se auzea în continuare, dar garoafele se făcură din roşii, negre...

— Înţelegi ? spuse Vanda Sitska agitată. Care este cel mai important lucru în viaţă ? Frumuseţea. Viaţa fără frumuseţe este doar o existenţă jalnică, absurdă. Dacă frumuseţea piere, s-a sfîrşit totul.

— Şi ce s-a-ntîmplat cu romanul ? întrebă Kristina. Istoria asta i se părea cam desuetă.

— Cînd s-au despachetat lucrurile la Takmak, s-a constatat că manuscrisul s-a pierdut. La vîrsta mea, aceasta-i o tragedie. Vanda închise ochii. Dealtfel, e totuna ! Tot nu-i trebuia nimănui.

— De ce ?

— Copila mea, eşti încă aşa... atît de... tînără !... Cui îi mai trebuie astăzi frumuseţe ?

— Dar de ce aţi plecat ?

De cîte ori mama şi Eeva analizaseră această chestiune ! Vanda Sitska se opri şi zîmbi cu şiretenie.

— Dar voi ?

— Noi ? Noi din cauza fasciştilor.

— Eu nu ştiu, dacă li se poate întîmpla ceva rău oamenilor simpli care se ţin în afara politicii, cu noi însă... e altceva. Gunnar fusese mobilizat. Nu puteam rămîne de partea cealaltă. Eu am numai o singură viaţă şi un singur fiu.

Şi n-am altă dorinţă, în afară de a fi întotdeauna împreună cu el.

— Dar dacă n-ar fi fost fiul ? Dumneavoastră...

— Nu ştiu, cred că nu. Nu e nimic mai îngrozitor decît fascismul. Soţul meu este un om progresist, şi noi toţi sprijinim puterea sovietică. Numai că noi ne închipuiam toate astea cu totul altfel. Cu totul altfel.

— Războiul a pricinuit toate astea, din cauza războiului e greu de trăit şi sînt atîtea lipsuri, spuse Kristina. De exemplu, acum n-ai de unde să cumperi săpun, dar în vreme de pace cine se gîndea la asemenea fleacuri !

Ieşiră din pădure la loc deschis.

— Fie şi aşa, dragă Kristina, eu însă nu am despre ce să scriu. Vanda zîmbi trist şi obosit, buzele ei subţiri păreau să fie de un liliachiu-palid. Omului nu-i este dat să prevadă de ce să se ferească într-o clipă sau alta. Ştii dumneata, copilă, cine a spus asta ? întrebă Vanda.

— Soţul dumneavoastră ?

— Nu. Horaţiu.

Linia trandafirie se stinsese. Nori cenuşii, posomorîţi treceau în goană unul după altul.

— Kristina, dumneata, desigur, scrii versuri. În tinereţe, toţi scriem versuri, o trase cu dibăcie de limbă bătrîna doamnă.

Fata se fîstîci.

— Cîte puţin.

— Vezi, n-am greşit. Vanda îşi îndreptă căciuliţa şi o rugă pe Kristina să-i arate versurile.

— Nu ştiu... Liili spunea că nu sînt bune de nimic.

— Liili ? Dar ea le-a citit ?

Kristina dădu din cap. Liili le citise încă de astă vară, cînd venise la Kristina să-i croiască o jachetă de lucru.

— Eu nu pot şi nici n-aş putea spune nimic rău despre soţia fiului meu. Totuşi simt că pot fi sinceră cu dumneata, copila mea. Inima îmi spune că dumneata eşti cu totul altfel. Vezi... Liili n-are înclinaţii artistice. Nu are destulă sensibilitate. Iar în artă asta-i principalul, nu-i aşa ? În ce gen scrii, pastel sau lirică de dragoste ?

— Nu, e cu totul altceva. E aşa... ceva contemporan...

— Poate că ne reciţi o poezie ? o rugă Vanda Sitska şi dădu încurajator din cap. Recită, nu te sfii. Arta înalţă pe om. Mie îmi place foarte mult poezia. Odată, Socrate privi îndelung la un tînăr de o neobişnuită frumuseţe şi într-un tîrziu îi spuse : „Iar acum, ca să te pot vedea, spune ceva". Aştept, Kristina.

— Asta-i numai o ciornă...

— Ascult.

Kristina, ca şi mai înainte, îşi privea picioarele pline de noroi şi încerca să-şi biruie stinghereala. Apoi, pe nerăsuflate, recită într-un suflet :

Eclectică eu nu voi fi vreodată
Şi Cosmosul nu-l voi numi Dumnezeire,
Chiar dacă fără minte o să mă socoată
Cei amatori de falsă strălucire.

Se lăsă o linişte stînjenitoare. Vanda Sitska îşi ridică bărbia şi se uită concentrată la cer. Sentimentul stînjenelii punea tot mai mult stăpînire pe Kristina. Îi era foarte, foarte ruşine.

— Asta-i tot ?

— Da. E numai un proiect, se scuză Kristina, posomorîndu-se.

— Înţeleg, înţeleg. Vanda se uită din nou la cer. Cerul era întunecat şi îndepărtat. Ştii, dragă, există în asta ceva. Ceva foarte individual... Nu, serios. Poţi să mă crezi ! Da, într-o poezie bună, ca şi în orice operă de artă, importante sînt imaginile, contururile lor, şi nu copiile realului. Ca o vedenie fugară... Ei, desigur ! Liili nu putea înţelege asta, pentru ea era ceva prea subtil. Mie mi se pare că o influenţează Tatiana în rău. Ce crezi ?

Kristina ridică din umeri. Să fi schimbat înadins Vanda tema ? Cît de prost a ieşit totul ! Ea n-o mai interesează acum pe Vanda.

— N-o cunosc.

— Cum ? Dumneata n-ai văzut-o ?

— Am văzut-o. Aceea, cu cosiţe ?

— Chiar ea. Închipuieşte-ţi, nu-l înghite pe fiul meu ! Am motive să cred că ea o asmute pe Liili împotriva lui Gunnar. Altfel, cum de s-au schimbat aşa relaţiile dintre ei ? Şi soţul meu, Roman Sitska, care se poartă atît de frumos cu oamenii, a spus despre femeia asta : „Un şarpe" ! Închipuieşte-ţi, Roman a spus „un şarpe" !

O lună uriaşă ieşea de după vîrfurile copacilor, lumina norii întunecaţi şi îi înrăma în lumina ei.

— Vii de la muncă ? Vandei îi și părea rău că-l inițiase pe acest copil extrem de naiv în treburile sale familiale. „Mai știi, poate le va povesti și altora, și Gunnar va afla.“

— De la muncă și la muncă, răspunse Kristina.

Vanda nu înțelese.

— Mănînc și din nou plec la cîmp.

— În curînd e noapte !

— Echipele comsomoliste lucrează și noaptea.

— Doar nu ești comsomolistă.

— Lucrez în echipa lor.

— Asta nu înseamnă nimic. Nu ești obligată să mergi și tu. Cît mi-e de milă de tinerii de astăzi — ce viață grea au !

— Dacă nu vom reuși să strîngem grînele, vor putrezi pe cîmpuri. Ieri a căzut zăpada și mama a izbucnit în plîns.

— Copilă dragă, ce mai putem noi să facem ? Dacă e să plîngi din pricina tuturor nenorocirilor din lume, îți seacă ochii.

Kristina trebuia totuși să se ducă. Era într-adevăr foarte obosită, înghețase din pricina mersului încet cu Vanda și visa acum la odaia caldă, la mîncarea fierbinte și la patul cu așternut curat. Cum însă o să se mai uite mîine în ochii fetelor ? Ele erau inimoase și bune, și se străduiau să se împrietenească cu ea. Cînd Kristina și Remsia cărau snopii, Remsia o îmbrățișase pe Kristina, o acoperise cu o broboadă călduroasă și o întrebase :

— Tu ai logodnic ?

— Nu.

— Minți !

— Pe cuvînt de onoare ! De ce te-aș minți ?

— Tu ești *bik matur.* [1]

— Dar tu ai ? o întrebase la rîndul său Kristina.

— Flăcăul meu a plecat pe front ; și îi făgăduise să-i arate Kristinei fotografia. Are părul roșcat.

Kristina își aduse aminte de Roșcatul, călăuza lor care pășea alături de căruță, i se uita în ochi îndrăgostit și o numea *Tcecek* — floare frumoasă, parcă uitase toate celelalte cuvinte. Doamne, cît de departe erau toate astea, la o distanță de o sută de ani parcă !

Nu numai Remsia, toate fetele se poartă frumos cu Kristina. Au chemat-o în brigada lor, o invită la dansuri. Poate Kristina să nu se ducă, cînd tot satul muncește, chiar și copiii, bolnavii și bătrînii ? Dar cum muncesc ! Pe tăcute, cu înverșunare, cu abnegație !

Vanda Sitska o conduse pe Kristina pînă la portiță.

— Îți mulțumesc din toată inima. A fost o seară minunată, mai spuse și, după o oarecare șovăială, adăugă : numai că, te rog un lucru, ce-am vorbit să rămînă între noi, da ?

Kristina dădu din cap că da. Vanda nici n-ar fi trebuit să-i spună asta.

Acasă, Populus punea petice la cizme. Nici nu le mai putea numi cizme — erau numai pe-

[1] Femeie frumoasă (l. tătară).

tice. Pe Eeva o durea un dinte, iar Tilde prăjea turte de cartofi.

Turte de cartofi ! Puțintică grăsime, cartofi cruzi dați prin răzătoare, puțintică făină. Numai de miros și te ia amețeala. Și cît de gustoasă e cașa din păsat de mei. Adeseori, Kristina se mira de cît de mulți bani se duceau pe mîncare mai înainte, în timp de pace. Ciudat, de ce nu găteau ele niciodată terci de făină ? E atît de gustos și de ieftin !

— Mam', e ceva de mîncare ? Că mă grăbesc.

— Unde ?

— Înapoi. Toate se duc.

Tilde se supără. După părerea ei, Kristina era încă „crudă la minte". Îi porunci fetei să se descalțe și turnă în lighean apă caldă.

Populus ridică o privire mustrătoare, iar Eeva se strîmbă, făcînd o mutră acră. Tilde înțelese privirile lor supărate cu totul altfel și spuse :

— Eu înțeleg că trebuie să te duci. Odată ce trebuie, mă voi duce chiar eu...

Și se duse. Kristinei îi era peste mînă, mai cu seamă în fața Eevei și a lui Populus. E vinovată însă ea că a plecat mama ?

O oboseală grea i se răspîndi prin tot corpul, și Kristina se gîndi cu dezgust la noaptea friguroasă și la cîmpurile mustind de apă. Mîncase cu lăcomie, înghițise bucăți nemestecate. Și undeva în piept începu s-o doară. Iar Eeva, ținîndu-se de falcă, gemînd, se frămînta mergînd de la pat pînă la ușă și înapoi, își dădea

ochii peste cap, din timp în timp ieșea în curte, nădăjduind că la frig totul va trece. Nimic nu ajuta. Atunci se înfundă cu capul în pernă și începu să plîngă tare. Kristina voia s-o liniștească și o mîngîia pe spate, însă Eeva plîngea și mai tare din cauza asta, pentru că-și amintise de fiul ei Aadi. Așa cum îl văzuse pentru ultima oară în curtea fabricii, un băiețandru slab, cu obrajii delicați, ca de fetiță, cu arma în mîini.

Sub sticla lămpii flacăra pîlpîia. Populus sforăia cu un șuierat subțirel. În cele din urmă, adormi și Eeva. Sărăcuța ! Kristina o acoperi cu paltonul. Ea însăși simțea o neliniște ciudată, o atracție confuză spre ceva necunoscut. Dorea să hoinărească în singurătate în lumina lunii roșii și uriașe, pînă cînd i se va întoarce liniștea. Dorea melodii duioase, cîntece triste, dorea să plîngă, dorea ceva dulce.

Kristina își deschise caietul său cu copertă de mușama, acolo erau notate diferite învățături, aforisme, șlagăre vechi și două poezii proprii. Cea pe care o lăudase astăzi Vanda Sitska și încă una. Kristina reciti a doua poezie. Și dori să scrie ceva nou, trist. Despre o noapte la Takmak. Cum doarme satul în strălucirea lunii. Despre neliniștea ciudată din suflet. Sau despre toamnă...

În cameră era cald și plăcut, și Kristina scrise :

Liniște-i în casa rece,
Dorm în patul scîrțîind...

Şi deodată tăie cu o linie ce-a scris. Nu! Asta trebuie să fie altcumva:

Am pus lumînarea-n fereastră.
Frig. Întuneric. Şuieră vîntul
Printre ruinele casei năruite...

Of, nu! Nu! Kristina aruncă pe masă căpeţelul de creion: nu se pricepe la nimic, cu desăvîrşire la nimic. Liili spusese: „Vai, Kristina, asta e o prostie." Şi i se făcu milă de sine însăşi. Lacrimile îi curgeau pe obraji gîdilînd-o şi-i picurau pe mîini. Kristina îşi suflă nasul în poală şi asta o linişti puţin. Se gîndi la Mussak, un tînăr slab şi cu gîtul subţire, din colegiu. Mussak purta ochelari, în şcoală era numit „Pliscul de aur", iar el se considera o enciclopedie ambulantă şi scria versuri mistice, în care lipseau rimele, majusculele şi semnele de punctuaţie. Oare Kristina era îndrăgostită de el? Nu. Mussak de Kristina? De asemenea nu, cu siguranţă nu. Kristina se ducea împreună cu fetiţele din clasa sa, la adunările asociaţiei „Milang" — o asociaţie cultural-intelectuală a şcolarilor. Acolo făcuse şi ea cunoştinţă cu Alfred Mussak. Toţi îl numeau Alfred de Musset. Atunci el se prezentase cu un poem al său despre un cal negru, care a înghiţit luna. Unii îi lăudau poemul şi îl declarau o descoperire în filozofie, alţii — un experiment genial al suprarealismului; pe elevii şcolii de artă îi încîntase mistica culorilor — calul negru şi albul de zinc al lunii.

Mussak a fost exmatriculat în penultima clasă a colegiului. Nici pentru rezultate slabe la învăţătură, nici pentru ştrengării şi nici pentru neplata taxelor şcolare. Avea bani — mama sa ţinea un birt în centrul oraşului. Dar în ochii guvernului, Mussak era un opoziţionist, în ziarul elevilor el îşi bătea joc de incultura funcţionarilor din Ministerul Instrucţiunii, iar în epigramele sale, printre rînduri, compătimea soarta nefericitei Estonii, a cărei cultură este condusă de nişte nechemaţi. Ministrul Instrucţiunii a cerut să i se aducă scuze şi l-a chemat pe Mussak la el. Alfred, desigur, s-a scuzat şi a comunicat în scris că s-a îmbolnăvit de pojar. Puţin îi păsa lui de hotărîrea consiliului pedagogic. După aceea, se plimba prin faţa liceului cu bastonul în mînă sau şedea la cafenea şi îşi scria versurile pe dunga îngustă şi răsucită a tapetelor.

Kristina nu l-a putut înţelege niciodată pe omul ăsta ciudat. Cine este şi ce vrea? Dictatura lui Piatsa nu-i era pe plac, în zilele revoluţiei din iunie mergea sub steagurile roşii, fără cravată şi cu o batistă roşie în buzunarul de la piept.

În ajunul războiului îi lăuda în gura mare pe fascişti.

Odată, la „Milang", la o serată, Alfred o întrebase pe Kristina:

— Desigur că şi dumneata scrii versuri?

Kristina minţise, vrînd să producă impresie:

— O, puțin...

Dar acest nevinovat și cochet „puțin“ fusese de ajuns ca să trezească interesul lui Mussak. Și Kristina a trebuit să le scrie. Încercase să-i imite pe poeții de la „Milang“, dar nu-i ieșise nimic. Atunci îi veni o idee fericită — să copieze fraze interesante din romane și nuvele. Așa se născu prima poezie. Acum, Kristina își amintea numai ultimele două versuri din ea :

Suflet și noimă căutam, dar m-am regăsit
în iadul albastru-indigo !

Mussak își luă ochelarii de pe nas, își șterse ochii și spuse patru cuvinte :

— De efect ! Fondată psihologic.

Și începu să o roage pe Kristina să recite poezia la adunarea următoare, dar ea se sfiise. Poezia i-o recitase o altă fată, slabă, cu fața obosită și cu voce sepulcrală.

Poezia făcu impresie. Acelora dintre membrii asociației „Milang“ care nu o cunoșteau încă pe Kristina, li se explica :

— Ea e cea care a scris „Iadul albastru-indigo“.

Cînd Tilde se întoarse în zori de la muncă, Kristina dormea cu capul pe marginea mesei, fața îi era plină de scrum, sticla lămpii — neagră de funingine, iar gazul comun se consumase pînă la ultima picătură.

— O, Doamne, Doamne !...

6

În stepă băteau vînturi foarte reci, zăpadă era puțină și pe cîmpuri stăteau șiruri de snopi care putrezeau. Pe alocuri, pămîntul rămăsese dezgolit, iar vîntul tăios încovoia tulpinițele înalte de pelin care se vălureau primprejur.

Zile întregi, de-a lungul drumului mare, bătătorit pînă se făcu galben, umblau agale oile culegînd trifoiul căzut din vreo sanie cu fîn. Jemel întîlnise nu o dată și porci, murdari și slabi, care hoinăreau împrejur, în căutarea hranei. După părerea lui Jemel, carnea porcilor de aici avea un gust deosebit. Da, ăsta nu era jambonul estonian.

Frigul adusese griji. Griji mari și rele. Pe Populus îl chinuia un guturai puternic, iar Eeva tușea în timpul nopților. Un strat gros de gheață acoperea geamurile ferestrelor, iar apa îngheța în găleți. Din fiecare colțișor, prin fiecare crăpătură sufla vîntul. Și Eeva se duse la consiliul de conducere al colhozului ca să stea de vorbă.

— Trebuie lemne.

Președintele făcu niște ochi mari și mirați :

— De unde să le luăm ?

— Și atunci ce-i de făcut ?

Să te gîndești la asta acum, era tîrziu. Eeva se întoarse acasă neagră de supărare, vărsînd lacrimi amare.

— Aici nu cresc păduri ! Ce-i de făcut ?

Vara aduseseră uscături din pădDuricea de stejari, dar acum acest lucru era cu neputință: încearcă să le scoți de sub zăpadă, cînd n-ai

nici cu ce să mergi prin troiene. Colhoznicii uscaseră toată vara la soare nişte turte rotunde — un amestec de bălegar cu pămînt, care dădeau aceeaşi căldură ca şi turba de bună calitate ; cu aşa ceva n-aveai de ce să te temi de iarnă.

Eeva tuşea, dormea îmbrăcată, înfăşurîndu-şi capul într-o broboadă, şi tot timpul vorbea de moarte. Populus nu se plîngea de nimic, dar vedeau toţi şi aşa cît este de bolnav. Mîinile lui ţineau lingura fără putere şi cu stîngăcie. Spărsese deja două căni. Eeva se supăra şi îl ocăra pe Populus, făcîndu-l mameluc şi i-l dădea de exemplu pe Hannes, care se îngrijise de combustibil încă din vară.

De bombănit bombănea această Eeva, dar tot ea îl fricţiona pe Populus pe spate, serile îi ungea cu alifie picioarele umflate şi le bandaja cu nişte resturi din ciorapii ei. Populus era asemeni unui copil neputincios : cu ochii vinovaţi, plini de durere.

Odată, stînd la coadă la pîine, Kristina îi povesti Piariei despre toate astea, şi în dimineaţa următoare Hannes aduse în pragul lor troienit de zăpadă cîteva săniuţe cu combustibil — aceleaşi turte de bălegar şi vreascuri uscate. Nici ciocolata nu le-ar fi produs o bucurie mare ca turtele astea cafenii. S-au strîns toţi mai aproape de sobă ca să privească limbile lacome ale focului. Cît de caldă şi de veselă se făcuse lumea şi cît de simplă şi de limpede le părea iar viaţa.

Turtele de bălegar şi vreascurile ajunseră pentru o săptămînă. Numai pentru o săptămînă. Iar după aceea, stătură iarăşi posomorîţi, strîngîndu-şi picioarele sub ei, ascunzîndu-şi nasurile în fulare şi mîinile în mînecile hainelor. Ca întotdeauna, Tilde o scotea la capăt cu toate. Ei nu-i îngheţau niciodată mîinile şi nici chiar cel mai înţepător vînt părea să n-o îngrozească.

Frigul nu însemna mare lucru pentru Tilde. Fetişcană fiind, rătăcea dezbrăcată prin troienele de zăpadă. I se părea că e frig numai pe drumul la biserică, cînd săniile stăpînilor treceau pe alături în clinchet de clopoţei. Cine s-o cheme pe ea, o biată orfană, în sanie, sub pătura pestriţă ! Mai tîrziu, căsătorită fiind, Tildei îi era milă de orfani şi îi ajuta. Pînă şi cerşetoarei Kiska Beloborodova îi dădea întotdeauna de mîncare, fără să-şi precupeţească nici vorbele bune. O inimă neîndurătoare te îngheaţă mai rău decît gerul.

Tilde aducea apă dintr-o copcă, încălzea ceaiul, căuta prin sat surcele şi nuiele şi curăţa cărările troienite de zăpadă. Numai că ea devenea tot mai tăcută. Odată, spre surprinderea tuturor, Jemel făcu o faptă bună. Cumpără şi ceru să i se aducă acasă un car cu lemne. Dacă aveau să le consume cu chibzuială, vor putea îndura şi cele mai mari geruri ; Eeva îl privea cu ochi duioşi şi recunoscători — nu dispăruseră încă oamenii de pe pămînt !

Pentru Jemel însă numai admiraţia era prea puţin. În ziua următoare îi şi aruncă Eevei cămăşile şi şosetele sale, ca să i le spele. Iar lui Populus îi porunci :

— Ascultă Ruudi, cînd vei putea, să-mi repari o cizmă !

În afară de asta, Jemel, după gestul său mărinimos, începu să considere prea împovărător umblatul pînă în colțul din spate al curții și nu mai voia să se mai îndepărteze cu nici un pas de prag.

Toți tăceau. În fiecare dimineață, Tilde spărgea gheața galbenă de pe pragul ușii.

Odată, seara, bătu în ușă multă vreme un bărbat beat, stîlcit fără milă în bătaie. Era greu să-l recunoști în acest om pe Jemel, de aceea Tilde nu-i dădu drumul în casă decît tîrziu. Pe Jemel îl stîlcise din bătaie Abdulla. Se întîmplase așa :

Jemel se dusese la Abdulla. Au stat pe patul de scînduri, cu picioarele încrucișate, și au băut vodcă. Abdulla ronțăia dintr-o căpățînă de ceapă. Jemel mesteca pîine. Avea loc cunoscuta discuție.

— Cîți cai ai avut tu, neisprăvitule ?

— Nici unul.

— Eram sigur. Păi tu nu poți să deosebești un berbec de un armăsar. Nici măcar muiere n-ai. Și barba nu crește, și muierea lipsește. He-he !

Și-ar fi stat ei așa pînă dimineața, dacă lui Jemel nu i-ar fi trăsnit prin cap să-i ofere bătrînului o hîrtie pentru țigară, cînd deodată mîna lui se opri la jumătatea drumului spre gură. Bătrînul făcu flacăra mai mare la lampă și se apucă să studieze bănuitor hîrtia. După aceea, se porni să țipe și începu să se bată ca un nebun cu pumnul în cap. Asupra lui

Jemel se revărsă o avalanșă de blesteme : „Să crăpi ! Să-ți sfîșie lupii mațele ! Viermii să-ți înghită creierii ! Să-ți închidă ochii noaptea veșnică ! Cățel să-ți nască nevasta ! Tu, cîine rîios botezat ! Tu ai furat din casa mea sfîntul Coran și acum mi-l dai mie să-mi fac țigară ! Allah ! Allah ! Mare e bunătatea ta și nemăsurată mînia ta !" Și Abdulla își dădu temeinic osteneala să-i aranjeze portretul lui Jemel.

Nu era om pe care să nu-l fi atins prima iarnă de război. Era greu să crezi că Eeva avusese altădată bărbie dublă, un piept înalt și mîini pline și rotunde. Eeva îmbătrînea, se îngălbenea și încetase să se mai privească în oglindă. Iar pe fața lui Populus apăruseră ridurile mizeriei și bătrîneții. Aducea tot mai mult și mai mult cu un cîine bătrîn, care nu mai are puteri să facă sluj și cu ultimele eforturi încearcă să dea din coadă pentru a-și dovedi credința. Eevei, care îl îngrijea, îi propusese :

— Cînd se vor plăti zilele-muncă, ia și partea mea. Ia-o și fă ce vrei cu ea.

— Și tu ce-ai să faci, ai să rozi peretele ? îl întrebă Eeva cu grosolănie. Îi era milă de bătrîn, doar amîndoi erau singuri pe lume. Populus era bun, cinstit și răbdător, dar cînd i se părea, că, vlăguit și incapabil de muncă, i-ar putea rămîne ca un jug de gît, își vărsa asupra lui toată răutatea și grosolănia. Ruudi privea vinovat în pămînt și recunoștea că femeia are dreptate în toate. S-a sfîrșit cu toate istoriile din Sikupil.

Relațiile deveneau complicate. La vederea geamantanului plin al Tildei, pe Eeva o rodea ciuda, însă se ferea să spună lucruri tăioase, pentru că depindea de Tilde. Însă nici Tildei nu-i era ușor; o compătimea și o ajuta pe Eeva, dar teama de viitor o obliga să fie calculată și strînsă la pungă. Se temea să-și arate bunătatea, pentru că nimeni nu putea să-i spună cît va mai trebui să trăiască tot așa. Cînd se va termina războiul? Cel care o să cheltuiască totul va trebui să ia în mîini toiagul de cerșetor, și Tilde, ajutînd-o pe Eeva cu mîncare și îmbrăcăminte, își înăbușea chinurile sufletești.

S-au dus de cîteva ori împreună la biroul colhozului să ceară plata pentru zilele-muncă. Li s-a făgăduit că li se va plăti, și, în sfîrșit, i se dădu fiecăreia puțin tutun și cîte zece kilograme de făină de secară, gros măcinată. Eeva scoase un strigăt. Să nu fi cîștigat pentru o vară întreagă mai nimica?

— Sănătatea și îmbrăcămintea mea — totul s-a jerpelit. Și ce voi primi pentru asta?

Lumea îi părea tare nedreaptă. Jemel umbla haihui pe undeva, învîrtind treburi dubioase, și trăia ca în sînul lui Hristos — își făcuse rost de o șubă, își cumpărase pîslari. Dar Eeva? Ea muncise cinstit și devotat, își rupsese și își jerpelise pe cîmp ultimele sale haine, dar pe cine interesează aceste lucruri, nimeni nu vrea să știe nimic! Acum își purta tot timpul rochia sa cafenie cu o floare de aur, dar mai departe? Ce va primi ea pentru asta?

— Ce vei primi pentru asta? repeta președintele, uitîndu-se pe fereastră. O vară întreagă voi ați trăit în colhoz, în fiecare zi ați primit pîine, lapte, unt, uneori carne. În nouă sute optsprezece, paisprezece state au tăbărît pe noi. Nu erau aliați, nu era o Armată Roșie atît de puternică, pîine, îmbrăcăminte, arme. Oamenii luptau, nu se lăudau cu faptele lor de vitejie, nu întrebau: „Ce voi avea eu pentru asta?"

Acasă, Eeva aruncă la picioarele lui Populus traista cu făină, partea lui:

— Mănîncă!

După aceea se așeză în fața sobei și ascultă cum clocotește ceaunul. Tilde nu suporta — e greu să privești cînd cineva se supără sau e nervos, cu mult mai grea este însă deznădejdea tăcută.

— Pînă acum am trăit și nu vom pieri nici de acum încolo, ne vom ajuta între noi. Doar e război, ce să-i faci. Nu se cade să-l învinuiești pe președinte. Pacea aduce bogăție, războiul — sărăcie.

— Da, răspunse Eeva împăciuitoare, o jumătate a feței, cea întoarsă spre sobă, îi ardea, de război n-ai unde să fugi...

Noaptea Eeva o trezi pe Tilde:

— Vreau să-ți spun ceva.

— Ce?

— Dacă va merge tot așa, noi vom muri. Asta, sigur. Eu nu vreau să mor! Auzi? Trebuie făcut ceva! Să mergem undeva... să gă-

sim vreo muncă oarecare. Înțelegi... Nu vreau să mor! Vreau să trăiesc, vreau să-mi văd fiul!

— Eeva, dragă, tu ești bolnavă? se înspăimîntă Tilde și-și scoase mîna de sub plapumă. Fruntea și vîrful nasului Eevei erau reci ca gheața.

— Știu să cos! Pot să tricotez! M-oi duce femeie de serviciu!

— Încearcă să adormi. Mîine vom sta de vorbă și ne vom sfătui. Totul va fi bine, crede-mă, Eeva! Crede-mă! o liniștea Tilde în șoaptă, dar după asta nu putu să mai adoarmă. Privea în întunericul rece și asculta atentă oftaturile neliniștite ale Eevei.

Populus se întoarse pe o parte gemînd și oftă. Înseamnă că nu dormea nici el și auzise totul.

— Ruudi, șopti Eeva, plîngînd cu sughițuri, iartă-mă, te-am jignit.

„Asta seamănă într-adevăr cu o spovedanie înainte de moarte, se gîndi Tilde cu groază.

Kristina se plictisise să stea acasă, o plictisea aerul viciat și fețele lor posomorîte și nemulțumite. Fugea tot mai des la Sitska. Acolo se trăia altfel, Vanda, chiar spălînd podeaua, rămînea o doamnă. Dar în ultimul timp și în această familie nu mergea totul ca pe roate. Liili, surdă și mută, ședea la fereastră și cosea, cosea întruna. Uneori, nora inginerului înceta să mai coasă, lăsa în jos mîna cu acul și visa, uitîndu-se cu o privire pierdută drept înaintea ei. Foarte rar spunea și ea o vorbă-două.

Seara, Vanda și Gunnar citeau, mama ședea pe un scăunel lîngă foc, fiul stătea culcat în pat. Numai Roman Sitska era tot timpul ocupat, fără însă a face nimic. Își încrețea nasul, își îndesa pipa, încerca să glumească sau să povestească noutăți din sat.

Kristina era întîmpinată totdeauna cu bucurie, și fata se simțea atrasă de acești oameni inteligenți și culți.

La țară toamna e atît de posomorîtă.

Odată veni vorba de vise, Vanda dormea rău.

— Ciudat, spuse Kristina. Adesea eu am unul și același vis. Așa de limpede și de vesel. Merg de-a lungul unor cîmpuri și ale unor străzi de oraș. Picioarele îmi sînt ușoare-ușoare, și eu mă simt bine. Deodată încep să dansez, mă înalț pe vîrfuri, fac diferiți pași de dans și după aceea mă ridic în aer și sar peste străzi, copaci, turnuri înalte și chiar peste orașe. Oamenii se țin în goană după mine, strigă și se miră jos, pe pămînt, iar eu plutesc mereu în văzduh. Mă simt ușoară, veselă și îmi vine să rîd... Kristina se opri neputincioasă la jumătatea cuvîntului, observînd niște surîsuri ciudate. I se făcu rușine, parcă spusese ceva necuviincios. Se înroși.

— Cîți ani ai? se interesă Vanda.

— Optsprezece, bîigui Kristina și se înroși și mai mult.

— Asta va trece. Dumneata, copila mea, desigur că nu l-ai citit pe Freud?

Bărbații schimbară priviri în tăcere.

Kristina nu-l citise pe Freud și, simțindu-se

stînjenită, o privi pe Vanda cu rugămintea mută de a fi ajutată. Dar ea rîdea.
Iar Liili cosea mereu lîngă fereastră.

7

În această dimineață timpurie, Tilde își scoase afară din casă boccelele și geamantanele sale și le puse într-o săniuță din fața cerdacului. Cînd totul fu aranjat, ieși Eeva cu un topor și începu să spargă gheața de la poartă. Tremura din tot corpul și Tilde o alungă în cameră.
— Nu mi-e frig, pretinse Eeva. Era adevărat. Ea nu tremura de frig, ci de emoție.
Kristina stătea indiferentă în cerdac, ținînd în fiecare mînă cîte o mică legătură.
— Mergi încetișor, îi spuse Tilde, legînd bagajul.
Eeva o ajută să tragă săniuța în drum, și Tilde începu din nou să se roage de ea, spre a o îndupleca :
— Hai, du-te odată în casă ! Noi două ne vom descurca cumva.
— Vă voi conduce încă puțintel, răspunse Eeva și adăugă cu ironie : Sau chiar și așa îți este neplăcut ?
— Dar nu de asta am spus... se fîstîci Tilde. Și de ce întotdeauna Eeva înțelege totul altfel decît trebuie ?
Săniuța aluneca ușor, Eeva mergea alături de Tilde posomorîtă, un stol de ciori se învîrtea ca un nor negru deasupra lor, și în inimile ambelor femei se furișa neliniștea.

Eeva prevăzuse de mult despărțirea și se temuse de ea. Și iată, Tilde pleacă cu fiica ei, înainte le așteaptă ceva nou — poate fericirea, poate tristețea ! Totuși ceva nou. Dar ce se va întîmpla cu Eeva ? Ce va face ea cu Populus ? Cum ar fi vrut să nu se mai întoarcă în cocioaba asta ! Ar fi mers pur și simplu mai departe, fără vreun țel, indiferent unde... Ce pustii or să fie acum serile ! În lampă petrolul arde numai în timpul mesei, iar la orele cinci se și face întuneric. Și patul de scînduri e ca un sicriu, te culci, parcă înmormîntată de vie, și ți se rupe inima...
Tildei îi era milă de Eeva. Nu putea totuși s-o lipsească pe Kristina de postul de profesoară ! E îngrozitor să-ți părăsești compatrioții în nenorocire, înainte de orice însă Tilde trebuia să se gîndească la Kristina și să-i orînduiască viața.
Pe cerul palid al dimineții stelele păleau, iar zăpada scîrțîia sub picioare. Tilde se opri ca să-și odihnească mîinile și privi înapoi. Casele abia se iveau de sub zăpadă. Niciodată casa lor nu păruse atît de prăpădită și într-o rînă. Bun adăpost a fost pentru ei casa asta, și Tilde își va aminti de ea pînă la moarte.
Dincolo de fereastră se uita după ele un chip singuratic, acoperit de păr țepos. Populus, sărăcuțul...
Era însă prea frig ca să stai, și Eeva își bătea un picior de celălalt. Tilde ridică funia de la pămînt și din nou începu să tragă sania.

Cu glasuri prelungi, cocoşii cîntau repede şi amestecat, parcă ar fi fost beţi, şi din coşuri se înălţau fuioare subţiri de fum spre cerul încremenit, de sticlă. Jur împrejur totul era atît de alb, încît te dureau ochii. Pur şi simplu nu-ţi venea să crezi că în şanţurile troienite de zăpadă va mai înflori păpădia sau va răzbi firicelul plăpînd de iarbă al primăverii.

Tilde se uită încă o dată înapoi. Da, bătrînul privea şi acum după ele...

Dar Populus nu numai că privea, dar, fără să simtă durerea, se dădea cu capul de cerceveaua ferestrei. Mîinile lui ! Ele se pricepeau cîndva la toate, îndeplineau orice fel de muncă. Dacă mîinile şi picioarele lui ar fi acum sănătoase, n-ar mai simţi că are atît de mulţi ani, ar şi cînta, ar şi dansa, ar muta şi munţii din loc ! Ce-i mai trebuie unui om, în afară de mîini şi de picioare sănătoase, ca să cîştige şi să-şi mănînce pîinea agonisită, ca să fie cel mai fericit om sub soare !...

Populus îşi examina cu duşmănie mîinile şi picioarele. Astăzi plecase Tilde cu fiica, mîine va pleca Eeva...

Şi Eeva se gîndea la asta.

— Tilde, spuse ea, îmi vei îngădui încă un timp oarecare să mă folosesc de lucrurile tale? Poate mi-oi găsi şi eu de lucru undeva.

Tilde se bucură, doar se temea atît de mult de dojana şi de imputările Eevei.

— Ei, se înţelege ! Dacă-ţi mai trebuie ceva, spune. Da, Eeva, să nu crezi nimic rău de mine...

Eeva se gîndea la cu totul altceva. Şi acesta era un gînd foarte trist.

— Vreau să stau astăzi de vorbă cu medicul. Alifiile nu mai ajută. Să-l ia pe bătrîn la spital, altfel bătrînul va pieri, din el şi aşa n-a mai rămas nimic. Mă voi duce la dispensar şi, dacă altfel nu se poate, voi face scandal.

— Desigur, o îmbărbătă Tilde. Îl vor lua, trebuie numai să fii mai stăruitoare.

Tilde îşi simţi inima mult uşurată : Eeva nu se supărase pe ea şi cu Populus va fi totul în ordine, fără doar şi poate. După rău vine totdeauna binele, după nenorocire — bucuria. Cît de bucuros şi de uşor păşeşte Kristina ei. Fata va nimeri acum într-o cu totul altă societate, în mijlocul unor oameni culţi ca şi ea. Pe cînd aici fetiţa trebuie să rabde tot timpul ieşirile lui Jemel şi auzea tînguirile Eevei.

Tilde încerca întotdeauna să-i ascundă Kristinei părţile urîte ale vieţii, s-o cruţe de greutăţile ei. Puţine lucruri bune văzuse Tilde în viaţa sa, avusese puţină bucurie. Alţi copii se dădeau cu săniuţa la vale, sau se jucau în poiană, iar ea cocea pîine, căra apă şi se ducea cu vitele la păscut.

N-avusese parte aici de o adevărată dragoste. Iuri Laiev, un om serios, taciturn, închis, era cu mult mai mare decît ea, şi trăise împreună cu el liniştit şi modest. Şi din clipa cînd i-a dat pentru prima oară să sugă nou-născutei, Tilde se jurase să facă totul pentru ca viaţa Kristinei să fie mai uşoară, mai plină de bucurie şi mai fericită decît viaţa ei.

Kristina era fericită. Mergea înaintea mamei și a Eevei și încerca să-și închipuie cum va intra în clasă, cum se vor scula copiii în picioare. Ea le va zîmbi și le va spune amabilă:

— *Setzen Sie sich, bitte !* [1]

După aceea, deschizînd catalogul, va nota lecția și va chema copiii la tablă. Nu va striga, nu-și va pierde răbdarea, va fi ponderată, dar exigentă. Copiii o vor privi cu admirație, iar în recreație vor alerga în grupuri în jurul ei, sau se vor plimba de mînă cu ea prin curtea școlii...

Primăvara va merge neapărat cu ei pe pajiști ca să culeagă flori, îi va duce în mijlocul naturii, așa cum ea însăși în școala primară mergea la Veskimiae ca să culeagă ferigi și flori.

Va rupe o margaretă și va spune : *„Kinder, das ist ein Ganselblümchen“* [2].

Va arăta o viorea și va spune : *„Aber dieses ist ein Veilchen“* [3].

Și copiii vor repeta : *„Das ist ein Veilchen“*.

Va deveni oare o învățătoare adevărată ? Bucuria o înaripa. Simțea iarăși acea senzație cunoscută de ușurare care o înălța mai sus de clopotnițele bisericilor, care o purta peste orașe și mări. Viața este atît de ciudată — aștepți și aștepți fericirea, dar ea tot nu vine. Și deodată, cînd nici nu mai speri, apare în calea ta. Abia mai ieri se plictisea și tînjea, iar acum,

[1] Stați jos, vă rog (germ.).
[2] Copii, aceasta e o margaretă (germ.).
[3] Dar aceasta este o viorea (germ.).

pe neașteptate, are o muncă interesantă, o cameră separată, combustibil, gaz pentru lampă și salariu... Și cui trebuie să-i mulțumească ? Tatianei Leskova, care o propusese ca învățătoare. Școala din Novîi Takmak fusese completată încă din vară, dar nu avea profesor de germană. Faptul îl neliniștea foarte mult pe director și, cînd Tatiana îi vorbi despre Kristina, Salimov o rugă imediat să cheme fata. Kristina nu mai așteptă ziua de luni, ci imediat, duminică, se duse la Salimov acasă.

Alde Salimov luau prînzul. Mîncau scrumbie sărată cu cartofi. Directorul lăsă fetița mai mare de pe genunchi și ieși în întîmpinarea fetei fîstîcite. N-au ajutat nici scuzele, nici refuzurile. Kristina a fost obligată să stea la masă. Soția directorului, Varia, o femeie plinuță, cu ochi albaștri și buni, îmbrăcată într-un sarafan colorat și cu șosete albe de lînă în picioare se grăbi să pună pe masă un castron curat pentru musafiră și îi aduse o lingură. Varia era foarte drăguță și plăcută, dar alături de soțul ei părea o simplă țărancă naivă.

Cît timp directorul își umplu pipa, Kristina examină camera. Pe pat, mormane înalte de perne bătute. Pe peretele din bîrne — fotografii ale rudelor și prietenilor, puse într-o ramă mare. Pe tocul ferestrei ghivece cu flori, iar între geamuri o jucărie de la brad — un glob verde, strălucitor, de sticlă. Totul ca la alții, dar mai curat și mai confortabil. Pe podeaua proaspăt spălată, preșuri vărgate, iar

într-un cuier ștergare cu cocoși roșii, brodate în cruciulițe.

Directorul îi ceru voie să fumeze și o așeză din nou pe genunchi pe fetița mai mare, care o privea speriată, pe sub sprîncene, ascunzîndu-și fața la pieptul tatălui. Cea mai mică, cu obrajii roșii, cu ochi albaștri, netulburați — Mașenka — semăna cu mama. Ea se juca pe pat cu o rață de lemn și lăsa mereu să-i cadă jucăria pe podea, obligînd-o pe Kristina să i-o ridice, pînă cînd Varia izbucni în rîs și-și luă fiica în brațe.

Stînd de vorbă cu Kristina, directorul mîngîia creștetul fetiței sprîncenate, în timp ce Varia ținea cu două degete o bucată de scrumbie, mirîndu-se de lăcomia cu care o sugea fetița ei mai mică.

— Uită-te, Iskander, cît de mult îi place scrumbioara sărată ! exclamă Varenka. Directorul zîmbi. Cu mîndrie și cu duioșie.

Kristinei îi plăcu foarte mult aici. Îi plăcuse Iskander Salimov, care își privea cu atîta duioșie fetițele, îi plăcuse simpla și familiara Varia Salimova, naivă și foarte deschisă. După cîte se părea, ea aparținea acelui tip de oameni, neprefăcuți și sinceri, care nu sînt în stare să pricinuiască cuiva vreun rău și de aceea ei înșiși sînt deseori cu desăvîrșire lipsiți de apărare în fața altora.

Discuția cu Salimov se purtă în legătură cu rudele apropiate ale Kristinei, despre tatăl și mama ei, despre studiile ei, despre Estonia.

— Da, da, zise el. Acum sînt timpuri grele și avem multe griji. Dar nu se poate să ne văicărim, nu trebuie să ne lăsăm pradă tristeții.

Spre sfîrșit, el își îmbrăcă paltonul și-și puse căciula mițoasă de blană și se pregăti s-o conducă pe Kristina la văduva Fatima, să-i arate camera unde va locui.

Nici prin gînd să nu-i treacă să rămînă la Starîi Takmak și să lucreze la școală.

În timpul inundațiilor de primăvară este imposibil să ajungă de acolo pînă la școală, iar iarna viscolele troienesc drumul și oamenii înoată în nămeții de zăpadă. Aici de multe ori au pierit și s-au prăpădit oameni, și nimeni n-a mai dat de ei.

Pe Kristina o neliniștea însă un singur lucru — va face ea oare față muncii la școală ?

— Desigur, vă veți descurca. Noi vă vom ajuta, făgădui directorul, și puse mîna sa frumoasă pe umărul fetei. Dacă aveți nevoie de un ajutor sau de un sfat sau de cine știe ce lucruri gospodărești, întrebați-o pe Varenka mea. Nevastă, ai grijă ca dumneaei să se simtă ca acasă.

— Nu vă faceți griji ! spuse Varenka încurajator, făcîndu-i cu ochiul Kristinei, și o pupă zgomotos pe Mașa pe obrăjorul bosumflat...

Kristina se opri. Aici se sfîrșea satul Starîi Takmak, al cărui hotar, vara, era socotit rîul ; acum se întindea doar o cîmpie acoperită de zăpadă, cu un drum larg de sanie.

Kristina oftă. Urma să mai aibă loc despărțirea de Eeva. Dar aceasta se petrecu simplu,

fără lacrimi și scene înduioșătoare. Cînd femeile ajunseră la mal, Eeva le întinse prima mîna.

— Doar ai să mai treci pe la noi ? o invită Tilde.

— Desigur. Voi trece oricum, făgădui Eeva, parcă fără convingere, și le ură toate cele bune.

Capitolul al patrulea

1

Novîi Takmak nu era cu mult mai mare decît Starîi Takmak. Dar cele cîteva case cu cat și cu acoperișuri de tablă, sovietul sătesc, cantina, spitalul și farmacia, prăvălia și piața îi dădeau satului o altă înfățișare. Și oamenii. Aici, în satul nou, locuiau contabilii, cadrele didactice, școlarii și lumea venită de prin alte părți.

Aici întîlneai oameni pe care îi puteai uimi cu o blană, cu un manșon, cu o haină de piele, cu un inel. Un mare interes față de podoabe arăta responsabila cantinei, iar de ceasuri se interesa milițianul Ganeev. Purta întotdeauna o căciulă cenușie de astrahan cu urechi, mănuși de piele și cizme. Chiar și pe gerurile cele mai mari, nu voia să-și schimbe cizmele cu pîslarii. Era plăcut să-i privești fața trandafirie și curată. Ganeev era mic de statură, purta o manta lungă pînă în pămînt și un portchart de care se despărțea numai acasă în timpul mesei, atîrnîndu-l de spătarul scaunului, sau îl punea la picioarele lui, pe podea, ca pe un cîine credincios.

Drumul ducea din sat la centrul raional, iar de acolo cai înspumați aduceau pînă la cerda-

cul sovietului sătesc sănii cu instructori, colectori, revizori şi agitatori, înfăşuraţi în cojoace. Se întîmpla ca vreun armăsar, cu botul şi pîntecele pline de promoroacă, stînd în faţa cantinei, să ciulească urechile, auzind hohote de rîs răzbătînd prin uşile deschise.

De obicei era rîsul Ankăi, responsabila cantinei. Aceasta era o femeie tînără, de douăzeci şi cinci de ani, nu mai înaltă de un metru şi jumătate, cu o feţişoară trandafirie, cu nişte dinţi ascuţiţi şi strălucitori şi cu un piept enorm. Soţul Ankăi îi trimitea de pe front scrisori frumoase. Îi era dor de soţie şi de cei doi fii. La poştă, Anka îşi holba ochii verzi şi se lăuda fluturînd în faţa femeilor plicurile triunghiulare.

— Soţul meu îmi scrie în fiecare zi!

— Auzi, dar îi mai rămîne timp să lupte? o întrebau femeile cu nevinovăţie. Anka se mulţumea să le arunce o uitătură sfidătoare şi răutăcioasă.

Multe depindeau de dispoziţia Ankăi. Uneori, nu catadicsea să deschidă cantina zile întregi. Iar cînd oamenii căutau să afle despre ce e vorba, răspundea obraznic :

— Treaba-i simplă, cantina e închisă, şi gata!

De obicei, scunda Anka stătea în picioare în spatele tejghelei pe o ladă, revărsîndu-şi sînii pe tejghea şi împingîndu-şi şezutul înapoi. Le zîmbea numai bărbaţilor, pălăvrăgea cu ei, aplecîndu-se peste tejghea, scoţîndu-le înadins din sărite pe femeile care aşteptau la coadă.

— Ce tot vă holbaţi! Doar nu stau degeaba! Muncesc! ţipa ea, cînd indignarea oamenilor ajungea prea vădită.

Se găseau însă şi linguşitori ale căror zîmbete parcă ar fi vrut să spună că Ankăi i se îngăduie orice. Şi aşa era — cînd se plictisea să mai vîndă plăcinte, striga în toată cantina :

— Gata. S-au terminat plăcintele.

Oamenii se împrăştiau, nemulţumiţi şi amărîţi. Cîte unii îi spuneau :

— Tu eşti o femeie frumoasă. Femeile te invidiază şi de aceea te bîrfesc.

Linguşitorii, ca şi cămătarii, oferă întotdeauna linguşirea cu dobîndă mare. Anka închidea drăgălaş ochii, apoi îşi vîra mîinile scurte în coş şi arunca pe tejghea plăcinte pentru linguşitori.

— Lipkina, eşti reclamată, declară supărat inspectorul venit la Takmak.

— Şi ce pot să fac? Serviciul meu nu le dă pace invidioşilor. Eu sînt o femeie slabă, fără apărare, fiecare poate să facă ce vrea cu mine. Se uită fiecare de ce-ar putea să se lege, cum ar putea să mă jignească... izbucni Anka în plîns, cu sughiţuri.

Inspectorul o linişti îndelung, mîngîindu-i gîtul şi spinarea fierbinte. Pe faţa Ankăi se reîntoarse zîmbetul şi îndată începu să bată darabana cu pumnişorii ei mici, aproape de copil, în pieptul bărbatului căruia acum îi trecu prin cap să-i pipăie genunchii.

— Bădărane! se răsti Anka, se smulse repede din îmbrăţişările inspectorului, umplu

repejor un pahar cu vodcă, îl duse mai aproape de oaspete și spuse, prefăcîndu-se jignită : Bea !

Își sprijini apoi capul în mîini, uitîndu-se țintă la inspector cu ochii săi verzi și obraznici.

— Chiar de te-ai face luntre și punte, și tot rea vei fi...

— Cine ți-a spus că ești rea ?

— Chiar tu ai spus-o.

— Eu ? Eu am spus că există o reclamație. Personal, unei asemenea femei i-aș aduce luna și stelele de pe cer. Nu crezi ?

Anka, mîrîi, îi umplu din nou paharul cu vodcă și aduse gulaș din bucătărie.

— Nu crezi ? se supără inspectorul.

Anka își propti mîinile în șolduri.

— Nu cred. La făgăduit toți vă înghesuiți, dar la treabă...

— Îți aduc, Anecika, zău că-ți aduc ! se întinse inspectorul spre ea și pe dată fu lovit peste mîini.

— Și ce poți tu să-mi aduci ? îl întărîtă Anka.

— Dar tu ce-ai vrea ?

Anka stătu puțin pe gînduri.

— De exemplu, rufărie ?

— Rufărie ?

— Ei da. N-am rufărie.

— Minți !

— Nu crezi ? întrebă Anka cu o înfățișare nevinovată.

— Nu ! Nu cred ! Inspectorul scutură din cap și dintr-o singură răsuflare înghiți tot paharul cu vodcă. Vino-ncoace ! o chemă el, ștergîndu-se la gură.

Băiețașii Ankăi se făcuseră niște ștrengari. Senka împlinise cinci ani în vară, iar Petka — șase. Senka avea chipul unui heruvim : ochi albaștri, bărbie ascuțită, nas subțire și coroiat, iar în creștet i se zbîrlea un ciuf roșcat. Petka, mic, cu părul negru și cu ochi înguști, nu semăna întru nimic cu fratele mai mic.

De cum se trezea din somn, Senka era plin de inițiativă ; ca un duh al neliniștii, pornea prin sat — cu o gheată în piciorul drept, cu un pîslar în stîngul, cu o ureche a căciulii în sus, cu cealaltă în jos, cu țurțuri verzi pe sub nas, cu degetele de la mîini înroșite de ger. Intrînd în curtea spitalului, trăgea o pisică de coadă, dădea cu tifla trecătorilor și, preocupat, se ducea repede la grajdul cailor și la ferma de vaci. În fiecare dimineață, din obișnuință, se grăbea să vină la grădinița de copii, ca peste o jumătate de oră s-o șteargă de acolo. Lui Senka îi plăcea viața independentă, pe cînd la grădinița de copii era nevoit să se supună, să respecte tot felul de dispoziții plictisitoare, să bată pasul pe loc în horă cu un steguleț în mîini și să cînte : „Noi sîntem copii buni..."

Anka le învinovățea adesea pe educatoare — chipurile ele nu înțeleg că băiețașii ei trebuie tratați într-un fel aparte.

— Niște analfabeți nenorociți sînt puși să-mi educe copiii ! se scandaliza ea.

Frații se băteau între ei pînă la sînge, ca doi cocoși. Anka se minuna, plesnea din mîini și se lăuda :

— Chiar așa și trebuie să fie băieții. N-am nevoie de niște papă-lapte.

Cînd o plictiseau nenumăratele reclamații : Senka a tăiat codița unei fetițe, Senka a fumat o țigară din fîn uscat, Senka l-a lovit pe un prieten cu piciorul și i-a rupt desenul — îi dădea afară din cameră pe reclamanți, fără să mai stea la discuție.

— Am și așa destule pe cap ! Nu vreau să mai aud nici o aiureală.

Uneori, mîrîia totuși la vinovați, ridica mîna gata să-i lovească sau se repezea să dea în ei cu ce se nimerea.

— Senka, mucosule netrebnic, te omor ! Ieși afară !

Senka o lua la sănătoasa, iar Anka rîdea în urma lui.

— Ce mai bandit !

Ca să scape de bombardamente, Anna Ivanovna Lipkina a venit aici vara trecută de la Minsk cu doi copilași pe jumătate dezbrăcați. Acum își schimba rochiile în fiecare zi și degetele ei albe și scurte erau împodobite cu inele de aur, iar la încheietura mîinii își prinsese un ceas belgian cu cadran mic.

Odată veni pe neașteptate la Kristina. Tilde își îmbie musafira să ia loc. Anka cercetă cu atenție odăița lor modestă, se plînse de greutățile războiului, îi blestemă pe fasciști, examină cu privirea plapuma de atlaz de pe pat

și povesti despre scumpul ei soț, pe care iubirea ei mare și curată îl scapă de glonț. Le osîndi cu înflăcărare pe femeile ce nu știu să-și păstreze curată onoarea în timp ce bărbații lor își varsă sîngele pentru patrie. Chipul Ankăi exprima o mîhnire sinceră, iar ochii ei verzi se umpleau de lacrimi.

Tilde încercă s-o liniștească pe musafiră și crezu că toate vorbele urîte despre Anka sînt niște minciuni.

— Frumoasă plapumă, spuse Anka printre lacrimi. Tocmai una ca asta mi-ar trebui și mie. E nou-nouță ?

— Am cumpărat-o în ajunul războiului, spuse Tilde.

— Nu vreți s-o vindeți ?

— Vai, nu !

Atunci musafira observă un palton atîrnat în cui :

— Căptușeală de atlaz ! La noi la paltoane se pun căptușeli din stambă colorată. Dar cea de atlaz e cu mult mai bună. Anka se ridică, nevăzînd nimic altceva interesant. Dacă vă hotărîți să le vindeți, le aduceți direct la mine.

Kristina clătină din cap.

— Pot să vă plătesc în bani, pot să vă dau făină albă din cea bună. Gîndiți-vă. În ușă, Anka se întoarse și o înștiință cu cordialitate : poimîine vom avea plăcinte cu orez.

De la Anka și de la plăcintele ei au și început, poate, toate eșecurile Kristinei...

Pe Tilde o neliniştea serios starea de deprimare a Kristinei, dar fata se ferea de întrebări şi explicaţii.

— Nu s-a întîmplat nimic cu mine ! Şi ca s-o lase mama în pace, zise cu lacrimi : copiii nu mă ascultă. Nu învaţă, nu ştiu nimic, nu pot s-o scot la capăt cu ei.

De ce, văzute de departe toate lucrurile se prezintă cu totul altfel decît sînt ele în realitate ?

Odată, de mult, Kristina îşi imagina cabina unei actriţe ca pe o încăpere cu oglinzi de la podea pînă-n tavan, unde se îmbracă toalete elegante, unde admiratorii aduc coşuri de flori cu cărţi de vizită. În realitate, cabinele de teatru se dovediră a fi nişte cămăruţe jalnice, reci şi pline de praf, iar rochiile elegante — un vis frumos.

Şi acum fiecare zi îi aducea Kristinei noi dezamăgiri.

Îşi întocmea conspectele cu sîrguinţă şi cu plăcere, studia cu atenţie programa şcolară, îşi călca rochia sa cafenie de lînă la care cususe un guleraş alb.

Cu cîtă nerăbdare şi bucurie aşteptase prima sa lecţie ! Intrînd în clasă, însă, văzu cu groază că elevii se zbenguiau, se băteau şi se tăvăleau pe podea. Kristina aşteptă neputincioasă la uşă multă vreme să se potolească hohotele de rîs, să înceteze zarva şi elevii, în sfîrşit, să se aşeze în bănci.

— Ne-a fost frig, şi ne-am încălzit, se justificară ei. Fetiţele aveau paltoane vătuite, broboade legate cu nod la spate, băieţii — căciuli de blană, trase pe nas, şi nici în timpul scrisului nimeni nu-şi scotea mănuşile.

Iar Kristina, ca să-şi facă rost de fier de călcat, alergase îndelung pe la vecini. Guler alb ! Ce prostie ! În dimineaţa aceea timpurie, cînd se mutase cu boarfele ei din Starîi Takmak, Kristina crezuse din toată inima în fericire. Dar unde este această fericire ? Cînd stătea pe malul Şaitankăi, aşteptîndu-le pe mama şi pe Eeva, i se părea că fericirea ei este aproape, că n-avea decît să străbată această întindere vălurită de zăpadă. Iar acum ? Se chinuie toată ziua îmbrăcată în palton ! Ce şcoală o mai fi şi asta ? ! În toată împrejurimea nu găseai un asemenea local. Ca un hambar. Două case foarte lungi din bîrne, fără cat şi cu ferestrele la drum. Uşile din clase se deschideau direct afară, şi nu era de mirare că în recreaţii toată podeaua se acoperea cu zăpadă, care se topea şi se transforma în noroi.

Mai mult decît orice însă o îngrozea faptul că elevii nu ştiau absolut nimic. După programa şcolară ar fi trebuit să lucreze independent — să facă lectură extraşcolară, dar din elevii ei numai doi ştiau cîteva cuvinte în germană.

Odată, într-o recreaţie, directorul Salimov o întrebă vioi :

— Cum merge ?

Kristina era bucuroasă că are posibilitatea să stea de vorbă cu directorul despre nivelul scăzut la învăţătură.

— Copiii nu cunosc nici cel mai simplu, cel mai elementar lucru, nici cuvintele cele mai obişnuite, se plînse ea.

Directorul Salimov îşi încruntă sprîncenele negre şi zise tăios :

— Treaba dumneavoastră este să-i învăţaţi !

Schimbul de păreri se termină aici, directorului neplăcîndu-i obiecţiile şi justificările.

— Poate nu mă înţeleg copiii ? se plînse Kristina în cancelaria şcolii. Fu sfătuită să înveţe limba tătară şi să-şi întocmească un mic dicţionar pentru expresiile cele mai simple. Kristina aprobă, dînd din cap : aşa va face, neapărat. La o lecţie în clasa a şaptea, dintr-o bancă ieşi un flăcău înalt, cu faţa obraznică. Kristina nu-i cunoştea încă pe toţi elevii din vedere, şi întrebă :

— Cum te cheamă ?

— Karim Kolhoznîi.

— Care ţi-e numele ?

— Am spus, Karim Kolhoznîi.

Nu era oare chiar păstorul acela pe care-l văzuse vara pe deal lîngă casa Piariei ? În seara aceea lui Liili îi murise copilul. Şi cît de bine începuse ziua atunci : zumzăiau albinele, şi Piaria, plină de bucurie, îi ieşise în întîmpinare, alergînd din poartă. Kolhoznîi Karim mîna atunci oile în sat... Se vedea toată împrejurimea — depărtările albastre ca marea şi cîmpul de aur al secarei.

— Ce vrei, Karim ?

Flăcăul îi explică. Copiii rîdeau pe înfundate.

— Nu te înţeleg, spuse răbdătoare Kristina.

Flăcăul strînse din umeri :

— Dar eu nu ştiu cum se spune asta pe limba dumneavoastră.

— Nu-i nimic, repetă !

Karim repetă foarte sîrguincios. Clasa se distra.

După ore, în cancelarie, Kristina lămuri sensul cuvintelor — era o obscenitate. Acasă plînse ca un copil. „Ce rău le-am făcut ?“ Şi atunci Kristina îşi aminti de anii copilăriei, de penultima clasă a liceului, cum îl chinuiseră pe noul lor profesor de istorie. Prin faţa profesorului miop plutea în aer un fluture uscat. Cînd el întindea mîna ca să prindă fluturele, acesta se înălţa pînă sub tavan şi peste o clipă din nou i se legăna pe sub nas. Iar tînărul profesor, care abia absolvise Universitatea, proaspăt ieşit de pe băncile ei, stătea neputincios în faţa lor şi, zîmbind chinuit, îşi continua lecţia.

„Copii grosolani“ — decise Kristina.

— Pleacă de la şcoală, o sfătuia, nefericită, Tilde. Vom trăi şi fără salariul tău.

— Nu mai spune ! se supăra Kristina, ştergîndu-şi ochii. Crezi că e atît de simplu ? Cine îmi va îngădui să plec la mijlocul anului şcolar ?

— Şi ce-i de făcut ? se înspăimînta Tilde. Vorbeşte cu directorul...

— Cu el e imposibil să vorbeşti !

— Dar s-a purtat aşa de frumos cu tine.

— La început toţi sînt buni ! strigă, furioasă, Kristina.

Întîlnind-o o dată la fîntînă pe Varenka, Tilde făcu o aluzie la severitatea directorului. Varenka puse găleata pe pămînt și spuse cu blîndețe :

— Nu este om mai cinstit, mai bun și mai sincer, decît Iskander. Pur și simplu trebuie să-l cunoști. Are o inimă bună și duioasă. El însă vede în asta marea sa slăbiciune. Credeți-mă, severitatea lui aparentă nu înseamnă nimic. Crede că așa este mai ușor să țină copiii în frîu. Cine să se îngrijească de ei : părinții sînt pe front, mamele la muncă. Veți vedea, că pînă la urmă, totul va fi bine ! I-am spus asta și lui Iskander. Nu doarme nopțile, fumează enorm și suferă prea mult din pricina școlii.

Asta o mai liniști pe Tilde.

În dimineața următoare, Kristina intră în clasă, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Tilde își condusese fiica pînă la ușă. Kristina însă văzu în clasă mai puțin de jumătate din elevi.

— De ce lipsesc atîția astăzi ? se miră ea și deschise catalogul.

— Ei nu lipsesc, *apa* [1], i se răspunse din bănci.

— Atunci unde sînt ?

— Nu știm, *apa*.

Kristina se apucase să noteze absenții, cînd intră Karim, trînti ușa și, fără scuze, trecu liniștit în bancă. Între elevi începură deodată discuții, foială. Karim își descheiase pufoaica

[1] Tovarășă (l. tătară).

și scosese din sîn un morman de plăcinte pe care le puse pe bancă. Le împărțea, primea banii și dădea restul, ca și cum profesoara n-ar fi fost în clasă. Stăpînindu-se, Kristina începu lecția, însă în timpul acesta copiii tot intrau în clasă, în grupuri sau cîte unul. O fetiță din prima bancă veni pe la spatele Kristinei și începu să cerceteze catalogul, iar după aceea, ca ieșită din minți, începu să zbiere în gura mare :

— De ce mi-ați pus absență ? Doar sînt aici !

Se stîrni o larmă de neînchipuit. Săriră toți peste bănci și se îngrămădiră în jurul profesoarei.

— Cum poate *apa* profesoară să scrie un neadevăr ! strigau ei. Doar noi sîntem prezenți la lecție !

Kristina văzu în jurul său niște fețe care zîmbeau satisfăcute și cu nerușinare, și i se făcu negru înaintea ochilor.

— Treceți la loc ! țipă Kristina. Imediat la locurile voastre !

Zîmbind cu răutate, copiii se duseră la locurile lor și începură să înfulece lacom plăcintele.

— Voi nu știți că nu se mănîncă în clasă ? Kristina izbi din toate puterile cu catalogul în catedră.

— Dar, *apa*, ni s-a făcut foame, explică Karim cu o față nevinovată și mușcă din plăcintă.

Kristina știa că o profesoară nu trebuie în nici un caz să fugă din clasă fără să-și fi terminat lecția. Ce era de făcut ? În acel moment

se auzi clopoțelul. Salvarea! Kristina se duse în goana mare peste drum la cantină, la Anka. Trase fără succes de clanță, apoi începu să bată în ușă cu mîinile și cu picioarele. A avut efect. Fața trandafirie a milițianului Ganeev se ivi în crăpătura ușii.

— Ce lovești așa? Plăcintele s-au terminat de mult. Ganeev stătea în prag, ca acasă, fără centură, cu gulerul descheiat, numai în șosetele sale de lînă și cu un os de berbec în mînă.

— Tocmai despre plăcintele astea am venit să stau de vorbă! strigă Kristina fără nici o introducere.

— Ia te uită, se miră Ganeev.

— Puteți vinde plăcintele cînd și cui vreți, dar nu elevilor în timpul lecțiilor.

Ganeev înțelese totul.

— Auzi, știi, nu striga, îi ripostă el. Ai fost pusă mai mare peste copii și tu răspunzi de ei. Parcă-i Anka vinovată că clasa ta a luat-o razna? Și trînti ușa cu zgomot în nasul Kristinei.

2

Viscolul se dezlănțuise. Pieriseră cerul și pămîntul, dispăruseră ulițele și cei doi arini înalți și negri care creșteau în apropiere. Se pierduseră în viscol ciorile cu cuiburile lor, părea că totul pe lume a pierit.

„Ei, fie ce-o fi“, se gîndea Kristina, întinsă pe cuptor. La vecini, dincolo de paravanul subțire din scînduri, cineva căsca. Kristina auzi

cum Maria, profesoara de limbă rusă, făcea patul, bătea pernele și le grămădea morman la căpătîi.

Astă noapte Kristina avusese un vis ciudat. Se făcea că era culcată într-un sicriu deschis. „Dar n-am murit“ — se gîndea ea, încercînd să iasă de acolo.

— Tu ești umplutură la plăcinte, o auzi pe Anka spunîndu-i, în timp ce frămînta aluatul. La fiecare deget mare al Ankăi strălucea cîte un briliant mare.

— Ajutor! horcăia Kristina, încercînd să se ridice, dar apăru îndată Ganeev, fluturînd mîna cu un os uriaș de berbec între degete. Kristina scoase un țipăt și închise ochii. Cînd îi deschise din nou nu mai era în sicriu, ci într-o plăcintă tăiată pe din două, pe care Ganeev încerca s-o îndese în porthartul său. Pe porthart era scris cu litere mari: DOSAR.

I se părea că se înăbușă.

Kristina se trezi și primul ei gînd a fost — să fugă de aici. Dar încotro?

Kristina simțea nevoia să stea culcată și nemișcată și să se gîndească. Își amintea amănuntele nefericitei istorii cu plăcintele — cum, înfierbîntată, lovise cu catalogul în catedră, cum sărise călimara și cum strigase: „La locuri!“

— Kristina, îi spunea Tilde, nu mai pune și tu atîta la inimă întîmplarea asta.

— Nu înțelegi nimic! răspunse fata.

— Da, desigur! Tu mă crezi atît de proastă, plînse Tilde cu sughițuri. Totdeauna tu mă crezi proastă...

Viscolul dezlănţuit se zbenguia în jurul casei, bătea cînd într-un colţ, cînd îl asalta pe celălalt. Dimineaţa aceea întunecată şi furtunoasă era în ziua de şapte noiembrie — peste cîteva ore în piaţa Karl Marx urma să înceapă mitingul.

Cu inima grea, Tilde amesteca ciorba de pe plită. O pisică mică şi jigărită se frecă de picioarele ei şi deodată sări pe covoraşul pentru rugăciuni, unde stăpîna ei se închina cucernic cu faţa întoarsă spre Mecca. Dar ce se pricepe la rugăciuni o pisică proastă— ea nu se roagă, ci înhaţă singură, de pe unde apucă.

Tilde amesteca în ceaunul cu ciorbă, Fatima se ruga, miţa căuta de mîncare, iar Kristina asculta cum dincolo de paravan bate pernele Maria.

Firea Mariei era asemenea vremii din martie — cînd se iveşte soarele, cînd cad fulgi de zăpadă, cînd plouă.

Cînd era bine dispusă, Maria punea mîna pe ghitara cu fundă albastră, se aşeza pe marginea patului şi cu un surîs lua acordurile.

Dar şi în clipele triste, Maria lua ghitara şi ciupea absentă strunele.

Arde aprig soarele ; dorm pe cîmp gorganele,
Pîcla cenuşie flutură-n văzduh...

Amuţi cu totul pe neaşteptate la jumătatea unui cuvînt.

— Dorul, tristeţea mă roade ! se plînse ea, trosnindu-şi degetele, şi-i porunci fiicei sale în vîrstă de cinci ani : Dansează, Nelli !

Ascultătoare, Nelli se urni din colţul în care se juca liniştită, ca un şoricel, îşi puse păpuşa pe pat şi o înfăşură grijulie în plapumă. Ţinînd mîinile în şolduri şi stînd în mijlocul camerei, aşteptă semnul mamei. Răsună o melodie simplă, Nelli flutură dintr-o băsmăluţă, se lăsă pe vine şi se avîntă cu paşi mărunţei, dibace, cu drăgălăşenie copilărească. Şi totuşi se vedea că ea dansează şi cîntă pentru că, pur şi simplu, se obişnuise să asculte.

Nelli ştia nenumărate cuplete populare, romanţe ţigăneşti şi cîntecele de operetă, pe care le cînta mama. Le învăţa uşor, neînţelegîndu-le adesea nici conţinutul, nici sensul. Acest lucru oamenilor le părea amuzant.

Nelli nu făcea parte dintre copiii frumoşi. Ea era o fetiţă drăguţă, cu buzişoara de jos mai scurtă, cu nasul cîrn, cu ochişori inteligenţi, şi, ca pisica gazdei Fatima, îi sărea pe genunchi fiecăruia. Şezînd puţintel pe genunchii unui om necunoscut, îl şi îmbrăţişa, luîndu-l de gît. Numai că mama o dădea întotdeauna uşor la o parte.

— Ei, ei, eşti acum fetiţă mare.

Pe tatăl ei, Nelli îl ţinea bine minte. Fotografia lui se afla la Maria pe masă şi, rămînînd singură acasă, Nelli vorbea îndelung cu fotografia tatălui.

Fetiţa întreba, iar tatăl răspundea. Mama n-avea niciodată timp şi răbdare să asculte întrebările fiicei şi să le răspundă, dar tatăl avea. Şi Nelli, punînd coatele pe masă şi sprijinindu-şi capul cu mîinile, îl privea pe tata în ochi şi-l întreba :

— T' vei întoarce în curînd ?
— În curînd, fetiță, îi făgădu a tatăl.
— Şi ne vei duce acasă ?
— Vă voi duce.
— Ne vei duce numai cu vorba ?
— Nu, de-adevăratelea.
— Eu ştiu unde se află livada mare de meri.
— Şi eu ! răspundea tatăl misterios.
— Atunci, spune, unde ?
— La noi, la Smolensk.

Astfel de convorbiri ducea Nelli cu tatăl cînd rămîneau ei doi acasă.

Maria vorbea liniştit cu copilul, fără să ridice glasul, dar cerea ascultare şi ordine. Nelli se spăla singură, seara îşi punea îmbrăcămintea cu grijă pe un scăunel şi se ducea să se culce fără rugăminţi, fără să se tocmească. Ea nu era învăţată să facă nazuri şi îndeplinea dispoziţiile mamei fără discuţie, îndată. Avea ceva de om mare în ea. Putea, încruntîndu-şi sprîncenele, să stea multă vreme la fereastră, cufundată într-o adîncă reverie şi, concentrată, să se gîndească la ceva.

Iar cînd Maria controla caietele, Nelli clătina din cap tot atît de îngrijorată :

— Ce neglijenţi ! Ce-o ieşi din ei !

Odată, urmărind-o pe Maria cum îşi piaptănă părul bălai, Nelli îi spuse :

— Mamă, eşti tare frumoasă — şi, nu se ştie de ce, oftă din greu — noi te iubim.

— Care „noi" ?

— Eu şi tata, declară Nelli serioasă.

Da, Maria era frumoasă. Sub sprîncenele largi şi negre, ochii îi avea albaştri-verzi, limpezi, alungiţi, ca seminţele de castraveţi, gura mică, nasul subţire şi drept. Avea o talie zveltă şi picioare frumoase, se ţinea drept, parcă înghiţise un baston, mergea cu paşi apăsaţi, bombîndu-şi pieptul şi înălţîndu-şi capul, şi din această pricină mişcările ei păreau încătuşate, ca la o marionetă. Uneori, putea să facă pe neaşteptate un semn familiar cu cotul, glumind, să-ţi tragă uşor o palmă sau să te dea cu mîinile la o parte. Se pricepea la fel de bine să fie serioasă, brutală, supărată, sau blîndă, duioasă, veselă, ba chiar puţin vulgară.

Dar cînd, în timpul serilor, cînta ţinînd ghitara pe genunchi, renăştea, şi tot ce era împrejurul ei devenea neobişnuit, luminos.

Îi plăcea foarte mult Kristinei.

În ajun, seara tîrziu, Maria adusese acasă o ştire tulburătoare — cică Stalin a ţinut la Moscova o cuvîntare în metrou. Oamenii comentau ştirea, dar nimeni nu ştia nimic lămurit. Atunci, Maria alergă la director — uneori directorul ştia mai multe decît toţi, dar Varenka clătină din cap :

— Iskander a plecat după prînz la raion şi încă nu s-a întors.

Casa directorului era plină de lume. Grăjdarul, un brigadier din Starîi Takmak şi oamenii de la ferma de vaci — pe toţi îi interesa unul şi acelaşi lucru.

— Poftim înăuntru ! o invită Varenka. Dar Maria nu intră. Neliniştea şi emoţia o duceau mai departe, acolo unde erau oameni şi mai mulţi.

În curte o întîlni pe Tatiana.

— Nu te duce. Salimov este la raion, spuse Maria. Varia, ca și noi, nu știe mare lucru.

Au intrat împreună la sovietul sătesc. Doi moșnegi fumau acolo țigări răsucite cu mîna. Nici ei nu știau mai mult. Maria ridică din umeri.

— De ce mai întrebi atunci ?! se supără un moșneag.

— Mîine este șapte noiembrie! Hitler s-a lăudat doar că în ziua asta va mărșălui prin Moscova cucerită...

„Ce noutăți or fi de la Moscova?“ această întrebare n-o lăsă multă vreme să adoarmă.

Maria se deșteptă cu acest gînd dimineața, își rîndui patul, îi turnă lui Nelli o cană de lapte și o întrebă nerăbdătoare pe Kristina :

— Ești gata ?

— Ce timp urît! se neliniști Tilde.

Maria ieși în bucătărie, încruntînd sprîncenele și-și trase supărată mănușile cu un deget. Tilde o ajută pe Kristina să-și lege broboada cu nod la spate.

— Of, ce neputincioase sînteți! le compătimi supărată Maria. Sînteți atît de neajutorate! Mîncați frumos, cu furculița și cu cuțitul, dar la greutăți vă înmuiați.

Tilde întrebă supărată, cu glasul tremurînd :

— Crezi că eu n-am avut parte de greutăți ?

Gazda, Fatima, intră în fugă, învinețită de frig, ținînd în mîini ulciorul de ritual.

— Duceți-vă! zise ea, tremurînd sub broboada ei subțire.

Plecară, răzbind prin nămeții de zăpadă.

Toată populația satului se îndrepta spre Piața Karl Marx. Elevii mergeau încolonați. Zăpada care cădea li se depunea pe gene și pe piept, iar vîntul uscat le ardea, le tăia respirația, le biciuia fața și le ridica în cale vîrtejuri de zăpadă care fumegau și se răsuceau îngrozitor.

Sus, deasupra capetelor fluturau steaguri roșii. Vîntul le răsucea împrejurul prăjinilor și, după o zbatere aprigă, le desfășura iarăși. Ca sîngele închegat se zăreau steagurile în vifornița albă.

De ce ne retragem ?

Inamicul a ocupat o parte a Ucrainei, Bielorusia, Lituania, Letonia, Estonia, amenință Leningradul și Moscova. Fasciștii jefuiesc și ruinează țara, extermină popoarele. Cît va mai continua aceasta ?

— Tovarăși! vorbi Iskander Salimov de la tribuna înaltă din piața Karl Marx. „Războiul fulger“ fascist s-a prăbușit! Vă aduceți cu toții aminte, cum ocupanții germano-fasciști amenințau că se vor răfui cu Uniunea Sovietică și că în două luni vor ajunge la Ural.

Toți își aminteau.

— Succesul inamicului este vremelnic! exclamă Iskander Salimov. În curînd, noi vom avea mai multe tancuri și tunuri, grenade și mine, aviație mai multă și mai puternică. Iar sprijinul armatei noastre îl constituie spatele frontului unitar și puternic!

Acestea erau și noutățile de la Moscova.

Dar locuitorii Takmakului, din cele două sate îndepărtate din spatele frontului, cum trebuie să ia parte la această luptă?

— Noi putem să facem mult, nici chiar noi înşine nu ştim cît de mult putem face. Noi trebuie să dăm mai multă pîine. Cu orice preţ!

Vorbitorul îşi scutură zăpada de pe faţă. Stătea în picioare, cu capul descoperit, mînios şi măreţ. Furtuna asta albă era plină de chemările şi exclamaţiile lui!

— Încordare, fermitate, bărbăţie — şi fi-va sărbătoare şi pe uliţa noastră.

Acum Iskander Salimov nu mai era acela de care îşi aducea aminte Kristina după prima întîlnire. Nu se ştie de ce îşi aminti cum soţia directorului ţinea între degete o bucată de scrumbie şi i-o dădea copilului.

„Priveşte, Iskander, cît de mult îi place scrumbioara sărată!“ exclamase Varia şi Salimov îi zîmbise fericit.

„Se iubesc unul pe altul“, se gîndi Kristina şi privi împrejur. În piaţa Karl Marx erau numai femei din cele două sate, femei şi copii.

„Sînt un om foarte superficial“, se gîndi Kristina şi izbucni în plîns. Plîngea ca un copil, schimonosindu-şi faţa. Dar se purtase nepăsător şi grosolan chiar şi cu mama ei; întotdeauna Kristina primea bunătatea mamei fără să simtă recunoştinţă, ca pe ceva care se înţelegea de la sine. Numai o singură dată, în vara trecută, îi fusese milă Kristinei de ea — era în dimineaţa aceea cînd Kristina

s-a dus la medic. Ochii mamei îi arătau o atît de nemărginită dragoste şi grijă. Avea o faţă atît de prăfuită şi de obosită. Kristina îşi lipise obrazul de mîna mamei. Mama privea în pămînt, dar bucuria ei era atît de mare, încît Kristina simţise acest lucru şi i se făcuse ruşine.

Lumea din jur cînta „Internaţionala“ şi Kristina plîngea acum şi mai tare, deşi inima îi era plină de o uimitoare linişte şi lumină.

Un bărbat îşi croia drum prin masa de oameni şi, numai după ce se apropiase bine de tot, fata îl recunoscu pe Roman Sitska. Inginerul avea pe cap o broboadă femeiască de lînă.

— Dumneavoastră sînteţi? zise bărbatul.

— Da.

— Duceţi-vă acasă, v-aţi învineţit rău de tot.

— M-oi duce repede.

— Ce mai faceţi?

— Bine. Kristina nu-l privea pe inginer; o stînjenea să-şi ridice ochii plînşi.

— Kiev... Orel... Taganrog... Harkov... în mîinile inamicului. În Crimeea şi în direcţia Kalininului au loc lupte grele.

Kristina privea în pămînt.

— Ei şi ce-i cu asta? O să le recucerim noi din nou, spuse.

Roman Sitska o privi atent cu ochii lui, care rîdeau întotdeauna, şi deveni serios.

— Da. Totuşi e îngrozitor. Şi Moscova e încercuită.

— N-au să vadă ei Moscova, se răsti furioasă Kristina. Niciodată !

— Aş da mult ca să fie aşa, spuse inginerul.

— Ce face Liili ?

— Coase.

— Trebuie să mă duc, spuse Kristina.

— Ţineţi nasul pe sus, bombăni inginerul. Nu mai veniţi în Takmakul nostru.

— N-am vreme. Şi dumneavoastră veniţi încoace în zilele de tîrg, dar pe la noi nu treceţi.

— Nu mai vin la piaţă aici. Mai e o altă piaţă, mai ieftină, zise bucuros inginerul.

Oamenii din jur se grăbeau să se ducă pe la casele lor, numai ei doi mai adăstau în piaţa Karl Marx.

— Trebuie să mă duc, repetă Kristina, tremurînd toată.

— Da, e frig, fu inginerul de acord.

În curtea şcolii copiii stăteau deja într-un şir lung, ţinînd gamelele în mîini şi lingurile în brîu. În clasa cea mai mare se împărţea ciorba de sărbătoare din carne de berbec şi pîine.

Kristina aduse din clasa ei un castron şi se aşeză în tăcere la coadă.

— A ajuns ca o muiere inginerul ăsta al vostru, observă Maria în treacăt.

Kristina dădu din cap că aşa e. Şi astă vară Sitska era aşa de frumos ! Cît de repede s-a schimbat ! Dar de ce Maria a spus-o atît de brutal ?

Maria îi aduse lui Nelli ciorba grasă şi piparată, din care ieşeau aburi, şi o bucată mare de pîine, iar ea însăşi se aruncă pe pat şi se înfundă cu faţa într-o pernă.

Maria nu sărbătorise niciodată pînă acum astfel zilele lui Octombrie. Acestea fuseseră întotdeauna luminoase şi pline de bucurie. Forfota plăcută dinaintea sărbătorii, dereticatul, alergătura prin magazine. Demonstraţia. Un glob şi un steguleţ în mîinile lui Nelli, luată pe umeri de tata...

Nelli rămase multă vreme gînditoare, cu castronaşul în mîini. După aceea se apropie de pat şi puse sfioasă mîna pe capul mamei :

— Mulţumesc.

Stînd culcată ca şi mai înainte, cu faţa în pernă, Maria o rugă :

— Mănîncă, Nelli.

— Nu mai vreau.

Nelli se piti într-un colţ sub masă şi-şi acoperi faţa cu şorţuleţul. Suferea.

Atunci Maria spuse :

— Hai să cîntăm, Nelli !

— Să cîntăm, dădu aprobativ fetiţa din cap, se urni de sub masă şi-i dădu mamei ghitara.

Seara, Kristina se duse la sovietul sătesc pentru garda de noapte. Lîngă telefon, într-o sală posomorîtă de aşteptare, în jurul unei sobiţe de fier încinse, stăteau în picioare cîţiva bătrîni, ţinîndu-şi căciulile la subsuoară şi trăgînd în piept din lulelele lor greţos mirositoare.

Un brigadier striga la telefon :

— Alo! Alo! „Bairak“! Colhozul „Bairak“?, „Bairak“, mă auzi? Alo, „Bairak“! Alo, alo! Ascultă, aici, alo!

Suci receptorul telefonului, suflă sîrguincios în el, îl lovi cu palma, trase pîrghia și apoi îl puse cu nădejde la ureche. În receptor într-adevăr trosnea și pîrîia ceva.

— De unde se vorbește? Ce? „Bairak“! E „Bairak“? Nu? Dar cine-i atunci? Alo! Vita dracului! — Brigadierul își șterse sudoarea și reluă totul de la început:

— Alo!...

— Suflă mai cu putere! îl sfătui cineva. Acest cineva, care se acoperise cu un cojoc scurt, stătea culcat pe o bancă și rîdea mulțumit.

— Karim? se miră Kristina.

— Eu, fu de acord flăcăul, se ridică și-și săltă pantalonii.

— Ce faci tu aici?

— Dorm.

— Aici?

— Dar unde?

Brigadierul agăță receptorul cu un aer nefericit la locul său, scuipă și ieși afară. Focul din sobiță se stingea, se împrăștiară pe la casele lor și bătrînii, iar sala, îmbîcsită de miros de mahorcă și de petrol, deveni dintr-o dată mare și spațioasă.

Kristina verifica caietele și-și pregătea lecțiile zilei următoare. Ceasul bătea orele cu tăria unui bas. Era un ceas bătrînesc, bun, cinstit, deși cîndva, demult, aparținuse celui mai

bogat chiabur al Takmakului — Salih. Salih plătise pentru el prețul unui cal bun; el nu cunoștea cifrele, dar se pricepea să întoarcă ceasul și făcea asta în admirația generală a familiei și a slugilor.

Lampa fumega și Kristina răsuci fitilul, dîndu-l puțin mai în jos. Viscolul se liniștise, pe fereastră se vedea cerul fără capăt, cu stele mari și luminoase, casele păreau albe în lumina lunii.

Kristina își aruncă paltonul pe umeri și începu să deseneze din plictis pe sugativă rombulețe și flori. Caietele fuseseră verificate, telefonul tăcea.

— Vă e frig?

— Nu dormi, Karim?

Karim se ridică în tăcere, se apropie de găleata cu apă, scoase apă cu un căuș mic, și, cît timp bău, apa îi curse pe bărbie și pe piept. După aceea aduse din curte un braț de lemne de foc.

De ce le place fetelor Karim? Un flăcău sălbatic, grosolan, tăios, rămas de atîția ani în aceeași clasă. Iar Kristina dorea să-i placă și ea lui...

— Lecțiile pentru mîine ți le-ai învățat?

— Dar ce vă interesează?

— Karim!

— Ei, le-am învățat.

— Toate?

— Cam așa.

— Înseamnă că nu pe toate?

— Ei da, nu pe toate.

— La germană ai învățat?

Karim nu-i răspunse. Aici însă nu se mai purta atît de obraznic ca în clasă.

— Aşadar cum e, ai învăţat ? îl întrebă Kristina din nou.

— Nu.

— De ce ? Trebuie să ştii limbi străine.

— Nu voi învăţa. Eu nu sînt fascist.

— Cum aşa ? exclamă Kristina. Ce, eu sînt fascistă ?

Karim strînse din umeri.

— Vorbeşte.

— Eu nu ştiu cine sînteţi dumneavoastră, profesoară — *apa*. Îl cunosc pe oricare din sat, cine este, dumneavoastră însă sînteţi străină aici.

Uimită, Kristina se uită ţintă la flăcău şi-şi muşcă buza.

Karim nu privea acolo unde se afla ea. Nu era un simplu băiat obraznic, care o necăjea pe Kristina în clasă, nu, vorbea cu convingere, ca un bărbat, şi faţa lui hotărîtă, ciupită de vărsat, era frumoasă.

— Dumneavoastră nu-l urîţi pe duşman atît cît îl urîm noi. Asta nu înţelegeţi dumneavoastră... mai zise flăcăul.

— Nu înţeleg eu ? Şi de ce crezi tu asta ? întrebă Kristina abia auzit.

Acest băieţandru fără casă o privea de sus în jos, ca pe o cîrpă aruncată aici de valul războiului !

Kristina îşi lăsă capul să-i cadă pe braţe. Tot ce fusese minunat, nobil şi înălţător pentru ea dimineaţa, în piaţa Karl Marx, a fost călcat în picioare pe neaşteptate, cu grosolănie.

Karim căscă prefăcut şi se culcă pe bancă. Îi arătase acestei domnişoare cît de superior este el dar, nu ştia de ce, asta nu-l bucura.

Spre dimineaţă începu să sune telefonul. Kristina dormea, şezînd la masă, cu capul lăsat pe mîini. Karim sări de sub şubă, se apropie în fugă de aparat, înhăţă receptorul şi-l vîrî în sîn.

— Alo ! Novîi Takmak ? Takmak, mă auzi ? Alo ! striga un glas disperat la sînul lui Karim.

Flăcăul privea neputincios la Kristina, care dormea, şi şoptea supărat în receptor :

— Diavole, ce strigi ? Încet !

Şi tot atunci începu să asculte cu atenţie, şi de uimire gura i se întinse pînă la urechi.

Kristina zîmbea în somn. Vedea împrejurul său copii mulţi. Stăteau în picioare lîngă un mesteacăn alb şi uscat. Era vară. Totul înflorise. „Ca acasă", se gîndi Kristina. Erau aici flori de bărbiţele-cocoşului, roşii ca focul, romaniţe şi alte flori, la fel de fantastice ca şi cele de pe basmalele şi şorţurile tinerelor tătăroaice. Kristina rupse o viorea şi le spuse copiilor :

— *Das ist Veilchen.*

Şi copiii repetau :

— *Das ist Veilchen.*

Numai Karim, desculţ, cu picioarele murdare, mic, de vreo cinci ani, ca Nelli, clătina din cap şi pretindea :

— *Apa,* dar asta este lobodă.

Kristina vedea și singură că este lobodă, dar nu voia să recunoască asta nici în ruptul capului. Iar Karim stătea în picioare, rășchirîndu-le, și rîdea cu încăpățînare :

— Poate la dumneavoastră, în țară capitalistă, se numește viorea, dar la noi este lobodă.

Și toți copiii rîdeau.

Kristina tresări. Era frig, lampa abia mai ardea sub sticla care se înnegrise, iar după ușă femeia de serviciu își scutura zăpada de pe pîslari.

— *Apa*, o înștiință Karim, la Moscova, în Piața Roșie, a fost ieri parada lui Octombrie. Asta înseamnă că... Știți dumneavoastră și singură ce-nseamnă.

Sărbătoare mare și solemnă la Moscova, în Piața Roșie — ca întotdeauna, la fiecare aniversare a lui Octombrie !

Din ochii Kristinei izbucniră lacrimile. Rîdea.

3

Seara soarele se retrăgea ca de pe un cîmp de bătălie — tot cerul rămînea roșu sîngeriu, iar după aceea venea întunericul și acoperea cîmpul de bătălie cu noaptea cea neagră. În popor, fiecare tîlcuia apusurile de soare în felul său. Unii preziceau geruri puternice, alții vedeau în asta un semn al războiului greu și îndelungat.

Gerurile veniră brusc. Era încă numai un început de iarnă, însă gerul lovea de pe acum oamenii și animalele. Pisicile încremeneau de frig prin curți, iar păsările se prăbușeau înghețînd în zbor. Odată Hannes apucă mînerul ușii cu mîna udă și rămase fără piele în palmă. Trecu o săptămînă întreagă pînă să poată lua din nou ciocanul în mîini. La fierărie erau însă treburi puține, și, pînă cînd crescu altă piele în palma lui Hannes, se odihni de asemenea și Habibullin. De la un timp fierarul nu știa deloc ce să se facă cu acest uriaș care îi cerea mereu de lucru. Și nu era nici cine-știe-ce de lucru. Habibullin simțea de obicei venirea primăverii după miresme, după drumurile desfundate, după mișcarea gheții. El adulmeca venirea primăverii, cum adulmecă un cal viscolul. Primăvara era departe... Nu prea curînd vor începe să se apropie de fierăria lui Habibullin căruțele cu coviltir, cu trimișii de la raion. Acum, în fiecare dimineață, numai ciorile cenușii trec în zbor croncănind deasupra curții, iar ziua, lăsînd urme mici pe zăpadă, vine Piaria, care i-aduce întotdeauna mîncare lui Hannes, deși bărbatul ei are destul timp ca să prînzească acasă. Noaptea, haitele de lupi hoinăresc în căutare de hrană pe cîmpul care a fost cultivat cu mac, urlă acolo și la revărsatul zorilor dispar. Ei țin sub teroare tot Takmakul. Și cîte oi n-au și dat gata fiarele cenușii ! Diminețile, femeile își plîngeau mieii pe la puțuri. Cu cî-

teva săptămîni în urmă lupii au tăbărît pe un copil — băiatul venea de la şcoală — şi multe zile s-au luptat pentru viaţa lui, în spital, la Fatîhov.

Acum Liili nu se mai încumeta să meargă la cimitir, deşi se chinuia şi se simţea vinovată — mormîntul Trinei era troienit de zăpadă. De două ori încercase să răzbească prin nămeţi, dar de fiecare dată se pomenise în zăpadă pînă la brîu, se întorsese tristă acasă şi din nou se apucase de cusut. Pe Tatiana n-o mai văzuse din toamnă. Acum era iarnă. Şi lui Liili i se părea că ei toţi — bătrînul Sitska, Vanda şi Gunnar şi, în sfîrşit, ea însăşi — sînt nişte urşi. Pe uliţă este ger, jur împrejur zăpezi albe şi înalte, iar ei, somnolenţi, şed într-un bîrlog cald, fără să dorească nimic, nici chiar să se mişte. Nici chiar să stea de vorbă.

Casa, în care pînă nu demult locuiseră Eeva şi Populus, este bătută în cuie cu scînduri, şi fuiorul de fum nu se mai ridică deasupra coşului. Jemel s-a mutat la Abdulla. Pe Populus Eeva l-a dus la spital. Ea însăşi a dispărut pe neaşteptate şi fără urmă.

Însă oare locul Eevei e aici, printre urşi? Astă vară îi plăcuse Roman Sitska. Un flirt neterminat... Şi acesta, la fel ca şi celelalte „istorii de dragoste“ ale lui Sitska, despre care ştia Liili. Istoriile astea nu aveau nici început, nici sfîrşit, numai cîteva priviri lungi, însufleţire şi afectare, urmate de răceală. Odată demult, Roman Sitska îi plăcuse şi lui Liili... Dar

acum? Gerul, bîrlogul, unt topit, untură de gîscă şi miere. Toţi sînt somnoroşi, le este silă chiar să ridice mîna sau să se scarpine din cînd în cînd în cap. Chiar şi să ofteze le este lene...

Da, lupii cenuşii aduceau colhozului multă pagubă. La fîntîni însă femeile se plîngeau nu numai de lupi — încă în ziua trecută de tîrg, s-a cerut pentru un pud de cartofi două sute cincizeci de ruble!

În ultimul timp bărbaţii se întorceau din război în cîrje, cu mîinile în bandaje sau cu mînecile goale. Erau primiţi cu îmbrăţişări largi, cu o bucurie tristă. Se întorceau tăcuţi, posomorîţi şi noaptea strigau în somn, dădeau ordine. Despre cei căzuţi în război vorbeau simplu, fără să adauge cuvinte de prisos şi fără să înfrumuseţeze întîmplările: „A fost rănit. S-a dus un prieten bun. L-a secerat un glonţ. A rămas în adăpostul prăbuşit. A murit în spital sau în braţele infirmierei. Mina a explodat, n-a mai rămas nimic din el. S-a dus un prieten...“

La marginea satului se auzea muzică în fiecare seară: melodii sfîşietor de tărăgănate şi de monotone. Această muzică, ochii plînşi ai femeilor şi apusurile însîngerate ale soarelui aproape că nu tulburau iarna liniştită şi somnoroasă de urşi din familia Sitska.

Neliniştea veni aici doar într-o tîrzie seară de decembrie. Lui Gunnar i s-a adus un ordin de chemare la comisariatul militar.

— Înseamnă că pe front ?
— Probabil, răspunse fiul.
După cum se vede, zvonurile despre crearea unităților naționale estoniene erau adevărate. Însemna că este adevărat, că guvernul sovietic estonian își mobilizează cadrele muncitorești și-i ajută pe cei evacuați. Ceva se petrece, ceva se mișcă, dar aici, la Takmak, ajunge puțin.

În ziua următoare, dimineața căzu zăpadă rară, spre prînz vremea se însenină, iar seara pe cerul geros apărură stele mari și strălucitoare. Hannes ținea într-o mînă o lădiță de lemn, iar în cealaltă — mîna Piariei, care mergea alăturea de el cu pași iuți și mărunți. Cum se va întoarce însă singură, pe drumul ăsta lung, slaba și plăpînda lui soție ?
Ei, ce-i asta — drum de întoarcere ! Dar iată, cum va trăi Piaria singură ? Se va întoarce iarăși pe munte, în casa mută cu ferestre întunecate. Dacă va avea destule puteri, va aprinde lampa, dacă va avea destule puteri își va dezbrăca paltonul, se va arunca pe patul de scînduri și toată noaptea va asculta urletul lupilor și al viscolului, va asculta cu atenție fiecare foșnet, fiecare fîșîit. Va veni dimineața... Dar ea nu se va mai duce la fierărie cu gamela cu cașă sau cu cartofi pentru Hannes al său. Și nici ei nu vor mai ședea îmbrățișați, luminați de flacăra sobei. Nu va mai scîrțîi podeaua sub pașii grei ai lui

Hannes, nu va... Cît de singură va rămîne acum Piaria, singură printre oameni atît de străini...
Înainte, Piariei nu-i veniseră niciodată în cap asemenea gînduri, niciodată n-avusese mai înainte nevoie de o prietenie, de un sprijin. Îl avusese pe Hannes.
Ghicind parcă ce o îngrijora pe nevastă-sa, Hannes o sfătui :
— Să te muți jos, în sat.
— Nu, zise Piaria neströmutată.
De aici admirau ei doi, împreună, răsăriturile și apusurile soarelui, aici ședeau pe prag alături, uitîndu-se după stolurile păsărilor care plecau în zbor ; aici, stînd culcați în pat sub plapumă, ascultau cum dincolo de pereții izbei vîjîie vîntul toamnei ; iarna făceau în fața casei un om de zăpadă și în fiecare dimineață își dezgropau izba de sub zăpada căzută cu nemiluita.
Piaria nu putea să plece din casa în care fiecare lucru îi aducea aminte de Hannes.
Iar soțul mergea ușor și se uita pe cer. Din cînd în cînd strîngea mîna soției și deodată o întrebă :
— Îți mai amintești asta ?

Iar sclipești, steluță, lin
Razele-ți resfiri în ceruri
Pe furiș, încerci senin
Sufletul să mi-l învălui.

— Nu trebuie ! îl rugă Piaria.
— Dar e frumos !

— Şi uite că nu trebuie, spuse Piaria, înghiţindu-şi lacrimile. Nu voia să plîngă, nu voia ca Hannes să plece cu tristeţea în suflet. Acest cîntec avea un sfîrşit trist :

Dar în ultimul meu ceas
Îţi voi căuta lumina...

Şi de ce-şi adusese Hannes aminte tocmai de acest cîntec ?

— Prostuţo, spuse soţul şi suflă în mîinile îngheţate ale Piariei.

Luminate puternic de strălucirea lunii, cîmpurile se întindeau pustii.

— Fii curajoasă. Nu te pierde cu firea, nu boci. Munceşte, ţi-e mai uşor aşa. Păstrează prietenia cu fierarul. Habibullin e un om adevărat. Dacă vei avea greutăţi şi vei avea nevoie de un sfat — du-te la el. La primăvară să pui cartofi. Piaria, trăieşte aşa încît eu să fiu liniştit în ce te priveşte.

Aşa vorbea Hannes. Dar Piaria nu-l asculta. Doar mai tîrziu, mult mai tîrziu, cu o limpezime îngrozitoare, îşi va aminti fiecare cuvînt spus de Hannes.

Cînd ajunseră la Novîi Takmak, tabăra fremăta deja în faţa sovietului sătesc. Ardeau focurile şi din crestele roşii ale acestora zburau în aerul rece scîntei strălucitoare. Între sănii şi cai dansa tineretul cîtorva sate, cînta o armonică, aburul se înălţa în valuri. Însoţitorii şi cei care plecau cîntau beţi, strigau şi şuierau. Sticle cu rachiu de casă treceau din

mînă în mînă, din larma generală se desprindeau cînd hohote de rîs, cînd plînsul amarnic al femeilor.

— Să fiţi sănătoşi, drum bun ! îi spuse Kristina lui Hannes, după care scuipă superstiţioasă de trei ori peste umăr şi rîse.

„Ce drăguţă“, se gîndi Hannes.

Jemel se apropie de asemenea să-i strîngă mîna lui Hannes, şi chiar Abdulla se vîrî cu bărbuţa sa umedă să-l sărute.

— Nu-ţi pierde curajul ! îl consolă Jemel pe Hannes.

— Cine ţi-a spus că îmi pierd eu curajul ? şi Hannes îi întoarse brutal spatele.

— De ce eşti atît de rău cu el ? se miră Piaria.

— Nici asta nu merită, mormăi Hannes.

— Parcă abia aştepţi să te vezi pe front.

— Aşa trebuie. Altfel n-o să fie victorie.

Piaria tăcu multă vreme şi spuse încet, printre lacrimi :

— N-oi fi tu, zău, acel *Till cel Mare* [1] care-l va învinge pe duşman ?

— De ce n-ar fi şi aşa ! Sau, după tine, erou e cel care şade acasă şi se ascunde pe după femei ? glumi Hannes, şi adăugă serios : Nu mi se cade să fiu podoaba unui sat fără bărbaţi.

Piaria oftă. Dorea acum ca Hannes să fie mic şi slab, şi nu o namilă atît de neliniştită.

În jur, oamenii nu voiau să se gîndească la

[1] Till cel Mare — uriaş, erou legendar estonian (n. a.).

moarte, nu voiau să-şi facă griji pentru nimic. Liili stătea alături de soţul ei şi plîngea, ascunzîndu-şi faţa în gulerul rid'cat. Vanda o privea mustrător. N-o înţelegea pe ciudata ei noră, care se purtase faţă de Gunnar cu indiferenţă atîta timp, iar acum vărsa lacrimi. Nu, soţiei fiului său îi lipseşte măsura, nu-i e nici măcar ruşine şi n-are nici sentimentul propriei demnităţi.

Iar Gunnar voia s-o liniştească pe Liili şi zîmbea flegmatic şi moale. Soţia lui plîngea — asta însemna că ea îl iubeşte. Nu putea înţelege chipul în care se purta Liili cu el şi nici ce vrea de la el. Gunnar nu avusese alte femei, şi nici chiar în gîndurile sale n-o trădase pe Liili, şi nimeni, niciodată nu i se păruse mai drăguţă decît ea. Le era totuşi greu în doi. Mai ieri Liili îi reproşase egoismul şi insensibilitatea.

— Eşti nedreaptă cu mine. Nu se poate trăi numai cu trecutul. Nu-i îngăduit să suferi tot timpul din pricină că a murit Trina, căuta Gunnar s-o convingă.

Şi-atît de supărată n-a mai văzut-o niciodată.

— La drept vorbind, tu niciodată nu suferi ! Ce e trecutul pentru tine ! îi strigă soţia şi păli groaznic.

— Dar ce-avem noi de făcut acum, să stăm toată viaţa şi numai să plîngem ? Mama mea oare nu suferă ? I-ai simţit tu vreodată supărarea ?

— Taci ! strigă Liili ca o nebună, bătînd din picioare, şi-şi înfundă urechile cu degetele.

— Mîine plec. Poate că nu ne vom mai vedea niciodată, spuse trist Gunnar. Liili nu se mişcă. Auzi ?

— Da, spusese ea. Iartă-mă.

Gunnar încercă s-o îmbrăţişeze. Liili nu i-a întors spatele, dar nici nu i-a răspuns la sărutări.

Acum Liili plîngea, şi asta putea să însemne numai bine.

Roman Sitska se lăsa de pe un picior pe celălalt, căciula cu urechi trasă pe ochi nu-i apăra faţa. Slăbise tare, îmbătrînise.

— Ai grijă de tine, îşi rugă fiul Vanda. Fii cu ochii în patru, ca să nu ţi se fure nimic, îl povăţui ea. Unei profesoare de la şcoala noastră din oraş, în mulţime, i s-a tăiat buzunarul de la piept luîndu-i-se actele şi banii.

Gunnar dădea ascultător din cap.

Vanda trase mănuşa din mînă şi atinse cu degetele ei înlemnite faţa fiului. Lacrimi amare îi curgeau pe obrajii înălbiţi de frig.

— Fie ca dragostea mea să te ocrotească. În orice clipă grea adu-ţi aminte că sînt mereu lîngă tine. Rugăciunile mele te vor păzi... dacă tu crezi în ele...

— Cred, răspunse Gunnar mişcat şi duse mîna rece a mamei la buzele sale.

— Să vadă nora ei cum trebuie să-ţi domoleşti suferinţa, chibzui Vanda. Îşi ascunse mîna în mănuşă şi oftă.

— Iată, asta este.
După aceea cercetă lucrurile şi întrebă serios :
— Dar unde-i borcanul cu unt ?
Nimeni nu răspunse.
— Rom, cînd am ieşit, ţi l-am dat ţie în braţe.
— Da ? Nu-mi amintesc.
— Încearcă să-ţi aduci aminte. Ba chiar tu mi-ai spus că ai să-l duci.
Inginerul Sitska zîmbi îngăduitor.
— Draga mea, tu încurci ceva. Memoria mea nu m-a înşelat niciodată. Însă se şi poate verifica. Dacă eu nu voi putea să-mi amintesc cele şapte minuni ale lumii, atunci...
Roman Sitska ridică ochii la cer, ca şi cum acolo erau înscrise cele şapte minuni ale lumii.
— Piramidele din Egipt — unu, grădinile suspendate ale Semiramidei în Babilon — doi, statuia lui Zeus din Olimp — trei, templul Artemizei de la Efes — patru, mausoleul din Halicarnas — cinci, farul din Alexandria — şase... şase... şase... Dracu' s-o ia, Vanda, dar care a fost a şaptea ?
— N-o mai faceţi pe paiaţa ! sări deodată Liili în sus. Văzuse doar cu proprii ei ochi cum socrul, uitîndu-se în jur grăbit şi hoţeşte, vîrîse legăturica cu unt sub pat. Gunnar şi Vanda erau în curte, iar Liili zăbovise în tinda întunecoasă.
— Dragă, ai uitat de Colosul din Rodos, rosti Vanda zîmbind.

— Adevărat ! exclamă inginerul cu bucurie. A şaptea era Colosul din Rodos. Mă predau ! Şi-şi ridică mîinile, ascunse de ger în trei perechi de mănuşi.
— Liili, nu ai simţul umorului, zîmbi Gunnar.
— Ce are el nevoie de unt ? zise Roman Sitska, parcă gîndind în sinea sa. Doar intră în subzistenţa armatei...
Dar Vanda îşi privi soţul cu atenţie şi cu suspiciune şi Roman Sitska lăsă ochii în jos.
Răsună ordinul ca fiecare să se aşeze în sanie. Ultimele îmbrăţişări. Începu să cînte o armonică, se intonă un cîntec.
Porniră.
Încă multă vreme se mai văzu în depărtarea care se înălbăstrea un şir lung de sănii, şi vîntul aducea crîmpeie din muzica de o deznădăjduită zburdălnicie. Încă multă vreme mai stătură oamenii în picioare, ridicînd braţele, trimiţînd ultimele saluturi de rămas bun, apoi stinseră focurile şi vîntul aplecă fumul negru la pămînt.
Cînd se întorceau la Takmak, vîntul îşi schimbă direcţia. Lui Liili i se păru din nou că este o ursoaică şi că ei tustrei sînt nişte urşi, care păşesc în mers legănat către bîrlogul lor, unde este destulă miere şi grăsime topită ca să se aştepte trezirea primăverii. Iar vîntul se tot înteţea şi spulbera viforniţa. Semn de mare viscol.

4

Se trînteau ușile. Lecțiile se terminaseră. Profesoarele ieșiră din clase și îndată după ele copiii năvăliră grămadă în curte, rîzînd cu gurile căscate din care, din pricina gerului, ieșeau aburi. În ușa clasei, Tatiana Leskova vorbea veselă și zeflemitoare cu un tînăr ce se îngălbenea și se înroșea, privind-o cu o căutătură timidă, plină de venerație. Tatiana intră în cancelarie agitată — i se întorsese dorința de a place și îi era rușine de acest lucru.

În cancelarie domnea o atmosferă încordată. Kristina învîrtea un glob, iar Maria încerca fără succes să agațe orarul căzut de pe avizier. Bucățelele de pîine care înlocuiau pionezele se uscaseră și acum le înmuia din nou cu scuipat.

— Cu muci n-o să ție, zise ea cu grosolănie. Treaba asta prostească o plictisise.

„Îngrozitor colț de țară", se gîndi Kristina. Asta n-o să spună desigur cu voce tare, ca să nu jignească pe nimeni.

Toți se adunară, puteau să înceapă. Îl așteptau pe director. În această zi, el mersese cu capul lăsat în jos, și glasul său puternic, cu care pedepsea vinovații, se auzise peste tot. Era de ajuns ca Salimov să treacă numai pe lîngă ferestrele unei clase, ca îndată copiii să se și înspăimînte, și să tacă. Se temeau de el, singurul bărbat în toată școala.

Pe cer, văpaia apusului ardea cu vîlvătăi. Apusul nu dură însă mult, de aceea femeia de serviciu agățase mai dinainte lampa cu petrol de un cîrlig. Intră directorul și fără să se uite la careva, salută scurt. Cu o mișcare ușoară își aruncă paltonul din postav negru de pe umeri, se așeză la masa acoperită cu o pînză roșie și își potrivi cureaua, care scîrțîia, pe bluza sa militară. Era o provocare la adresa femeilor înghețate și înfășurate în broboade și paltoane. Vedeau și simțeau toate cît de supărat este directorul.

Încremeni și globul.

— În școală este un nivel scăzut al reușitei la învățătură, și îndeosebi la lecțiile Kristinei Laev. Am rămas ultimii în tot raionul! tună Salimov.

Directorul ținu o cuvîntare lungă și plină de mînie. În timp ce vorbi, se întunecă iar, și cînd Maria se ridică să aprindă lampa, strigă:

— Nu acum! Și continuă: profesoarele sînt neputincioase, lipsite de spirit de răspundere, nu știu să găsească un comportament potrivit față de elevi. Aceasta este o crimă față de stat și de popor, care ne-au încredințat educarea tineretului.

Kristina își ascunsese fața în gulerul paltonului, parcă pentru a și-o apăra de lovituri. Bine că era așa de întuneric.

— Laev, cum voi putea explica eu acest lucru la raion? De ce dumneavoastră aveți atîtea note mici?

— Elevii nu știu nimic, răspunse Kristina cu glasul liniștit, dar inima îi bătea atît de puternic, încît i se părea că toți o pot auzi.

— Nu ştiu nimic! Ei, asta-i! Stau la coadă la plăcinte în timpul lecţiilor!

Kristina plîngea înăbuşit, acoperindu-şi faţa cu mănuşa.

— De ce Maria Ţvetocikina nu are în nici-o clasă nici un doi? De ce la lecţiile ei ştiu toţi?... În curînd se sfîrşeşte trimestrul, dar dacă... Şi directorul lovi cu palma în masă. Vă cer, vă oblig să ridicaţi nivelul la învăţătură. Vă voi trage la răspundere pentru nivelul scăzut la învăţătură!

Kristina plîngea cu sughiţuri, în fiecare secundă era gata să sară şi să strige: „Voi pleca! Nu voi mai rămîne aici!“

Dar rămase.

Era o linişte apăsătoare.

— Cer cuvîntul, ridică mîna Tatiana.

— Vorbiţi, îi dădu voie directorul.

— Aprindeţi lampa. Vreau să văd oamenii cu care vorbesc.

Directorul scăpără un chibrit.

— Trebuie să facem economie de petrol, mormăi el, scuzîndu-se.

Se aprinse o luminiţă tremurătoare, apoi o flacără mică şi slabă, şi directorul o vîrî sub sticlă îndată.

Pe pereţi umbrele tremurau.

Tatiana stătea în picioare. În şuba ei de zibelină părea mare, neîndemînatică.

Directorul îşi aruncă paltonul pe umeri.

— Vorbiţi! ceru el posomorît.

— Reuşita la învăţătură este slabă, disciplina de asemenea. Corpul profesoral nu este

în întregime completat. Dintre noi, doar cîteva au pregătire pedagogică. N-avem nici o noţiune despre metodică, iar necunoaşterea limbii tătare complică totul şi mai mult. Bărbaţi nu sînt. Femeile muncesc. Copiii cresc de capul lor.

— Asta o ştim, observă supărat directorul. Dumneavoastră mi-aţi înţeles ideea? Trebuie să facem mai mult decît putem!

— Da, am înţeles. Eu trebuie să lucrez cu mult mai bine. Dar nu voi mări notele în mod artificial. Acesta este un fals. Dacă vreţi, puteţi să mă trageţi la răspundere.

Directorul nu observă că lampa fumegă. Tatiana se uita posomorîtă, nu simţea nici un sprijin. Profesoarele se uitau în pămînt. Aveau dreptate amîndoi, şi ea şi directorul.

— Noi ştim, ştim, că omul care a predat aici limba germană îşi cunoştea foarte rău obiectul său. Laev e încă tînără, n-are experienţă. Aşa, dintr-o singură lovitură, nu-i poţi învăţa pe copii o limbă străină. Asta cere multă răbdare şi stăpînire de sine. Răbdare şi voinţă are Kristina destulă. Tatiana se uită împrejur. Maria, elevii tăi au de asemenea cunoştinţe slabe, de ce taci?

— Ai mei? Nu! exclamă Maria cu înflăcărare.

— Bine, poate că eu greşesc. Pun în discuţie o presupunere, să mergem unele la altele la lecţii.

— Aţi terminat? întrebă directorul cu răceală.

— Nu.

— Ce mai este ?

— Despre disciplină, Tatiana începu să rîdă cu veselie. Ieri vin la lecție, toți copiii sînt la sobă și se uită la mine de acolo. „Treceți imediat la locurile voastre", îi chemai eu. „Nu se poate, profesoară — *apa*". — „Și asta de ce ?" „E frig, apa !", mă lămuresc. Știam că nici cu răul, nici cu binele nu-i voi ademeni de acolo. „Dar pentru mine s-o găsi un loc ?" Ei începură să strige cu bucurie și se înghesuiră și mai mult. Toată clasa mi-a întins mîinile. Și lecția de calcul oral a avut loc la sobă...

— În ce clasă a fost asta ? întrebă directorul cu un aer preocupat.

— Într-a cincea „A".

— Trebuia să mă chemați imediat pe mine.

Tatiana o tărăgănă, alegîndu-și cuvintele :

— Dumneavoastră sînteți un om foarte bun, Salimov, asta o știm cu toții ; meritați respectul și fără severitatea de prisos cu care încercați să conduceți școala. Și pe noi. Nu numai dumneavoastră singur vă frămîntați pentru treburile școlii. Și noi ne frămîntăm.

— Tatiana ! o preveni cineva în șoaptă și o trase de mînecă.

— Dumneavoastră, femeile, sînteți vinovate că au luat-o razna copiii ! Cineva trebuie să țină frîul în mîini, o întrerupse directorul cu voce puternică.

Tatiana nu se dădu bătută.

— Oare numai cu asprimea ? întrebă.

— Nu-l au pe tatăl lor alături.

— Pe copiii dumneavoastră nu-i educați așa.

— Cu băieții altfel nu se poate.

— Rămîn la părerea mea.

— Rămîneți.

— Nu-i bine, spuse Tatiana, fără să renunțe. Profesoarele mormăiau ceva, dădeau din cap.

— Asta-i tot ? întrebă directorul.

— Nu. Școala trebuie să fie încălzită cum se cuvine.

— Lemne sînt puține, mijloace de transport nu sînt, brațe de muncă nu-s, iarna ab'a începe. Ce, parcă dumneavoastră nu știți că-i război ? Sigur, dumneavoastră n-aveți de ce vă teme de frig. Doar nimeni nu are un astfel de mantou scump și elegant.

Tatiana spuse cu blîndețe și cu părere de rău :

— Iertați-mă, Salimov. Se vede că nu m-am priceput eu să vorbesc în așa fel încît dumneavoastră să nu trebuiască să-mi faceți reproșuri. Rămîn însă la cererile mele. Ca să înveți și să predai lecții gros îmbrăcată, nu se poate ! Ca să justificăm totul prin război nu e cazul, mai ales într-un loc atît de îndepărtat de front. Pe front nu va fi mai cald, dacă copiii ostașilor nu vor putea ține tocurile în mîini, iar în clase cerneala se va transforma în gheață albastră. Cei de pe front ne-ar disprețui dacă ar afla acest lucru.

— Ei, Tatiana, pentru ce duelul ăsta cu directorul ? oftă Maria, cînd se întorceau acasă

de la ședință. Ce ai să realizezi ? Salimov va începe să te urască.

— Nu o va face, izbucni liniștit în rîs Tatiana, pășind prin întuneric. Nu e un asemenea om. Înțelege și singur totul. Închipuie-ți, cît i-e lui de greu, fiecare din noi se gîndește la ale sale, dar toată răspunderea stă pe umerii lui. Și noi îl ajutăm atît de puțin ! Și deși fața Tatianei nu se vedea, Mariei i se păru, nu se știe de ce, bătrînă și obosită.

— Iskander, ce-i cu tine ? îl întrebă Varenka compătimitoare în toiul nopții.

— Dormi.

— N-am s-adorm, dacă nu-mi spui, Iskander.

Nici așa Iskander nu-i spuse nimic.

Trecură zilele. Directorul încetase de a o mai băga în seamă pe Tatiana, parcă nici nu mai exista. Trecea pe lîngă ea privind în pămînt. În general vorbea puțin cu toți și numai în legătură cu munca școlară. În fiecare dimineață, grăbindu-se spre școală, profesoarele se gîndeau la unul și același lucru : oare se face focul ? Focul se făcea în fiecare zi, cu ceva mai multe lemne decît în ajun. În curînd vor putea da jos hainele groase de pe ele.

Într-o seară geroasă pe poarta școlii au intrat două sănii ticsite cu oameni. Veniseră cadre didactice de la raion, își puseră geamantanele și boccelele în zăpadă, iar vizitiul întoarse sania și se îndreptă spre cantină la Anka.

Alergară să-l caute pe director.

Kristina îi examină cu atenție pe noii sosiți de la fereastră și se gîndi cu gelozie că directorul și Varia îi vor primi acum tot atît de bine cum au primit-o și pe ea, Kristina... Nu era supărată pe Salimov. După acea adunare furtunoasă, directorul încerca s-o îmbărbăteze cu stîngăcie :

— Nu-i nimic, Kristina.

Părea atît de vinovat, încît Kristina începu să se poarte cu el ca și mai înainte.

Se gîndi mult și la Tatiana. La ce spusese ea la adunare : Kristina are destulă răbdare și voință. Oare, cine mai crezuse în Kristina, se mai gîndise cineva la ea atît de frumos ? Și de ce omul ăsta singur se frămîntă și suferă, în timp ce altul se uită la toate ușuratic, cu un zîmbet ? Pentru un asemenea om greutățile nu sînt greutăți, iar obstacolele nu sînt obstacole. El însuși este atît de frumos, încît împrejurul lui totul devine mai bun, iar lui îi este îngăduit mai mult decît oricui. Kristina dorea să fie aidoma. Așa, ca Tatiana Leskova. Totdeauna vroia ea să fie ca altcineva.

Kristina, Kristina, cît de nenorocită e pasărea care se gătește cu pene străine.

În dimineața următoare directorul, radios și fericit, îi prezentă pe profesorii de la raion — un bărbat și patru femei :

— Amina Abaeva. Profesoară de limbă și literatură tătară. Poetă — o prezentă el pe o femeie delicată și modestă, care rîdea blînd și duios. Avea o față plăcută, palidă, toată plină de zbîrcituri mărunte ; se părea că aces-

tea se datorau obiceiului ei de a le zîmbi des oamenilor.

Pe următoarea, directorul o prezentă ca fiind Betti Barba, o pictoriță din Moscova, profesoară de desen. Această femeie voinică și bătrînă, arăta neobișnuit cu sprîncene șerpuitoare și lungi, cu nas vinețiu și gît puternic. Pe ea — o scurtă cadrilată în carouri mari. De sub o pălărie bărbătească i se vedea părul tuns scurt. În picioare — galoși, mari și rupți ; pingelele legate cu un bandaj. Avea o voce de bas neșlefuit, mînca litera „r", și se adresa la toți dintr-o dată cu „tu".

Încă două femei, cunoștințe ale Mariei, Agata Ivanovna și fiica ei Iulia, veniseră din Smolensk. Mica Agată, chinuită, sfrijită, avea pungi vinete sub ochi. După fiecare două vorbe, își ștergea colțurile gurii cu degetul mare și arătătorul. Brazdele adînci, care îi apăruseră din pricina acestui obicei, îi adăugau feței o expresie de tristețe. Alături ședea fiica ei Iulia, căreia, de sub o căciulă cu urechi, bine trasă, îi scînteiau ochii cenușii și pătrunzători, iar pistruii i se împrăștiaseră pe fața mobilă. Căciula, groaznic de mare, și pufoaica uriașă o făceau să arate asemenea unui ursuleț vesel și neîndemînatic.

Directorul îl prezentă pe bărbat ultimul. Lat în umeri, de statură mijlocie și nu foarte tînăr. Fața lui uimea, atît era de frumoasă. Ochii — deosebit de întunecoși, gînditori și parcă puțin triști.

— Locotenentul Sven Lutsar, profesor de artă militară, aduse respectuos la cunoștință

directorul și se întoarse către Kristina : Compatriotul dumneavoastră.

Kristina îi întinse mîna lui Lutsar și se gîndi : „Îl iubesc".

Se cerea multă muncă ca să-i cazezi pe toți. Maria se hotărî să se mute în casa spațioasă și călduroasă a unei femei ce trăia singură, la marginea satului, împreună cu noile venite din Smolensk, iar în camera ei se mută Sven Lutsar. Și gazda, Fatima, îi spuse prietenoasă, ca și Kristinei și Tildei la vremea lor :

— Simțiți-vă ca acasă. Folosiți-vă de tot ce am.

Pe Betti Barba, femeie singură, s-au hotărît s-o mute în familia unui colhoznic, și însuși directorul merse să-i arate casa. În fața prăvăliei niște femei rîseră, uitîndu-se la ei. În palton negru Salimov mergea cu o jumătate de pas înainte, iar uriașul cadrilat, răsuflînd din greu, își tîrșîia pașii după el.

Cînd au venit ei, în casă era zăpușeală, mirosea acru. O femeie în pantaloni pestriți ședea pe un pat de scînduri, bea ceai dintr-o ulcică și-i dădea să sugă unui copil mărișor. Le zîmbi cu prietenie și le spuse că ceaiul tare ajută împotriva migrenei. Copilul i se dădu jos de pe genunchi și alergă la o vițică, pe care, din pricina gerurilor, o țineau pe paie într-un colț al camerei.

— Nu, dragul meu, îi spuse Betti directorului, asta nu-mi convine.

Salimov își desfăcu brațele :

— Palat n-am cum să vă ofer.

Barba izbucni într-un rîs răgușit și gros, care îl înspăimîntă de-a binelea.

Betti consimți să locuiască singură, într-o casă părăsită de pe malul rîului, dacă i se vor da lemne, gaz și ustensilele gospodărești cele mai necesare.

S-au dus să vadă cocioaba. Barba se interesă dacă malul rîului este nisipos sau argilos, dacă apa este adîncă sau nu și ce fel de păsări își fac cuibul aici.

Stătu în mijlocul casei cu podea scîrțîitoare, mirosi pereții afumați din bîrne, lăudă soba înaltă și uriașă și-l înștiință că e foarte mulțumită de locuința sa. Un geam spart de la fereastră fu astupat cu o cîrpă.

— Geam îmi vei da ?

— Atîta — se poate ! consimți directorul.

Kristina se simțea puțin jignită din pricina Mariei care, fără nici o părere de rău, chiar veselă, plecase din casa Fatimei. Zilele petrecute împreună sub același acoperiș i se păreau acum minunate, iar mica Nelli, drăguță ; în afară de asta, din acest moment, ținea tot timpul minte că locuiește alături de un bărbat, pe care numai un perete subțire din scînduri îl desparte de ea.

Venirea lui Lutsar stîrnise buimăceală nu numai în sufletul Kristinei. Ba bine că nu ? În sat sosise un bărbat frumos !

Anka cumpănea după tejghea „al cui o să fie". Și rîdea.

Într-o seară, ea veni la Kristina gătită, parfumată și întrebă în șoaptă, solemnă :

— El e acasă ?

— Cine ?

— Bărbatul. Estonianul.

— Nu.

Anka se strecură pe ușă într-o dungă.

— Voiam să stau de vorbă cu el, zise ea.

Kristina n-o chemă în camera ei. Stătură în tindă, lîngă sobița de fier. După cît se părea, Anka uitase cu desăvîrșire cearta lor din cauza plăcintelor.

— E însurat ?

— Nu știu.

— Ce spune ? Ieri a mîncat la mine la cantină, dar azi nu știu de ce n-a venit. Acum ia masa la dumneavoastră ?

— Nu.

— Despre mine a spus ceva ?

— N-a spus.

— Aha.

Anka căzu o clipă pe gînduri.

— Spuneți-i, că în fiecare zi poate să prînzească la mine. Spuneți-i că trebuie să stau de vorbă cu el. Că să vină chiar mîine.

Seara, cînd Lutsar ședea pe patul său într-un pulover cenușiu trăgînd de o cizmă, Kristina îi bătu timidă în ușă.

— Da-da !

Kristina stătea nemișcată, inima ei făcea mare tărăboi.

Se auzi cum cizma zboară într-un colț și în clipa următoare bărbatul stătea în ușă.

— O-o... rosti el, făcînd ochii mari.

Kristina păli și se dădu înapoi, i se umeziseră palmele.

— Fiţi bună, — Lutsar o invită cu un gest pe fată în odaie.

Kristina scutură din cap.

— A venit responsabila cantinei. Ea v-a rugat... a spus că vrea să vorbească cu dumneavoastră.

— Ei ? se miră Lutsar şi o invită din nou în odaie. Kristina clătină iarăşi din cap.

Lutsar îi mulţumi pentru înştiinţare.

— Noapte bună, spuse Kristina.

— Cum arată responsabila cantinei ? mai întrebă Lutsar.

— Mică şi... Kristina se pregătea să spună ce fel, dar rosti repede : grasă.

Lutsar dădu din cap în semn că a înţeles şi amîndoi izbucniră în rîs.

5

Zilele erau tot mai scurte. În familia Sitska se culcau toţi odată cu căderea întunericului. Şedeau mai mult numai atunci cînd lui Liili i se dădea gaz drept plată pentru cusut. Vanda citea cu voce tare. Roman Sitska, care, în ultimul timp, intra zilnic în cantină la Anka, se întorcea acasă spre seară, cînd Vanda termina de citit.

Roman Sitska era din nou îndrăgostit. Pe la amiază intra la Anka, comanda un pahar de ceai cu bomboane roze, topite, îşi mişca sprîncenele, îşi increţea nasul şi aştepta admiraţia Ankăi.

Discuţiile cu Anka se purtau în legătură cu treburile zilnice.

— Cînd vor fi iarăşi plăcinte ?

— Sîmbătă.

— Cu ce ?

— Cu magiun.

— Asta e bine. Eu carne de cal nu mănînc.

Anka se scutura de rîs.

— Nu-i nimic, o să mănînci, dacă altceva n-o să fie ! Ai să te şi lingi pe degete.

— Cică aseară s-a vîndut brînză dulce de vacă. E adevărat ?

— Aiurea. Pastă de brînză de oi s-a dat numai pentru creşă.

Încet-încet, pe Vanda începu s-o neliniştească această nouă cunoştinţă a soţului.

— Mie îmi plac oamenii simpli, răspunse Rom şi adăugă : Anka voia să cumpere ceva frumos. Vreo brăţară.

Vanda răspunse cu o imputare tristă :

— Rom, dar tu ştii că toate podoabele mele sînt dăruite de tine.

— Poate are Liili ceva ?

Liili surîse ironic :

— Am. Darurile lui Gunnar.

Aşa se făcu că Anka nu primi nimic foarte frumos. În ziua următoare Sitska îi aduse jacheţica în dungi a Vandei, obţinută cu mari rugăminţi de la soţie. Anka îşi strîmbă dezamăgită buzele şi, fără s-o cerceteze, fără s-o probeze, aruncă bluza sub tejghea.

— Trei sute de ruble.

— Cum aşa ?

— Trei sute de ruble.

— Pentru un pud de cartofi se cer două sute cincizeci ! rămase uluit Sitska.

— Nu vreți ? Mie mi-e egal ! Și Anka îi zvîrli inginerului jachețica.

— Nu, dar...

Anka închise ușa cantinei și o încuie cu cheia, deschise o ladă și puse pe masă trei sute de ruble. După aceea aduse din bucătărie ceai, bomboane roz și pastă de brînză de oi, se lipi de inginer și-și puse capul pe umărul lui.

— Doresc ceva frumos. Doresc o brățară, șopti ea visător, holbîndu-și ochii verzi și bulbucați.

De cînd locotenentul Sven Lutsar începuse să treacă seară de seară pe la familia Sitska, Roman rămînea mai des acasă. Vanda își trata generos oaspetele și de fiecare dată făcea din venirea lui Lutsar sărbătoare.

Lutsar o fermecase pe Vanda prin atitudinea lui respectuoasă, le vorbea întotdeauna doamnelor stînd în picioare, era foarte atent și extrem de modest.

Își aduceau aminte de timpurile de altădată, cînd totul era numai bine, numai frumos : ferme îndestulate, cirezi mari, unt, lapte, carne cîtă voiai... lucruri multe și frumoase în magazine !

În aceste amintiri, Tallinul se transforma într-un mic Paris, Tartu în Oxford, iar Ust-Narva în Nissa.

— Aș dori să fiu măcar o clipă acasă. Ce s-o fi petrecînd acum acolo ? oftă Vanda.

În aceste seri Liili vorbea puțin, răspundea numai atunci cînd i se adresau anume. Jucînd

mariage[1] cu Roman Sitska, Lutsar privea din cînd în cînd pe furiș la femeia tăcută, care tricota concentrată și cu îndărătnicie. Privirile lor însă nu se întîlniseră niciodată.

— *Proua*[2], dumneavoastră stați prea mult în casă, se indignă Sven Lutsar.

— Și noi tot asta îi spunem mereu, se declară Vanda de acord. Gunnar nu-i, cine s-o dojenească ?

Liili îi aruncă soacrei o privire disprețuitoare și se ridică.

— Încotro ? întrebă Vanda.

— Pe uliță.

Lutsar se sculă de asemenea și se oferi ca însoțitor. Liili acceptă dînd din cap. Tăcură îndelung, pășind alături, apoi Lutsar o întrebă cu simpatie :

— De ce sînteți totdeauna atît de tristă ?

Liili se întoarse și-l privi pe Lutsar țintă în ochi :

— Cum vă merg treburile la școală ?

Lutsar ridică din umeri. Liili mergea grăbită alături, ațintindu-și privirea serioasă înainte. Sprijinind-o de braț, Lutsar se hotărî să n-o mai întrebe nimic. Îl supăra caracterul recalcitrant al femeilor. Pe lîngă ei trecu directorul spitalului, Fatîhov. Aruncă o privire atentă la Lutsar, iar lui Liili îi făcu semn cu mîna. Liili zîmbi, încetini pasul și mai că nu căzu într-un troian de zăpadă, dar Lutsar o prinse la timp de umeri. După aceea el se

---

[1] Joc de cărți.
[2] Doamnă (l. estonă).

apleca și începu să scuture cu mîinile goale zăpada de pe paltonul femeii.

— Nu aveți mănuși ? îl întrebă Liili într-o doară.

— Ne întoarcem ? o întrebă Lutsar la rîndul lui pe același ton rece.

Liili acceptă :

— Bine.

Lutsar nu mai continuă și nici n-o mai susținu pe femeie de braț. Mergea ținîndu-și mîinile la spate, indiferent și chiar nepăsător, și Liili simți că-i pare rău, deși nu se întîmplase nimic.

După seara asta, de fiecare dată cînd Liili se întîmpla să plece, Vanda se indispunea. Nu rostea nici un cuvînt, dar își pîndea nora, era cu ochii în patru și încerca să-i citească ceva ascuns pe față. Odată, după cină, cînd Lutsar juca cărți cu inginerul, întrebă :

— Ce mai face Kristina ?

Fîstîcit, Lutsar își ascunse privirea după evantaiul de cărți și nu găsi ce să răspundă dintr-odată. Atunci Liili făcu în chip accentuat o observație către soacră :

— Dumneata voiai să spui că este o fată foarte frumoasă, nu-i așa ?

Vanda răspunse la fel :

— Într-adevăr, e foarte frumoasă.

Lutsar plesni tare cu o carte pe masă. Sitska se bosumflă și se dădu bătut.

— Vreau ceva dulce, se întoarse el către Vanda.

— Dar Anka a vîndut astăzi plăcinte dulci... își ridică Liili sprîncenele mirată. Lutsar zîmbi, Vanda își mușcă buzele.

Sîmbătă, tocmai cînd alde Sitska se întorceau de la baie și femeile încă își mai pieptănau părul ud, veni la ei cu totul pe neașteptate un oaspete — medicul Fatîhov. În primul moment nu-l recunoscură, era într-o șubă mare și lungă.

Liili îi ieși prima în întîmpinare și îi întinse amîndouă mîinile. Fatîhov venise la bolnavi prin vecinătate și acum trecuse în vizită pe la familia Sitska. Ultima dată fusese aici în seara aceea de vară cînd murise Trinocika.

— Ce mai faceți ? întrebă medicul, tot strîngînd mîinile lui Liili. Rămase aproape un sfert de oră, întrebă de lucruri neînsemnate, dar Liili tot nu înțelese de ce venise.

Toată noaptea Liili n-a dormit și s-a chinuit : durerea se uită oare atît de repede ? Poate jalea să moară ? Iar dragostea nu este veșnică, nu-i irepetabilă ? Oare vrea iarăși un copil ?

De la Gunnar — nu.

Ajungînd la această hotărîre, simți o oboseală îngrozitoare, se liniști și spre dimineață adormi.

Pe cerul incolor apăru, pentru prima dată în timpul iernii, rece și orbitor, soarele, care strălucea de te dureau ochii. Cîmpurile albe străluceau și ele, zăpada scînteia și scîrțîia sub pîslari. În dimineața aceasta de iarnă plină

de bucurie, ridicînd colb de zăpadă și sunînd din zurgălăi, o sanie mică și frumoasă trecu în goană prin sat. Femeile care își umpleau gălețile la fîntînă o recunoscură pe soția medicului, Zufia.

Zufia opri în fața casei lui Sitska, zvîrli la o parte pologul de blană, se dădu jos din sanie, aruncă biciul pe leagănul saniei și zîmbind, o pofti pe Liili să se plimbe cu sania.

— Astăzi e o vreme minunată.

Liili acceptă, și începu grăbită să se îmbrace. Uită manșonul și alergă înapoi în casă. Vanda îi oferi pledul său s-o apere de ger și o sfătui să-și ungă fața cu vaselină.

Zufia aștepta în sanie. Ea potrivi pologul de blană la picioarele lui Liili, și sania se puse în mișcare.

— Încotro s-o luăm ? o întrebă Zufia.

Liili ridică din umeri.

— Mi-e egal unde !

Zufia învîrti capetele hățurilor în aer, și calul o luă la goană mai departe. Lui Liili i se părea că femeia aceasta plăpîndă de lîngă ea, nu va fi în stare nici măcar să biciuie calul, atît îi părea de neputincioasă și de gingașă. Apucă să observe că avea brațele neobișnuit de subțiri și vinișoare albastre sub pielea străvezie, precum și o față palidă, anemică, tristă.

— Cum de s-a întîmplat asta ? o întrebă Liili.

— Ce anume ?

— Că ați trecut pe la noi ?

Zufia o atinse ușor cu mîinile ;

— Dumneavoastră sînteți singurică, și eu la fel.

— Dar dumneavoastră aveți copii, soț.

— E adevărat, șopti docilă Zufia.

Urcau la deal. Cimitirul era troienit de zăpadă, coșul lung de tablă al fierăriei țiuia monoton, iar cîmpiile albe de pe amîndouă laturi ale drumului erau pline de urme de lupi.

— Vă place aici ? o întrebă Zufia.

— Trina este aici. N-aș putea s-o las singură.

— Totuși războiul se va sfîrși și veți pleca, zîmbi Zufia cu tristețe.

— Desigur.

Dincolo de pîrîu apăru pentru o clipă casa Piariei și a lui Hannes. „Și Piaria este singură acum“, se gîndi Liili și se întoarse : în vale ieșea fum pe coșurile de lut ale caselor.

— De aici este cea mai frumoasă priveliște, observă Liili. Zufia consimți.

— La vară am să vă arăt locuri atît de frumoase, încît ți se taie răsuflarea. Avem un pămînt minunat !

— Fiecărui popor i se pare că țara lui este cea mai frumoasă, spuse Liili.

— Adevărat !

— Mie mi-e dor de mare.

— Iar eu iubesc stepa.

— Pe mine mă întristează.

— Vai, cum așa ! exclamă Zufia. Stepele sînt doar atît de libere și de mîndre ! Dacă inspiră uneori și tristețe, atunci aceasta este o tristețe sublimă, pură.

— Se poate.

Făcură un ocol mare pe lîngă cele două sate și, cînd se arătară casele joase de piatră ale spitalului, Zufia o invită pe Liili la prînz. În ochii ei văzu atîta implorare și teamă de refuz, încît Liili consimți.

Poarta se deschise înainte de a ajunge sania în fața ei. Un bătrîn bărbos și vlăguit stătea în așteptare.

— Populus ! exclamă înspăimîntată Liili. Acesta e Populus ?

— Nu știu cum îl cheamă, răspunse Zufia.

Din pridvor, medicul Fatîhov le făcea semne de bun venit.

Duse în casă blana din sanie, se îngriji politicos de Liili, își ajută soția să-și scoată hainele groase. Zufia rămase în picioare ca un stîlp și îi îngădui să se ocupe de ea cu indiferența obișnuită. După aceea se așeză pe un scaun, și soțul, lăsîndu-se într-un genunchi, îi trase din picioare pîslarii mici și albi.

În rochie, Zufia părea și mai plăpîndă.

— De ce vă uitați așa ? întrebă ea zîmbind.

— Nu, nu-i nimic, spuse jenată Liili.

Camerele erau mari, cu ferestre înalte și albe. Podelele ceruite miroseau plăcut a ceară. Totul era ca în locuințele bune de la oraș, chiar și apa și baia. Pe neașteptate, dori și ea să aibă o casă cu adevărat confortabilă și toate acele lucruri frumoase ce o înconjurau mai înainte, pînă la război. Dacă s-ar fi putut întoarce timpul înapoi, s-ar fi comportat oare la fel ?

Nu, sigur nu. Și-ar orîndui viața cu totul altfel, deși nici ea nu știa cum anume.

— La dumneavoastră, în Estonia, iarna este tot atît de rece ?

— O, nu !

— Astăzi au fost numai treizeci și șase de grade minus ! rîse Zufia.

— Vă este dor de casă ? întrebă Fatîhov cu blîndețe și înțelegere, pe tonul cu care obișnuia să se adreseze pacienților săi.

Apoi, după un răstimp, se interesă cu un aer preocupat :

— Dumneavoastră lucrați undeva ?

— Nu sînt locuri libere.

— Vreți să lucrați la farmacie ?

— Da.

Fatîhov mormăi ceva și porunci prietenește:

— Mai repede la masă !

— Dar copiii ? Unde sînt copiii dumneavoastră ? întrebă Liili, așezîndu-se acolo unde i se arătase.

— Copiii mănîncă separat, explică Fatîhov, o chinuiesc pe Zufia. În loc să mănînce, ea trebuie să se ocupe de ei și să-i despartă. Și Fatîhov îi puse soției o bucată de piept de rață cu prune în farfurie.

Nuanța trandafirie dispăruse de pe fața Zufiei. Ședea mică și palidă și bea vin.

— Mănîncă ! o obliga Fatîhov.

— N-am poftă.

— Măcar un pic, insistă medicul.

— Nu pot.

— Zufia, așa nu se poate! spuse Fatîhov nerăbdător și mult mai aspru, și Zufia își trase farfuria mai aproape.

Într-un fel, era penibil, și Liili spuse :

— Ce vin bun.

— Vechi de zece ani, se lăudă Fatîhov.

„Zece ani ?"

— Zece ani ? întrebă Liili neîncrezătoare.

— Da, Fatîhov întinse mîna și voia să umple din nou păhărelul lui Liili, dar ea îl surprinse și clătină din cap.

— Nu !

În vara ce trecuse, o sfătuise să-i dea vin Trinei. „Asta va întări copilul extenuat", spusese. Căutați să faceți rost."

De cîte ori după moartea fiicei, în nopțile fără somn, nu-și făcuse Liili reproșuri : „Dar poate că vinul ar fi salvat-o ? !"

Și bucuria luminoasă pe care Liili o simțise dimineața alături de Zufia în sanie se stinse. O cuprinse obișnuitul ei dor. Desigur, la data aceea Fatîhov n-avea nici o vină ! Doar nu spusese că sticla stătea la el în pivniță. Și fără îndoială era sigur că vinul nu era greu de procurat. Ce importanță însă mai au toate astea acum...

Medicul bătu din palme, veni fără zgomot o fată și strînse totul de pe masă.

După un ceai tare și un compot, Fatîhov plecă la spital. O sărută pe Zufia pe frunte și o rugă pe Liili să petreacă cîtva timp cu soția lui.

— Doar se plictisește atît de mult, sărăcuța !

Liili dorea să plece. Dar în ochii Zufiei apăru din nou o rugăminte mută. I se părea așa de plăpîndă, într-o cameră mare, la o masă mare. Își luă de pe cap basmaua pestriță de mătase și se lăsă pe scaun.

— Soțul nu-mi permite să mă arăt străinilor cu capul neacoperit, spuse Zufia. Avea un păr frumos și strălucitor, pe care coafura nu-l stricase niciodată.

— Cu ce vă ocupați acasă ? întrebă Liili.

— Cu nimic. Pur și simplu...

— Dar dumneavoastră sînteți medic.

Mîna îngustă și străvezie a Zufiei alunecă fără voie de pe masă.

— El nu vrea ca eu să lucrez.

— De ce ?

— Mi-ar interzice totul — soarele, luna și oamenii, nu-i place nici cînd sînt drăgăstoasă cu copiii. Deseară, cînd veți pleca, va fi gelos și pe dumneavoastră.

— Pentru ce ?

Zufia ridică din umeri.

— Mă iubește.

— Eu m-aș duce să muncesc, spuse hotărîtă Liili.

— Atunci mă va părăsi. Dar noi avem copii.

— Dumnezeule... spuse Liili, ascunzîndu-și pentru o secundă fața în palme. Sînteți de mult căsătorită ?

— De aproape zece ani. Am venit aici din Kazan. El vroia să plece în cel mai îndepărtat ținut, îl supărau fostul meu soț de care am divorțat și colegii de la institutul de medicină. Aici nu am pe nimeni...

Fata cu fața ciupită de vărsat strînse vasele de pe masă. Zufia o duse pe Liili în dormitor.

— Vroiam să mă sfătuiesc cu dumneavoastră, spuse ea și începu să cotrobăiască într-un cufăr cu îmbrăcăminte. Liili se miră de perdelușele ieftine de tifon atîrnate la ferestre, de cuvertura de tifon de pe pat și de husa de tifon ce acoperea mormanul de perne.

Zufia desfăcu înaintea lui Liili niște cupoane de stofă. Unele se încinseseră deja din pricina îndelungatei păstrări. Le arăta pe fiecare în parte la rînd și întreba ce poate să facă din ele.

— Copiilor le trebuie multe, dar n-are cine să coasă, spuse Zufia.

— Și pentru asta m-ați chemat? întrebă Liili.

— O, nu, spuse Zufia repede. Îi era foarte neplăcut. Nu vă supărați.

Strînse pripită toate și vroia să le arunce înapoi în cufăr. Lui Liili i se făcu milă de ea.

— Ia arătați-mi! Apucă un material negru de mătase. V-ați gîndit să faceți o rochie din asta?

Zufia dădu afirmativ din cap.

— O rochie de seară?

— Soțul meu vroia. În față trebuie să se încheie pînă la brîu cu nasturi. Mîneci lungi și largi. El vrea...

— Dar dumneavoastră?

— Nu știu, răspunse Zufia cu îndoială. Mie mi-e totuna.

Lui Liili îi sări în ochi ceva cunoscut, în dungi. Se ridică și se apropie de cufăr.

— De unde aveți jaghetica asta? întrebă ea.

— Vă place?

— De unde o aveți? repetă Liili.

— Anka ne-a vîndut-o. Cam scump, e adevărat, o mie cinci sute, dar este foarte moale și călduroasă. Lînă curată.

Liili aprobă, dînd din cap.

— Anka a adus-o de undeva din străinătate, adăugă Zufia.

Liili dorea să fie acasă, obosise. Bogăția impresiilor o copleșise, iar pe cerul verde luminos se ghicea deja luna. Zufia regreta că nu poate s-o ducă acum pe Liili acasă.

— Așteptați, în curînd va sosi soțul meu, îi voi cere calul. Zufia rămase o clipă pe gînduri și explică: n-aș vrea să trimit acum după el, asta îl împiedică să lucreze.

Liili ridică prevenitoare mîna.

— Nu-mi dă voie să vin la spital.

— Și dumneavoastră nu vă duceți niciodată acolo?

— Nu. Acum sînt în tratament mulți soldați răniți. El nu-mi dă voie.

Lui Liili i se păruse că Zufia voise să i se plîngă, dar nu îndrăznise. În amurgul care tot înainta, dormitorul drapat în tifon amintea de un salon de spital, și Zufia, foarte slabă, arăta ofilită și fantomatic de frumoasă.

Doctorița trezea în Liili în același timp compătimirea și disprețul: „De ce este atît de supusă și de neputincioasă în colivia ei de aur! Ea nu trăiește, se deplînge pe sine însăși și

vrea s-o deplîngă și alții. Nimic nu e mai înjositor decît asta".

La poarta spitalului Liili își aduse din nou aminte de bătrînul vlăguit cu hainele rupte. Nu se mai vedea. Împinse poarta grea cu piciorul. În urmă marginea cerului era tăiată de dungi galbene și roșii, iar înainte luna nouă strălucea palid.

Lîngă cantină Liili îl întîlni pe Lutsar. Locotenentul ieșea de acolo mulțumit de sine. O salută milităreşte, iar expresia dulceagă i se schimbă într-una serioasă şi chiar arogantă. Liili îi întinse mîna și se uită cu bucurie în ochii neliniștiți și furișați ai lui Lutsar.

— Mă scuzați, *proua*, îi spuse Sven, mă grăbesc foarte mult.

Liili voia să spună ceva, dar observă că Anka îi urmărește de la fereastră.

— Mai tîrziu, deseară, voi trece pe la dumneavoastră, făgădui Lutsar şi duse mîna la cozoroc. Liili nu-i răspunse şi plecă grăbită la Takmak. Murise în ea ceva, aproape fără să-i pricinuiască vreo durere.

Era de acum seară. Liili își aminti că Zufia voia să-și coasă o rochie de seară de mătase.

„Ce-i trebuie ei rochie de seară ?" se gîndea obosită.

6

În toate sîmbetele, tinerii se adunau la dans în sala cea mare a sovietului sătesc. Un soldat tînăr, cu proteză în loc de picior, trebuia să

cînte vreme îndelungată din armonică, pînă ce tinerii începeau să se miște. De-a lungul pereților, pe bănci, fetele ronțăiau semințe, aşteptîndu-i pe flăcăii care se frămîntau în dreptul ușilor pînă-și luau inima în dinți. În cele din urmă, ei își scoteau pufoaicele și căciulile, și începeau dansurile. Băieţandri cu fețe de copii, jucau, stîrnind praful îmbrățișînd fetele trupeșe. După Karim, cel mai mare flăcău era fiul văduvei Fatima, Ahmet, venit din Kazan doar cu cîteva zile înainte. N-avea nici optsprezece ani. Stătea însă, fuma și nu acorda nici o atenție privirilor ademenitoare ale fetelor și rîsului lor provocator. În schimb Kolhoznîi Karim dansa ca un diavol. De sub cămașa desfăcută i se vedea pieptul asudat, iar capul și-l ținea aruncat cu mîndrie pe spate. Era grosolan, sprinten și încrezut, dar fetele se topeau de plăcere alături de el. Karim bătea tactul și cînta cu voce tare :

Moscova țintind s-o-nhațe,
Hitler colții și-i rînji,
Dar în preajma Capitalei,
Toată oastea îi pieri...

— Dar cine-i asta ? Iacă, aia, cu urechile pleoștite ? îi întrebă Ahmet pe băieți.

— Iulia. Profesoară.

Iulia, cu căciula ei mare cu urechi pe cap, stătea în picioare cu spatele la soba caldă, bătea din palme, și vocea ei le acoperea pe celelalte :

I-om răzbi noi pe fasciști,
De război setoși,
Scîrnăviilor le-om smulge
Dinții veninoși.

Ahmet o privea pe Iulia și se mira :

— Se găsesc și asemenea profesoare ? Așa de mică ?

Serata se termina de obicei atunci cînd ardea tot gazul din lampă. Tineretul se împrăștia. Ca din întîmplare Ahmet se pomeni alături de Iulia.

Uneori, la aceste serate, venea să stea puțin cu tineretul și milițianul Ganeev. Își sufleca poalele mantalei, scoțînd la iveală în văzul lumii cizmele cu carîmbii încrețiți. Din cînd în cînd își privea ceasul de la încheietura îngustă a mîini și asculta cum ticăie.

— Vedeți să nu dați foc la casă ! îi povățuia Ganeev părintește, netezindu-și moțul de păr din cap cu palma, și curînd pleca.

— Ei, cum a fost ? întreba Fatima dimineața.

— Așa și așa, — Ahmet își punea căciula și lua pufoaica din cui.

Fatima îl privea emoționată. Cu o seară înainte îi spusese Tildei :

— Ahmet este voinic și frumos, ca tatăl lui.

Tilde însă înțelegea că nu există în lume vreo mamă al cărei copil să nu-i pară cel mai bun și cel mai frumos. Ahmet era de înălțime mijlocie, cu fața lată și rotundă.

— Încotro te duci ? întrebă Fatima și înhăță găleata din mîinile fiului. Lasă-mă pe mine !

Urma cu încăpățînare vechile prejudecăți : unui bărbat nu i se cuvine să muncească în casă.

— Vrei să ajungi de rîsul lumii, își încruntă ea sprîncenele. Ce-or să creadă oamenii despre noi ?

— Care oameni ? întrebă naiv flăcăul, smulgea găleata de la maică-sa, care se apăra și, fluierînd, se duse pe lîngă ferestrele școlii spre fîntînă. Fatima, bombănind supărată, se lăsă în genunchi și începu să se roage tînguitor.

Tilde o întrebase odată, încă pe cînd Ahmet era la Kazan :

— Fiul tău crede în Dumnezeu ?

Fatima se închinase și clătinase din cap. Bătrîna femeie, temătoare de Dumnezeu, nu putea avea influență asupra fiului. Ahmet își iubea mama cu o duioșie mișcătoare, în același timp însă, era încăpățînat ca un tăuraș, și se aprindea din orice.

— Ahmet, de ce vă certați voi tot timpul ? se miră Kristina.

Flăcăul rîse liniștit și-i făcu conspirativ cu ochiul.

— Trebuie. Trebuie foarte multe.

Într-o zi de tîrg Tilde cumpără carne de porc. Era un mare noroc. Veni de la piață în fuga mare, de parcă ar fi avut aripi. Ce se va mai bucura și Kristina !

Carnea sfîrîia încă în tigaie, cînd Fatima veni la prînz, de la muncă. Fatima, cea bună întotdeauna, se repezi cu țipete la sobiță, apucă tigaia încinsă de coadă și o azvîrli cu ce avea în ea în zăpadă, în curte.

Și încă multă vreme ținu ușa larg deschisă și amușină aerul.

— Nu voi îngădui niciodată să mi se pîngărească casa !

— N-am știut... se justifica Tilde. Era înspăimîntată de cele întîmplate, dar o durea inima și de carne.

— Și să-mi cumpărați o tigaie nouă !

Era limpede că Fatima i s-a plîns fiului, deoarece toată noaptea au discutat cu aprindere, mai mult în șoaptă. În dimineața următoare, Ahmet veni să ceară scuze.

— Mama este bună. Numai că e bătrînă și crede în Coran, și e greu s-o faci să-și schimbe părerea sau s-o reeduci. Ea nu dorește nimănui răul, în fiecare zi se roagă la Dumnezeu, ca el să facă bine tuturor oamenilor și să ajute Armatei Roșii să învingă. Nu vă supărați pe ea, și nici tigaie nouă nu-i trebuie.

La prînz Ahmet îi aduse Tildei o gîscă. Tilde refuză s-o primească, iar Fatima se uita la fiu-său cu mînie fățișă.

— Din asta fierbeți supă pentru toată săptămîna, se rugă băiatul. Tilde așa și făcu.

Noaptea, mama și fiul stătură iarăși de vorbă în șoaptă pînă la revărsatul zorilor. Fatima era de neînduplecat.

— De ce ai plecat de la oraș ? îl întrebă Kristina. Era prietenă cu Ahmet.

Ahmet plecase de la rude pentru că unchiul îi fusese mobilizat, iar mătușa își găsise de lucru la țară. N-avea unde locui, însă o ducea prost și cu mîncarea.

— Dar de ce nu te-ai aranjat la lucru în oraș ? îl întrebă Kristina.

— Voiam s-o văd pe mama, și așa în curînd mă vor lua militar.

— Eu n-aș fi plecat de la oraș, spuse Kristina.

Focul abia mai licărea. Soba se potolise, dar Kristina ședea în tinda care se răcise și asculta cu atenție fiecare foșnet — îl aștepta pe Lutsar.

— La oraș e greu, spuse Ahmet.

— Ei, și ce-i cu asta ? Totuși e mai interesant.

Și chiar atunci Kristina se gîndi : „Oare și eu aș pleca acum de aici ? Seară de seară știu doar atît : mîine îl voi vedea din nou". Ascultînd cu atenție pașii domoli, în ciorapi, fîșîitul hainelor și respirația de dincolo de peretele de scînduri, se simțea fericită. În fiecare dimineață, scrutînd zorile, Kristina se întreba : „S-a trezit ?"

— Nu dormi ? șoptea Tilde, stînd culcată alături în pat. Kristina îmbrățișa gîtul mamei pe tăcute și se alinta lîngă ea. Și stăteau așa culcate, fiecare tăcută din pricina fericirii pe care o încerca. Tilde vedea că se petrece ceva cu Kristina, dar nu știa să-și explice aceste avînturi de duioșie și de bucurie nemotivată.

Iar Kristina îl aștepta ca o femeie geloasă în toate serile și ochii ei întrebau fără cuvinte

şi cu tristeţe : „Unde ai fost ? De ce nu eşti cu mine ?"

Şi deşi Lutsar se ducea drept în camera sa, fără a se opri şi nerostind nici un cuvînt, în afară de „bună seara", Kristina se culca fericită şi se gîndea : „mîine îl voi vedea din nou".

Duminica dimineaţa gazda, Fatima, îi ducea de obicei lui Lutsar în odaie un pahar cu ceai fierbinte. Păstrase pe fundul cufărului un pachet de ceai într-o cutiuţă mică de tablă şi ea însăşi bea ceai numai în rare ocazii, fierbînd puţin — cît iei cu degetele o dată — la sărbători sau cînd o durea tare capul. Pe Lutsar însă Fatima îl admira, în timpul liber îi făcea curat fără plată şi îi spăla rufăria.

Lutsar îi mulţumea pentru toate acestea cu o plecăciune adîncă şi asta Fatimei îi ajungea.

Betti Barba era, după cît se pare, singura femeie care, fără nici un respect, îl numea pe Lutsar „căprar de găini".

— Ce credeţi dumneavoastră despre acest ofiţer estonian ? o întrebase Tatiana într-o bună zi.

— Îi place aici, afirmase Betti.

— De unde ştiţi ?

— Mi-a spus chiar el. Mi-a spus că este entuziasmat de Takmak.

— Dar ce-i place lui aici ?

— Totul, fără excepţie. Îi place nemaipomenit. L-am întrebat : „Poate, totuşi ceva tot nu vă place chiar atîta ?" El s-a gîndit vreme îndelungată, apoi mi-a răspuns că nu-şi poate aminti de nimic ce i-ar plăcea mai puţin.

L-am întrebat dacă în patria lui este tot atît de bine ca aici ? A răspuns : „E greu de spus". Halal patriot ! hohoti Betti răsunător.

Uneori, cu vreo ocazie, lui Lutsar i se aducea de la raion un pachet cu mîncare. Lutsar zăvora uşile şi cîtva timp din camera lui se auzea numai fîşîitul nerăbdător al hîrtiei.

Cînd totul amuţea în casă şi toţi dormeau, Kristina auzea cum Lutsar ronţăie zahăr, dincolo de peretele din scînduri.

— Dar ca s-o trateze pe Fatima, asta nu, şoptea Tilde ; stătea culcată, fără să doarmă, auzind şi ea de asemenea cum ronţie Lutsar din zăhăr.

Numai pisica Fatimei îi pricinuia neplăceri locotenentului. Lutsar o ura, şi animalul îi plătea pentru asta în felul său, pisiceşte. Aştepta neobosită clipa în care va putea ajunge la provizia de merinde a lui Lutsar, în timp ce acesta, la rîndul său, se străduia s-o azvîrle cît colo cu piciorul. În faţa Fatimei însă jucau amîndoi teatru, prefăcîndu-se cu ipocrizie în mari prieteni — bărbatul mîngîia pisica şi o chema : „pis-pis-pis !"

Cînd însă chiriaşul stătea de vorbă în tindă cu gazda, pisica deschidea cu laba uşa odăii lui, sărea pe masă şi lipăia cu poftă, bineînţeles dacă găsea acolo ceva bun de mîncat. Apoi sărea pe pat şi se zbenguia cu pernele. Lutsar se uita la ea cu o privire ucigaşă, strîngîndu-şi fălcile atît de tare, încît îi scîrţîiau dinţii. Pisica sărea din pat şi începea, parcă făcîndu-i în ciudă, să se fîţîie între Lutsar şi odaia lui, se lăsa mîngîiată de Fatima şi-şi

întărîta dușmanul cu ochii ei verzi și neru-șinați : „Ei, ce poți să-mi faci !"

Odată, întorcîndu-se acasă, Kristina văzu cum Lutsar, înnebunit de răutate, lipea cu o mînă de sobița fierbinte de fier, mîța care miorlăia și se zbătea ca să scape, în timp ce cu cealaltă mînă bătea micul animal peste bot.

Observînd-o pe Kristina, azvîrli pisica în-tr-un colț, se năpusti la el, în cameră, și trînti ușa. Pisica se aruncă ca o nălucă pe cuptorul rece și se dădu jos de acolo numai cînd auzi vocea Fatimei. Kristina se așteptase ca Lut-sar să-i explice fapta lui și toată această scenă dezgustătoare, dar bărbatul pare-se, era sigur de tăcerea ei. Fatima îl compătimea pe micul animal care se pîrlise, iar Lutsar de asemenea îi spunea duios :

— Sărăcuța. Pis-pis.

După această întîmplare, între Kristina și dragostea ei stătu istoria cu pisica. Ea însă simțea că în curînd nu va mai avea puteri să-și ascundă sentimentul față de Lutsar.

Se spune că inima omului este asemenea unui geam, care poate să se spargă la cea mai ușoară zguduire. Se întîmplă însă uneori, că, deși căzut, rămîne întreg...

Fiul Fatimei, la fel ca și Kristina, îl aștepta în fiecare seară pe Lutsar, dar acesta nu era prea vorbăreț, se ținea departe de Ahmet și totdeauna, urîndu-le tuturora respectuos noap-te bună, trecea repede în camera sa.

La lecțiile lui domnea o disciplină exem-plară și în repetate rînduri directorul Salimov îl dăduse de exemplu profesoarelor. La lec-

țiile lui Lutsar nu se întîmpla să apară neîn-țelegeri sau încălcări ale disciplinei. Pe șco-lari îi conducea ca un comandant militar, nu cunoștea pe nume pe nici un elev, cu toți vorbea cu „dumneavoastră" și chiar muștru-luindu-i pe toți în front, rămînea politicos. Nu se știe de ce, dar băieții se temeau de el mai mult decît de director. De fiecare dată cînd i se adresa un elev, Lutsar se ridica în picioare pocnindu-și călcîiele și din această pri-cină copiii se zăpăceau cu desăvîrșire.

În sat se făcea instrucție militară. Sosiseră fel de fel de tabele și scheme, puști de lemn, lopeți și grenade. În toate serile destul de mulți oameni veneau ca să monteze și să de-monteze pe piese închizătorul unei arme. Ins-tructorul de la comisariatul militar raional amenința, glumind, că o să-i facă pe toți cu un cap mai mici, dacă, rostogolindu-se pe po-dea din niște mîini neîndemînatice, se pierde vreo piesă.

Veneau aici copiii și bătrînii din cele două sate care nu voiau să rămînă acasă.

Lutsar stătea în picioare în fața lor, cu ca-pul descoperit și mantaua pe umeri, și explica regulamentul de instrucție și de luptă. Toți, chiar și cei care nu înțelegeau nici un cuvînt, îl ascultau cu gravitate, prinzîndu-i cu privi-rea fiecare mișcare a buzelor. Era foarte cald și zăpușeală. Lutsar își ștergea fruntea cu o batistă albă. Kristina, neluîndu-și ochii de la el, îi privea ceafa, gîtul puternic și umerii. Mai înainte ea visase la actori renumiți, dar niciodată n-ar fi putut crede că se va îndră-

gosti de un militar care merge — în cizmele sale mirosind a vax — fără să-şi îndoaie picioarele şi una-două ţăcăne din călcîie.

Sîmbăta, după lecţiile de la şcoală, aveau loc exerciţii tactice. Ofensiva o comanda instructorul de la comisariatul militar raional, apărarea — Sven Lutsar. Oamenii, încolonaţi cîte patru, mergeau în pas de marş către rîu cu puştile de lemn pe umeri şi lopeţile mici la brîu.

— Priviţi, şi muierile merg în pas de marş ! strigară nişte băieţaşi lîngă şosea văzînd femeile ce luau parte la manevre. Kolhoznîi Karim se repezi şi-l îndesă pe cel care îşi bătuse joc într-un troian de zăpadă. Tatiana mergea în mantoul ei de zibelină. Mica şi bucuroasa Iulie, într-un veston mare al fratelui său. Din călcîiul găurit al unuia din pîslari îi ieşea tot timpul afară o bucată de pulover albastru în care îi era înfăşurat piciorul. Iulia se apleca, ca s-o vîre la loc, şi cei care veneau din urmă se împiedicau de ea.

— Nu ne mai încurca atîta ! strigă Maria.

Vîntul flutura plictisitor părul Kristinei ieşit atît de cochet de sub capişon. Capişonul era meşterit dintr-un fular. Deseori Nelli o întreba pe Kristina :

— Spune-mi, te rog, de ce ai pe cap această tichie de bucătar ?

— Şi ce-i cu asta ? Era foarte la modă pînă la război. E frumos, nu-i aşa ?

Nelli însă se îndepărta ostilă, încercînd să se elibereze, pînă scăpa din rînd.

Într-o poiană mare de lîngă rîu, unde vara copiii de la grădiniţă îşi puneau pe iarbă, cu atîta grijă, rochiţele şi pantalonaşii lor, se săpa acum în zăpadă cu nişte lopăţele scurte de lemn un şanţ adînc de baraj. Lutsar circula de la o grupă la alta, trimitea cercetaşi, dădea indicaţii energice.

— Săpaţi mai adînc, îi spuse Kristinei, care se întinsese pe fundul micii tranşei şi-l privea ciudat. Lutsar îi luă lopăţica din mînă şi încercă să se întindă alături. Ridică mîna sa şi o buclă bălaie din părul Kristinei rămase sub palma lui scurtă şi puternică. Kristina oftă şi-l cuprinse cu amîndouă braţele de gît. Totul a durat o clipă, după care, Lutsar se ridică şi-şi trase mănuşile. Nişte mănuşi pestriţe — albastru cu alb.

— Kristina, zise el ursuz. Acesta a fost un reproş, şi Kristina îşi acoperi faţa cu mîinile.

Bărbatul stătea în picioare şi-şi privea ceasul cu un aer preocupat. Ofensiva începuse...

În dimineaţa aceasta Liili pleca de acasă. Fatîhov o ajutase să obţină un post de responsabilă de farmacie în raionul vecin.

— Sîntem oare atît de răi, încît nu se mai poate sta cu noi sub acelaşi acoperiş ? întrebase neputincioasă Vanda.

— *Proua*, răspunse Liili, dacă voi fi aici sau undeva în alt loc, de fapt dumneavoastră vă este egal. Important e ce vă spune fiul dumneavoastră. Credeţi-mă, va primi liniştit plecarea mea. Mă întrebaţi dacă sînteţi oare oameni aşa de răi ? Nu. Dacă ne vom mai întîlni,

dumneavoastră veți fi pentru mine unii dintre acei mulți oameni străini față de care am să mă port frumos.

Sitska mergea înainte și ducea geamantanul lui Liili. Femeile rămăseseră în urma lui.

— Veți avea cameră separată acolo?

— Nu știu, răspunse Liili. Nici n-am întrebat.

— Dacă vă trebuie ceva, scrieți-ne. Și vizitați-ne.

— Voi veni la mormîntul fetiței.

Vanda plîngea încet și jalnic, mototolindu-și batista la ochi; Liili mergea alături de ea, indiferentă, nerostind nici un cuvînt.

Au petrecut-o pînă la marginea satului; în Novîi Takmak pe Liili o aștepta o sanie. Sitska așeză geamantanul în sanie, privind din pricina emoției în pămînt. Vanda își sărută nora pe obraz.

Rămaseră multă vreme posomorîți la marginea satului, și se uitară după femeia ce le era atît de scumpă și totodată atît de străină.

Liili întoarse capul.

Vanda îi făcu semn cu mîna și strînse batista la ochi. Porniră înapoi, triști și tăcuți, doi bătrîni singuratici. Era o întoarcere grea.

— Cred că am condus-o frumos, zise gînditor Vanda. Oare de ce nu mă iubea?

Roman Sitska tăcea. Vanda simți deodată o dorință nebună ca soțul ei s-o strîngă tare la piept. Dar Roman mergea alături de ea încovoiat și obosit. O sprijinea doar politicos de braț. Vanda știa că la fel ar fi sprijinit-o pe oricare alta — pe Eeva, pe Tilde, indiferent pe cine, chiar și pe Anka. Simțea o slăbiciune în picioare și o lua amețeala. Prea nemilos, prea deschis îi dădea viața lecții. Astăzi, în sfîrșit, era nevoită să recunoască în sinea ei că în toți acești treizeci și cinci de ani a vrut numai să se autoînșele că Rom o iubește. De fapt, nu Rom o ceruse în căsătorie pe ea, ci ea i-a fost pețită unui mire mult mai tînăr... Vanda se clătină și strigă încet:

— Rom!

— Ce-i, dragă? o întrebă trist soțul.

Vanda își acoperi gura cu mănușa. Pentru ce! E absurd să vorbești despre asta acum, ei sînt oameni bătrîni, în curînd vor fi doar biete rămășițe pămîntești, iar după aceea... nu va mai rămîne decît o amintire...

Pînă acum Rom nu se purtase niciodată urît cu ea, fusese îngăduitor și atent, dar de iubit — s-o iubească, cum sînt iubite femeile — nu, n-o iubise niciodată.

Se întuneca. Cerneau, rotindu-se, fulgi de zăpadă.

Liili lăsă să treacă coloanele care cîntau. Văzînd-o de departe pe Liili, comandantul lor, Lutsar, pocni din călcîie și-o salută. În ochii lui însă nu mai era nici interes și nici mirare.

Peste sat se lăsa seara.

7

Era o femeie pe nume Eeva.

Nu prima Eeva și nici ultima, ci aceea care, fără să spună nimănui nici un cuvînt a plecat

din Takmak, lăsîndu-l pe Ruudi Populus în grija doctorilor și, ieșind pe poarta spitalului, o coti pe dată, pornind întins la drum. Și dacă președintele comitetului executiv raional Gafur Gafurov n-ar fi luat-o în sania sa, Eeva ar fi înghețat pe drum. Ea nu-l cunoștea pe bărbatul care o culesese din cîmpia de zăpadă, nu știa cui depăna povestea sa și a copiilor săi, despre presimțirea morții și despre faptul că dorea foarte mult acum să trăiască și să muncească.

În prima jumătate a drumului, Eeva plînse încetișor, iar după aceea o fură somnul din pricina foamei și a oboselii. Seara tîrziu, cînd începuseră să sclipească luminițele centrului raional, Gafurov încercă s-o trezească. Cum era să tragă la ușa casei sale cu o femeie străină care a ațipit cu capul pe umărul lui ! Era ciudat și indecent !

Nemulțumit, Gafurov opri calul la intrarea în sat.

— Am ajuns, o înștiință el.

Eeva tresări, neliniștită.

— Eu nu cunosc aici pe nimeni, spuse ea cu spaimă și cu o rugăminte mută în ochi.

Gafurov înjură încetișor și-și smuci pologul de pe genunchi. O lăsă pe Eeva în drum și începu să bată pe la ferestrele caselor. Oamenii răspundeau : „Nu-i loc". Știa el că așa este, dar se supăra totuși.

În cele din urmă, se așeză în sanie, cu sprîncenele încruntate, și dădu bici calului. Sania o luă din loc. De frig, Eevei îi clănțăneau dinții.

— Ce să fac cu dumneata ?

— Nu știu.

Ajunseră în celălalt capăt al satului, acolo unde începeau magaziile, și Gafurov îi ceru Eevei să coboare din sanie. Cu picioarele înțepenite de frig și de atîta stat în sanie, așteptă multă vreme în curte, în vreme ce Gafurov bătea în toate ferestrele întunecate. În sfîrșit, li se deschise ușa casei lui Gafurov.

O fată frumoasă și înaltă căscă și se întinse dulce.

— Dormeai ? o întrebă Gafurov.

Fata aprobă, dînd din cap.

— Mama e la adunare, zise ea. Dar ea cine-i ?

— Pregătește ceva de mîncare !

Fata îi aruncă o privire cercetătoare femeii necunoscute și se furișă în camera din spate. Eeva tot mai stătea pe un covoraș roșu, în timp ce Gafurov tăcea.

Eeva mîncă singură. Fetița lui Gafurov îi turnă ceai, o servi la masă, observînd-o pe sub genele negre și dese.

— Sînteți de departe ?

— Din Takmak.

— Nu plîngeți... o consolă fata.

Femeia aceasta necunoscută purta în suflet, după cîte se părea, o mare durere.

Eeva își rezemă capul în mîini. Nici casă, nici familie, nici de lucru, nici pîine.

Fata aduse perne de puf.

— Nu vă deranjați, se scuză Eeva. Se aruncă în pat și plînse amarnic vreme îndelungată. Doamne, ai milă de mine !

Eeva își privi brațele slăbite. „Iată în ce hal am ajuns", se gîndi ea și suflă în foc. Cineva venise și plecase după ce îndelung, precaut, deschisese ușa. Poate că abia începuse să adoarmă. Eeva se mișcă neputincioasă și totul dispăru.

Văzu o față groaznică la fereastră, vru să strige, dar n-avea glas, fața îngrozitoare cu părul încîlcit se apropia, se tot apropia de ea.

— Privește, mîinile și picioarele mele sînt perfect sănătoase.

— Populus ? Tu ești ? exclamă Eeva cu ușurare. Vai, cum m-ai speriat !

Populus puse înaintea Eevei o traistă cu boabe și-i spuse :

— Mănîncă !

Eeva vîrî mîna în traistă. Acolo era ovăz.

— Mănîncă, o silea Populus și se apropia tot mai mult de ea.

— Ruudi ! strigă Eeva printre lacrimi, iar Populus îi porunci :

— Mănîncă !

În puterea nopții îi pieri somnul și Eeva stătea cu ochii deschiși așteptînd dimineața.

Astfel se pomeni Eeva la raion, primi de lucru și începu o viață nouă. Gafurov o numi directoare a casei de copii și îi puse la dispoziție o casă mare, părăsită demult, care cerea reparații.

— Altă muncă nu pot să vă ofer, spuse Gafurov.

Eeva stătea în picioare lîngă masa lui de lucru.

— Sînt de acord, spuse ea în șoaptă, cu recunoștință.

Ca să te apropii de casă era cu neputință, așa că președintele dădu dispoziție să se facă o cărare.

— Casa asta a fost mai înainte a unui hoge, spuse el, dar Eeva nu înțelese și el îi explică : în această casă locuise un popă.

Eeva dădu din cap că a înțeles.

— Într-o asemenea dezordine ?

— E nevoie de cheltuieli mari aici. Iar banii s-au dus mereu pe lucruri mai de trebuință. Și uite așa stă de atunci.

— Frumoasă casă, spuse Eeva cu părere de rău.

Ușa exterioară era jerpelită, bătută în cuie cu scînduri cruciș-curmeziș. Gafurov smulse scîndurile și intrară în camerele goale, cu tavane înalte.

Gafurov puse mîna pe cercevelele ferestrelor. Erau tari, ca noi.

— Eu voi mai rămîne aici, îl înștiință Eeva pe președinte, după ce cutreieraseră casa împreună. Se duse prin camere și alese un loc pentru dormitorul copiilor, examină plita, deschise ușa cuptorului. Bucătăria era uriașă, căptușită cu faianță, cu podea de piatră. Eeva aprinse o hîrtiuță și verifică tirajul în plită, apoi strînse gunoiul din toate camerele în bucătărie.

Primi bani și îmbrăcăminte în contul unui avans ; mînca anormal de mult și tot nu izbutea în nici un chip să se sature. Zile întregi alergă pe la tot felul de șefi, ceru rezoluții,

ştampile, semnături, dispoziţii, obţinu lenjerie de pat, plăpumi, combustibil, săpun, ajutoare şi, obosită de moarte din pricina tuturor acestor alergături, se duse să se culce în bucătăria casei mari, goale şi părăsite. Vecinii îi vedeau chiar şi noaptea umbra neliniştită, cu lampa în mîini, rătăcind prin camere. Calcula, chibzuia, combina.

Inima Eevei tremura de o bucurie nemaiîncercată, de un freamăt pe care pînă atunci nu-l mai cunoscuse. Era plină de dorinţa de a acţiona. Se ciondănea în instituţiile unde era scoasă din fire de vreo tărăgănare absurdă; dacă nu obţinea nimic, seara plîngea.

Greutăţile apăreau din pricina a tot felul de fleacuri. Din lucrurile cerute sosiră numai lingurile, dar şi acelea mai puţine decît trebuia. Eeva şezu pe podea în bucătărie pînă noaptea tîrziu, aşeză lingurile în străchinile de aluminiu şi admiră acest avut, ca un copil hainele sale de sărbătoare. Iar cînd începu căratul lemnelor de foc, mergea de fiecare dată alături de sanie prin zăpadă, sprijinind încărcătura cu mîna, ca nici o bucată preţioasă de lemn să nu cadă jos.

Împreună cu ajutoarea sa, Liusia, zugrăvi camerele şi lipi tapetele, iar cu un satîr de cartofi răzui murdăria de pe podele pînă ieşi la iveală linoleumul roşu-închis. Copiii trebuiau să sosească în curînd. Eeva avea acum un buget şi un personal : un rîndaş, o spălătoreasă, o bucătăreasă, două educatoare. În sala cea mare se aflau patruzeci de paturi, în sufragerie, o masă lungă şi bănci, în camera pentru spălat — căzi şi lighenaşe de zinc ; exista şi un colţişor de joacă. Toate acestea erau încă puţine, şi calitatea lor lăsa de dorit, dar Eeva călca plină de bucurie, cu chipul foarte fericit. De dimineaţă totul era pregătit. Bucătăreasa Dusia îşi făcea fericită de lucru pe lîngă plită, iar Eeva mergea neliniştită prin camere, descoperind că ar mai fi încă ceva de îndreptat sau de mutat şi o dojeni pe educatoare care se aşezase pe patul unui copil.

— Oare dumneavoastră nu ştiţi că nu se cuvine să şezi pe pat ?

— Ia te uită cîtă subţirime ! se plînse jignită educatoarea către bucătăreasă.

Copiii sosiră tocmai spre seară. Eeva cu personalul său stătea pe prag în frig, ţinînd sus lampa cu petrol, iar copilaşii în zdrenţe treceau pe lîngă ea, uitîndu-se morocănos în pămînt. Copiii erau mici de tot şi Eeva înţelese că lucrul cel mai greu de abia începe.

Acum, aceşti prichindei chinuiţi, care fuseseră aduşi aici, departe în spatele frontului, din oraşe distruse, din garnituri de trenuri sfărîmate, de sub bombardamente aeriene, se aflau în grija ei. Nopţile, strecurîndu-se sub plăpumi, plîngeau, şi, aducîndu-şi aminte de mamele lor, ţipau ascuţit în somn.

„Blestemaţii fascişti, ce-au făcut cu copiii noştri !“ se gîndea Eeva cu disperare.

Copiii nu se lăsau nici spălaţi, nici pieptănaţi. Erau plini de păduchi şi de rîie, serile îşi scărpinau mîinile bolnave pînă la sînge. Eeva nu ştia ce să facă cu ei, dar era răbdătoare. Uneori, cînd nu mai putea îndura, fugea

în bucătărie, se arunca acolo după un paravan și plîngea cu sughițuri, pînă i se mai ușura inima. Bucătăreasa, îmbujorată lîngă mașina de gătit, își ștergea și ea din cînd în cînd ochii.

În fiecare zi se întîmpla ceva. În grupa mare o fetiță nu voia cu nici un preț să-și dea rochia la spălat.

— Uită-te ce rochie frumoasă vei primi în schimb, o momea educatoarea, dar fetița era ca de piatră. Cînd educatoarea începu să-i scoată rochia cu forța, fetița căzu cu fața la podea și se apără cu mîinile și cu picioarele. Copiii se adunară împrejurul ei.

— Să rămînă în rochia asta! spuse Eeva, care se grăbise să vină auzind gălăgie.

Toți așteptau. Fetița încetă să se mai zbată, înălță capul, își dădu la o parte părul căzut pe față, privi la Eeva și se ridică.

Eeva dădu ordin copiilor să se împrăștie.

— Poate că rochia asta ți-e dragă pentru ceva? întrebă ea cu prudență.

Fetița dădu din cap în semn de aprobare.

— Dă-ne-o s-o spălăm, și atunci, dacă vrei, poți s-o porți iarăși.

Fetița nu răspunse, desfăcu cu vioiciune o cusătură și, într-o clipă numai, Eeva văzu la ea în palmă un degetar de aur.

Eeva luă rochia și-i dădu în loc alta.

— Iar ceea ce ai acum în mînă, o să punem bine. Hai să-ți dau un ac de cusut cu ață.

Ascultătoare și sfioasă, fetița o urmă. Eeva căută ață albă într-o cutie de tablă, în timp ce fetița stătea în picioare și o urmărea cu

atenție. Cînd Eeva se întoarse, fetița își desfăcu singură pălmuța în care ținea degetarul.

— E al mamei, zise ea și strînse mîna.

— Da. Asta înseamnă că eu și cu tine trebuie să-l păstrăm, fu de acord Eeva.

Pe copii i-au lecuit cu răbdare, de insecte s-au descotorosit. Mult mai greu a fost însă să găsească cea mai bună cale spre sufletul lor. Unii dintre ei n-au putut fi în nici un chip făcuți să vorbească, nu răspundeau la întrebări, se ascundeau sub pat, o luau la fugă sau începeau să plîngă. Prin marea ei dragoste pentru ordine se distingea o fetiță de șase ani, Lia, care își admira îmbrăcămintea nouă, așternutul curat al patului și scotea un țipăt dacă cineva își ștergea mîinile de ștergarul ei.

— Asta-i foarte bine, Lia, ție îți place ordinea. Dar n-ai vrea să mă ajuți? o întrebă Eeva. Însă fetița se întoarse și fugi. Pe Eeva o amăra faptul că nu știa să se poarte cu copiii.

— Timp! Dați-le timp! o consola Dusia.

Era greu cu copiii și educatoarele amenințau în fiecare zi că vor pleca.

Mai bine să cari apă cu ciurul... Și educatoarea grupei mici plecă de la lucru.

— Nu-ți dau voie! striga Eeva. Cum se poate asta — să iei și să pleci. Ce fel de om ești dumneata!

Ziua aceasta a fost în general îngrozitoare. Unul, Mișa, de patru ani, înghițise o bilă nichelată și Eeva îl trimise la spital. În sufragerie, din tavan se prăbuși o bucată mare de tencuială care zgîrie ușor un copil, și a fost

nevoie de timp îndelungat pentru a-l liniști, dîndu-i-se să bea apă îndulcită cu zahăr. Cînd Eeva, după o oră de repaus, veni să-i trezească pe copii, îi găsi pe toți adunați grămadă într-un singur pat. Își povesteau în șoaptă unul altuia despre tații și mamele lor.

— Noi mergeam cu tăticul la grădina zoologică.

— Mama mea avea părul negru.

— Mama mea era și ea foarte frumoasă.

— Eu eram în colț la brutărie. Dar cînd am venit înapoi, casa nu mai era deloc. O zi întreagă au dezgropat oameni, pe unii i-au găsit, alții însă au pierit fără urmă. S-a găsit basmaua mamei...

— Iar eu cu tata ne duceam la parada de întîi Mai. Eu nu vedeam nimic și tata m-a ridicat pe umeri. Sus, sus. Știți, cît e de bine!

Eeva fu zguduită sufletește. În timpul cinei nu se mai stăpîni și izbucni pe neașteptate în hohote de plîns. Copiii ridicară ochii din castronașele lor. Se făcu liniște. Nimeni nu i-a spus nimic și peste o clipă cina a continuat.

Cînd însă mai tîrziu stătea în picioare lîngă fereastră, se apropie de ea un băiat mic. Acesta era Kotik, fiul unui aviator căzut la datorie. El își ascunse capul cu păr negru sub șorțul Eevei. Iar bucătăreasa Dusia o lăuda pe Eeva :

— Dumneavoastră aveți talent.

Dusia începu să îmbărbăteze oamenii. Uneori, ca să înflăcărezi un om, este de ajuns un singur cuvînt.

Nici o singură zi nu se termina fără eșecuri, de aceea chiar și un mic succes îi procura Eevei o mare bucurie. Fiecare sac de crupe, fiecare pud de cartofi, fiecare litru de lapte — venite în plus — erau un eveniment.

Copiii tot mai arătau istoviți și flămînzi, și Eeva în fiecare seară discuta cu bucătăreasa ce mîncare să gătească în ziua următoare.

— Mîncare de cartofi ? propunea Dusia.

— A fost ieri și alaltăieri.

— Chiftele de cartofi ? Mîncare de morcovi ? Poate piureu de cartofi ?

— Iarăși ?...

— Tovarășe șefă, zise bucătăreasa, iată o să vedeți, om îndura noi și timpul ăsta greu, și poate că, după aceea, în zilele de pace, careva din acești copii, deja în vîrstă, și-o aminti de mîncărurile noastre de morcovi cu recunoștință. Nici nu mi-aș dori o altă răsplată.

Copiii mai slabi, palizi, anemici sufereau din cauza lipsei de poftă de mîncare, și Eeva le vîra în mîini foi crude de varză, morcovi sau o felie de gulie.

Katia, în vîrstă de cinci ani, părea o bătrînică, uscată și cu zbîrcituri mici sub ochi. Dar, așezîndu-se la masă, Katia începea să facă nazuri. Își strîngea tare buzele și refuza mîncarea. De fiecare dată educatoarea își pierdea răbdarea și venea să i se plîngă Eevei.

— Nu mînca, dacă nu vrei, îi spuse Eeva fetiței.

Tot prînzul Katia a stat pur și simplu ca o păpușă. Seara s-a repetat aceeași istorie.

— Nu vreau !

— Atunci nu mînca, decise politicoasă educatoarea și duse mîncarea.

Era tîrziu de tot, copiii dormeau, cînd Eeva auzi scîrțîitul ușii de la bucătărie. În prag stătea tulburată Katia. Eeva nu-i dădu nici o importanță, se duse la mașina de gătit, luă castronul cu piureu cald, îl puse pe genunchi și începu să mănînce. Katia era numai ochi.

— De ce dumneavoastră mîncați acum ?

— Mai înainte n-a fost timp, Katenka.

— E gustos ?

— Ce ?

— Piureul.

— Cum să-ți spun ? Același lucru am mîncat cu toții la cină.

Katia, în cămașa sa lungă de noapte, se muta neliniștită de pe un picior pe altul.

— Este gustos ?

— Mie îmi place. Gustă, dacă vrei, îi dădu Eeva voie. Du-te și ia o lingură din dulap și așază-te cu mine la masă.

Katia aduse lingura și se așeză pe laviță alături de Eeva.

— Ei, cum e ? o întrebă Eeva.

— E gustos.

— Atunci ia castronul ăsta pentru tine.

Flămînd, copilul înghițea cu lăcomie piureul. Eeva îi dădu să bea ceai fierbinte cu lingurița și duse în brațe fetița somnoroasă la patul ei. Katia o apucă de mînă, o sărută și se strecură cu capul sub plapumă.

Acum, în fiecare seară Eeva îi dădea Katiei hrană suplimentară — untură de pește, un

pahar de lapte, și zbîrciturile bătrînești începură să dispară de pe fața Katiei.

Se părea că și copiii se obișnuiseră cu noua lor casă. Între timp, s-a reparat dormitorul suplimentar pentru cei mai mici și camera separată a primit, în sfîrșit, o responsabilă. Grijile Eevei tot sporeau, treburile gospodărești îi luau tot timpul și de copii se ocupa Liusia, o fată tînără și flegmatică. Într-o zi, cînd Eeva se dusese la bancă după bani, copiii au aprins un foc pe podea.

— Dar tu unde ai fost ? tăbărî Eeva pe Liusia.

— Unde ! Unde ! se răsti obraznică fata ; am ajutat la curățatul zăpezii pe uliță.

Da. De unul singur, bătrînul Rahmet nu se descurca cu zăpada...

— De-acum încolo nu voi mai îndrăzni să vă las singuri. E de ajuns numai să plec pentru un timp, că se și petrece ceva aici, se plînse seara Eeva bucătăresei, care înainte de a pleca acasă, spăla ștergarele de bucătărie.

— Tovarășă șefă, zise bucătăreasa, copiii se plictisesc. Toți ne uităm ca ei să fie spălați și hrăniți, le scoatem viermii intestinali și urmărim să nu înghită careva din ei vreun nasture. Noi avem multe treburi, dar ei ? Copiilor trebuie să li se dea de lucru, jocuri și lecții. Aici, în casă, e strîmt și plictisitor pentru ei !

Eeva nu se culcă vreme îndelungată, șezu și făuri planuri... Ar fi bine să-i pună pe băieți să-l ajute pe bătrînul Rahmet să curețe zăpada, dar vezi, nu-s nici pîslari, nici îmbrăcăminte

căldurosă. Toată îmbrăcămintea în care veniseră copiii încoace fusese arsă. Trebuia să se găsească de urgență o educatoare tînără, veselă și energică, care s-ar pricepe să se ocupe de copii.

Pîslari, îmbrăcăminte călduroasă și o educatoare tînără, veselă, energică! De unde să iei toate astea! Eeva oftă obosită, se așeză în fața oglinzii și se minună: „Asta sînt eu? Într-adevăr, eu sînt asta?"

„Sînt frumoasă! — exclamă ea în gînd. Dumnezeule, niciodată n-am fost atît de frumoasă. Ce-i cu mine? Sau așa se transformă fiecare femeie, înainte de a se ofili definitiv?" Începu să se dezbrace încet în fața oglinzii, examinîndu-se cu atenție, și tulburată își puse brațele pe piept.

Ce s-a petrecut cu ea?

Și Eeva își aduse aminte de bărbatul pe care îl văzuse ieri în fața comisariatului militar. O singură clipă. Și ochii lor se întîlniseră. Iar acum, Eeva se gîndea neliniștită: „Cine-i?" Și înțelese că vrea să-l mai vadă o dată.

— Vreau să-l văd, spuse ea, șezînd în fața oglinzii cu părul desfăcut pe umerii dezgoliți și punîndu-și mîinile pe genunchi.

Pînă în prezent Eeva n-avusese cunoscuți printre militari. Și nici nu putuse să-și închipuie vreodată că se va îndrăgosti de un locotenent frumos ca un tablou, așa cum nu se mai îndrăgostise niciodată pînă acum.

Locotenentul sosise pe neașteptate aici, în micul centru raional, și locuia peste drum de brutărie.

— Și trebuia să fi venit tocmai aici? se mirase Eeva.

— Asta n-a depins de mine. M-au numit, răspunsese locotenentul. El nu știa de ce, în timpul retragerii, unitatea lor fusese luată de pe front, desființată, iar oamenii au fost trimiși pe la taberele și comisariatele militare raionale din îndepărtatul spate al frontului.

— N-au încredere? întrebă Eeva.

Locotenentul dăduse numai din umeri.

Dragostea Eevei izbucni deodată, cu o flacără atît de mare, încît și ei i se făcu frică. Și se întreba înspăimîntată: „Ce o să iasă din toate astea?"

Seară de seară, îi aștepta ciocănitul în fereastra înghețată. Inima i se sfîșia de suferință. Viscolul iernii părea că urlă cu voci omenești, dar în casă era liniște, o liniște de noapte, mirosea a copii și a ceară pentru lustruitul podelelor. Copiii dormeau.

Și atunci apăru locotenentul și spuse că este grozav de flămînd. Eeva îi aducea tot ce avea, toate gustările pregătite pentru întîlnirea asta de seară. Tot ce pusese deoparte din alimente sau cumpărase din banii ei. Bunurile casei de copii erau sfinte pentru Eeva.

Eeva scotea fularul de la gîtul iubitului și-i spunea:

— Dacă vrei, lasă-l aici, îl voi spăla...

Bărbatul ridica recunoscător mîinile înăsprite și crăpate ale Eevei la buzele sale și întreba dacă poate să-și aducă aici rufăria.

— Adu-o!

Eeva socotea de la sine înțeles ca Anton, soțul ei adevărat, să înfașe copiii, să stoarcă rufele, să pună varza la murat pentru iarnă și să bată preșurile. Acum însă, era foarte bucuroasă să-i poată dovedi locotenentului dragostea ei. Îi făcea mici daruri — o batistă nouă, un cozonac, o pereche de șosete călduroase din lînă albă, pe care le împletise noaptea, la lumina gazorniței.

Pe bucătăreasă, bătrînă și înțeleaptă ca o broască țestoasă, o alarmă flirtul Eevei.

— Nu pot altfel, mi-aș ieși din minți, dacă n-ar veni seara ! se plînse Eeva.

Și într-adevăr, în toate serile îl aștepta pe locotenentul ei așa, de parcă ar fi fost o problemă de viață și de moarte.

Se culcau în pat, mîna lui sub umerii ei. Vlăguită, fericită, Eeva se gîndea. Iată, aceasta este marea ei iubire. Eeva crezuse, știuse că va veni.

— Spune-mi ceva, Sven, îl rugă ea.

— Ce ?

— Nu știu. Ceva frumos !

— Cel puțin de s-ar termina războiul mai repede, rosti el realist. Eeva se strînse mai aproape și își afundă fața în umărul lui.

— Încă ceva, îl rugă cu umilință.

— Dar ce încă ?

— Spune-mi că mă iubești !

— Ah, asta ? Dar asta ți-am mai spus-o.

Eeva se dădu la o parte și întinse mîna după o țigară. Locotenentul îi luă chibriturile și, respectuos, îi oferi foc.

— Cel mai important este să se stîrnească războiul, adăugă el.

Capricioasă, Eeva tăcea.

— Tu ai vrea să mă duc pe front ? întrebă cicălitor bărbatul.

— Și ce-i cu asta ! Toți se duc.

— Vorbești așa, ca să mă necăjești.

Da, Eeva necăjea soarta. Dorea ca el să fie lăsat aici, să-l păstreze prin toate mijloacele, pentru ea, pe acest bărbat. Îl dorea în așa fel, încît uneori i se făcea rușine de ea însăși. În același timp o chinuia un sentiment smintit de vină. „Proasto ! Tu vrei să legi de fusta ta un bărbat, al cărui loc e pe front ! Dar fiul tău, acest copil, luptă și pentru tine și pentru el ? !“

— Eu m-aș ține pretutindeni după tine, recunoscu Eeva, lăsînd capul în jos.

Lutsar își trase în picioare ciorapii noi de lînă și rîse :

— Iată, zău, că n-avea nici un rost.

În fiecare dimineață, petrecîndu-l pe locotenent, Eeva mergea cu lampa pe un coridor lung și întunecos. Odată a observat că abia i se mai ținea un nasture de metal.

Eeva aduse un ac cu ață și se lăsă pe genunchi în fața lui.

— Tu ai nasturi vechi ? se miră ea. Cu cei trei căței. [1]

— Da. Estonieni.

— Dar mantaua este sovietică ?

[1] Se are în vedere stema republicii burgheze estone — trei lei (n.a.).

— Da.
— De ce ? Magazinele sînt pline de nasturi.
El îi mulţumi :
— Ai mîini de aur !
Despărţindu-se, se sărutară îndelung.
— Sven, te aştept !... îi aminti Eeva. Iubitul încă nu-i plecase, şi ea aştepta cu chin noua întîlnire.
— Voi face astăzi piftie, vrei ? îl întrebă ea duios. Lutsar voia.
După aceea Eeva intră în cameră, făcu patul şi se îmbrăcă repede. Inima îi bătea să-i spargă pieptul. Sven ! Sven Lutsar ! Sven Lutsar !
Într-o sîmbătă, cînd făceau baie copiilor, veni bucătăreasa şi o chemă pe Eeva în vestibul.
— E aici, o înştiinţă Dusia.
— Cine ? Eeva nu-l aştepta atît de devreme pe Lutsar.
— Pleci ? ghici ea şi se sprijini de perete.
Lutsar dădu afirmativ din cap.
— Mîine.
Eeva se întoarse în baie, iar Lutsar se întinse pe pat şi începu s-o aştepte. Veni foarte tîrziu şi izbucni în plîns, deprimată de despărţirea ce urma să aibă loc.
— Ce înseamnă — sfîrşitul ?
— Dar de ce sfîrşitul ?
Străduindu-se să-şi potolească hohotele de plîns, Eeva spuse :
— Nu-mi lua în seamă lacrimile. E bine că, în sfîrşit, te duci pe front. În sfîrşit !
— Dar nu merg pe front.

— Cum ?
— Plec. Comisariatul militar m-a trimis la lucru la Novîi Takmak.
Eeva îl privi printre lacrimi şi se duse în bucătărie să pregătească cina.
Toată ziua care urmă Eeva o petrecu în mare forfoteală. Frigea şi cocea, împacheta pesmeţi şi clătite — pentru drum, deşi drumul nu era chiar aşa de lung — vreo douăzeci-treizeci de kilometri.
— Proastă bătrînă ! o certa bucătăreasa, observînd încruntată cum se frămîntă directoarea. Îl îndoapă pe trîntorul ăsta, pentru el îşi iroseşte ultimii bani !
Noaptea, plînsă, Eeva stătea culcată pe o pernă udă de lacrimi în patul care i se părea gol. Unde-i acum Sven ? Îi vin în minte Takmakul, Sitska, Tilde, Kristina... Sven şi Kristina... Sven ! Asta nu trebuie să se întîmple... Şi Eeva îşi frîngea mîinile.
În dormitor tuşea tare un copil. „Nu mă voi duce, lasă-l să tuşească, poate c-o să-i treacă de la sine“, se gîndi Eeva neîndurătoare, dar se sculă totuşi, ca să-i ungă lui Vitia tălpile cu untură de gîscă şi terebentină. „Oare să-i dau lapte cald cu miere ? Dar atunci va trebui să fac focul la maşina de gătit“, oftă Eeva, îşi vîrî picioarele în pîslari, se înfăşură într-o broboadă şi se grăbi să se ducă la bucătărie. Stînd în picioare lîngă maşina de gătit şi supraveghind să nu dea laptele în foc, se gîndi : mai bine l-ar fi luat pe Lutsar pe front — mai bine asta decît vreo altă femeie.

Îl luă pe băieţaşul somnoros şi chinuit de tuse pe genunchi, suflă în lapte şi-i apropie cana de buze.

— Bea, micuţul meu...

Copilul bău şi adormi, lipindu-şi încrezător capul de pieptul Eevei. Îl duse în pat.

„Fiul meu, unde eşti tu ? întrebă Eeva. Simt că tot binele ce-l fac pentru aceşti orfani nefericiţi îl fac pentru tine, fiul meu. Şi dacă voi nedreptăţi pe careva din aceşti copii, cineva va pricinui un rău şi fiului meu, acolo, departe..."

— Poate că fiul dumneavoastră este şi el în spatele frontului ? — o întrebase bucătăreasa Dusia, care-i ştia treburile familiale.

— Am trimis cereri la toate punctele de evacuare.

— Şi nu-i ?

Eeva se întoarse cu faţa :

— Nu.

— Asta nu înseamnă nimic. Mama trebuie să tragă totdeauna nădejde, spuse bătrîna şi inteligenta femeie. Mamele îndură totul.

„Poate că va trebui să-l caut în Divizia Estoniană ? Poate că-l voi găsi acolo ?" se gîndi Eeva.

Nu trecu nici o săptămînă şi sosi o scrisoare de la locotenent. Eeva o citi cu neîncredere, nebună de bucurie şi sărută cuvintele dragi : „Sînt atît de singur. Mi-e dor de tine". Numai cu cîteva zile înainte li se vînduse evacuaţilor stambă, pe baza unui tabel. Eeva îşi schimbă cota sa pe alimente şi-i trimise lui Lutsar un colet.

Şi tocmai cînd Lutsar primi acest colet, Anka îşi sărbătorea ziua de naştere. Iar Lutsar era foarte mirat, aflînd că această femeiuşcă umflată împlineşte numai douăzeci şi şase de ani.

Se bărbieri cu grijă, îşi netezi părul şi cusu la tunica sa militară un guleraş curat. Era încă devreme. Deschise geamantanul şi desfăcu pachetul cu dulciuri trimis de Eeva, ciuguli cîteva bucăţi fără nici o poftă şi se uită nerăbdător la ceas.

Pe Lutsar îl dezamăgea societatea care se adunase la Anka. Îi era neplăcut să-l întîlnească pe Roman Sitska, pe miliţianul Ganeev, pe Maria Ţvetocikina, profesoara chiar din şcoala sa, pe Jemel, despre care pînă acum nu ştia nimic, pe letonul Klaus şi pe un bătrîn cu bărbuţă albă, pe care toţi îl numeau Abdulla.

Roman Sitska era într-un costum negru de seară, cu nodul cravatei legat cu grijă, iar din buzunarul de la piept al hainei se ivea colţul alb al unei batiste. Inginerul zbîrcea nasul, zîmbea şi era întrucîtva tulburat, ca un adolescent adus la confirmare. Miliţianul Ganeev şedea ţinînd mîna în aşa fel încît ceasul său să apară tot timpul de sub mîneca bluzei ; la picioarele lui, ca un cîine credincios, stătea porthartul cafeniu.

Maria, frumoasă şi strălucitoare, atingea pe rînd coardele chitarei, şi rîdea, uitîndu-se în ochii cizmarului Klaus. Şi de ce era socotit Klaus cizmar ? Mîinile lui uriaşe se descurcau bine cu reparatul ceasurilor, pentru ferma de lapte făceau butoaie pentru unt, reparau în-

călțămintea, pîslarii și galoșii vechi, lipeau samovarele și cratițele. Klaus repara tot ce i se aducea, nu refuza pe nimeni niciodată.

— Mă rog, lasă aici, încuviința el, zîmbind cu modestie, iar cînd se ajungea la plată, dădea din mînă : dar nu trebuie ! Ce să iei pe un asemenea fleac !

Locuia singur într-o izbă, dormea pe paie, învelindu-se cu paltonul, înconjurat de cizme, căldări și pîslari vechi și alte lucruri aduse nu de mult la reparat din raionul vecin. Se spunea că locuința lui arsese, cei doi copii ai săi pieriseră în foc, iar soția îi murise de durere după o lună. Soarta e nedreaptă : să-i dai posibilitatea să fugă din Letonia departe, în spatele frontului, și aici să piardă totul din cauza unui incendiu !

Despre asta Klaus nu vorbea niciodată. Era un om liniștit, blînd, zîmbitor, care nu voia nimic de la nimeni și, în toate serile, își cînta singur lui sieși la armonică. Armonica părea să fie singurul lucru de care nu se putea lipsi.

— Înlocuiește familia, spunea Klaus, mîngîind armonica. Nu se posomora niciodată, nu se supăra, nu se tulbura, dar oamenii nu-i suportau privirea luminoasă, ca a copiilor. Era chemat să ia masa la unii și la alții, iar din cînd în cînd o femeie sau alta îi aducea drept plată pentru lucru turte, cartofi prăjiți sau cașă de mei, obligîndu-l să mănînce îndată totul, sub ochii ei.

Era numit aici letonul Klaus. Omulețul neastîmpărat avea plămînii bolnavi, capul gal-

ben ca grîul, dinții mărunți, falca de jos greoaie, sprîncenele și genele blonde. Era foarte înalt. Fața lui nu era frumoasă, dar era plăcut la vedere. La masă la Anka, Klaus lăsă ochii în jos și nu vorbi cu nimeni. Nici Sitska, nici Jemel și nici Abdulla nu puteau înțelege cui și pentru ce îi trebuia la onomastice acest cizmar.

Anka strălucea de atîtea podoabe.

— *Bruliante*, explica ea, lingîndu-se pe buze. Mîncați ! Mîncați și beți, ca să vă rămînă în amintire ziua de naștere a Ankăi !

Ganeev ședea la masă alături de inginer, își încrunta sprîncenele și examina butonii de la manșetele lui Sitska. În cele din urmă nu mai răbdă.

— Ce sînt ăștia ?

— Poftim ? întrebă Sitska, care nu înțelese întrebarea.

— Iată ăștia, ce înseamnă ?

— Ăștia... Cum să spun... Ăștia sînt butoni, explică Sitska cu stîngăcie.

— A-aa, face prelung Ganeev și continuă să mănînce. Pe masă erau și friptură de berbec, și piftie, și găini fripte și blinele și cozonăcei, și vodcă de miere, și din cea „cap alb“, și castraveți murați, și scrumbie, iar în coșuleț stăteau coltuce de pîine de secară și grîu.

Anka rîdea în hohote, plină de bucurie, luîndu-l de gît pe Sven Lutsar cu mîna sa groasă, cu degetele boante, și aplecîndu-și capul pe umărul lui. Ceilalți musafiri nu-i erau pe plac astăzi. Ganeev îi arunca priviri geloase, inginerul Sitska se vînzolea pe scaun. Numai le-

tonul Klaus sforăia încetişor. Maria îl înghionti în coastă :

— Mănîncă, nu dormi.

Jemel şi Abdulla se simţeau foarte bine. Din timp în timp, Abdulla o ciupea pe Anka de şold.

Toate cele ce se petreceau produceau o mare mulţumire băieţaşilor Ankăi, care luau parte activă la prînzul sărbătoresc şi beau vin dulce din ceşcuţe de păpuşi.

Senka, fiul mai mic, apărea de dincolo de masă ca o flăcăruie mică, roşie şi neliniştită. Păr roşcat şi pistrui de un roşu închis. Era un copil plăpînd, cu picioruşe subţiri, cu genunchi noduroşi, dar la suflet tare focos.

— Ca tine, Anka ! aducea laude Abdulla.

— E axiomă, consimţi Anka : de cîtva timp, „axioma“ ajunsese cuvîntul ei preferat.

— Culcă copiii, o sfătui Maria.

— Copii, la culcare ! — porunci Anka, dar ei se furişară sub masă şi scoteau limba. Ce huligani ! se plînse Anka. Dumneavoastră aţi mai văzut aşa ceva vreodată ? Petka o zbughi totuşi în camera cealaltă.

Letonul Klaus zîmbi, dădu din cap şi se ridică.

— Încotro ? îl întrebă neliniştită Maria.

— Acolo, arătă vag Klaus.

— Unde acolo ?

— Acasă.

— Stai jos. Maria îl trase de poala hainei, şi Klaus se lăsă pe scaun zîmbind. Maria luă chitara, o acordă şi începu să cînte :

Ca o pasăre, dragostea-i cu aripi...
Nu poţi s-o prinzi nicicum, nicicînd...

Ankăi nu-i plăcea.

— Muzicantule ! strigă ea. Ascultă, Klaus Letonule, ce-i cu tine, ai venit aici numai să haleşti ? Cîntă !

Se vedea însă că astăzi Klaus nu era bun de muzicant. Maria îl scutura de umeri fără succes.

Abdulla îl scoase la iveală pe Senka, care adormise sub masă. Băieţaşul era palid ca un mort, Anka îl duse în camera cealaltă şi îl puse în pat alături de fratele lui. După aceea musafirii auziră cum vomita.

— Asta e bine, spuse Anka. Acum o să-i fie mai uşor. E axiomă.

În timpul serii se mai duse de cîteva ori să verifice cum dorm *„atamanii“* şi de fiecare dată, pe urmele ei, Abdulla se furişa în camera din spate. Ganeev se supăra şi se trăgea de moţul de păr.

— Ce tot te zbengui cu mănătarca asta smiorcăită ! îi şoptea el Ankăi.

Anka rîdea scurt, deodată devenea tristă, îşi sprijinea faţa mică şi beată cu pumnişorul şi începea să-şi aducă aminte de soţ.

— Vasili, Vasenka al meu ! Tu, iubirea mea curată cu adevărat ! El îşi varsă sîngele pentru patrie, dar voi ? Voi ce faceţi ?

— Taci, Anka, spuse Maria, pălind. Nu trebuie să spui asta.

Ganeev, palid, își luă centura de pe spătarul scaunului, se încinse, își aranjă bluza stînd în picioare și declară :

— Anka spune adevărul ! Sînteți toți niște vite încălțate ! Ce, nu știu eu că Abdulla și Jemel ăsta fac speculă... Ganeev le știe pe toate !

Era o declarație uluitoare. Abdulla scoase un guițat și de emoție începu să-și smulgă bărbuța.

— Parcă eu nu știu cine-i Sitska ? continuă gelosul Ganeev, care se îmbătase, arătîndu-l pe inginer cu degetul. Un burghez. Un asupritor al oamenilor muncii.

— Eu ? se înecă Sitska. E nemaipomenit ! De unde ați luat dumneavoastră asta, tovarășe milițian ?

Inginerul semăna cu un copil mare și înspăimîntat, care a fost ponegrit și care nu găsește cum să se justifice și să se apere.

Dar Ganeev nu-i mai acorda nici o atenție și arăta acum cu degetul pe Lutsar, al cărui păr negru era mîngîiat de o mînă a Ankăi.

— Spion ! Diversionist !

Lutsar ridică ochii tulburi și beți asupra micului Ganeev și clătină în tăcere din cap.

Anka își scoase un pantof din picior, se apropie de Ganeev și îl lovi cu pantoful în obraz.

— Afară ! țipă ea, proptindu-și brațele în șolduri. Afară !

— O să-ți pară rău pentru asta ! bătu în retragere înspăimîntat, Ganeev. Ține minte, eu le știu pe toate !

— Afară ! răcni Anka, bălăbănind amenințătoare cu pantoful. Toți afară, toți ! S-a terminat !

Luna lumina în cameră, o lună mare și luminoasă. Lumina ei rece cădea peste masa nestrînsă și peste Anka, care ședea singură, cu pantoful încă în mînă.

Capitolul al cincilea

1

La revărsatul zorilor, din Starîi Takmak spre marele oraş Kazan pleca o sanie. În sanie erau doi bărbaţi — contabilul artelului raional de croitorie, care venise la Takmak după treburi, şi Johannes Jemel. Abdulla acoperise cu o prelată încărcătura pe care o trimitea surorii lui la Kazan pentru vînzare, şi cu capul gol şi barba rară fluturată de vînt stătu în drum pînă cînd sania se făcu nevăzută după sălciile înalte de pe celălalt mal al Saitankăi.

Odinioară, după aceşti trei copaci mari, înainte chiar să-ţi arunci roată privirea, se ascundeau fiii lui Abdulla. Părerile lor despre viaţă i-au despărţit de tată. Pe lîngă aceste sălcii a trecut Tatiana astă vară, pe drumul spre Starîi Takmak. Pe lîngă ei a plecat la raion Eeva să caute de lucru ; după aceste sălcii se făcuse nevăzută ca să-şi trăiască viaţa trista noră a lui Sitska, Liili ; cercînd să-şi închipuie cum îi va învăţa pe copii şi cum copiii o vor iubi pe ea — profesoara...

Sub aceste trei sălcii a stat vreme îndelungată Roman Sitska izgonit de la ziua de naştere a Ankăi.

Acasă, trista Vanda îi lipise capul de pieptul său.

— Rom, tu eşti bun, mai bun decît toţi. Ai un suflet minunat, dar nu toţi înţeleg acest lucru, Rom. Uită-te la mine !

Sitska şedea abătut, lăsînd să-i cadă mîinile de pe genunchi.

— Rom, nu te amărî.

— Tu nu mă-ntrebi nimic ? se miră inginerul şi-şi şterse ochii.

— Rom, dragă Rom. Vanda îi mîngîia umerii osoşi şi ascuţiţi şi nu întreba nimic. Se lăsă jos pe podea, îşi lăsă capul pe genunchii soţului şi Sitska îi puse o mînă pe păr.

— Iartă-mă, spuse Roman, şi amîndoi începură să plîngă.

Mai tîrziu, cînd ei stăteau culcaţi în pat şi odaia era plină de o uimitoare lumină de noapte, soţul spuse :

— Ceva nu e cum trebuie. Nu ştiu ce. Desigur, noi trebuie să fim fericiţi cu ce este.

— Asta-i inevitabil, Rom.

— Şi pentru noi nu-i oare important pentru ce-ţi dăruieşti viaţa în fiecare minut ? Te-ai gîndit tu la asta ?

— Da, Rom. M-am gîndit.

2

Cele trei sălcii rămăseseră de mult în urma lui Jemel. Nici un noruleţ pe cer ; şesul neted alb-cenuşiu şi cerul se uneau în depărtarea nesfîrşită. Un vînt care te pătrundea pînă la oase, spulbera în fiecare seară zăpada, iar

la revărsatul zorilor, undeva pe dealuri urlau haite de lupi. Zile în şir acest pustiu nemărginit, Jemel, haimanaua bătrînă, tînjea după căldura casei şi vorbe calde de oameni. Se uita tot timpul ţintă în depărtare — va fi oare în curînd vreun sat ? Satul : nişte copaci rari, o biserică pe un deal, rufe îngheţate pe uliţă şi ferestre cu podoabe strălucitoare verzi, albastre, roşii de brad, atîrnate cu aţă.

Îi era dor de porţile înalte ale hanurilor, de fumul albastru albicios al coşurilor, de mirosul obielelor şi pîslarilor într-o casă călduroasă. Şi cu cît se întuneca mai mult, cu cît mai puternic te răzbătea vîntul, cu atît mai primitoare păreau casele — cu pridvoraşe înalte, cu sobe zidite neîndemînatic, dar calde, cu viţei şi iezi în odăi.

Contabilul artelului de croitorie, Ibrahim Rahmanov, se îngrijea în primul rînd de cal, îl adăpa la fîntînile din sate, îl acoperea peste noapte cu o prelată şi cu un cojoc şi îi făcea rost de fîn. Mergînd la deal, de fiecare dată sărea din sanie şi o împingea uşor dinapoi sau mergea pe alături, pe drumul măturat ca-n palmă de vînt, cu mîna pe hulube.

— Cal de colhoz. Dacă crapă, nu scapi de necaz, ofta el. Pe drum întîlneau de multe ori cai degeraţi, cu coama îngheţată, cu dinţii rînjiţi. Uneori, de sub zăpadă ieşeau ori vreo copită, ori vreo căpăţînă.

— Grea o să fie primăvara, rosti Rahmanov cu tristeţe.

— La dumneavoastră aici numai de cînd e război e aşa de greu ? întrebă Jemel.

— Da, aşa de greu e numai acum.

— Se spune că în Takmak şi mai înainte se trăia în sărăcie.

— Sînt multe cîmpuri cu cereale la Takmak, dar puţine braţe de muncă. Ei îşi îndeplinesc livrările către stat an de an, dar colhoznicilor înşişi nu le rămîne nimic.

— Dar de ce ? întrebă insistent Jemel.

— Nu e timpul acum să analizăm, zise tăios Rahmanov. Vom hotărî după război cum e mai drept şi mai bine. Totul va fi bine, numai că, în primul rînd, trebuie să nimicim duşmanul.

O biserică rusească părăduită stătea singuratică în mijlocul şesului. Trecuseră în zbor pe lîngă ea, lăsînd în urmă cîrîitul înspăimîntat al stăncuţelor, albia unui rîu şi nişte răchite îngropate în zăpadă.

— O biserică rusească în Tataria ? se miră Jemel, uitîndu-se împrejur. Bulbii cupolelor, vopsiţi cu vopseaua albastră a gărilor, erau acoperiţi de un nor de stăncuţe curioase.

— O parte a satelor a trecut la credinţa ortodoxă încă de pe vremea ţarului. Ce treburi ai la Kazan ?

— Abdulla îi trimite soră-si alimente, bătrînul pregetă, el unul nu-i bun de drum. M-a rugat : „Fi-mi prieten, du-le tu“. Ei, şi cum să-l refuz, doar stau la el.

Rahmanov dădu înţelegător din cap. Era nu prea înalt, cu fălci largi şi o frunte mare. Ochii căprui cătau grijuliu şi prieteneşte la sate, la animale, la femei şi la copiii care tuşeau. În satele unde se opreau, copiii încremeneau la

colțul mesei urmărind fiecare dumicat care dispărea în gura oaspetelui.

— Femeie, dar ceva călduț, să ne încălzim sufletul, s-o găsi ?

Femeia scutură din cap.

— Dar puțină apă clocotită o să ne dai ?

Pe fundul unei găleți erau resturi de cărbuni. Femeia le ațîță jarul și îndreptă burlanul samovarului în sobă.

— Ați avut recoltă bună ? o întrebă Rahmanov. Desfăcuse o basma, scosese din ea pîinea înghețată și o pusese în cuptor să se dezghețe.

Femeia dădu afirmativ din cap.

— Și grîne sub zăpadă au mai rămas ?

— Da, răspunse femeia scurt, fără să-și dezlipească ochii de la pîine.

— Gospodarul nu e acasă ?

Femeia scutură din cap.

— Dar vite n-aveți ?

— Nu-i nutreț.

— Și cum trăiești ?

Femeia strînse din umeri.

— Primim cîte ceva pentru zilele-muncă. S-a dat mazăre, linte, mei, cartofi...

— Totuși se dă ! se bucură Rahmanov. Dar bărbatul trăiește ?

Femeia zîmbi dintr-odată :

— A fost decorat.

Atîta bucurie era în glasul ei, încît bătrînul făcu vesel un semn cu ochiul căprui și tăie grăbit brînza în felii. Copiii îl înconjurară. Și femeia puse apăsat samovarul pe masă.

A trebuit și Jemel să-și scoată turta și să-și taie carnea înghețată.

Cu un zîmbet trist, Rahmanov privea cum sugeau copiii bucățile de pîine. Ca pe o bomboană.

Tu, pîinea mea, pîine ! Mama trebuie să insufle copiilor săi respectul față de pîine și disprețul față de cei ce lasă pîinea să se mucegăiască, sau aruncă pîinea uscată. Alții ca alții, dar noi cunoaștem prețul pîinii...

Rahmanov zise :

— Vom răbda. Totul o să fie bine. Trebuie să rezistăm. Femeia îl aprobă dînd din cap.

Ieșiră la drum să-i petreacă pe călători pînă la marginea satului — femeia și cei patru copii. Stăteau pur și simplu în picioare și se uitau la sania care se îndepărta.

Rahmanov ofta, îi era milă de copii.

— N-ai să-i hrănești pe toți din traista ta, mormăi Jemel ca pentru sine, își șterse buzele cu palma și-i întinse bătrînului sticla cu rachiu.

— De la război numai bine nu aștepți, el nu vine cu mese încărcate, zise Rahmanov. Numai nenorocire și distrugeri. Dar nici oamenii noștri nu se lasă doborîți. Omul adevărat devine mai puternic, se maturizează tocmai în încercările grele. Asta-i ca și spălarea aurului. Afinaj.

„Deștept om“, se gîndi Jemel. Se purta cu mare respect față de cuvintele străine. Ele erau slăbiciunea lui, ca și la Anka, și de aceea repetă în gînd : „Afinaj“.

Deasupra întinderii pustii strălucea soarele. Pustiul de zăpadă licărea orbitor, şi la fel de orbitor de luminoase erau dungile albastre ale umbrelor pe zăpadă. În marginea unei păduri gîriia un joagăr şi un coş subţirel de tablă scuipa o şuviţă dreaptă de fum alb. Pădurea! Cum s-a încălzit dintr-o dată! În fiecare colţişor e tremur de ramuri, foşnet şi fîşîit, culori şi glasuri. E un suflet viu. E ornamentul urmelor împrejurul unui tufiş, e bătaia aripilor cenuşii ale ciocănitoarei şi foiala alb-neagră a coţofenelor. Pădurea e plină de căldură blîndă, de un vînt cald, de mirezme. Aici, lumina soarelui este cu totul alta decît cea din cîmpie. Coridorul pădurii însă s-a terminat curînd, şi mestecenii albi, tufele pestriţe de măceş s-au topit în dunga cafeniu-albastră tot mai îndepărtată. Şi din nou veni întinderea deschisă, care n-avu capăt pînă-n amurg.

A doua zi au ajuns foarte tîrziu pînă la un loc de popas. Bărbaţii se chirciseră de frig, erau flămînzi. Rahmanov nu voi să deranjeze gazdele şi mîncă hrana rece.

— Pîinea e tare ca piatra, s-o tai cu toporul.

— Pune-o în cuptor la căldură, îl sfătui Jemel.

— Las' că merge şi aşa, îi răspunse obosit Rahmanov.

Ieşi afară încă de două ori, să vadă de cal, şi după aceea se întinseră alături pe podea, punînd sub ei cojocul de oaie. Pîntecele bătrînului ghiorăia şi gîlgîia.

— Ce ai? întrebă Jemel.

— Nu ştiu. Totuşi, rosti curînd, cu greutate:

— Mă doare groaznic.

Peste o jumătate de oră Ibrahim era mort. Gospodina, care plîngea zgomotos, îi cercetă trupul, ţinînd o lumînare în mîna tremurîndă. Pe fruntea largă şi albă sudoarea durerii, în colţurile gurii spumă, în ochi o spaimă îngrozitoare — aşa zăcea pe podea un om în vîrstă, obosit, îmbrăcat cu o bluză soldăţească obişnuită, cu ciorapi albi de lînă.

— A murit, de încurcătură de maţe, oftă gazda.

— Aseară era pe deplin sănătos! se miră Jemel şi se adînci în cugetare. Iată ce-i şi viaţa omului. Încă în ziua aceea făcea cu ochiul, o mîngîia pe nevasta ostaşului, îl emoţiona tot ce vedea pe drum, le dădea de mîncare copiilor din traistă, se îngrijea de cal, dorea să cîştige războiul, şi acum iată-l mort.

Dimineaţa, medicul confirmă: „A murit pentru că a mîncat pîine îngheţată".

Ziua întreagă i s-a dus lui Jemel cu tot felul de treburi — duse corpul la autopsie, comandă o convorbire telefonică cu artelul de croitorie, făgădui că va duce toate actele care erau la Rahmanov şi le va preda cui trebuia. La sovietul sătesc local i-au dat în scris o adeverinţă care îi ţinea loc de delegaţie despre toate cele întîmplate, şi în dimineaţa următoare, în revărsatul zorilor, după ce vîndu gazdelor desaga lui Rahmanov cu pîine, brînză telemea de oi şi turtă din făină de grîu, îşi continuă drumul. Pînă la Kazan îi mai rămăsese de mers o singură zi.

Soare nu era. Cerul atîrna atît de jos, încît ți se părea că poți să-l atingi cu mîna. Dis-de-dimineață vremea era la fel de posomorîtă ca seara, dar drumul devenea tot mai însuflețit, iar satele urmau unul după altul.

Jemel se abătu o singură dată din drum în amurg, îndesă cu frică sub prelată un braț mare de fîn dintr-un stog, dădu bici iepei și se așeză în sania care o și luase din loc.

Drumul era tot mai larg și bătătorit. Și iată — marele Kazan. La început apărură mahalalele urîte. Fără să fie sat, dar nici oraș : căsuțe din bîrne cu garduri înalte, magazii împrejmuite cu sîrmă ghimpată, uzine uriașe și silozuri. De obicei cînd intri în orașele mari, ori rămîi dezamăgit, ori te miri plin de bucurie.

Jemel îi oprea tot timpul pe trecători și-i întreba de drum. Calul începuse să se sperie de zgomotul tramvaiului și al mulțimii care forfotea pe alături. Jemel obosise și se muiase, de aceea fu foarte fericit cînd găsi în sfîrșit poarta curții de care avea nevoie. La subsolul unei căsuțe de piatră locuia Roza, sora lui Abdulla. Sacii cu făină, untul și borcanele cu miere erau deja în cămară și calul mesteca liniștit fîn sub șopron. Jemel se bucura că se va putea instala aici ca acasă, dar se dovedi că femeia care îi deschisese ușa nu era sora lui Abdulla, ci numai o servitoare care se duse să doarmă acasă la ea peste noapte. Jemel rămase singur.

Cînd o ființă ciudată ieși din cameră intrînd în bucătăria unde Jemel bea ceai și, clefăind

de mulțumire, mînca pîine de grîu, bucata i se opri în gît. În fața lui stătea o pitică plăpîndă, cu fața uscățivă și zbîrcită, cu părul încîlcit. Un păianjen cu cocoașă în spate, cu mîini ciolănoase de bătrînă, noduroase din pricina pedagrei, și cu picioarele la fel. Ea se apropie de masă și începu să șuiere :

— Toate astea sînt pentru mine ?

— Nu, spuse înspăimîntat, numai jumătate.

— Minți.

— Numai jumătate ! Abdulla mi-a poruncit să vînd făina.

— O vinzi mîine. O voi cumpăra chiar eu, șuieră bătrîna. Vodcă ai ?

Jemel scoase o sticlă din desagă. Bătrîna o înhăță cu degetele sale strîmbe și, tîrșîindu-și picioarele, se duse în camera din spate.

Așa o cunoscu pe sora lui Abdulla.

După cîtăva vreme, bătrîna apăru din nou în dreptul ușii și îi făcu semn cu degetul său de păianjen să vină în cameră.

— Culcă-te ! îi porunci bătrîna și îi arătă într-un colț patul acoperit cu un covor de pluș, vechi și mîncat de molii. Ea se aranjă pe un cufăr înalt de lemn, punîndu-și dedesubt o saltea de puf și acoperindu-se cu o broboadă mare cadrilată ; îi mai porunci lui Jemel să stingă lampa care fumega într-un cui, alături de ușă.

Lumina albastră pătrundea prin fereastra din stradă și se vedea limpede cum pe covorașul de pe perete pe lacul desenat înotau le-

bede desenate, iar pe cufăr stătea culcat „Păianjenul“ cu ochii larg deschiși supraveghindu-l. Jemel simțea că nu poate să adoarmă. Lui nu-i fusese frică să petreacă o noapte întreagă singur cu cadavrul lui Rahmanov, bătrîna însă îl înspăimînta. „De ce și-a ațintit ochii pe mine? se gîndea Jemel, pe care-l trecuseră toate nădușelile de tulburare. Așteaptă s-adorm ca să-mi înhațe portofelul? Sau poate e nebună?“

Jemel nu putu să adoarmă. Peste toate astea tăbărîră și ploșnițele, așa că toată noaptea se scărpină cu înverșunare.

Pe la mijlocul nopții, „Păianjenul“ se ridică, se așeză în capul oaselor strîngînd între degetele încîrligate un pieptene mare și rar de lemn, se apucă să se pieptene. După aceea se întinse din nou și îl supraveghe pînă dimineața pe Jemel, neînchizînd ochii nici măcar o singură dată, ca și cum n-ar fi avut pleoape. Nici seara, cînd se cunoscuseră, nici noaptea, nici în ziua următoare, bătrîna nu l-a întrebat de viața și de sănătatea lui Abdulla. Toată noaptea ronțăi zahăr și stătu planton alături de musafirul asediat de ploșnițe. Lui Jemel noaptea i se păru nesfîrșită, iar temerile și bănuielile o făcură și mai lungă.

„Cum se face ziuă, o șterg de-aici“ se hotărî Jemel.

În sfîrșit, sosi dimineața. Strada se trezise, o mulțime de picioare treceau grăbite prin dreptul ferestrei. Sirenele fabricilor chemau, și oamenii se grăbeau la lucru.

„Păianjenul“ aprinse lampa. Istovit, Jemel își trase pîslarii și se duse să vadă de cal. Cînd se întoarse în cameră, servitoarea îi pusese deja samovarul, îi zîmbi prietenește și îi turnă oaspetelui apă într-un lighenaș.

Bătrîna tot mai stătea culcată pe cufăr. Ațipise din pricina istovitoarei veghi. N-avea încredere în oameni, socotea că toți sînt niște hoți. Iar în fratele său și în prietenii lui avea mai puțină decît în oricine. Cine știe ce fel de tîlhar i-a trimis de data asta Abdulla.

Cînd samovarul începu să șuiere, în casă apărură niște oameni necunoscuți lui Jemel. „Păianjenul“ se tîrî în bucătărie. Necunoscuții ședeau și beau ceai din căni fără să-și dezbrace paltoanele. Se tocmiră vreme îndelungată. Ochii lor uleioși zîmbeau cînd împăciuitori, cînd dușmănoși, după cum mergea tocmeala.

Jemel urmări cu interes tocmelile.

Bînd ceai cu străinii, bătrîna le vîndu făină, miere, lînă, o legătură de pielicele de caracul, iar ea însăși cumpără conserve, zahăr, vodcă, și ceai.

Treburile lui Jemel în această casă fură terminate. Teancul de bani îl ascunse în buzunarul de la piept. Își luă desaga, își îmbrăcă paltonul și stătu în bucătărie așteptînd prilejul despărțirii. Nu-l băga nimeni în seamă, sorbeau toți cu zgomot ceaiul, numai „Păianjenul“ întrebă dacă Jemel pleacă direct la țară sau se va mai întoarce la noapte.

Jemel ieși în curte, înhămă calul și atunci își aduse aminte că a uitat în cameră geanta

lui Rahmanov. Se înjură singur și, după oarecare șovăială se hotărî să se întoarcă după geantă. În bucătărie tot se mai bea ceai. Jemel intră în cameră tocmai cînd bătrîna băga în cufăr pachetele de bani. Iată dar de ce dormise pe cufăr zgripțuroaica supraveghindu-l și pîndindu-l toată noaptea ! Zărindu-l pe Jemel intrînd, bătrîna începu să scoată țipete ascuțite și să bocească cu glas puternic. Capacul cufărului se închise cu zgomot. Înspăimîntat, Jemel ieși din odaie fugind.

Bun era aerul rece de dimineață. Călutul îl trase pe Jemel din poartă.

Merse spre centrul orașului pe străzi drepte cu case înalte și privi cu un ochi atent atît clădirile vechi, și cît și pe cele mai noi.

Era puțină arhitectură orientală aici ; poate că numai Kremlinul din Kazan, care se vedea din depărtare, era acela care dădea orașului o înfățișare exotică.

Jemel predă la destinație situațiile artelului de croitorie. Oamenii erau zguduiți de moartea neașteptată a lui Rahmanov și-l pomeneau cu vorbe bune.

— Un om luminat. Devotat pînă la ultima suflare.

— Eu sînt cu calul, spuse Jemel. Dacă vreți, pot să car postav de mantale.

Nu se știe de ce, nu voiră. Neascunzîndu-și dezamăgirea, Jemel își luă un scurt rămas bun înainte de despărțire. Pierduse timpul prostește, degeaba, ocupîndu-se de treburi străine.

Marele oraș Kazan are mulți oameni. Pretutindeni era multă lume — la cozi, în tramvaie, pe trotuare și chiar pe caldarîm.

Mereu întîlnea bărbați tineri și voinici, femei frumoase, asemenea unor păpuși, în paltonașe de blană, agenți de aprovizionare în vîrstă și grași, cu serviete, ostași și comandanți răniți ai Armatei Roșii, profesori ai institutelor de învățămînt superior evacuați din Moscova, savanți jigăriți și tremurînd, cu *pince-nez*, doamne bătrîne nervoase și distrate, cu fețele îngrijorate, ascunse de gulere înalte. Aproape toți purtau sacoșe, în care nu era nimic în afară de o sticlă cu untdelemn și de rația de pîine. Toți se grăbeau la lucru : în școli, institute, spitale.

În jurul cinematografelor, în așteptarea spectacolului, se îngrămădea tineretul, în vitrinele teatrului atîrnau afișe cu „Madame Butterfly“.

„Orașul“ ! oftă, invidios, Jemel. Iată, aici ar merita să locuiești ! Dorea să hoinărească pe străzile necunoscute și să facă și cumpărături, dar calul lui Rahmanov îi stătea ca o belea pe cap, și Jemel se învîrti multă vreme prin oraș, mai înainte de a găsi un han pentru oamenii aflați în deplasare.

Acum Jemel era propriul său stăpîn. Căută și găsi în centrul orașului piața, ca să se intereseze de prețuri și să verifice dacă bătrîna nu l-a tras pe sfoară. Îl dusese bătrîna babă-cloanță, îl trăsese pe sfoară !

Jemel își făcea planul ce să cumpere și să aducă cu el în sat. Ceaiul, săpunul și stamba

erau acolo cea mai căutată marfă. Dar era încă timp îndeajuns, toată ziua îi sta înainte.

Își cumpără o sticlă de coniac, o găină friptă, icre și conserve și se hotărî să se ducă undeva unde ar fi putut lua ceva în gură liniștit. Dar îndată îi sări în ochi pavilionul „Fotografia" și, în primul rînd intră să se fotografieze. Un fotograf îmbrăcat călduros și încălțat cu niște pîslari înalți, cu carîmbii răsfrînți, mesteca niște salam, bînd ceai fierbinte.

Aici erau două panorame — la alegere. Una înfățișa o știmă cu obrajii de un roșu-închis și cu nasul îndoit, care sta pe coadă ; alta — o pădurice de mesteceni, înaintea căreia își rînjea dinții un urs împăiat cu labele desfăcute pentru îmbrățișări.

— Dacă sînteți căsătorit, vă recomand ursul, îl sfătui fotograful. De fiecare dată cînd sorbea din ceai, lingurița din pahar se ridica amenințătoare spre ochiul fotografului.

Jemel se interesă :

— Și cînd va fi gata fotografia ?

— Se poate și imediat. Dar e de două ori mai scumpă.

Jemel se hotărî să se imortalizeze în îmbrățișările știmei, dar în ultimul moment se răzgîndi. Ce frumos va fi după război, cînd le va povesti prietenilor cum el s-a luptat cu urșii în îndepărtata Rusie !

La marginea pieței, o fată frumoasă, mutîndu-se de pe un picior pe altul, oferea trecătorilor o trusă de manichiură — o cutie cu căptușeală de mătase trandafirie. Jemel se duse mai aproape.

— Ascultați, dumneavoastră sînteți estoniană, nu-i așa ?

— O, doamne ! exclamă fata cu o spaimă veselă. Da, estoniană ! De unde ați aflat ? și începu să rîdă tare.

— Accentul estonian, accentul v-a dat de gol ! Ofereați marfa cu un pronunțat accent estonian.

Amîndoi pufniră în rîs. Fata își bătea un picior de altul, își smiorcăia des nasul, iar fața i se învinețise de frig.

— Nu merge comerțul ? întrebă Jemel.

— Nu merge.

— Veți îngheța așa.

— Mă și pregătesc să merg acasă. Dumneavoastră locuiți în Kazan ?

Jemel află pentru prima oară de la noua sa cunoștință că aici există un reprezentant al guvernului estonian.

— Și unde se află ?

— Pot să vă arăt, dacă vreți, îi spuse fata binevoitoare.

— Cum vă numiți ? întrebă Jemel.

— Loori.

— Din Tallin ?

— Nu. Din Tap.

Aproape de centrul orașului se afla un mic birou. Localul era ticsit de pachete. Din ambalajele de hîrtie ieșeau la iveală vîrfuri de pîslari, mîneci de pufoaice, lenjerie de corp. Reprezentanții Letoniei și Lituaniei jucau între ei șah și nu-i învredniciră pe Jemel și pe Loori cu nici măcar o singură privire. Repre-

zentantul estonian, cu o căciulă în cap, îl rugă să ia loc și începu să se intereseze de viața compatrioților din Takmak.

— Tocmai cu estonienii din acest raion n-am avut pînă acum noroc să intru în legătură, regretă el.

Jemel auzi lucruri uimitoare. Reieșea că în spatele frontului funcționau școli estoniene, se editau în limba estonă buletinele Biroului de Informații, se transmiteau la radio emisiuni estoniene !

Iar la Takmak nu se știa nimic despre toate astea !

„Un bărbat cult", îl aprecie Jemel pe împuternicit și încercă din toate puterile să-și amintească cuvîntul străin pe care-l auzise de la Rahmanov. Îi părea groaznic de rău că-l uitase.

— Sînt puțini estonieni de-ai noștri acolo, zise și începu să-i numere pe degete pe toți. Erau trei Sitska : Roman, soția lui — scriitoarea, și nora lor, Liili.

— Vanda Sitska, scriitoarea ?

— Nu știu, așa se spune, dădu Jemel din umeri. Apoi mai era Populus, el a fost dus la spital. Încă și Eeva, dar aceasta a plecat din Takmak. Încotro ? Asta Jemel n-o știa. Piaria muncea la colhoz ca mulgătoare, Kristina Laev a ajuns profesoară.

— Ce predă ? întrebă împuternicitul.

— Nu știu.

— E fată bună ?

— E fată de ispravă, da, o lăudă Jemel. Locuiesc peste pîrîu, în satul vecin.

Împuternicitul întrebă cu ce se ocupă Jemel însuși.

— Sînt la colhoz, răspunse Jemel. M-au trimis la Kazan cu niște situații.

— De ce nu sînteți în armată ?

— Eu sînt un om bolnav. Pînă acum m-au scutit deja trei comisii.

Împuternicitul începu să întocmească o listă a estonienilor care locuiau în Takmak.

— Cum trăiesc ?

— Trăiesc ! Jemel dădu din mînă. Singur știți. Ce bine poate fi în vreme de război ? Războiul aduce numai nenorocire și distrugere. Dar vezi, oamenii adevărați devin mai buni într-un ceas greu, mai puternici. Asta e ca spălarea aurului, Jemel tuși și spuse la nimereală — *afitarea* [1]

— Ai dreptate, dădu împuternicitul din cap afirmativ, zîmbind. Dar cum să le transmitem un colet ? Toți estonienii pe care i-am găsit în Tataria și-au primit deja cota.

— Eu sînt cu calul, aduse la cunoștință Jemel cu modestie. Mîine dimineață pornesc la drum înapoi.

— Asta-i tocmai bine.

Împuternicitul îl rugă pe Jemel să treacă cu sania peste cîteva ore — în acest timp totul va fi împachetat și formalizat, cu delegații și tabele.

[1] Pronunțare greșită pentru „Afinaj".

— Toţi primesc, numai mie nu-mi daţi nimic, interveni şi Loori cu glasul tremurînd de emoţie.

— Luna trecută aţi primit pîslari şi patru metri de stambă.

— I-am vîndut. Trebuie să trăiesc într-un fel ! spuse plîngăreaţă Loori.

— Duceţi-vă la muncă, răspunse împuternicitul cu o linişte de neclintit.

— Parcă dumneavoastră n-aţi şti că la muncă nu se primeşte fără viză de flotant. Iar dacă nu e adeverinţă de la locul de muncă, în oraş nu se dă viză de flotant. Chiar, ce pot face !

— În colhozuri e nevoie de braţe de muncă.

— La ţară nu mă voi duce, v-am mai spus.

— Atunci nu pot să vă ajut cu nimic, îi aduse rece la cunoştinţă reprezentantul şi îi întoarse spatele. Cu hrana cum staţi ? întrebă împuternicitul şi le dădu amîndurora cîte un bon pentru prînz.

— E un mitocan, îl ocărî Loori pe împuternicit, mergînd cu Jemel la restaurantul „Tatarstan".

— Pînă la război, aici a fost, desigur, un local serios, — Jemel examină cu mirare pictura murală de un trandafiriu-palid de pe pereţii sălii mari — nişte flori ciudate.

În cele din urmă, Jemel şi Loori se aşezară la o măsuţă, liberă, şi începură să aştepte ospătara.

— Aici se serveşte de obicei repede, îi comunică Loori.

Jemel o examină acum cu atenţie. Frumoasă şi isteaţă fată. Ar fi o fericire, pur şi simplu, să îmbrăţişezi o asemenea frăgezime.

— Cîţi ani aveţi, Loori ?

Loori zîmbi cu cochetărie :

— Ia ghiciţi.

— Douăzeci ?

— Ce vorbiţi ! Atît de puţin ?

— Mai mult nu v-aş da, recunoscu Jemel.

— Douăzeci şi unu, adăugă Loori cu un oftat. Anii zboară, dar nu aduc nimic bun.

Ospătăresele treceau în goană pe lîngă el, cu tăvi uriaşe încărcate cu cîte douăzeci, uneori şi mai multe străchini cu supă. Oamenii mîncau preocupaţi şi cu poftă. Jemel nu mai avea răbdare, de dimineaţă nu mîncase nimic. Mirosul ademenitor al ciorbei de varză îi lăsa gura apă.

— Ascultă, fată ! strigă Jemel către o ospătăreasă solidă ca o cariatidă. La masa noastră, de ce nu veniţi ?

Ospătăreasa nu le acordă nici o atenţie. Jemel o opri şi indignat începu să strige :

— Neruşinare ! Aşteptăm deja dumnezeu ştie de cîtă vreme !

— Unde stai ?

— Acolo, arătă Jemel.

— Nu-i masa mea, spuse ospătăreasa.

— Dar a cui e ?

— Ce-aţi sărit în sus ? Staţi jos şi aşteptaţi ospătara voastră !

Înfuriat, turbat de mînie, Jemel se întoarse la masă şi se trînti cu zgomot pe scaun.

— Mi-e foame, se plînse Loori, căreia îi venea rău din cauza foamei. Așteptară încă vreme îndelungată, toate ospătarele treceau în goană pe lîngă ei, parcă înadins. În sfîrșit, se apropie una.

— Te lași prea mult așteptată ! mormăi Jemel împăciuitor și dădu cele două bonuri.

Ospătara le aruncă nepăsătoare înapoi pe masă.

— Pe astea astăzi nu se poate.

— Cum nu se poate ?

— Nu se poate și gata. Astăzi dăm pe bonuri speciale. Acelora care sînt delegați la consfătuire.

— *Kurrrat !* Jemel scuipă și se ridică.

— Mai știu eu un loc unde se poate mînca, îl consolă Loori. Nu-i departe, vizavi de universitate.

Loori îl luă de braț pe prea supăratul Jemel și acesta se îmblînzi de îndată.

— Dumneavoastră stați jos și văd eu ce și cum, spuse Loori, cînd intrară în cantină. Jemel se așeză ascultător, punîndu-și căciula pe genunchi. Aici, nu erau ospătărese. Înainte de toate trebuia să plătești la casă pentru prînz, după aceea să primești supa la un mic ghișeu și să dai buletinul de identitate drept garanție pentru lingură.

Era lume multă.

În sfîrșit, Jemel vîrî buletinul de identitate în ghișeu.

— Linguri libere nu sînt, i se răspunse.

— Și ce-i de făcut ? întrebă Jemel zăpăcit.

— Va trebui să așteptați. Deocamdată mîncați-vă pîinea, îi propuse isteață Loori.

— Dar și eu am o desagă plină cu pîine, spuse Jemel nepăsător.

Loori se miră.

— Mai am și o găină friptă, conserve și chiar coniac.

— Ce om ciudat ! Și de ce nu le mîncați ?

— Vedeți doar că n-avem unde.

— Trebuia să spuneți ! exclamă Loori. Mergem la mine. S-o ia dracul de supă. Am eu cameră. Nu-i dumnezeu știe ce, în schimb e separată !

Jemel însă se uită la ceas, era timpul să meargă la împuternicit.

Atunci se înțeleseră unde aveau să se întîlnească din nou și Jemel plecă la han, după calul lui Rahmanov. Animalul așteptase flămînd și neadăpat, și, înainte de a pleca la împuternicit, Jemel fu nevoit să cumpere ovăz, să hrănească și să adape calul.

— Transmiteți-le oamenilor. Să nu creadă că sînt părăsiți și uitați. Spuneți-le că partidul și guvernul estonian îi roagă pe toți estonienii să ajute colhozurile, necruțîndu-și forțele. Să țină legătura cu noi și în fiecare trimestru să trimită pe cineva după mărfuri. Vom da ajutor, pe cît ne va sta în puterile noastre.

Pachetele erau gata încărcate, actele semnate. O ultimă strîngere de mînă. Jemel o luă spre marginea orașului.

„Păianjenul“ nu se miră, văzîndu-l din nou pe Jemel. Acesta aduse tîrînd în bucătă-

rie o grămadă întreagă de lucruri : pîslari, pachete cu lenjerie, bucăți de săpun, ciorapi, pufoaice, tot ce primise cu puțin înainte de la reprezentant. În rucsacul său vîrî numai o singură pereche de pîslari mici albi.

Bătrîna spuse prețul. Era un preț foarte mic. Jemel încercă să se tîrguiască.

— În piață sînt alte prețuri.

— Atunci du-te în piață.

Jemel dădu din mînă, afacerea era încheiată.

— Mai am un cal și o sanie.

„Păianjenul" spuse prețul.

— Dar eu nu mi-am ieșit din minți ! strigă Jemel. Atît de ieftin n-o să vînd !

— Poftim, nu vinde, spuse „Păianjenul".

„A dracului babă, cu asta nu rupi la tocmeală nici o rublă. Știe doar că nu mai am unde vinde calul !"

Mai era și căldarea din care Rahmanov adăpa calul.

— Dar căldarea nu curge ? întrebă bătrîna.

— Puteți să vă uitați !

Dar bătrîna nu se duse să se uite, se tîrî în camera din spate ca să aducă banii.

Datorită îndelungatei așteptări pe stradă, Loori se întristase și își ascunsese nasul în gulerul paltonului.

— Ei, așa, Loori, acum sînt cu desăvîrșire liber, zise Jemel și o luă pe fată de braț.

Urcară în tramvai.

Camera lui Loori era mică : o masă, un pat și două scăunele, mai mult nici n-ar fi încăput.

— Stau aici fără să fiu trecută în cartea de imobil, se plînse Loori. Iar împuternicitul ăsta e un dobitoc !

Jemel își desfăcu rucsacul.

— Astea-s pentru dumneata, îi întinse el lui Loori pîslarii mici și albi.

— Mie ? Mulțumesc ! se bucură fata și pe dată îi și trase în picioare. Tocmai pe măsură. Se întristă dintr-o dată.

— Pîslarii sînt foarte buni, însă va trebui să-i vînd. Trebuie să trăiesc într-un fel. Spuneți-mi, războiul se va termina repede ?

— Dracu' știe. Mă tem că nu curînd.

Mîncară cu poftă și coniacul îi înveseli.

— Dumneata ce serviciu ai ? căută să afle Loori.

— Lucrez în sectorul comercial, răspunse cu nepăsare Jemel.

— Dacă ai putea să mă aranjezi și pe mine undeva ca vînzătoare... Mai bine decît orice, ar fi un magazin de pîine... Dar știi, cu dumneata voi merge la țară, spuse Loori și se uită întrebătoare la Jemel.

— Nu mă mai duc înapoi, îi aruncă Jemel gînditor, rămîn în oraș.

Loori oftă, dezamăgită.

Îi aranjă lui Jemel un așternut pe podea și stinse lumina. Peste cîtva timp, Jemel se ridică de pe așternutul său și, fără să spună nici o vorbă, se culcă alături de Loori.

Loori nu se împotrivi.

Stăteau culcați în pat și-și făceau planuri.

— Loori, mergi cu mine la Tașkent ?

— Dar unde-i asta ?

— Departe. În ținuturile calde. Numai struguri și fructe.

— Merg. Mi-e totuna, răspunse fericită și obosită Loori cuprinzînd cu brațele sale albe gîtul tăbăcit al lui Jemel.

În sfîrșit, venise și pentru Loori fericirea!

3

În vremea asta căzuse multă zăpadă, și, din pricina strălucirii ei, pînă și amurgul părea mult mai luminos, iar liniștea iernii mai plăcută. Zăpada acoperise toate hîrtoapele drumurilor, și pe cîmpurile goale, snopii care rămăseseră nestrînși din toamnă păreau acum niște movilițe albe, ca niște morminte.

Într-o seară, Tilde îl văzu pe Ruudi Populus. Cu privirea tulburată ațintită în pămînt, bătrînul în zdrențe fugea grăbit undeva, urmărit cu veselie și țipete de o droaie întreagă de copii. Deprimată, Tilde se gîndi toată noaptea numai la asta.

— Îl voi vizita pe Ruudi, îi spuse ea dimineața Kristinei. Doar n-are pe nimeni apropiat.

— Du-te. E trist într-adevăr, răspunse Kristina. Du-i ceva.

Cu o legăturică în mînă, Tilde se duse la spital. Populus locuia într-o cămăruță din spatele spălătoriei. Ședea de unul singur și-și tot mormăia ceva pe sub nas, și Tilde nu băgă de seamă să-l fi bucurat pe bătrîn venirea ei.

— Cum o mai duci? îl întrebă Tilde.

— Trăiesc.

— Parcă nu ești în apele tale.

— Nu. Odată eu eram certat cu soră-mea. Asta încă pe cînd locuiam la Sikupilli. Timp de trei zile nu ne-am spus unul altuia nici o vorbă. Dacă ne trebuia ceva, scriam pe hîrtie. Odată, într-o seară, i-am scris să mă trezească la șase dimineața. M-am deșteptat — afară ziuă, ceasul arăta zece, camera era goală, numai pe biletul meu sta scris: „Este șase fără un sfert. Scoală-te. E deja ora șapte. Scoală-te, în sfîrșit! E șapte jumătate, scoală-te, la urma urmelor, somnorosule, eu trebuie să mă duc la lucru!"

Pe fața lui Populus se întorsese surîsul ironic cunoscut și Tilde oftă ușurată.

O încăpere întunecoasă, cu pămînt pe jos, pe un pat de scînduri numai paie, nici pernă, nici plapumă.

— Ce fel de muncă ai? întrebă Tilde înăbușit.

De muncă era destul. Populus încălzea sobele în casă, întreținea cazanul de la spălătorie, pompa apă, tăia lemne și se îngrijea de grajdul cailor.

— Dar asta nu-i prea mult pentru tine? îl întrebă Tilde.

— Și într-adevăr, e un doctor deștept, răspunse tîmp Populus.

Ochii lui i se părură Tildei ciudați și inexpresivi.

— Cît ți se plătește? întrebă Tilde.

— Casa și masa. Și mă tratează.

— Și bani îți dau?

— Bani? Nu.

— Dar cu sănătatea cum stai ?
Populus clătină din cap :
— Boala nu pleacă la fel de repede cum vine.
— Ţi-e totuşi mai bine ?
— Bun doctor e. Un om deştept, lăudă Populus. Fără el aş fi dat de mult ortul popii.
— Ţi-a crescut şi barbă...
Tilde se uită pe furiş cu atenţie la peticelele pestriţe de pe îmbrăcămintea bătrînului.
— Îmbrăcămintea ţi-e de asemenea ruptă toată.
— O cîrpesc, se justifică Populus. Uneori mă ajută o zînă bună.
— Cine e zîna asta ?
— Xenia. O soră din spital. E şi ea din Estonia. E rusoaică. În fiecare seară vine aici şi-mi pune comprese cu parafină. Mi-a dăruit nişte mănuşi. Bună inimă are.
— Tu cere să ţi se dea salariu, spuse Tilde, dar Populus clătină din cap.
Cînd l-a adus aici Eeva pe bolnavul Populus, Fatîhov l-a tratat trei săptămîni, iar după aceea i-a făcut fişă de ieşire din spital.
— Nu-s locuri. Toate saloanele sînt pline de răniţi. Aşa şi era. Medicul avea dreptate. Mîhnit, Populus le predă infirmierelor halatul cenuşiu de spital, lenjeria şi-şi primi înapoi hainele.
— Dar încotro să mă duc ? întrebă.
Medicul se gîndi puţin şi Populus îl rugă să-l lase să locuiască în cămăruţa din spatele spălătoriei, pînă cînd va găsi ceva mai bun. Medicul căzu de acord şi acum Ruudi primea

de trei ori pe zi din bucătăria spitalului supă sau caşa din crupe de miei.
— Numai cu tutunul stau prost, se plînse Populus. Sora Xenia îmi aduce din cînd în cînd, iar uneori îmi mai dau bolnavii.
Tilde îşi desfăcu legătura, şi Populus începu să rîdă de bucurie. „Boala a cedat, dar cu ce preţ“ — gîndi abătută Tilde. Populus avea cu puţin peste cincizeci de ani, însă arăta ca un biet moşneag.
Tilde îşi aminti o dimineaţă palidă de iarnă. Zăpada scîrţîia sub picioare. În această zi se mutau ele în Novîi Takmak. Tilde trăgea sania, Eeva mergea alături. Tilde se oprise ca să-şi tragă sufletul şi privi în urmă. Poarta era larg deschisă. În fereastră se vedea o faţă acoperită cu peri ţepoşi, lipită de geam. Bolnavul Populus se uita după ele. Era o cruzime să-i laşi, iată, pe el şi pe Eeva. Tilde însă făcuse asta pentru Kristina. Această amintire o chinuia şi acum pe Tilde...
Îşi mai aduse aminte cum în vara trecută s-au dus cu toţii, Eeva, Jemel, Populus şi ea cu Kristina, la Piaria şi la Hannes în vizită. Nu-şi dăduse seama atunci cît fusese de minunat.
Îşi aminti cum le repara Populus încălţămintea. Se uita cu atenţie şi tot examina pantoful pînă cînd, în sfîrşit, spunea : „Vom pune nişte flecuri şi vor fi iarăşi ca şi noi“.
Spunea asta chiar şi în acele cazuri cînd era cu desăvîrşire imposibil să mai cîrpeşti, încălţămintea fiind de mult numai petice.

Populus ieși în curte s-o conducă pe Tilde.
— Ruudi...
— Ce-i ?
Tilde căuta cuvinte consolatoare.
— Cînd vei putea, vino pe la noi, îți voi cîrpi hainele.
Populus privea însă îndrăgostit într-o parte.
— Iată, vine zîna mea, spuse.
— Asta ?
Pe cărarea de zăpadă bătătorită se grăbea o femeie mică și oacheșă, cu un palton aruncat pe umeri, cu o bonetică albă pe părul negru.
— Asta.
— Cum o cheamă ? Xenia ?
— Așa, da.
— Beloborodova ? întrebă Tilde agitată și-și puse mîna pe inimă.
— Da.
— O cunosc ! exclamă Tilde cu bucurie. O cunosc foarte bine.
Bătrînul se duse înapoi în cameră, iar Tilde se grăbi pe cărăruia îngustă după „zîna" lui.
— Kiska ! strigă Tilde.
Sora se opri.
— Tu ești, Kiska ? Oare nu mă recunoști ?
— Iertați-mă, se scuză sora, nu vă cunosc.
— Să mă fi schimbat eu atît de mult ? Privește cu atenție !
— Nu vă cunosc.
— Sînt eu, Tilde. Tilde Laev.
Sora clătină din cap. Jignită, Tilde își lăsă ochii și spuse cu amărăciune :
— Nu mă mai ții minte ?

— Vă înșelați, spuse rece sora. Mă confundați cu cineva.
— Nu, Kiska, nu te confund, clătină Tilde din cap. După aceea se întoarse și porni cu pași greoi spre poarta spitalului.

Kristina se mira : de ce suferă mama așa ?
— Poate, totuși, te-ai înșelat, mamă ?
Nu, nu, Xenia Beloborodova, pe care Tilde o cunoștea încă de copil, aproape că nu se schimbase, deși avea, după toate probabilitățile, aproape treizeci de ani. Aceeași față gălbuie, păr rebel, gropițe în obraji, buze subțiri, frunte joasă, sprîncene negre și încruntate, ochi luminoși. Rămăsese tot mică și cu picioare scurte, ca la paisprezece ani.
Tilde își amintea limpede cum Xenia, lăsînd ochii în jos, stătea în picioare în pragul bucătăriei lor și aștepta pînă o chema să mănînce. Uneori venea să ceară supă, cu o cutie de tablă de doi litri, iar o dată stătu mult timp în picioare în ușa bucătăriei, scormoni cu degetul mare al unui picior desculț într-o scobitură din podea și ceru :
— Tanti Tilde, dați-mi, vă rog, două țigări.
— De fumat ? Dar ce faci cu ele, copilule ? rămase surprinsă Tilde.
— Le duc mamei și tatei, spuse fetița abia auzit.
Cînd nu reușea să facă rost de țigări de la locatari, se ducea pe stradă și le obținea cu mari rugăminți de la trecători.
Kiskei îi plăcea să se ducă la Tilde. Îi plăcea s-o vadă trebăluind. Învăța orice cu o

deosebită rîvnă. Odată ea făcu dintr-o rămășiță de material o batistă și pe această primă batistă făcută cu mîinile ei brodă inițialele X.B. — Xenia Beloborodova. Fetița îi povestea Tildei toate grijile și necazurile sale copilărești și primea de la ea îmbrăcămintea purtată. Iar acum Kiska nu dorea s-o recunoască pe Tilde.

Kristina nu se hotăra să-i spună mamei ce crede ea despre asta. Și ea se gîndea : de ce omul consideră că faptele lui bune trebuie să fie ținute minte pînă la sfîrșitul vieții ? Ce fel de faptă bună este asta, dacă este înregistrată într-un cont oarecare ? După cît se pare, Liili nici pînă acum nu știe cine i-a trimis fructe uscate pentru Trina cea bolnavă. Cînd ea o întrebase pe Tatiana, aceasta îi răspunsese : „Oamenii. Nu contează cine".

O amintire vagă îi ieși la iveală în memorie. Asta fusese vara trecută. De la o fereastră a spitalului Kristina văzuse o soră de statură mică într-un halat alb, mergînd prin iarbă, și sora asta semăna cu Kiska Beloborodova. Kristina se mai gîndise : „Ce s-a întîmplat cu fetița asta ? Poate trăiește și acum tot din cerșit ?"

Înseamnă că ea era totuși, Kiska.

Kristina controla caietele, în casă nu era nimeni, în afară de ea și de maică-sa. Gazda, Fatima, plecase într-o vizită de trei zile, deși prietena ei locuia chiar aici, alături de prăvălie.

— Ce-o să faceți în vizită trei zile ? o întrebase Tilde.

— Mă duc să mă rog.

Fiul ei Ahmet era îndrăgostit de profesoara Iulia, aceeași care sosise în sat împreună cu Lutsar, Betti Barba și Amina Abaeva. Nimeni nu știa ce să creadă despre simpatia reciprocă a profesoarei și a fiului Fatimei. Iulia era măritată și Ahmet era cu trei ani mai tînăr decît ea. Un copil încă. Doar de optsprezece ani.

Lutsar era acasă și mai puțin decît Ahmet ; spunea că se duce la Sitska... Nu era greu de ghicit unde mergea de fapt el — cu asta se fălea Anka la cantină după tejghea. Cînd Tilde îi povesti Kristinei ce auzise despre Lutsar, fata își astupă urechile :

— Lasă, lasă ! Nu vreau să aud !

Despre Lutsar nu voia s-audă nimic rău, chiar dacă acesta era adevărul. În general, se străduia să nu se gîndească la Lutsar, și totuși se gîndea, se gîndea de o mie de ori pe zi. Cît de preocupat se ridicase Lutsar atunci în tranșee, cît de mustrător o privise și își pusese mănușile... Amintindu-și de aceasta, Kristina nu mai știa unde să se ascundă de rușine.

„Kristina"... spusese el supărat, dar asta suna : „Kristina, fetișcană proastă, tu îmi sari singură de gît..."

De atunci Kristina nu vrea să-l vadă pe Lutsar, îi ocolea privirile în cancelarie și evita să-l întîlnească acasă. Și totuși, ca și mai înainte, îl aștepta în fiecare seară, ascultîndu-i cu atenție pașii de dincolo de peretele din

scînduri, foşnetul îmbrăcămintii, zvîrcolirile lui neliniştite de pe patul tare.

Kristina obosise, se întinse pe pat. Dincolo de fereastră ningea liniştit, pe furiş. Pe o astfel de ninsoare visa Kristina să meargă alături de Sven Lutsar şi să se piardă în cîmpiile de zăpadă.

Ţîrîia un greier. Pisica mieuna şi-şi sticlea ochii la uşă. Tilde îi dădu drumul afară : pe scară şedea de mult un motan — nemişcat, gras, cu coada asemenea unei frînghii — şi miorlăia jalnic. Nimic n-o putea opri pe pisica Fatimei cînd miorlăia aşa motanul pe prispă. Dacă nu i se dădea drumul, fugea la întîlnire prin coşul sobei. Şi ce-i cu asta ! Atîtea mari prostii s-au săvîrşit în numele dragostei. Treburile iubirii nu cunosc rînduiala.

Ninsoarea încetase, dar Tilde nici nu băgase de seamă asta, simţind numai că-i lipseşte ceva. Şi, ca întotdeauna cînd nu mai avea de ce să se ocupe, cîrpea ciorapi la lumina posomorîtă a lămpii.

Iar Kristina aştepta... Aştepta... Se simţea ca o miloagă în comparaţie cu Piaria, care citea scrisorile lui Hannes ca pe nişte rugăciuni de seară, şi adormea cu plicul triunghiular sub pernă. Ce era Kristina alături de mica şi fericita Iulia, care îl iubea pe Ahmet, fiul Fatimei ?

— Cine stă acum în locuinţa noastră ? Sau e tot atît de zăvorîtă cum am lăsat-o ? ofta Tilde.

Kristina nu se mai gîndea de mult la casa lor. Se gîndea la Karim Kolhoznîi, la Betti

Barba, cu vocea ei de bas, împrejurul căreia se îmbulzeau copiii, se gîndea la frumoasa Tatiana, la Liili, nora lui Sitska, care plecase, şi la Sven Lutsar. Casa era undeva departe.

— Iar mie mi se pare că fiecare zi trăită ne apropie de casă, spuse Tilde. Kristina se ridică, se apropie de mamă şi-şi aşeză capul pe genunchii ei. Ca în copilărie.

— Mîine este Crăciunul, spuse Tilde.

Seara tîrziu veni Kiska Beloborodova. Tilde făcu ciorapii ghem şi-i puse de o parte.

— Totuşi, tu eşti, spuse ea înăbuşit.

— Eu sînt.

Zăpada i se topea sub pîslari. Kiska se aruncă de gîtul Tildei şi începu să plîngă tare.

— Ei, spune ! Spune, de ce ?...

Tilde strîngea tare în palmele sale faţa mică şi galbenă a Kiskăi şi voia să afle de ce o respinsese fata dimineaţa.

— Pentru ce ?

— Mă temeam, îi răspunse Kiska.

— De cine ?

— De toţi.

— Nu înţeleg.

— Vreau să trăiesc ca toţi ceilalţi. Şi eu. Ca toţi oamenii ! Kiskăi îi tremurau buzele.

— Nu înţeleg nimic ! se plînse Tilde. Explică-mi odată.

— Ştiţi dumneavoastră cine sînt eu ?

— Cine ?

— Îi cunoaşteţi dumneavoastră oare pe părinţii mei ?

— Ei, şi ce-i cu asta ?

— Eu am ascuns acest lucru de toţi.

4

Era o casă obișnuită din lemn. Patru apartamente. În curte, sub o salcie singuratică, era o fîntînă cu roată, iar spre poartă ducea o alee plantată pe margini cu tufe, în care copiii prindeau cărăbuși. Unicul confort era considerat veranda cu geamuri colorate, care dădea în stradă. Acest lux costa bani și în fiecare lună Tilde trebuia să se tocmească cu proprietarul.

La parter, alături de Laevi locuia cu soția și copiii precupețul Otto Maim. Măgarul și-l lega de pridvor, ca să fie văzut de la fereastră.

La mansardă locuia croitorul Anton Taub cu soția sa Minna, porecliți amîndoi Porumbeii — căci în nemțește Taube înseamnă porumbel. De mulți ani croitorul trăia numai din comenzi mărunte și întîmplătoare, și Minna în fiecare zi își cicălea soțul din pricina asta, îl gonea din casă și îi arunca pe scară paltonul și pălăria. După aceea, însă, Minna împietrea la geam și aștepta. N-apuca să se arate la poartă figura mică și slabă a soțului ei, că Minna i se și arunca bucuroasă în întîmpinare.

— Porumbelule, unde ai fost atît de mult timp ? îl întreba ea cu emoție, ajutîndu-și soțul obosit să-și scoată paltonul, punîndu-i pe masă un castron de cartofi și îndemnîndu-l ca pe un copil să mănînce.

Croitorul își puse capăt zilelor în păduricea cea mai apropiată, și toate femeile din casa lor tăiară cîte o bucățică din funia de care se

spînzurase — vezi bine, aceste bucățele trebuiau să le aducă noroc.

Cea de-a patra chiriașă era poreclită „Kanamama" — Cloșca. Poate pentru că își chema cele două fiice ale sale întotdeauna așa :

— Pui, pui, puișori, veniți acasă ! Mama a făcut peltea !

În toate serile Kanamama, ieșea pe stradă gătită și boită. Iar celor cărora le trecea prin cap să-i reproșeze purtarea imorală, Kanamama le striga :

— Da, așa sînt ! Da, așa sînt eu ! În schimb copiii mei sînt bine îmbrăcați și întotdeauna sînt sătui.

În curtea din spate, după niște tufe de liliac, se ascundea o cocioabă jalnică. Nici ea nu stătea fără chiriași. Într-o seară ploioasă se instală acolo Alexandr Beloborodov cu toată familia lui numeroasă : cu soția Taisia și cu copiii Xenia, Anatoli și Mihail.

De la început tuturor le-a fost milă de familia asta nenorocită. Kanamama le dăruia îmbrăcăminte de copil purtată, văduva croitorului împărțea pîinea cu ei, iar copiii precupețului Maim cărau din casă la Beloborodovi tot ce era de mîncare, pînă ce tatăl i-a bătut pentru asta.

Nobil și fost ofițer al armatei țariste, Alexandr Beloborodov fugise de revoluție nu însă cu mîinile goale. Deschisese la Tallin un magazin de coloniale și continuase să trăiască intens și pe picior mare. Copiii de prinț fuseseră crescuți de o „mademoiselle", iar pe prințesa Taisia, ca și mai înainte, o pieptăna

și o îmbrăca Mașa, camerista ei... pînă cînd locuința de cinci camere ajunse de două camere, apoi de o cameră și, în cele din urmă, se prefăcu într-o cocioabă. Prințesei Taisia îi mai aducea aminte de cameristă numai un pieptene rar, Xenia devenise Kiska, Nikolai — Kolka, Anatoli — Tolka, cel mai mic avea doi ani, și chiar de la naștere fu numit Moska.

Taisia stătea zile întregi culcată pe un pat din scînduri, cu părul despletit, ca o rusalcă, cu ochii plini de o uimire tristă. Cînd dorea să fumeze, se ruga, fandosindu-se :

— Anatoli, *mon cher*, adu-mi o țigară.

Ascultător, băiețașul alerga să-i îndeplinească rugămintea. Dar cînd micul Moska, bolnav, începea să țipe de foame dis-de-dimineață, somnoroasă, prințesa, zvîrlea în el cu ce nimerea. Numai Kiska se scula, îl lua pe frățiorul mai mic în cîrcă și-l ducea în curte, ca să nu tulbure somnul părinților.

„Copii de aur" îi lăudau oamenii. Aduceau tatălui și mamei toți banii și hrana pe care o cîștigau cu cerșitul pînă la ultima bucățică.

Taisia păstra obiceiul să se scoale abia spre seară. Se pieptăna și se îmbrăca încet, gînditoare. În pofida modei, purta un costum englezesc sobru, o pălărie neagră largă, cu un trandafir alb, ciorapi negri de mătase și pantofi de culoare deschisă. La vîrfurile ascuțite și lungi ale pantofilor era brodată o pînză de păianjen pe care strălucea un mărgăritar. Cu o mînă vîrîtă în mănușă, Taisia se sprijinea de brațul bărbatului. Prințul, galant, deschidea portița înaintea doamnei, dar observînd

că după ei aleargă progeniturile lor pe jumătate dezbrăcate, le gonea cu o șoaptă înapoi. Și Kiska invidia pe fiicele Kanamamei, femeie de stradă — ele doar ieșeau atît de mîndre și de demne cu mama la plimbarea de duminică.

Beloborodov era cu o jumătate de cap mai scund decît soția lui, musculos, cu picioare scurte de țăran, cu părul creț și roșcat, cu favoriți. În pofida cizmelor și a pantalonilor bufanți, semăna mai mult cu un negustor decît cu un prinț. De obicei soții vorbeau între ei franțuzește, însă se certau în rusă.

În zori se întorceau acasă foarte supărați, foarte beți și se luau la bătaie. Și iarăși Kiska îl lua în cîrcă pe fratele mai mic și se strecura încetișor cu el în curte, ca să le dea posibilitatea părinților să-și facă somnul.

În răstimpuri, după ce se întorcea acasă, prințul era darnic, îngăduitor și amabil, ceea ce însemna că el cîștigase la biliard. În asemenea clipe îi săruta necontenit mîna soției și se jura că vor veni vremuri mai bune. Pe urmă vorbeau amîndoi multă vreme, cu înflăcărare.

— Eu însumi i-aș ucide cu mîinile mele, i-aș sugruma, i-aș sfîșia în bucăți. Rabdă, fetița mea, treburile merg bine, la Paris s-a urcat pe tron... — și în întunericul de dinaintea revărsării zorilor, prințul îi șoptea Taisiei numele celui care trebuia să recucerească Rusia de la bolșevici.

Sub ei foșneau paiele.

Cînd dorul de viața trecută — prințul credea că e dorul de patrie — devenea insupor-

tabil, prințului îi plăcea să cînte. „Nu-mi da chinuri de nu e nevoie..." cînta el cu vocea unui om condamnat la moarte.

Taisia nu cînta ; ei, în clipele cînd se simțea cuprinsă de un astfel de dor, îi plăcea să-și aducă aminte și să povestească. Îi era absolut indiferent cine o asculta, nu le dădea niciodată atenție celor din fața ei — Kiska, Anatoli sau Nikolai. Ținea minte pe dinafară toate balurile și recepțiile și cum era îmbrăcată de fiecare dată. Ținea minte în amănunțime cum își petrecuse vara în Crimeea, pe Terek, sezoanele din străinătate. Ținea minte toate complimentele ce i se adresaseră și că Rasputin, cică i-ar fi spus despre o traducere : *„La traduction est comme la femme : quand elle est belle, elle n'est pas fidèle, et quand elle est fidèle, elle n'est pas belle"* [1].

— Dar, măicuță, oare Rasputin știa limba franceză ? întreba Kiska. Tu singură spuneai că era un bădăran.

— Da, da, răspundea gînditoare prințesa, fără să-i fi auzit întrebarea.

Kiskăi îi plăceau povestirile mamei despre Petrograd, îi plăcea glasul ei atît de visător și de plin de dor. Și se străduia să fie liniștită și ascultătoare, ca nimic să nu le împiedice să fie numai ele două — doar mama îi povestea ei, Kiskăi ! Mama o iubește !

---

[1] Traducerea e ca femeia : cînd e frumoasă, nu e credincioasă și cînd e credincioasă, nu este frumoasă (fr. N.a.).

Fiul mijlociu, Anatoli, era un băiețaș de opt ani, vesel și frumos ; politicosul, bunul, șiretul și duiosul Anatoli mereu cînta sau fluiera. Cerșea cu pricepere și niciodată nu venea acasă cu mîinile goale.

Cu Anatoli toți se simțeau ușor și bine, iar prințesa zîmbea uitîndu-se la chipul încîntător al fiului ei. Băiatul mai mare, Nikolai — în contrast direct cu fratele lui — era un flăcău posomorît și grosolan. Uitîndu-se la fața rea și la uitătura sălbatică a lui Nikolai, ea îi spunea cu umilință :

— Ei-ei ! Ce-ți arăți colții ! și-l lăsa pe Kolka în pace.

Tăcut și urîndu-i pe toți, flăcăul venea acasă cînd voia și se culca, împingîndu-i pe ceilalți care dormeau, ca să-și facă loc.

— Esaul ! spunea prințul despre el.

Cea mai conciliantă și îngăduitoare era Xenia. Ei îi plăcea să stea în camera Tildei pe un scăunel pentru picioare și să viseze.

— Cînd o să cresc mare, o să mă duc să muncesc. N-o să trăiesc din cerșit ! Și mîngîia cu mîna așternutul patului Kristinei, ca pe un om. Tanti Tilde... Și eu o să-mi cumpăr un pat. Cearșafuri, perne. O să merg la baie !

Fetița se străduia să fie curată și ordonată. Își pieptăna părul des și încîlcit plîngînd și păstra pieptenele pe verandă la Tilde, ca să nu i-l ia maică-sa cu forța. Și așa însă, Taisia se supăra și o mustra :

— Iarăși te dichisești ! D-apoi d-aia nu ți se dă nimic de pomană !

La şcoală se duceau începînd de toamna pînă venea frigul şi primăvara. Regulamentul şcolar nu era pentru ei.

La paisprezece ani, Kiska plecă de acasă. Îi era milă numai de fratele cel mai mic — un copil rahitic cu pîntecele mare, cu capul mare şi cu picioarele strîmbe. Avea trei ani, dar încă nu vorbea.

Asta s-a întîmplat în lipsa prinţului. Acesta nu venise acasă de două zile şi copiii simţeau pe pielea lor toată forţa furiei materne. Într-un moment de furie Taisia îl lovi cu piciorul pe Moska, care tremura bolnăvicios, şi copilul căzu cu faţa la pămînt. Taisia se trînti pe paie, blestemîndu-şi soarta şi copiii. Kiska înşfăcă fratele plîngînd în braţe şi fugi cu el la Tilde. Acolo spălă copilul şi începu să-l legene ca să-l adoarmă şi să-l liniştească. Iar Tilde îi dădu cu linguriţa să mănînce caşă dulce de griş.

Plecînd, Kiska nu-i spusese mamei nici un singur cuvînt, pe Tilde de asemenea nu voise s-o amărască, şi numai pe Anatoli, pe care îl întîlnise la poartă, îl înştiinţase :

— Eu plec. Pentru totdeauna.

Kiska hoinări şi trăi din cerşit, dormi prin poduri şi pe palierele scărilor pînă cînd, în cele din urmă, fu primită ca spălătoare de vase într-un spital particular. Acolo, pentru o mică plată, primi şi încuviinţarea de a dormi noaptea într-o cămăruţă de sub scară. Aici o găsi Taisia. Prinţesa era într-un costum boţit, însă tot frumoasă şi majestuoasă, deşi palidă şi obosită. Ea plînse şi îşi şterse ochii cu o

batistă, în colţul căreia Kiska brodase iniţialele X.B. — Xenia Beloborodova.

Taisia o chemă pe fiică acasă, dar cînd Kiska, înduioşată, se aruncă în braţele mamei, aceasta se dădu rece la o parte, Taisia nu suporta sentimentalismul. Fata se înroşi jignită.

— Nu, n-o să mă mai întorc niciodată.

— Şi eu ? Eu ce mă fac cu toată droaia asta de copii ? bătu Taisia supărată cu mănuşa de piele în palmă, dar fetiţa nu cedă, şi atunci mama începu s-o roage : cel puiţn ia-l pe Moska la tine.

Xenia îl iubea pe micul pocit, bolnăvicios, cu ochi inteligenţi şi atotînţelegători, dar nu putea să-l ţină aici, sub scară şi să-l lase singur toată ziua.

Taisia îşi pudră puţin faţa şi îşi scutură părul, sub care se vedeau cerceii lungi şi strălucitori.

— Cînd vei veni după el ? întrebă, ca de un lucru deja hotărît.

— Mîine.

— Vezi să nu mă minţi. Aşadar vii negreşit ? Închise ochii pe jumătate şi examină odăiţa, surîzînd ironic şi amar. Asta-i recunoştinţa copiilor. Tu te-ai aranjat, dar părinţii tăi ?

După cîte se vedea, prinţesa era dispusă la pace. O bătu amabilă pe Kiska pe obraz cu mîna înmănuşată şi-i spuse :

— *Bonsoir, mon enfant.* [1]

[1] Bună seara, copilul meu (fr.).

Ca să rămînă aici, sub scară, cu un copil mic și bolnav, era cu neputință, și Kiska își găsi un nou adăpost.

Erna Golding, care îi luase din milă, lucra acasă, încleia cuti de țigări pentru fabrica de tutun „Laferme" și în mica ei bucătărie totdeauna mirosea a clei. Se părea că încetul cu încetul viața se aranjează. Xenia se ducea la lucru, iar măicuța Golding vedea de copil. Lucru care se dovedi să nu fie prea greu. Moska era o ființă mică și tăcută, ședea ca Budda pe podea sau acolo unde era așezat, nu era sălbatic, dar nici nu devenea prea docil. Numai cînd se întorcea Kiska de la lucru, tremura de bucurie și-i alerga în întîmpinare lipăind.

În casa sărăcăcioasă a văduvei viața i se părea Kiskăi un vis fericit. Numai patul — marele vis al Kiskăi — așa și rămăsese, vis : dormea cu fratele său pe podea, pe o saltea de paie, dar pe cearșaf. Noaptea uneori se deștepta și trăgea cu lăcomie în piept mirosul de lenjerie proaspătă.

Kiskăi i-a mers din plin — a fost avansată din spălătoare de vase, îngrijitoare. De fericire o luase amețeala, parcă ar fi fost numită medic principal. Sora șefă, domnișoara Falk, căreia nimeni nu-i era pe plac, începu s-o ocrotească pe micuța și harnica fată.

Domnișoara Falk era teroarea spitalului, dar și funcționara lui de neînlocuit. Nu se înșela niciodată, nu uita nimic, nu adormea în timpul gărzii de noapte, nu se depărta de un bolnav mai înainte de a vedea că a înghițit medicamentul. Îi urmărea, îi suspecta și îi verifica pe toți. Kiska înlemnea paralizată cînd sora șefă o privea în timpul lucrului : domnișoara Falk verifica fiecare colțișor spălat sub dulapuri și noptiere. Kiska își venea în fire numai atunci cînd picioarele subțiri ca niște scobitori în ghetele înalte și negre dispăreau în fundul coridorului. Odată, sora șefă o chemă în camera de gardă și o examină multă vreme cu ochii ei bulbucați și obosiți.

„Mă va concedia", se gîndise Kiska, încremenind de groază. Dar încă din dimineața următoare începu să lucreze la secția terapeutică, ajutoare a surorii șefe, Falk. Salariul era mai mare, munca de sclavă. Toată ziua Xenia se învîrtea ca un ventilator, fierbea seringile, alerga între saloane și laborator, freca, spăla și deretica. Și sora șefă o verifica, îi dădea dispoziții, o dojenea, n-o lăuda niciodată, dar nici n-o concedia, pentru că, după cum se vedea, era mulțumită.

Viitorul însă o neliniștea pe Kiska, o îngrijora. Mama ei o vizita tot mai des în ultimul timp. Prințesa se schimbase vizibil, nu pentru că îmbătrînise, se ofilea. Plîngea, se jeluia de viața ei, fără însă să-i arunce măcar o dată o privire lui Moska, care o privea cu frică.

Kiskăi îi era milă de mama ei, această femeie care decăzuse și căreia îi tremurau mîinile.

— Bei ? se înspăimîntă ea.

Taisia își trase capul între umeri și se plînse că prințul își cheltuiește cîștigurile cu o

amantă. „Are şaisprezece ani“ — oftă Taisia cu umilinţă.

Prinţesa avea nevoie de bani, Kiska îi dădu. O dată, de două ori. După aceea însă, cînd nu mai avu nimic, mama făcu gălăgie şi o ameninţă că o să reclame la ziare.

— Să citească toată lumea şi să vadă cît de lipsită de inimă eşti ! răcni ea, dar de lovit nu îndrăzni s-o facă.

Erna Golding, care nu se amesteca niciodată în treburile altora, se ridică de la lucrul său, dădu la o parte cutiile şi ieşi din spatele mesei. O apucă pe prinţesă de mînă şi deschise uşa. Apoi se întoarse înapoi la cutiile sale, şi, răsuflînd din greu îşi continuă lucrul.

Kiska venea mai totdeauna tristă de la lucru.

— Du-te să te plimbi, mergi la cinema, distrează-te, o îmboldea Erna Golding. Dar fata scutura din cap :

— Acasă, în familie, e mai bine decît oriunde.

Pe văduvă o mişcară cuvintele ei, şi în seara următoare pe Kiska o aştepta o cafea aromată şi o franzelă cu stafide.

— Ce sărbătoriţi ? se miră Kiska. S-a întîmplat ceva ?

Stătură tustrei la masă. O familie !

Însă bucuria şi durerea sînt gemene. Neplăcerile începură de dimineaţă...

Taisia veni la spital şi ceru să-i fie chemată fiica. Docilă, Kiska îi dădu mamei toţi banii pe care îi avea, tremurînd la gîndul că maică-sa s-ar putea plînge surorii şefe. O respecta

şi o admira pe sora şefă, deşi domnişoara Falk se purta dispreţuitor cu colegele sale. Le detesta slăbiciunile lor omeneşti, veselia, scurtele lor flirturi cu doctorii. Numai bolnavii erau sfinţi pentru domnişoara Falk, deoarece numai ei aveau nevoie de dragostea şi grija ei. Tocmai de aceea îi plăcuse Kiskăi.

— Cu ce vă ocupaţi în timpul liber ? o întrebă odată pe neaşteptate domnişoara Falk.

Kiska nu ştia ce să spună, se întîmplase să n-aibă timp liber niciodată. Noaptea spăla rufele, ţesea ciorapii rupţi, călca, îi ajuta Ernei să încleieze cutiile, cosea haine pentru Mişa. Copilul se întremase văzînd cu ochii şi se transformase într-un băieţaş frumos şi cu părul ondulat, aşa cum văzuse Kiska în vechile tablouri.

Kiska n-avea timp liber şi de aceea tăcea. Nu ştia la ce se gîndeşte domnişoara Falk, altfel ar fi găsit un răspuns cuviincios. Şi acum, seară de seară, Xenia se ducea acasă la sora şefă ca să se roage şi asta o deprima. Pînă acum Kiska n-auzise niciodată rugăciuni. Domnişoara Falk se ruga, iar ochii Kiskăi umblau de colo pînă colo prin ungherele întunecate ale odăii : îi era frică. Chiar acum va sări ceva îngrozitor de după dulap, se va repezi la ea, o va sugruma şi o va tîrî în întuneric.

Domnişoara Falk o iubea sincer pe Kiska. Şi de aceea fata trebuise să stea multe seri în camera ei mare cu ferestre înalte, închise pe dinăuntru cu obloane.

Era o cameră de ascet — numai un pat, o masă, un dulap și o pereche de scaune. Deasupra patului, în ovalul unui tablou, Isus se ruga în grădina Ghetsimani, alte tablouri înfățișau Cina cea de taină și Mîntuitorul pe cruce, iar pe un carton erau brodate cu argint versete din biblie: „Și tot ce cereți în rugăciunile voastre, veți dobîndi, crezînd".

— Este adevărat? întrebă Kiska.

Domnișoara Falk dădu afirmativ din cap:

— Da. Dacă El dorește așa, numai atunci.

Domnișoara Falk o pregătea pe Kiska pentru o sectă.

Măicuța Golding, care din cînd în cînd o sfătuise ea însăși pe Kiska să meargă „să se aerisească", se supără pentru desele ei absențe. Kiska fu nevoită să-i spună adevărul. Erna Golding încleia cutii și asculta.

— Da... Da... spuse ea cu liniștea neclintită a unui om cu multă experiență. Știi ce, nu te mai duce!

— Atunci mă va da afară din serviciu!

Printre lacrimi Kiska privea degetele Ernei Golding, care lucrau cu dibăcie.

— Și ce-i de făcut acum?

— Spune-i că nu vei mai veni.

— Dar atunci?

— Nu-i nimic. Greu, dar ne-om descurca.

Kiska nu reuși să-i spună surorii șefe că nu va mai veni la ea să se roage și că nu va intra în sectă. Sora șefă zăcea bolnavă la secția clasei a treia, unde pentru o plată mică erau tratați oamenii săraci. Zăcea nemișcată, cu gura strîns încleștată, nu primea hrană și se pregătea de moarte. Nu îngăduia să fie operată — ferească dumnezeu ca de corpul ei să se atingă mîini de bărbat.

Domnișoara zăcea dreaptă, ca un cadavru, cu mîinile încrucișate pe piept. Kiska o vedea pentru prima dată fără bonetă, fără rochia în dungi albastre, fără șorț și fără gulerul scrobit și înalt, pînă la urechi. Pentru prima dată vedea că are părul sur și rar și capul mic.

Boneta ei solemn de albă era aceea care-i dădea toată importanța și demnitatea.

Și Xenia își aduse aminte de o însemnare pe marginea cărții de rugăciuni a domnișoarei Falk: „Toți mă socotesc un boboc respingător de rață, dar în realitate eu sînt lebădă, mîndra și alba lebădă din basmele lui Andersen".

Acum sora șefă se arăta vrednică de milă și infirmă, și Kiska voia să-i spună ceva deosebit de duios. „E și ea un om nefericit", se gîndea Kiska.

Domnișoara Falk a fost totuși operată. Dar chinurile sufletești o torturau, și, în loc să apară la lucru, își luă concediu pentru prima dată după douăzeci de ani de lucru în spital... Plecă undeva pentru două săptămîni, să mai prindă puteri și să stea de vorbă cu El. Așa o înștiință pe Kiska.

5

Ziua asta era o zi uimitoare, vizita de dimineață a bolnavilor se contramandase, medicii,

care şi pierduseră capul, se agitau în chip grotesc şi în loc de salut întrebau :

— Dumneavoastră ştiţi de-acuma ?

Se ştia.

Kiska se gîndea : „Oare viaţa poate să devină mai rea ? Şi de ce se tem ei atîta ?“ Cîte unul îşi freca bucuros mîinile.

Domnişoara Falk spusese aspru :

— Aceasta este încercarea domnului.

Pe ea n-o interesa revoluţia, pe ea o scosese din sărite dezordinea — nimeni nu-i executa dispoziţiile. Astăzi nu se ţinea cont de ea, pentru prima dată după douăzeci de ani de serviciu în casa asta !

— Răzvrătire ! strigă ea supărată şi izbucni neputincioasă în plîns.

— Răzvrătire — cum vine asta ? întrebă cu timiditate Kiska.

— Totuna-i cum e. Bolnavii nu aşteaptă, răspunse tăios domnişoara Falk.

Seara Xenia îi povesti Ernei Golding despre această zi neobişnuită. Erna rîdea :

— Se tem de muncitori ? De robii lor ?

Învălui cu o privire odăiţa. Kiska înţelese : aici era tot ce izbutise bătrîna să agonisească în toată viaţa. Foarte puţin. Kiska însă n-avea nici măcar atîta, nimic n-avea, în afară de Mişa, dar nici el nu-i aparţinea. Măicuţa Golding stătea în picioare lîngă fereastră. Umbrele amurgului se îndeseau.

— Plîngi ? o întrebă Kiska.

— Eu... eu nu plîng.

— Dar lacrimile ?

— Sînt de bucurie.

— De bucurie ?

— Toţi muncitorii cîntau „Internaţionala“, spuse măicuţa Golding. Dar bătrînul meu n-a auzit asta...

Kiska văzuse femei care plîngeau. Taisia, de obicei, plîngea din răutate sau din milă pentru ea însăşi. Domnişoara Falk — din frica de a nu-şi pierde autoritatea. Kiska însăşi plîngea de durere. Pentru prima dată în viaţă Xenia vedea lacrimile unei mari fericiri.

— Soţul tău a fost comunist ? o întrebă ea.

— Nu. Dar e acelaşi lucru... Doar noi sîntem muncitori.

Astăzi Erna Golding n-a mai încleiat cutii, le-a aruncat într-un ungher îndepărtat.

— Risipitoarea, se miră Xenia, văzînd la masă mîncare de sărbătoare : salam cu ceai, fursecuri, bomboane.

— Astăzi e o zi aparte, spuse Erna Goldin.

— Dar tu ştiai că va veni ?

— Da.

— O aşteptai ?

— Da.

— Şi ce va aduce ziua aceasta ?

— O viaţă nouă.

— Tuturor ?

— Tuturor celor care o merită.

— Dar cei care n-o merită ?

— Aceia vor fi judecaţi.

— Îi vor ucide ? întrebă Kiska.

— Nu. Pur şi simplu îi vor obliga să muncească.

— Dar asta nu-i pedeapsă !

— Pentru ei asta e cea mai mare pedeapsă.
Măicuța Golding stinse lumina și începu să se dezbrace.

— Deasupra patului surorii șefe, spuse gînditoare Xenia, era scris : „Și tot ceea ce cereți în rugăciunile voastre, veți dobîndi, crezînd". Și tu ai crezut, așa-i ?

— Rugăciunile n-au ce căuta aici. Ziua asta a fost cucerită cu prețul unor mari jertfe, prin luptă, spuse Erna Golding.

Păsărelele cîntau de zor sub cerul luminos de iunie. Erna luă de pe perete fotografia soțului său. Fata se întoarse — era necuviincios să privești pe furiș.

„Dar și pe tatăl meu îl vor judeca" — se gîndi Xenia. Tatăl se lăuda adesea cu o ordonanță. „Aveam noi un tîmpit — Fedot !" — povestea el. Într-o vară la Terioki prințul poruncise drept pedeapsă ca ordonanța sa să fie legată de un copac. Chinurile neomenești ale soldatului îi înspăimîntaseră pe oameni. Ordonanța era înțepată de țînțari din cap pînă-n picioare, dar jurămîntul era disciplina cea mai înaltă. Ordonanța striga :

— Nu vă apropiați ! Rabd pedeapsa !

— Un tîmpit ! rîdea prințul, amintindu-și de asta.

Niciodată nu se mai auzise în vechiul și sumbrul spital un rîs tineresc, voci atît de răsunătoare. Sosiră medici noi, surori noi, instrumente noi. Începură lecții politice și cursuri de ridicare a calificării. Salonul mobilat cu mobilă scumpă, care servise înainte drept cameră de oaspeți pentru bolnavii înstăriți, fu transformat acum în colț roșu.

Domnișoara Falk, ca și mai înainte, era de neînlocuit, exigentă față de sine și de ceilalți, iar surorile tinere, ca și mai înainte, plîngeau sub asuprirea ei. După ce o criticaseră pe sora șefă la o adunare comsomolistă, domnișoara Falk devenise și mai exigentă, băga de seamă cea mai mică neglijență și inexactitate. Și mereu reieșea că are dreptate.

Xenia învăța acum la cursuri. Ea, cerșetoarea, trebuia să ajungă soră de spital.

„Sora Xenia" vor spune medicii. „Spuneți surorii Xenia..." Întrebați-o pe sora Xenia !" Kiska, Kiska, oare n-ai visat asta tu ? În curînd îți vei ascunde părul sub o bonetă albă și înaltă. Vei deveni om mare !

Domnișoara Falk n-a mai chemat-o niciodată pe Kiska la rugăciune.

— Acum vei începe să-ți dai și tu cu roșu pe buze ? o întrebase cu răutate sora Falk.

— Nu, răspunsese liniștită Xenia.

Domnișoara Falk era arogantă, dar Xenia înțelegea că aroganța ei rece îi ascunde durerea și nesiguranța. Vai, Xenia nu putea să-i ajute cu nimic unui om, care, în felul său, îi dorea binele.

— Învață ! Nu pierde timpul — o sfătuise Erna Golding și decupase din ziare articolul unde, în rîndul celorlalți fruntași în muncă, era menționată și Xenia Beloborodova.

Odată, într-o duminică dimineața, veni la ele fratele mai mare al Kiskăi — Nikolai. De cînd plecase fata de acasă, nu-l mai văzuse nicio-

dată. Flăcăul era vînjos, lat în spate, roșcat și puternic, ca și taică-su. Nikolai nu dădu bineţe, trase de sub masă un scaun, se așeză călare pe el și se sprijini cu bărbia de spătarul, înalt și rotund.

— Ce faci ? Te-ai făcut comunistă ? Te-au cumpărat ?

Azvîrli scaunul într-o parte, sări la soră-sa, cu privirile sălbatice, arzînde de răutate și o lovi greu peste faţă.

— Nu uita că ești prinţesă !

Mișa începu să plîngă și sări să-și apere sora.

— Stîrpitura asta mai e vie ? se mîră Nikolai și-i dădu cu dispreţ un brînci băieţelului. Copilul căzu și se înecă, răcnind ca din gură de șarpe.

Nikolai o stîlci pe soră-sa din bătaie, cu grosolănie și orbește, pînă cînd aceasta căzu jos, plină toată de sînge.

— Dacă mă reclami, te omor ! o ameninţă Nikolai, plecînd.

Xenia își pipăi ușor faţa de cîteva ori, se ridică de jos și începu să liniștească copilul speriat. După aceea spălă sîngele de pe podea.

— Dumnezeule, ce s-a întîmplat ? începu să strige măicuţa Golding ; fusese dusă la mormîntul soţului.

Xenia îi aruncă lui Mișa o privire prevenitoare :

— Un beţiv s-a legat de mine.

— Să fi chemat oamenii într-ajutor !

— Strada era pustie, am chemat.

Xenia știa de la Taisia că fratele ei mijlociu, Anatoli, pînă la revoluţia din iunie, cînta într-un cabaret șansonete franţuzești și romanţe rusești, dar cu ce se ocupa Nikolai — asta nici chiar maică-sa nu știa.

Acum Xenia se temea să rămînă singură acasă. Dar Nikolai nu mai veni.

Veni peste un an.

Xenia își împacheta lucrurile, spitalul se evacua. Asta era la începutul războiului. Măicuţa Golding se dusese cu uzina să facă lucrări de apărare, iar Mișa se lupta în curte cu ștrengarii.

Pisica stătea leneșă pe prispă, iar păsărelele în căutare de apă ţopăiau împrejurul unei albii uscate. Nici un singur nor, arșiţă și praf.

Măicuţa Golding îi îmbrăţișă cu tristeţe pe Xenia și pe băiat.

— Copiii mei !

Trebuia să mai rămînă un timp aici.

— Și eu voi merge, dar nu acum.

— Mamă ! spuse Xenia, sărutîndu-i mîinile și faţa. Cuvintele nu-i ajungeau. „Tu ! Tu ești mai bună decît toţi ! Te voi iubi veșnic. Nu te voi uita !" asta voise să-i spună.

Adevăratelor mame nu le trebuiesc însă cuvinte. Xenia stătea în picioare pe peron, făcîndu-i semne de adio măicuţii Golding, care pleca dis-de-dimineaţă la lucrările de apărare. Ajungînd la colţ, vîrstnica femeie îl trimise acasă pe Mișa, care o însoţise, se întoarse și le aminti cu un zîmbet trist :

— Cheia puneți-o sub covoraș.
Printre lacrimi, Xenia dădu aprobativ din cap și se apucă în grabă să-și facă bagajele. Aranjă în geamantane rufăria, rochiile de vară, îmbrăcămintea fratelui ei ; paltonul și lucrurile călduroase de lînă le lăsa de o parte. De ce să le tîrască după ea pe o asemenea arșiță !
Cînd Nikolai intră în cameră Kiska se gîndi : „Acum mă va ucide !“ — și se grăbi să-i iasă în întîmpinare. Dar Nikolai nu venise cu intenții rele.
— Pleci ?
Xenia nu răspundea.
— Tot mai ești supărată ? Ai noștri s-or bate, ai noștri s-or împăca.
Xenia aștepta cu ochii în patru.
— Pleci ?
— Plec.
— Bine faci ! Războiul nu e treabă femeiască. Ai bani ? Dacă nu, îți dau eu.
Xenia își urmărea fratele încruntată, nedînd crezare nici unui singur cuvînt, dar Nikolai puse pe masă un teanc mare de bani.
— Nu trebuie, refuză scurt Xenia
— Nu face mofturi.
— Ai devenit darnic ? îl întrebă ironic fata, după care îi întoarse spatele și continuă să-și facă bagajele.
— Am să te ajut, se oferi Nikolai și încercă greutatea unui geamantan.
— Lasă. Vine o mașină după mine.
— Ei bine, mă duc, mai spuse Nikolai, continuînd să stea în picioare. M-am gîndit că războiul... că, poate, asta e ultima noastră întîlnire... El tot mai zăbovea. Să nu mă pomenești de rău.
Xenia se apropie de el și în semn de împăcare îi întinse mîna.
— Ia-ți banii înapoi.
Dar Nikolai nu-i luă și nici nu plecă.
— Trebuie să transmiți niște salutări.
— N-am timp eu să caut pe nu știu cine, refuză Xenia.
— Nici nu trebuie, te vor găsi ei singuri.
— Dar eu ? Eu ce rol am ? întrebă Xenia.
— Transmite salutări de la prințul Alexandr Beloborodov și spune : „El n-a dormit. Chirurgii acționează cu succes, medicul-șef pleacă la Leningrad.“ Asta-i tot. Ține minte, pronunță amenințător Nikolai și apăsă pe clanța ușii. Kiskăi i se făcuse greață. Dar tocmai atunci în cameră intră în fugă Mișa.
— A venit mașina ! A venit mașina !
Xenia duse geamantanele pe coridor și se opri în dreptul ușii.
— Mișa, spune-i casei noastre — rămîi cu bine. Spune-i : rămîi cu bine, casă dragă.
— Rămîi cu bine ! zise Mișa și-i făcu cu mîna.
Xenia încuie ușa. Apoi se aplecă și puse cheia sub covorașul pentru picioare...

Zguduită, Tilde ținea mîna fetei.
— Dar Mișa unde e ? întrebă Kristina.
— S-a îmbolnăvit. Ne-au scos din eșalon. A murit în brațele mele, în drum spre spital.
— Liniștește-te, o rugă Kristina.

— Eu însămi a trebuit să-i sap micul mormînt. A fost pus drept în groapă. N-a avut sicriu.

Kristina își acoperi fața cu mîinile.

— Și sînt slabă, spuse Xenia. Mă tem că mi se va descoperi originea.

— Nu te teme. Nimeni nu va afla nimic de la noi, făgădui Tilde, dar Xenia scutură din cap cu înverșunare.

— Vreau să trăiesc ca toți oamenii ! Oare se poate construi ceva adevărat pe înșelăciune ?

— Și tu le-ai ascuns toate astea oamenilor ? întrebă Tilde.

Fata dădu afirmativ din cap.

— Voiam să mă lepăd definitiv de trecutul meu. Nu mă știe nimeni aici, pot să fiu o orfană ca oricare alta.

— Dar tu chiar ești orfană.

— Cine o să creadă asta, dacă se va afla originea mea !

— Oamenii buni, ei vor înțelege — spuse Tilde.

Xenia se ridică.

— Nu pleca încă, o rugă Tilde.

— Trebuie să-i fac lui Populus o compresă cu parafină. Nimeni dintre noi n-are timp de artă în timpul zilei.

— S-a schimbat foarte mult, oftă Tilde.

— E bolnav.

Kristina o îmbrățișă pe Xenia.

— Vezi tu, spuse Tilde, nu știu ce sfat să-ți dau. Îți doresc fericire. Meriți asta mai mult decît oricare altul.

Tilde și Kristina stătură culcate multă vreme fără somn.

— Mamă, așa de mult m-am mîhnit... spuse Kristina.

— Da, răspunse Tilde, nu-i nimic, totul se va termina cu bine.

Kristina auzi dincolo de perete pași liniștiți, scîrțîit de scînduri de la podea și de pat. Se întorsese Lutsar acasă. Mergea prin cameră numai în ciorapi. Kristina auzea, dar în sufletul ei era pustiu.

„Sînt rea, sînt un nimic ! Dar vreau să devin bună“, se gîndea cu chin Kristina.

6

— Așa-i că în satul vostru locuiește pictorița aia în carouri ? întrebau colhoznicii care veneau la tîrg. În fața casei lui Betti Barba se opreau sănii din sate îndepărtate, în pragul ei își scuturau zăpada de pe pîslari drumeții veniți pe jos. Intrau, desfăceau niște basmale, scoteau la iveală o fotografie a soțului sau fiului și cereau să li se deseneze după ea un portret mare și cît mai asemănător. În general, acestea erau fotografii de familie pătate de timp și de muște ; uitîndu-se la fotografiile înnegrite de vreme, Betti Barba reconstituia chipurile dragi.

Odată, dintr-un sat îndepărtat, veni o femeie în vîrstă care nu avea fotografia fiului său. Betti Barba scutură din cap, ținînd între dinți o țigară răsucită, groasă, cafenie, ca o țigară

de foi. Femeia continua cu încăpățînare să stea jos și nu se pregătea să plece, iar de pe fața nemișcată îi cădeau pe mîini mici lacrimi liniștite. Barba se temea de lacrimi, ca un bărbat — se pierdea, se simțea vinovată.

Pictorița se așeză alături de bătrînică și încercă să-i explice de ce nu poate să-i îndeplinească rugămintea.

— Dar vedeți, pot să vă povestesc cum era, răspunse aceasta, parcă justificîndu-se.

— Ei, vorbește ! oftă Barba, luînd un creion și hîrtie.

La acest portret pictorița a lucrat mult timp. Îl făcuse cu dragoste, mai mult pentru ea însăși. Îi dădu mamei desenul numai în următoarea zi de tîrg.

— Seamănă ?

Femeia își șterse ochii cu un colțișor al basmalei și dădu din cap :

— El e !

Era un locotenent chipeș și dezghețat, cu un moț pînă la sprîncene și cu o medalie pe piept.

— El e ! întări bătrînica. Numai că ..

— Ce „numai" ? întrebă Barba.

— Are decorație, un ordin...

Într-o dimineață de duminică cu vînt se dărîmă coșul sobei, răsună un bubuit înspăimîntător și se înălță un nor de praf de zăpadă. Cînd Betti, drăcuind cu vocea ei groasă, se cățără gîfîind pe acoperiș și începu să-și aranjeze coșul la locul de mai înainte, veni Tatiana, care izbucni în rîs. De jos se vedeau numai tricoul roz și picioarele subțiri ale Barbei.

— De ce nu obțineți o chemare la Moscova? Dumneavoastră o puteți primi oricînd, spuse Tatiana, cînd intrară în cameră.

— Îmi place aici, răspunse Barba, spălîndu-și mîinile, nu-s pretențioasă.

— Nu la asta mă gîndisem. Aveam în vedere un alt mediu.

Barba izbucni în rîs :

— Eu nu sînt doamnă de onoare. Eu sînt sculptor.

— V-am adus hîrtie de desen, spuse Tatiana și puse sulul pe masă. Barba privi, pipăi foile de hîrtie și rămase mulțumită. Asta o răsplătea pe deplin pentru neplăcerile avute cu coșul.

— De unde ai luat-o ?

Tatiana nu voi să-i spună. Cumpărase hîrtia pentru Betti de la o precupeață care vindea ulei.

Se străduiau toți să o ajute pe pictoriță să-și facă rost de hîrtie, chiar și copiii. Ei îi aduceau foițe minuscule de hîrtie și întrebau :

— Astea-s bune ?

Combustibilul nu era destul. Barba încălzea soba cu pelin, pe care-l culegea de pe cîmp, la cîțiva kilometri de casă. Soba înghițea cu lăcomie legăturile uscate de iarbă și Barba își mijea ochii înroșiți de fumul usturător. Nu numai că o usturau ochii de fum, dar de la el avea amărăciune în gură, pîinea devenise amară, toate se îmbibaseră de mirosul otrăvitor al pelinului, chiar și așternutul patului.

— Dar cum erați dumneavoastră în tinerețe ? o întrebă Tatiana, uitîndu-se în urma ei.

— Nu mă duce de nas ! Tu vrei să știi dacă eu am avut întotdeauna un astfel de nas, ca al unui paracliser bețiv ? Întotdeauna. Dar, cu toate astea, toți cei trei bărbați ai mei m-au iubit. Și încă cum !

Barba mătură podeaua, își aruncă puțin privirea prin curte, ca să se uite la coș, și porunci Tatianei să pună pe masă pîinea și toate celelalte. Dar celelalte nici nu erau. Numai o solniță, făcută de mîini de copil din hîrtie. Și cartofi.

— Mănîncă ! își obliga Barba musafira. Sînt niște cartofi minunați !

Tatiana nu refuză, dorea să stea cîtva timp cu Barba. Pictorița își aduse deodată aminte de ceva, se ridică și, ținînd un cartof în mînă, luă din cuier o blană argăsită de vulpe.

— Mi-a adus-o o femeie ciudată. Toate vor să aducă ceva. Chiar că ajungi să plătești din cauza lor impozit pe venit !

Ea răsuci cu nedumerire blănița roșcată și, gîfîind, o înfășură în jurul gîtului.

— Ha. Guler.

— Cine a făcut această solniță ? A fost adusă și ea ?

Barba se așeză din nou la masă, uită de gulerul de blană, și spuse, admirînd solnița :

— Senecika mi-a dăruit-o.

— Ăsta-i băiețelul Ankăi ?

— Păi, dar cine ? Un drăcușor mic și roșcat.

Băiețașul era favoritul lui Betti. La atingerea degetelor lui subțirele și plăpînde argila prindea viață. Pe toate tocurile ferestrelor din casa pictoriței stăteau păsărelele și animalele modelate de Senecika. Figuri mici, impresionant de scălîmbe, dar expresive și pline de bucurie. Modela cîini care rîd și păsări asemeni unor femei, care se ceartă. Și Barba putea să se scoale noaptea și să aprindă lumina numai ca să privească cum rîde un cîine din argilă.

Senka, suflet neliniștit, ștrengarul neobosit, care dădea trecătorilor cu tifla, trăia o viață de sine stătătoare, independentă de a mamei, frămînta cu răbdare ceasuri întregi o bucățică de argilă, ședea fără preget lîngă bătrîna pictoriță, cînd ea modela sau desena. Nu lăsa să-i scape nici o singură zi, venea în fugă încoace. Cămașa i se vedea afară din pantaloni, deasupra pîslarilor — genunchii roșii și goi.

— Du-te și aranjează-te, îl obliga Barba. Perfecțiunea nu este un lucru mărunt. Ea însă depinde de mărunțișuri.

Băiatul se ridica în silă și pleca agale acasă. Venea însă destul de repede înapoi — cu ciorapi în picioare, cu un guler alb la vestonaș, dar cu cămașa, ca și înainte, afară din pantaloni.

— Așa, spunea Barba. Să ne apucăm de treabă.

Fantezia acestui băiețaș o captiva. El dădea nume animalelor sale, le născocea biografii, prieteni și dușmani.

— Lupul ăsta n-o să se atingă de grăjdar. Nici de cai n-o să se atingă.

— Dar de cine atunci ? îl întreba Barba.

— El îi va şterpeli lui Ganeev porthartul lui. Asta-i.

Odată, băiatul o bătu pe pictoriţă pe şold.

— Hm, mormăi mirată cu vocea sa de bas Barba şi se aşeză. Vino-ncoace. Spune, de ce m-ai plesnit ?

Senka se fîstîci. De ce ? Printr-asta el îşi exprimase pur şi simplu aprobarea sa — acasă cei mari doar aşa fac.

Ca să-şi ia micul dejun acasă la el, dimineaţa, n-avea timp şi cînd Barba puse pe masă ceaunaşul cu cartofi, băieţaşul întinse dintr-o dată mîna către el.

— Eu credeam că tu respecţi numai plăcintele, glumi Barba. Degetele slăbuţe se strînseră dintr-o dată, mîna se lăsă în jos. Mănîncă, prostuţule ! Am spus asta, pentru că eu însămi nu mă pricep să gătesc. E o treabă a dracului de complicată.

Barba izbucni în rîs, hohotind cu vocea ei de bas. Senka se înveseli. Ţinea în palme un cartof fierbinte care-l frigea şi zîmbea.

— Aşa-i că din pricina asta mîncaţi şi dumneavoastră tot timpul numai un singur cartof ?

— Exact. Numai aşa : vara cu coajă, iarna cu şubă. Şi în fiecare zi un fel nou. Lunea — cenuşărese. Marţea — ouă de pămînt. Miercurea — mere de pămînt. Joia — fasole de pămînt. Vinerea — cartofi. Sîmbăta — găluşte cu blăniţă [1]. E clar ?

La Betti veneau mulţi copii, dar pictoriţa nu le dădea o atenţie deosebită. Ei se aşezau

[1] Diferite denumiri estoniene ale cartofului (n.a.).

încetişor pe marginea patului de scînduri şi se bucurau că pe hîrtie din nişte liniuţe care nu spun nimic, iese la urma urmelor un omuleţ.

Şedeau răbdători, privea hîrtia şi ascultau nesfîrşitele raţionamente ale pictoriţei despre viaţa în toată lumea largă. Cînd rîdea ea, rîdeau şi ei bătînd cu bucurie din palme.

— Se ştie că Alexandru Macedon îngăduia să-i facă portretele numai maeştri adevăraţi, iar cîrpacilor de orice fel le interzicea cu severitate să-l reprezinte în culori, bronz şi basoreliefuri. Înţelegeţi ?

Copiii dădeau aprobator din cap.

— Cei care încălcau legea erau pedepsiţi pentru pîngărirea şi falsificarea sfîntului simbol al împăratului. Apuleius socotea că o lege tot aşa de aspră s-ar cuveni să se aplice şi diferiţilor ignoranţi, cărora li se încredinţează rezolvarea unor probleme. S-ar cuveni să fie pedepsiţi după lege, ca ei să nu mai vorbească despre ce nu ştiu şi nici să nu-i mai înveţe pe alţii ceva despre care ei înşişi n-au nici cea mai mică idee. Iată ce socotea Apuleius !

Copiii dădeau aprobator din cap.

La lecţiile ei era întotdeauna o bună disciplină şi chiar directorul Iskander Salimov se mira văzînd atîta respect pentru artă din partea copiilor. Curiozitatea învinse, şi el se duse la Betti acasă. Dar, pomenindu-se printre lăzi cu argilă, omuleţi de lut şi desene, tăcu neajutorat, dădu din cap şi începu să frămînte căciula în mîini ca un şcolar.

— Stai jos, dacă ai venit, îi poruncea Betti. Zi, ce crezi dumneata despre frumusețe ?

Betti Barba era o mare admiratoare a frumuseții. Kristina venea adesea în vizită la ea și o dată o întrebă :

— Spuneți, unde vedeți dumneavoastră atîta frumusețe ? O plăsmuiți ?

— Nu plăsmuiesc. Frumosul se află pretutindeni.

— Și aici, în Takmak, după dumneavoastră, e de asemenea frumos ?

— Desigur.

— Dar ce anume ?

— Frumusețea îmbelșugată a naturii singură nu face nici măcar un loc frumos și drag. Oamenii îl fac. Numai oamenii, răspunse Barba. De exemplu, mama ta.

— Mama mea ? Cum așa ?

— Ea este frumoasă. Sau, de pildă, mîinile ei.

— Aceasta în sens figurat, nu-i așa ? întrebă Kristina.

— Nicidecum.

— Atunci de ce dumneavoastră nu-i modelați mîinile ?

— Cine știe, poate că o parte oarecare a frumuseții lor există deja în lucrările mele. Frumusețea poate fi descoperită în cîntec, griji, muncă, durere, mînie, naștere și moarte, în tot ce-i omenesc.

— Atunci înseamnă că e mai mult frumos decît urît pe lume ? se îndoi Kristina.

— Așa și este, spuse bătrîna pictoriță.

Kristina își aminti de garda de noapte la telefon, de sărbătoarea lui Octombrie, și de Karim Kolhoznîi.

„Poate că dumneavoastră nu simțiți față de dușman o ură la fel de mare, ca noi !..." exclamase Karim și se uitase la Kristina de sus în jos, ca la un gunoi pe care valul războiului îl lepădase la țărm, unde trăiesc oamenii cinstiți.

Kristina dorise să-l lovească, dar Karim privea cu încăpățînare înainte și fața lui ciupită de vărsat era mînioasă și superbă.

Oare nu despre frumusețea asta vorbește bătrîna pictoriță ?

— Se poate, fu de acord Kristina, dar în zilele obișnuite nu poate fi loc pentru ceva minunat. Și ele, zilele obișnuite, sînt mai multe.

— Kristina, îi spuse femeia, nu te considera mai bună decît ceilalți, nu-ți ridica nasul prea sus !

Kristina se simți jignită și se gîndi încă multă vreme la vorbele Barbei, neînțelegînd ce legătură are conversația despre frumos și zilele obișnuite cu propria ei persoană.

Oare Vanda Sitska nu iubea frumusețea ? Scrisese chiar și un roman despre asta. Cînd astă toamnă merseseră amîndouă pe prima zăpadă căzută, ea spuse :

— Despre ce să scrii acum ? Împrejurul meu văd numai tristul adevăr.

Ea socotea că zilele obișnuite sînt cenușii.

Se găseau și alți oameni cărora le erau de neînțeles părerile lui Betti Barba asupra fru-

museții. De exemplu, milițianul Ganeev. Îi adusese bătrînei pictorițe un sac întreg de făină albă de grîu, ca să-i facă portretul.

— Ești urît, îl refuzase pictorița. N-am nici un chef să te desenez.

Povestea aceasta o făcu pe Tatiana să rîdă. Și Barba rîdea.

Știi versurile astea ? o întrebă ea.

Portretu-i gata. Aruncînd creionul
nu-mi faceți scene cu grosolănii.
Cînd desenezi un porc, dai cocinii tonul
și pe Hélène pe pînză n-o reînvii.

— Viața este atît de scumpă și în viață se nimeresc de toate. Uneori, din pricina unei pietricele de nimic, de felul lui Ganeev al nostru se răstoarnă în șanț o întreagă căruță...

Betti le făcuse desene unei mari părți a locuitorilor din Takmak. Îl pictase și pe Klaus letonul. Toți se obișnuiseră să-l vadă zîmbind, dar în portret Klaus avea niște ochi triști, neobișnuiți. În Nelli, fiica unei profesoare de la școală, erau trăsăturile unui om trecut prin viață și durerea unor adînci simțăminte lăuntrice. La început Maria discutase furioasă, dar după aceea căzu de acord.

— Monotonia ucide, raționa ea. O mare parte a zilei ne gîndim la mîncare. Războiul merge înainte. Dar noi ? Ce folos aducem noi ? Unde sînt faptele noastre de vitejie ? Oare desenele dumneavoastră ne vor ajuta la cîștigarea războiului ?

— Ignoranto ! Eu îi învăț pe oameni ce-i frumosul.

— Asta nu are acum nici un fel de importanță ! exclamă Maria, aprinsă și convinsă de ceea ce spunea.

— Dar, mă rog, tu de ce-ți boiești buzele, dacă asta n-are importanță ? întrebă neclintită Betti Barba cu vocea ei tunătoare de bas.

Tot satul era cutreierat de Betti Barba, și nimeni nu rîdea cînd ea, cu pasul năvalnic, trecea pe alături în pardesiul său în carouri, cu pălăria trasă pe ochi. Și nu se mira nimeni că ea, cu treabă și fără treabă, apărea la consiliul de conducere al colhozului, șezînd cu bătrînii în fața sobei în care ardea focul mocnit și trăgea dintr-o lulea de hîrtie. Colecta pentru Armata Roșie îmbrăcăminte de lînă, se ducea la uscătoria de cereale, vizita la spital pe cei răniți și organiza lupta de combatere a lupilor.

La grădinița de copii era așteptată mai mult decît oricine. Din fiecare bucățică de hîrtie se obținea ceva — o corăbioară sau o rățușcă, din bucățele de vată și din pene — o pasăre, din boabe de mazăre — o podoabă, din paie — coșulețe. Îi desena pe copii dormind și se ciondănea cu educatoarea :

— De ce nu i-ai învățat pe copii să țină furculița ? Privește-i cît de barbar mănîncă !

— Halal învățătură ! izbucni supărată educatoarea. Și ce nu-i totuna cum o țin ?

— Nu se poate să bălăbănești furculița ca pe o furcă. S-or face mari și vor începe să ne învinuiască că nu i-a învățat nimeni !

— Dar noi nu sîntem mici-burghezi fandosiți ! se înfurie educatoarea.

— De aceea și trebuie să-i învățăm.

Peste o jumătate de oră Betti Barba se întoarse la grădinița de copii, ca să-i mai spună :

— De ce arte plastice ? De ce balet ? Pentru ce se cere de la copii în școală un scris frumos ? Cu mîncarea e același lucru.

— E caraghios să vorbim despre asta, cînd pe masă e numai pîine și cartofi, surîse ironic educatoarea.

— Pîinea și cartofii sînt lucruri bune. Foarte importante. Fără asta noi n-o să cîștigăm războiul ! nu se dădu bătută Barba. Și venea în fiecare zi la prînz să vegheze cum țin copiii furculițele.

7

E viscol. Tot așa, ca în ziua aceea cînd Lutsar venise să-și ia rămas bun de la Eeva. Și atunci era o zi de baie, Eeva rostogolea trupurile trandafirii și leneșe în cearșafuri, le purta pe brațe în dormitor. Simțea față de copii o uriașă duioșie și nu putea să se stăpînească să nu sărute pe careva, să nu-l bată ușor cu palmele, să nu-l arunce în sus.

Copiii dormeau. Eeva pusese masa în mica sa cămăruță cu soba albă, la fel ca atunci. Stătea lîngă fereastră și aștepta. Prin ninsoare clipeau somnoroase luminițele satului și cărările curățate de dimineață erau din nou troienite de zăpadă.

Zadarnic se temuse Eeva că distanțele despart. Scutură zăpada de pe căciula lui Lutsar și, neîndemînatică, atinse cu mîna fața înghețată a bărbatului.

— Nu ești bucuroasă ? întrebă Lutsar. Eeva îi puse mîna pe inima ei. Acesta era răspunsul.

Oho ! Pe masă erau felioare de carne rece, castraveți, ciuperci marinate și plăcintă cu varză.

— La tine e bine, recunoscu Sven Lutsar, se uită semnificativ și turnă vodcă în păhărele.

— Tuturor li s-a dat. Eu am păstrat-o pentru tine, spuse Eeva despre vodcă. Ai primit ultimul meu colet ?

— Am fost mișcat, se înclină Sven. Ochii lui credincioși se umeziseră și meritară din plin un sărut al Eevei.

— Spune-mi cum trăiești ?

— N-am ce să spun, Eeva.

— Nimic.

— Știi tu totul. Lucrez la școală.

Eeva nu ridică ochii din farfurie — o ciupercă marinată aluneca mereu din furculiță.

— Dar serile ? întrebă ea.

— Serile am avut activități militare... Uneori, țin cursuri.

— Dar uneori ?

Lutsar izbucni în rîs, dîndu-și la iveală dinții mari și frumoși.

— Îți place acolo ?

— Știi doar că nu m-am dus singur acolo, m-au numit.

Lutsar duse paharul la buze, îl sărută și, holbînd ochii dădu vodca dintr-o dată pe gît.

Ceva necunoscut apărea în vorbele și în mișcările lui. Sau era numai așa, o părere ?

— Ce fac ei ?

— Cine ?

— Sitska și ceilalți ? Îi vezi ?

— Liili a plecat.

— Mi-ai scris asta. Am fost foarte mîhnită. Poate că se va întoarce, cînd va gusta din greutățile singurătății.

Lutsar ridică din umeri. Asemenea femei nu-l interesau. Prea deștepte, prea sensibile, prea pretențioase. Sînt supărăcioase din cale-afară.

— Jemel a șters-o cu banii lui Abdulla și cu un cal al colhozului, spuse Lutsar.

— Am auzit. Cine ar fi putut să creadă că din acest pierde-vară o să iasă un adevărat pungaș ? Pe om îl cunoști cînd mănînci cu el un pud de sare...

Lutsar mînca concentrat, mișcîndu-și energic fălcile. Eeva ședea căzută adînc pe gînduri. Își aducea aminte acum, deseori, de compatrioții săi. Oare timpul petrecut la Takmak nu fusese minunat — sărbătoarea de la Sitska, istoria lui Populus despre zugravul suedez care-i făcuse lui Iosif chipul mai inteligent, care o înjurase de trei ori de mamă pe soția lui Penefri și o corectase pe marea stricată Magdalena.

Minunate i se păreau Eevei acum serile de vară, cînd ea prăjea *oladii* [1], iar Tilde rîșnea cafeaua zdrobind boabele cu o sticlă. După

[1] Un fel de clătite (l. rusă).

aceea venea Roman Sitska, frumos și vesel, și uitîndu-se la el, Eeva simțea întotdeauna o ciupitură tristă în gîtlej, duioșie și dor de patrie. Cîntau și stăteau de vorbă.

Eeva îi povestise despre toate astea chiar și bucătăresei. Odată, după o zi grea, ele mîncau în bucătărie.

„Acum e bine să-ți aduci aminte de astea" spuse Eeva.

„Da, fu bucătăreasa de acord. Cînd vor trece anii, acest timp va deveni pentru noi o amintire apropiată și dragă".

Cele din urmă cuvinte ale bucătăresei îi pătrunseseră Eevei adînc în inimă.

— Dar Populus ? S-a făcut sănătos ? întrebă Eeva.

— Nu-l cunosc.

— Dar Sitska e tot atît de frumos ca mai înainte ?

Lutsar ridică din umeri. Oare poți înțelege pe cine socotesc femeile bărbați frumoși ? La ei în regiment era odată un ofițer mai tînăr, cu picioarele strîmbe și păros, ca un pavian, dar femeile se dădeau în vînt după el ca nebunele...

— Dar Kristina ?

Lutsar ridică din umeri. Pentru ce să-și bată el capul cu acest copil și cu neliniștile și neplăcerile legate de el ? Uneori, cînd ispita devenea prea puternică, cînd Kristina îi crea un astfel de simțămînt, Lutsar pleca la Anka. La pofticioasa Anka, care cerea daruri de preț pentru masa sa îmbelșugată și pentru dragostea sa. Această femeie înțelegea frumusețea în felul său. În ochii ei, Abdulla, bogătașul de

şaptezeci de ani, era cu mult mai drăguţ decît înfloritorul Lutsar, căci Lutsar avea buzunarul gol.

O, nu, Lutsar nu era orb. El nu-şi idealiza dulcineele, ca Roman Sitska. El o vedea pe Anka tocmai aşa cum şi era. Îl iritau grosolănia, lăcomia, ignoranţa şi admiraţia ei primitivă pentru tot felul de obiecte strălucitoare — chiar şi copiilor săi le cususe la bluze nasturi aurii de la mantale. În sinea lui, Lutsar era scandalizat de pieptul sfidător de împodobit al Ankăi, de lipsa ei de gust în îmbrăcăminte, pe care Anka o cumpăra fără alegere, dar nu se pricepea s-o poarte, de obiceiul ei de a-şi smiorcăi nasul, de maniera ei de a nu rîde, ci de a necheza literalmente. Dar cu toate astea, năzuia s-o posede, era gelos pe ea şi odată aproape că nu-l omorîse pe Abdulla, descoperindu-l în cameră la Anka. În această împrejurare, Anka stătea în picioare într-un combinezon cam scurt şi ridica dispreţuitoare din umeri. Îi plăcea cînd bărbaţii se încăierau din cauza ei, dar se pricepea de minune să-i stăpînească şi să-i împace.

— Sven, îl rugă liniştită Eeva, la ce te gîndeşti ?

— La nimic. Sînt iarăşi cu tine !

Încă mai stăteau la distanţă unul de altul.

— Mi-am vîndut raţia de pîine, am cumpărat lînă şi am împletit mănuşi. O pereche am trimis-o pe front, iar cealaltă, cele albastre — ţi le-am trimis ţie la Takmak. Le porţi ?

— Desigur.

Lutsar îşi puse capul pe genunchii Eevei.

— Te-ai schimbat, spuse Eeva.

— Cum ?

Eeva nu ştia. Simţea asta cu inima sa neliniştită de femeie, cît de mult durase despărţirea ! Eeva aşteptase această revedere de mult timp şi cu înflăcărare şi şi-o închipuise cu totul altfel.

— Dar Kristina face faţă şcolii ? întrebă ea.

— Mai mult sau mai puţin, răspunse Lutsar neglijent.

„Se preface", se gîndi Eeva.

— Mi-aduc aminte, cît de fericită era Tilde, amîndouă se mutau din Starîi Takmak înaripate, cîntînd cu adevărat.

Iar Eeva dorea uneori să se întoarcă înapoi. Îi vorbi despre asta lui Lutsar.

— Doamne păzeşte ! Ai aici un loc atît de bun.

— Tu eşti acolo doar...

— Eeva, nu fi copil. Viaţa este un lucru greu.

— Împreună e mai uşor.

Lutsar înghiţi.

— Mă pot trimite pe front în orice clipă.

— Şi ce-i cu asta ? Voi sta să te aştept. Lucrul ăsta e doar inevitabil.

— Vrei tu asta ? o întrebă Lutsar dojenitor. Te-am şi plictisit. Vrei să scapi de mine ?

— Sven ! A lupta pentru patrie este o cinste pentru un bărbat. Fiul meu era încă copil cînd a început războiul, dar a luat şi el o armă în mîini, spuse moale Eeva.

Nu demult, cînd rîndaşul lor, bătrînul Rahmet, veni cu ştirea că fasciştii au fost zdrobiţi lîngă Moscova, Eeva şi bucătăreasa se apucară de zor să danseze, ca nişte nebune.

În cinstea eliberării oraşului Kalinin, ele au copt franzeluţe, iar copiii au împodobit camerele cu steguleţe. Era o mare sărbătoare. Pe străzi oamenii îşi zîmbeau unul altuia: „Ai auzit ? Veşti bune".

Şi, deşi auziseră toţi, voiau să audă din nou şi din nou.

— Asta-i bună ! Din pricina unui sat oarecare, străin, trebuie eu să-mi pun pielea la bătaie ? exclamă Lutsar.

— Iar eu mă gîndesc uneori că acum mi-aş da viaţa pentru Takmak şi pentru toate satele noastre, chiar pentru acelea pe care nu le cunosc şi pe care nu le-am văzut niciodată. Toţi oamenii vor o viaţă paşnică, şi sînt demni de această fericire.

Eeva strînse masa şi duse vasele în bucătărie. Cînd se întoarse în cameră, Sven stătea întins pe pat.

— Am obosit, îi declară el indiferent. Şi n-o mai chemă pe Eeva, ca mai înainte. Ea se dezbrăcă încetişor şi se culcă. Lutsar îi simţi căldura trupului şi o cuprinse de umeri !

— Ai necazuri ? întrebă Eeva.

— Da, recunoscu Lutsar.

— Nu vrei să mi le spui ?

— N-are rost.

— De aceea eşti atît de ciudat ?

— Se poate.

— S-a întîmplat ceva ?

— Eeva, îmi trebuiesc bani.

Lutsar îşi eliberă o mînă şi-şi aprinse o ţigară.

— Asta-i foarte important. Auzi ?

Şi Lutsar povesti o istorie despre o soră a sa care cere ajutor. Are o situaţie tragică — trei copii mici pier de foame, iar ea însăşi nu se mai scoală din pat de multă vreme — pneumonie, şi Lutsar începu să cotrobăiască prin buzunarele tunicii, ce atîrna pe un scaun.

— Iată scrisoarea ei.

Fără să se uite la plic, Eeva îl dădu la o parte. „Sven are o soră ?"

— M-a căutat peste tot.

— N-am bani, tu ştii, spuse Eeva.

Dar Lutsar, se pare, n-o auzea, ci scrîşnea numai din dinţi de răutate.

— Din pricina unor prăpădite de copeici, un om trebuie să piară.

— N-am bani, repetă Eeva.

— Fă rost ! Lutsar îi sărută cu înflăcărare mîinile şi faţa. Salvează-mă, Eeva ! Te implor !

— Nu ştiu ce să spun... Om vedea, făgădui Eeva.

O văzu în vis pe Kristina. Eeva îi pieptăna părul lung şi auriu. Fata rîdea dezgustător, cînd Eeva începu să respire cu greutate ; se sufoca în păr, iar inima îi bătea de parcă ameninţa să se facă ţăndări.

Eeva deschise ochii. Un bărbat cu desăvîrşire străin, cu o faţă vînătă şi palidă ca de mort, stătea culcat alături de ea. Eeva îi privi mîinile. Şi ele erau vinete.

În cameră lumina luna.

Eeva adormi din nou și avu un nou vis. Populus. Avea o față înfiorătoare. Împingea spre Eeva un sac cu grîu. „Mănîncă! Mănîncă!“ o silea el.

„Doamne, visul ăsta l-am mai avut cîndva“, se gîndi Eeva în vis și se trezi.

Inima Eevei bătea din greu. De unde să ia bani? Numai de aici, numai pe seama acestor orfani. Putea să micșoreze rația de pîine și de cașă, să subțieze laptele cu apă, putea să închidă ochii și să vîndă acele bucățele de zahăr pe care copiii la cantină le ascundeau de obicei în buzunarele șorțurilor, ca să le mănînce cu poftă seara, în pat. Ar putea să dea la reformă printr-un proces-verbal lenjeria de pat.

Dar putea oare?

Alături de ea dormea liniștit un bărbat necunoscut cu fața vînătă. Dimineața va pleca, iar Eeva se va duce și va adăuga apă în bidonul cu lapte, va tăia pîinea în felioare subțiri, fărîmicioase. Pe cine va păcăli? Pe copilul care noaptea ascunde sub pernă degetarul mamei sale. Pentru copiii care cu un tremur în glas își povestesc unul altuia: „Mama mea avea părul negru... Eu mă dusesem la colț, la brutărie. Cînd m-am întors înapoi, casa noastră nu mai era deloc. S-a găsit basmaua mamei... Tatăl meu mă ridica pe umeri...“

Și Kotik, fiul aviatorului căzut la datorie, se va apropia și-și va ascunde cu încredere capul său cu păr negru la pieptul Eevei și o va ruga: „Vreau să mănînc!“

Pe fața Katiei vor apărea din nou zbîrciturile de bătrînică. Și de ce?

— Nu, se hotărî Eeva.

Luna aluneca pe cer. Bărbatul vînăt dormea.

Dimineața, Lutsar se deșteptă voios. Dincolo de ușă începuse alergătura zgomotoasă a copiilor. Eeva era acolo, cu ei. Lutsar se frecă pînă se făcu roșu, se întinse pocnindu-și oasele și se sculă. În lighenaș era pregătită apă călîie și de un cîrlig atîrna un ștergar alb, călcat cu grijă. Lutsar se bălăci multă vreme, se șterse, fredonînd un cîntec și oftînd; Eeva ar fi o soție exemplară.

Masa era pusă. Sven apucă o bucățică de carne, era foarte gustoasă, și, cîntînd, începu să se îmbrace. Eeva își aruncă de vreo două ori privirea în cameră, și Lutsar se repezise la ea.

— Mănîncă, nu mă aștepta, spuse Eeva, intrînd cu ceainicul.

— Dar tu?

— Plec repede, o preveni Lutsar, așezîndu-se la masă. Trebuie să mă duc la comisariatul militar. Și pînă-n prînz trebuie să mă întorc înapoi. Așa că nu știu dacă ne vom mai vedea astăzi.

Mestecă mîncarea meticulos și mulțumit. Unse pîinea cu un strat gros de unt și sorbi cu grijă, cîte puțin, ceaiul fierbinte.

— Ce tot îți faci de lucru, stai puțintel și cu mine, mormăi el.

— Nu pot, se eschivă Eeva. Așteptăm o comisie medicală.

Lutsar își șterse buzele cu batista, o sărută ca un soț pe Eeva pe obraz și începu să-și încheie tunica militară.

— Eeva, n-ai uitat ce te-am rugat ?

Eeva dădu aprobator din cap și Lutsar îi strînse brațul mai sus de cot.

— Ei, și cînd îi vei trimite ? Banii îmi trebuie urgent.

— N-am bani, spuse Eeva, uitîndu-se pe lîngă el.

Lutsar se întoarse surprins.

— Fă rost !

— Nu pot !

— Poți, dacă vrei.

Eeva privea cu încăpățînare în lături.

— Nu vreau.

— Nu vrei ? întrebă Lutsar, întunecîndu-se. Înțelese. Bine, spuse el cu un surîs ironic și răutăcios. Fie și așa. Își îmbrăcă mantaua, scotoci într-un buzunar, găsi portțigaretul, îl deschise și, prefăcîndu-se nepăsător, își vîrî o țigară în gură.

Apucînd clanța ușii, mai zăbovi, însă femeia stătea nemișcată în picioare, întoarsă spre fereastră.

— Am plecat, îi spuse Lutsar.

— Da, răspunse încet Eeva.

Ușa se închise cu zgomot. Eeva privea pe fereastră. Lutsar pășea energic, acoperindu-și urechile înghețate cu mănușa împestrițată cu alb și albastru. Marea dragoste a Eevei... Și Eeva făcu un rotocol cu suflarea-i caldă pe geamul înghețat, ca să-l vadă mai bine și mai multă vreme.

După aceea își șterse ochii, vărsă apa murdară din lighean, aranjă patul și strînse masa.

Sosi comisia.

Copiii fură cîntăriți. Se învîrteau, așteptîndu-și rîndul, stăteau în picioare numai în chiloți, dezbrăcați, se lăsau examinați și ciocăniți și ascultători își scoteau limbile. Comisia cercetă curățenia, apoi îmbrăcămintea copiilor, lenjeria de pe paturi, podelele, bucătăria.

Bucătăreasa Dusia, cu fața roșie, se frămînta supărată pe lîngă mașina de gătit. Era jignită. Împrejurul ei totul sclipea și strălucea. Iar ea era obligată să arate rufele, fundurile crătițelor și tigăițelor, ștergarele de bucătărie. Ea !

Eeva ceru pentru copii vitamine, untură de pește, deveni supărăcioasă și rea. Medicul raional se supără de asemenea și el și spuse că, doar casa de copii a Eevei nu era singura din raion. Plecînd însă privi emoționat în ochii Eevei.

— Nici un fel de eczeme. Nici un păduche. Nici o singură bubuliță. Nici scorbut, nici anemie. Mi-aduc foarte bine aminte cum au fost aduși aici. Da. Cu ochii inflamați și purulenți, cu pielea scărpinată pînă la sînge, cu furuncule.

— Vă mulțumesc, tovarășă, spuse medicul raional, și o salută cu plecăciune pe Eeva.

Cînd oaspeții plecară, Eeva obosită, se duse în camera sa. Ochiulețul pe care ea îl făcuse nu demult suflînd cu gura în geamul înghețat dispăruse din pricina gerului. „A și dispărut ? se gîndi Eeva cu amărăciune. Așa de repede."

Eeva se așeză în fața oglinzii și își trecu părul prin mînă — păr cărunt. Se examină cu asprime și curiozitate. Studie zbîrciturile de pe fruntea înaltă și rotundă, dimprejurul gurii și nasului, brazdele adînci de pe gît.

„E bine — se gîndi Eeva. E bine că acum... sînt bătrînă." Simți o ușurare și zîmbi tristă și supusă.

8

Primul an greu de război se apropia de sfîrșit. Veneau ultimele zile ale lui decembrie. Se părea că trecuse o întreagă veșnicie de cînd oamenii trăiseră în pace. Copiii deveniseră adolescenți, maturizați de timpuriu și pe chipurile lor se oglindea o seriozitate atotînțelegătoare.

Sub un cer negru mergeau împotriva vîntului Tilde și Kristina. Mergeau pe cîmpuri după cele trebuincioase focului — să aducă mănunchiuri de pelin uscat. Amîndouă se afundau în zăpada afînată, încercînd să rupă cît mai multe tulpinițe lungi și plăpînde. Zăpada adîncă acoperea în chip înșelător vîlceaua de pe coastă și gropile înzăpezite așteptau în liniște. Tilde se neliniștea din cauza ficei, care pășea și pășea alături, indiferentă și singuratică în mijlocul cîmpiilor pustii și uriașe.

— Ai obosit ? o întrebă Tilde.

— Nu, răspunse Kristina.

Femeile se aplecau asupra fiecărei tulpinițe, și tulpinițele se rupeau cu trosnet, fără împotrivire, ușor, și simplu.

Încovoindu-se sub sarcinile mari, femeile se întorceau înapoi. Deasupra cîmpiilor pluteau norii reci ; înainte, la hotarul cerului și al pămîntului, începea o nouă zi.

Kristina se opri.

— Ai obosit ? o întrebă Tilde.

— Nu, răspunse Kristina și porni mai departe.

Vocile lor se răspîndeau repede departe. Lumina străbătea printre nori. Se lumina de ziuă.

— Privește, spuse fata, ce revărsat de zori !

Kristina stătea în picioare, cu sarcina în spate, uitîndu-se cum, colorată în aur și purpură ziua se învăpăia tot mai tare.

Trebuia să se grăbească, ca să ajungă la școală la prima oră. Kristina își dădu în lături părul de pe ochi și simți sub picioare drumul bătătorit. Satul, care le devenise drag, se arăta în depărtare.

— Iată-ne acasă, spuse Tilde.

— Da, se bucură Kristina.

Vîntul le împingea de la spate. Coșurile caselor scoteau toate deodată fum. Această dimineață începea minunat, cu bucurie și făgăduind multe.

La poartă se întîlniră cu directorul Salimov — demult nu mai zîmbise atît de bucuros. Și ce dimineață, atît de răsunătoare !

— Ce, s-a isprăvit cu combustibilul ? se miră directorul.

— Încă nu, clătină Tilde din cap. Dar nu se poate să așteptăm pînă cînd s-o termina de tot.

Directorul fu de aceeași părere.

— Aveți răbdare, le consolă Salimov, iar privirea îi era veselă, visătoare. Toate se termină odată. La fel și războiul.

Tilde își potrivi sarcina pe umăr și la picioare se risipiră niște tulpinițe de pelin. Tilde se uită la ele, oftă și spuse :

— Aceasta va fi cea mai fericită zi din viața mea.

Kristina nu se amestecă în discuția lor. Să-i lase și să plece sau să aștepte ? Salimov nu e mereu așa de vorbăreț — poate că știe ceva mai important decît ceea ce spusese ? Așa și era. Salimov se întorcea de la sovietul sătesc cu ultimele comunicate ale Biroului de Informații.

Trupele noastre sînt în Crimeea. A fost eliberată fortăreața Kerci.

Tilde nu știa nimic despre fortăreața Kerci. Probabil că e foarte departe de Estonia... Dar Salimov adăugă că în cursul ultimelor zece zile au fost eliberate de sub fasciști mai mult de trei sute de localități. Dacă va merge și mai departe așa...

Acestea erau vești bune. Erau vești foarte bune !

Da, dacă-i așa... În ochii Tildei năvăliră lacrimile. Nu știa nimic nici despre îndepărtata fortăreață, nici despre localitățile de care vorbea Salimov, dar știa că victoria nu vine atît de simplu, că fiecare petec de pămînt este eliberat cu prețul sîngelui.

De-a lungul lungii ulițe a satului venea Tatiana în paltonul său de zibelină. Purta pe umeri o cobiliță cu două găleți. Observînd-o, Salimov se întoarse deodată, dînd să plece. Desigur, nu voia s-o întîlnească.

— E ranchiunos, se miră Kristina. Tot mai e supărat pe Tatiana din cauza adunării aceleia.

Lîngă prag, Tilde aruncă o privire la pămînt și-și scutură gunoiul de pe palton.

— Nu, nu e rău, spuse ea. Asta nu-i deloc răutate... Și clătină din cap.

Elevii care locuiau în capătul mai îndepărtat al satului veneau primii, își lăsau legăturile cu cărți în clase, ieșeau din nou în curte, se strîngeau în grupuri mici, rîdeau tare, stăteau de vorbă și se luau la trîntă, ca să se încălzească. În spatele școlii, pe drum, fîșîind, treceau săniile și berbecii care rătăceau singuratici săreau înspăimîntați în troiene. Era încă devreme, la ușa magazinului atîrna un lacăt uriaș. Se spunea că sosiseră mărfuri de Anul Nou : stambă, caramele și pahare de ceai. Înaintea ușii de la prăvălie, femeile înghețaseră deja stînd la coadă. Dar vînzarea trebuia să înceapă abia către seară.

De după casă se ivi Ganeev. De unde putea să apară el, dacă nu de pe ușa din dos a magazinului ? Femeile își dădeau coate una alteia :

— Înaintea lui s-o descuia orice ușă și orice lacăt.

Progeniturile Ankăi, cu fularele legate la spate, alergau la grădinița de copii, îngrijitoarea școlii suna din clopoțel.

— Stamba se va vinde după tabel, aduse Ganeev la cunoștință și le porunci femeilor să se împrăștie.

— Dar bomboanele ?

— Prin cantină.

— Dar paharele ?

— Pe sub mînă ! observă careva.

Clopoțelul școlii sună îndelung și supărat. Femeile se împrăștiară, copiii se risipiră în fugă prin clase. Kristina deschise catalogul ca să noteze absenții. Lipsea numai unul singur — Karim Kolhoznîi.

— S-a dus după brad, îi explicară Kristinei.

Kristina ridică din umeri. De ce tocmai Karim ? De ce nu unul dintre colhoznici ?

— A plecat departe ?

— Vai, foarte departe, *apa !* strigară copiii.

Kristina stătu puțin lîngă fereastră. Nu era soare, dar în văzduhul trandafiriu se auzea un zbor de pasăre și pe pămîntul orbitor de alb se tîra o umbră nedeslușită.

În locul brăduților mici și stufoși, Kristina îi prefera pe cei înalți și zvelți, cu ramuri groase și conuri în vîrf. Kristina se ducea după brad întotdeauna cu mama, prin întunecimea dimineții. Alegea mama. La fiecare copăcel înghețat de frig, aceasta găsea întotdeauna vreun neajuns. Sau ramuri puține, sau prea înguste și strînse lîngă trunchi, sau prea lăbărțate. Kristina își ieșea totdeauna din fire : alegi, alegi, iar pe cei mai frumoși ți-i șterpelește cineva de sub nas.

— Să-l luăm pe ăsta, se ruga Kristina.

Dar Tildei tot i se mai părea că undeva într-un alt loc sînt brăduți mult mai frumoși și mai ieftini. Frămîntarea Kristinei se stingea numai atunci cînd banii erau plătiți și bradul stătea culcat pe săniuță. Tilde însă se mai îndoia încă multă vreme :

— Totuși nu-i atît de frumos ca acela de anul trecut.

Kristina apăra brăduțul cu înflăcărare. De ce să spună mama asta ! Copăcel mai bun nu se află. Împodobeau bradul cu lumînări și cu o stea. Atunci Tilde consimțea : „Într-adevăr, e un copăcel frumos ! E și mai frumos decît cel de anul trecut“. Iar Kristina rîdea din toată inima. Seara, stînd culcată în pat, trăgea în piept mireazma cetinei și, adormind, simțea că bradul este în cameră.

„Karim a plecat după brad“, se gîndea Kristina, stînd lîngă fereastră în clasă. Ar fi plecat și ea, chiar și peste nouă mări și țări.

Copiii nu o împiedicau pe profesoară să se gîndească. Se obișnuiseră cu ea și cu pauzele din timpul lecției. Istoria cu plăcintele fusese de mult uitată și acum pînă și Karim îi dădea celui care încalcă ordinea un pumn în ceafă, ca s-o ajute pe tînăra profesoară venită de pe meleaguri străine. Cu fetițele, Kristina se împrietenise întrutotul fără să observe. Serile, ele veneau cu gazul lor la ea acasă. Era ceva asemănător unui cerc de lucru manual. În multe familii lîna zăcea nefolosită în podul

casei. Aici se pricepeau să împletească numai ciorapi și mănuși cu un singur deget. Acum Kristina le învăța pe fetițe arta adevăratului tricotat manual. Se pricepea la asta. O, lucrul manual nu e o gramatică nemțească. O elevă a Kristinei își arătă o dată limba și spuse :

— *Apa*, ea nu se răsucește, ea nu poate pronunța cuvintele nemțești !

Rîseră cu toatele și Kristina la fel.

— Degetele tale la început au fost și ele neascultătoare, dar privește... cu cîtă iscusință împletești acum.

Kristina nu putea spune că se sileau toți în același fel la lecțiile ei, dar odată, cînd directorul spuse : „Clasa a șaptea este cea mai dificilă“, Kristina strigă furioasă :

— Nu e adevărat !

În ziua aceasta copiilor li s-a dat drumul acasă mai devreme. În școală începea repetiția generală. Armonistul și sosise, desfăcu foalele armonicii, încercînd instrumentul. Elevii claselor mai mari porniseră cu Betti Barba la sovietul sătesc, să atîrne lozinci și să pavoazeze localul. Cei mai mici se învîrteau de colo pînă colo fără nici un rost, se zbenguiau prin clase, erau goniți și chiar dați de guler afară, dar peste cîtva timp se furișau înapoi.

Buna dispoziție din ajun de sărbători îi cuprinsese pe toți. În sat se tăiau gîște, se coceau plăcinte cu călină și semințe de cînepă. Zăpada sclipea, scîrțîia sub picioare cînd femeile treceau în fugă la fîntînă. Zang-zang ! Zang-zang — se veseleau gălețile goale. Cele pline stăteau tăcute.

În dimineața ultimei zile a vechiului an, cînd se făcu ziuă de-a binelea, sosi bradul. Kristina îl văzu pe fereastră pe Karim sărind pe pămînt de pe o grămadă mare și verde ; dădea comenzi copilașilor, care veniseră în fugă, să ducă bradul în casă, iar băiețașii se certau, culegînd rămurelele căzute pe jos.

Ramuri ! De pin ? Dar unde este bradul ? Kristina alergă pe stradă și văzu cum băieții își smulg unul altuia ramurile de pin și stătu să aștepte. Ea aștepta bradul.

— Păi ăsta-i bradul, spuse Karim.

— Acesta e pin, spuse înspăimîntată Kristina. Iar acestea sînt crengi de pin.

Karim își strînse pantalonii și-și trase căciula pe sprîncene. Ca și cum el nu știe ! Totdeauna lor li s-a adus numai din aceștia. Se uită supărat în urma Kristinei, care mergea cu capul lăsat în jos, și scuipă pe zăpadă : „Ce muiere mofturoasă !“

În noaptea de Anul Nou Takmak-urile amîndouă erau pustii. La ferestre nu era lumină. Oamenii își lăsau casele și plecau la marea sărbătoare, iar de pe bolta cerească le licăreau stelele rare și luna strălucea. Își puneau șubele și cojoacele grămadă pe bănci, în tindă, iar ei înșiși erau în această împrejurare neîndemînatici, ca la sărbători. De dincolo de rîu, de pe celălalt mal, veni puternic parfumat fierarul Habibullin. Împrejurul lui se foiau copiii lui imitîndu-l în toate. Erau tot atît de oacheși, cu capetele chiluge. Ochișorii lor priveau neliniștiți în jur. Veni și soția lui Han-

nes, Piaria. Roman Sitska își ducea soția de braț. Localul sovietului sătesc, mare și încălzit foarte bine, întîmpina oaspeții cu lumină din belșug, strălucitoare. Cîteva lămpi puternice atîrnau de tavan, și în lumina lor gălbuie luceau jucăriile din brad și ochii oamenilor.

Da, acesta nu era brad, și totuși Roman Sitska trăgea sîrguincios aer în piept cu nasul, veni mai aproape și, ca un copil, pipăi cu mîna acele verzi.

Un pin. Ei și ce-i cu asta!

Directorul școlii ședea în primul rînd. Soția lui, Varia, într-o bluziță roșie de mătase, legăna în brațe fetița mai mică, în timp ce fiica mai mare se strîngea pe lîngă tată și îl ținea zdravăn de mînă. Vanda și Piaria se uitară cu multă atenție la copii. „Și Trina ar fi putut fi aici. Ar fi stat și ea pe genunchi la mine sau s-ar fi ținut de mîna bunicului" — se gîndi Vanda și, punîndu-i-se un nod în gît, o năpădiră lacrimile.

E greu, e greu să pierzi...

Piaria ținea mîna pe pîntece, uitîndu-se distrată împrejur. Cînd Hannes cel mare va veni după ei, Hannes cel mic îi va ieși în întîmpinare, și cel mare va întreba:

— Dar tu cine ești?

— Eu? Hannes. Dar ia, tu cine ești?

— Și eu sînt Hannes! îi va răspunde cel mare și-și va scoate mantaua.

Fierarul Habibullin se aplecă spre Piaria:

— De ce rîdeai?

— Am rîs oare? se miră Piaria. Îl văzu pe Ruudi Populus și îi făcu semn cu capul. Bătrînul n-o observă, atunci Piaria îi făcu semn cu mîna ei mică și înăsprită. Dar nici de data asta Populus nu băgă de seamă, pentru că pe scenă urcase Tatiana Leskova. Îi înștiință cu vocea gîtuită de emoție: fasciștii au fost zdrobiți lîngă Moscova, au fost alungați de la porțile străvechei capitale. S-a produs o mare cotitură în război, nemții se retrag. Trupele noastre au eliberat printre altele și localitățile: Klin, Iasnaia Poliana, Kalinin, Volokolamsk...

S-a înfăptuit!

Kristina privea cu atenție buzele vorbitoarei. Orice ar fi vorbit, totul părea atît de frumos pe buzele acestei femei! Își dorea ca tocmai de la Tania să audă pentru prima dată: „Tallinul a fost eliberat!"

Kristina încercă să-și închipuie întoarcerea — o dimineață, neapărat o dimineață de vară, înflorește liliacul, străzile sînt cu desăvîrșire pustii. Kristina împreună cu mama merg prin orașul care doarme. La poarta Hariu, pe povîrnișul muntelui, a crescut iarba, asfaltul este curat, iar în fundăturile orașului vechi, pavajul de piatră pare atît de drag. Kristina își ține respirația, în mîinile mamei e cheia de la poartă. Poarta se deschide. Miroase a scări de lemn proaspăt spălate și a tencuială. Nu va putea uita niciodată acest miros.

Ah, înțelege — toate acestea sînt deocamdată numai visuri iluzorii. De ele ți se taie răsuflarea. Dar undeva în adîncul sufletului Kristina credea...

Pe scenă fură prezentate dansuri populare, cîteva cîntece şi după aceea subţirica şi modesta profesoară Amina Abaeva citi din versurile sale. Pe faţa ei oacheşă fiecare zbîrcitură, fie cît de mică le zîmbea oamenilor. Betti Barba privi aceste mici zbîrcituri şi-l întrebă pe director :

— Despre ce vorbeşte ?

Iskander Salimov se aplecă mai aproape :

— Amina întreabă de ce inima se întoarce către partid ? Pentru că floarea se întoarce după soare.

Barba dădu aprobator din cap.

— E grozav al naibii ! spuse ea. Păi traduceţi, ca să audă toţi.

Acesta nu era un brad, ci arborele verde al bucuriei. Palidă, cu ochii mari, Kristina încerca să facă faţă abundenţei de impresii. Karim, într-o cămaşă albă, Anka, care se umflase ca o broască rîioasă, undeva după alţi oameni Kiska Beloborodova, Barba cu o bucată de blană flocoasă în jurul gîtului, mica şi neînduplecata Nelli care şedea liniştită pe un genunchi al lui Klaus Letonul, Sven Lutsar, care stătea în picioare în spatele scaunului Vandei. În toată seara Kristina nu-i întîlnise privirea nici măcar o singură dată. Veniseră la serbare împreună, dar aici Lutsar se depărtă dintr-o dată de ea. Ce putea face Kristina, dacă numai un bărbat avea asupra ei putere atît de mare. „Sven, tu eşti cu toţi, numai cu mine nu" — spuneau ochii Kristinei. Atingerea mîinii mamei de asemenea îi spunea : „Tu eşti cu toţi, numai cu mine nu !" Kristina se întoarse brusc. Dorea foarte mult să se lipească de sînul cald al mamei. Ar fi fost atît de bine. Ca în copilărie, să adoarmă în braţele mamei, uitînd toate necazurile şi amărăciunile.

— Aş vrea ca toţi oamenii din lume să fie la fel de fericiţi ca noi, spuse Tilde. Ea nu-i uita niciodată pe ceilalţi. Kristina, mergem acasă sau rămîi să dansezi ?

— Acasă, dădu aprobator din cap Kristina.

Spectacolul se terminase, însetaţi de fumat bărbaţii se grăbeau spre uşi, femeile duceau cu ele copiii somnoroşi, tinerii împingeau băncile la pereţi pentru dans. Acum puteai să te apropii de brad şi să vezi că ramurile lui stufoase şi largi, toate pînă la una, erau înfipte în trunchi. Vanda Sitska o căuta în mulţime pe Kristina şi se retrase cu ea de o parte. Părea tulburată.

— Cum o duci, Kristina ?

Fata zîmbi. Oare aceasta voise să afle Vanda Sitska ?

— Kristina, spuse grăbită Vanda, aş vrea foarte mult să vii pe la noi. Te rog să vii. Tulburată, se uită într-o parte. Am scris o nuvelă.

— Dar asta-i minunat ! exclamă Kristina.

— Da, fu Vanda de acord.

Fură împinse în lături. Klaus Letonul începuse să cînte o polcă.

— Acum aveţi despre ce să scrieţi ? o întrebă Kristina. Îi aminti discuţia lor din toamnă de pe poteca din pădure şi fără să fi dorit acest lucru, o îndureră. Vanda îşi zbîrci nasul, şi Kristina se miră că soţii deveniseră

atît de asemănători unul altuia. Voi veni cu plăcere, făgădui Kristina, dar se părea că pe Vanda asta n-o mai bucura de-acum. Totuşi, îi scutură cu putere mîna fetei şi începu să se strecoare neîndemînatecă spre uşă. Se întîlniră din nou afară.

— Anul Nou n-a sosit încă, dar vreau să vă urez toate cele bune — şi Vanda le sărută pe Tilde şi Kristina.

Sus, deasupra capului, sclipea cerul. Căzu o stea şi Kristina o întrebă pe mamă :

— Ce dorinţă ţi-ai pus în gînd ?

— Aceea la care se gîndesc toţi oamenii.

Kristina se fîstîci — ea se gîndea numai la un singur om.

Capitolul al şaselea

I

Pe punte se simţea liniştea cea mare a iernii.

Piariei i se părea că în liniştea nemărginită vezi şi auzi natura cu mult mai limpede. Te asculţi pe tine şi asculţi şi inima vie a naturii — trosnetul gerului, oftaturile adînci ale vîntului, vezi păduricea învăpăiată în razele asfinţitului, umbrele serii care cad pe zăpada albăstruie, rotirea norilor în jurul lunii şi venirea nopţii.

Nopţile erau şi aşa — cînd îţi părea rău să te trezeşti, cînd nesfîrşit de lungi şi fără somn, bîntuite de întrebări, la care nu-s răspunsuri. Uneori, totul se înfăţişa tragic, alteori minunat. Ca pădurea din dosul casei : ziua era cunoscută şi dragă, noaptea — străină şi neagră.

Acum Piaria purta în sine o nouă viaţă, vedea altfel acum oamenii şi natura, şi chiar marile spaţii înzăpezite nu mai erau reci, îndepărtate şi mute. Şi tocmai acum dorea să locuiască între oameni, acolo, lîngă drumul cel mare. Sprijinindu-şi obrazul cu mîna, Piaria privea satul din fereastra sa. Se întrista şi

se plictisea, uitîndu-se la șirul luminițelor ce clipeau.

Ea însă rămînea aici. Mutatul ar fi fost o trădare a lui Hannes. Și ca să nu simtă singurătatea, Piaria se obișnuise să stea de vorbă cu voce tare : discuta cu pisica, cu capra și cu acela care încă nu era de față... În pădure, strîngînd vreascuri, ocăra copacii goi și cenușii, ale căror crengi îi zgîriau fața.

O bună „interlocutoare“ se dovedise capra. Capra Piariei era o ființă independentă. Umbla hai-hui zile întregi prin sat, cînd pe lîngă hambarul cu grîne, cînd pe lîngă brutărie. Numai către seară se întorcea pe munte, bătea cu coarnele în ușă și behăia vinovată.

— Ai venit acasă, încornorato ! se supăra Piaria. Unde ai fost ? Ai umblat prin sat după cerșit ? Mai mare rușinea ! Uită-te cît e de tîrziu !

Capra behăia jalnic și se freca cu capul de genunchii Piariei. Uneori, Piaria zăbovea în ospeție la Habibullin sau la Sitska. Capra o aștepta lîngă ușă.

— Tu ești odorul meu ! se scuza Piaria, apropiindu-se de casă. Și mult timp ai așteptat ? Știi singură doar ce înseamnă să te duci în vizită. Te duci pentru o clipă și nici nu bagi de seamă cum zboară timpul.

Așa și era. Se ducea la Vanda Sitska să ceară un medicament, stătea de vorbă despre boli și în general despre toate. Vanda aducea din tindă plantele medicinale colorate, uscate și mirosind iute. În foșnetul acestor mănunchiuri, Piaria întreba precautâ :

— Dar de la fiu n-ați primit scrisoare ?

— Nu încă, așteptăm.

Piaria dădea afirmativ din cap. Era unicul lucru pe care-l puteau face : să aștepte. De la Hannes veneau scrisori tot timpul, după cum se vede le trimitea la scurtele opriri prin stații. Dar Vandei, Piaria îi spuse că a primit doar o singură scrisoare.

— Peste tot aud cum te laudă lumea, spuse Vanda și o privi cu duioșie. Piaria se înroși pînă la rădăcinile părului și schimbă vorba :

— Ce face Liili ?

— Lucrează. Promite să ne viziteze la primăvară.

— E mulțumită ?

Vanda lega mănunchiurile. Piaria nu-i vedea fața, aplecată deasupra plantelor.

— Nu știu precis, rosti Vanda sec, ca și cum nu ar fi vrut să vorbească despre asta. Dar Piaria înțelegea că bătrînilor le e dor de Liili. Ciudați oameni mai sînt — la început nu pot trăi împreună, după aceea stau despărțiți. Nu se pot înțelege unul pe altul.

Parcă nu se schimbase nimic. Piaria putea, ca și mai înainte să meargă repede, să ridice bidoanele grele la fermă, dar nu suporta anumite mirosuri și nici nu-i mai plăcea orice mîncare.

Făcu focul în sobă și, stînd culcată în pat, se uita cum trosnea vesel. Era atît de lacom și de neliniștit. Uneori flacăra izbucnea într-o limbă mică roșie, după aceea se trăgea înapoi, se îngălbenea și devenea albăstrie.

La fel de schimbătoare era și starea sufletească a Piariei.

Și Piaria dormea prost, se întorcea de pe o parte pe alta, și chiar în somn avea inima grea; se deștepta în mijlocul nopții. Și din nou aceleași gînduri, unele și aceleași, se deșteptau împreună cu ea.

La muncă însă se ducea cu plăcere, ea îi scurta lungile zile de iarnă.

În toată luna ianuarie fură niște geruri cumplite. Apa de băut îngheță spre dimineață, pe pereți și prin colțurile camerei se aduna promoroacă, gerul împodobea ferestrele cu flori uimitoare, fantastice.

Ca să se încălzească, Piaria bea apă fierbinte și se furișa fără să se mai dezbrace sub plapumă. Mai greu decît orice era dimineața. Se scula cu picioarele amorțite.

Dar nici acum Piaria nu se muta în sat. Nu va încălca credința față de Hannes!

Seara, în loc să meargă acasă, se duse la fierar. Înconjurat de numeroasa sa familie, Habibullin stătea la masă și cina, linguri mari se iveau lîngă castroanele cu fiertură. Nouă prichindei hăpăiau în așa fel supa încît fețele le străluceau de grăsime.

Piaria izbucni în rîs. Habibullin se uită la bucălații săi moștenitori, la marea sa creație și surîse ironic. După exemplul tatălui, toți cei nouă prichindei bucălați făcură același lucru. Al zecelea ședea pe genunchii nevestei fierarului. El lăsă pieptul ofilit al mamei și deschise de asemenea gura. Rozia, care îi născuse soțului său zece copii, părea zveltă și ușoară ca o fată, ca o surcică. Ridica rar glasul, iar starea ei sufletească era întotdeauna egală și liniștită. Cînd ștrengarii începeau să strige, să se bată sau să se zbenguie, își astupa urechile cu degetele și ieșea în fugă din casă. Îi socotea niște tîlhari groaznici, și fără ajutorul fierarului nu se putea descurca cu ei. Dar nu putea nici să suporte cînd tatăl îi pedepsea pe copii, și leșina dacă treaba lua o întorsătură serioasă. Și pînă cînd fierarul, speriat încerca s-o aducă în simțiri, vinovatul reușea s-o șteargă. Rozia, venindu-și în fire, rîdea și spunea că totul este în ordine. Și fierarului nu-i dăduse niciodată prin cap că Rozia s-ar putea preface.

Piaria era aici ca unul de-ai lor. Se așeza la masă, ațîța focul la samovar, aducea paharele și lingurile, o ajuta pe Rozia și avea grijă de copii.

Dacă Piaria nu se arăta două-trei zile pe la Habibullin, Rozia își lăsa baltă treburile și, ascunzînd sub poala șubei o gustare, se urca cu fața îngrijată pe munte. Se întîmpla ca, ducîndu-se la Piaria, Rozia să mai zăbovească pe la ea și atunci se urca și Habibullin pe munte, pentru a-i aminti slabei sale jumătăți obligațiile casnice.

— Cum merg treburile? o întreba fierarul. Munca îți place?

— Da, îmi place, răspundea Piaria.

Piaria fu lăudată la o adunare a colhozului. Fu atît de fîstîcită de o asemenea atenție, că tot timpul s-a uitat în pămînt, temîndu-se

să-și ridice privirile. Iar cînd i se propuse să ia cuvîntul și să vorbească despre munca sa, să-și împărtășească experiența, se zăpăci de tot.

Nu, nu, ce să vezi! Ea nu știe mai mult decît alții, ziua întreagă muncește ca toți ceilalți; face ce trebuie, nimic mai mult.

Acum zilele i se păreau Piariei nemilos de lungi, parcă lungite în ciuda ei. Abia aștepta să vină seara și, mai înainte de a se duce acasă, o pornea în Novîi Takmak la poștă, ca să se intereseze de scrisori. La poștă dădea tot de același tablou cunoscut: femeile erau îngrămădite una lîngă alta pe o bancă lungă, răbdătoare și îngrijorate, ca întotdeauna. Uneori se întîmpla să se întoarcă cîte o săptămînă întreagă fără nimic, iar după aceea veneau cîteva scrisori dintr-o dată. Reușea să-și ascundă bucuria cu mare greutate și chiar dacă își strîngea buzele, acestea singure se desfăceau într-un zîmbet. Alteori, așa i se întuneca în fața ochilor, încît se apuca de perete să nu cadă jos. De ce — din cauza prea marii bucurii sau din pricina noii vieți din ea — n-ar fi știut să spună.

Scrisorile lui Hannes erau ștrengărești, vesele, glumețe.

„E totuși bine că îl am pe el așa de mare și de neastîmpărat — se gîndea Piaria. Niciodată nu l-am auzit să se plîngă de ceva".

După prima izbucnire de bucurie, Piaria începu să examineze cu atenție scrisorile lui Hannes și observă că bărbatul ei nu-i scria aproape nimic despre el. Chiar că nu putea

înțelege: e pe front sau nu? Întreba de Piaria, de fierar și de familia lui. Întreba de estonieni, de ce mai e nou în Takmak și amintea chiar și de capră.

„Ei, ce-o fi avînd el cu astea?... se supăra Piaria în gînd. Și într-adevăr, ar fi dorit să vorbească despre atîtea lucruri importante cu Hannes.

I se propuse să intre în partid. Fu rugată să se gîndească. La început acest gînd fu pentru Piaria încă foarte neașteptat și neobișnuit. Aștepta un răspuns de la Hannes, dar tocmai era din nou o întrerupere mare și scrisorile încetaseră să mai vină. Piaria se silea să fie cuminte și se consola: „Mîine o să fie!"

Era tîrziu cînd Piaria plecă din grajdul vacilor la poștă.

Luna lumina și se vedea pădurea. De-a lungul cărăruii albastre șuiera vîntul. Jos, în sat, se vedeau ferestruicile slab luminate.

Cu cît mergea mai repede, cu atît mai lung i se părea drumul, cu atît mai departe capătul. O clipă se opri lîngă o casă, troienită de omăt. Poarta intrată adînc în zăpadă se încovoiase sub nămeți.

O casă care murise.

Dar aici locuiseră odată Ruudi Populus și Jemel, Tilde, Kristina, Eeva. Serile, în fereastra lor clipea o luminiță... Izba lui Sitska însă era și atunci întunecată, pentru că ei se culcau odată cu găinile. Parcă nici nu locuia cineva acolo. Nu se știe de ce, în inima Piariei se lăsă ceva apăsător și, obosită, se așeză în troian.

Starîi Takmak rămăsese în urmă, Novîi Takmak se și zărea, dar nu mai avea putere să meargă. Din timp în timp ajungea pînă la ea o melodie, cunoscută și în același timp străină, monotonă și tristă. Piaria se sili să se ridice de jos.

Luna și stelele mari și luminoase străluceau. Pe cîmpie vîntul spulbera o măzăriche albă ca zăpada. Piaria privea cu teamă două stele mari și strălucitoare. Toate erau atunci ca și acum : lumina luna, străluceau stelele și vîntul spulbera zăpada.

Dacă are vești proaste ? Poate că Piaria se ducea după o înștiințare de moarte ? Taci, inimă ! Totdeauna tremuri, totdeauna te temi de rău, chiar dacă acest rău e născocit de tine. Bolnavului de gălbinare toate cele din jur îi par galbene.

Poșta era de mult închisă. Dar la o ferestruică mică clipea o luminiță și de pe coș se înălța în cerul albastru întunecat un firicel drept de fum alb. Ca și cum ar fi încercat să încălzească înaltul cerului înghețat. Un prost. Oare se poate asta ? Se poate ! Cît de intim și de familiar face totul împrejur un singur-singurel coș care scoate fum...

Piaria stătu puțin la îndoială, dar după aceea bătu în fereastră.

— Cine-i acolo ?

Diriginta zăngăni zăvorul.

Piaria își opri răsuflarea, ochii ei înspăimîntați se luminară a întrebare, inima nu-i prevestea nimic.

Diriginta îi dădu pliculețul triunghiular...

Piaria îl desfăcu îndată, și privirile ei zburau pe rînduri ca fulgerele, sărind numai peste o poezie. Poezia se poate citi și după aceea.

— Ei cum e, toate-s bune ? întrebă privirea tăcută a dirigintei.

— Da, oftă adînc Piaria. Trăiește.

Piaria dorea să se vadă acasă. Cerul și cîmpul pustiu n-o mai înspăimîntau. Nu-și mai amintea nici un singur rînd din scrisoare, știa numai un singur lucru — Hannes este în viață !

Abia în patul cald, sub plapumă și cojoc, desfăcu din nou foița de hîrtie împăturită în triunghi, umplută de un scris des și cu cerneală violetă.

„Ți-aduce aminte, oare, Piaria, locul unde-s săpate în piatră aceste cuvinte ? — întreba Hannes.

„Ți-e tristă patria, dar ești și tu
Fără putere sub poveri..." [1]

Dragostea lui Hannes pentru versuri o înduioșa și mai înainte pe Piaria. Mîinile lui păreau deosebit de mari cînd răsfoia subțirele cărți de versuri. Îi plăceau Koidula, Liiva și Anna Haava ale căror versuri le știa pe dinafară. Spunea că aceste versuri simple și limpezi pătrund în suflet.

Odată Hannes s-a tăiat cu toporul la un picior, și nu s-a întîmplat nimic, s-a îngălbenit

---

[1] Începutul poeziei *Patria* a poetului estonian Iuhan Liiva.

numai. De fiecare dată însă cînd citea versuri, i se umezeau ochii.

„Dacă nu vor mai veni scrisori de la mine, nu te frămînta. Din păcate, despre asta nu-ţi pot spune nici o vorbuliţă.

Ieri am fost primit în partid...“

„Hannes a intrat în partid! De ce nu vor mai veni scrisori? De ce nu poate Hannes să spună nimic?...“

„...Poate că în curînd voi fi chiar în acele locuri unde este crestat în piatră acest cîntec. Adu-ţi aminte...“

Piaria ţinea minte şi aşa. Dar ce legătură aveau toate astea cu ce scrisese Hannes?

...Acum trei ani, Hannes o dusese pe Piaria la Alatskivi, voia să-i arate soţiei sale locurile natale. Era primăvară. Vizitară castelul, merseră agale prin parc şi se duseră la cimitir, la mormîntul lui Iuhan Liiva. Hannes mai spuse atunci că monumentul funerar îl ridicaseră muncitorii uzinei din Tartu.

Stăteau în picioare unul în faţa celuilalt. Piaria cerceta basorelieful, iar Hannes, în partea cealaltă a monumentului funerar, citea cu glas tare:

„Ţi-e tristă patria, dar eşti tu...“

Piaria urmărea din ochi un fluture galben.

— Dar tu nici n-asculţi, spusese Hannes.

— Nu, ascult, replicase Piaria.

După aceea merseseră la Kallaste. Acolo erau căsuţe cenuşii, plase de pescuit pe garduri şi bărci. Un loc pitoresc şi foarte sărac. Hannes o dusese pe Piaria pe un mal înalt şi prăpăstios. Priviseră lacul Peipsi. Apoi culeseseră flori. Anemone albe. Merseseră braţ la braţ pe şosea. Piaria se frămînta că florile se vor veşteji, Hannes îi povestea despre răposaţii săi părinţi.

Fusese o zi minunată.

Dar ce legătură aveau toate astea cu scrisoarea? Lacul şi Alatskivi? Împrejurările din Kallaste şi anemonele albe? De ce se străduia Hannes tocmai acum să-i amintească Piariei de toate astea? Dar acolo acum sînt...

Fasciştii!

Şi pe Hannes îl trimit acolo... să lupte ca partizan?

Piaria înşfăcă rochia, o trase anevoie peste cap, îşi vîrî picioarele în pîslari, pierdu mult timp cu agrafele şi cu copcile, obosi şi abia răsuflînd, se aşeză pe marginea patului să se odihnească. Şi cum să facă faţă la toate astea mai tîrziu?

Îşi puse basmaua pe cap şi şi-o legă în faţa oglinzii: un năsuc subţirel, nişte buze palide, obrajii i se scofîlciseră. Nici un fel de urme de rumeneală, pielea galbenă, acoperită de pistrui. Ochii mari şi limpezi, uneori cu desăvîrşire străvezii. Nu fusese niciodată frumoasă. Într-o zi îi vorbise lui Hannes despre asta.

— Pentru noi frumoase sînt femeile pe care le iubim! rîsese el.

Piaria porunci caprei:

— Nu mă aştepta! Şi stinse focul. Capra cerea să meargă şi ea, dar Piaria trase zăvorul. Îşi trase apoi mănuşile şi o apucă în jos, spre sat, pe poteca de zăpadă care strălucea în lumina lunii.

— S-a întîmplat vreo nenorocire ? o întrebă fierarul înspăimîntat. Piaria nu putea rosti nici o vorbă.

În casă era foarte cald, mirosea a pîine și ea simți deodată o sfîrșeală. Fierarul aruncase țigara și aștepta. Rozia ațîță cărbunii și puse samovarul.

— Nu vreau, refuză Piaria, deși în afară de o bucățică de pîine nu mîncase nimic toată ziua. „Cît de ciudat, cît de pustiu este în casă cînd copiii dorm — se gîndi ea. E groaznic cînd nu sînt copii.“

Rozia puse pe masă niște turte calde de grîu pe care le unse cu unt, cu o aripioară de gîscă. Piaria privea la toate și... nu vedea. Era prea absorbită de gîndurile sale. În ea se luptau doi oameni — unul se temea, celălalt nădăjduia, în timp ce un al treilea, îi privea pe toți parcă dintr-o parte.

— O scrisoare de la Hannes, spuse ea, în sfîrșit.

Fierarul fuma și aștepta. Omul trebuie să știe să aștepte.

Cel care se grăbește mereu, care niciodată n-are timp, tocmai el izbutește să facă puțin.

— Hannes a intrat în partid.

Habibullin nu se miră deloc.

— Hannes este demn de asta, zise el, în sfîrșit.

„Cît de străină ajunge o casă, cînd dorm copiii“, se gîndi Piaria și băgă de seamă că repetă asta numai ca să nu se gîndească la toate celelalte. Știa adevărul, însă se temea să-l audă. Se temea de durere, voia să se înșele pe sine, dar nu se stăpîni și spuse :

— Poate că asta este ultima lui scrisoare...

Se apropia dimineața. Luna, părea obosită și palidă, parcă după o noapte nedormită. Arsese mult petrol.

— Asta-i totuși groaznic. Ce este Hannes față de ei ?

— Dar tu ce ai, nu crezi în soțul tău ? întrebă fierarul.

„Să lipsești un om de viață este ușor, dar cine poate să-l lipsească de moartea lui“, se gîndi Piaria, tremurînd ușor.

— Simt că de acum am rămas singură — și își puse capul pe masă.

Rozia dădu aprobator din cap — foarte bine, să plîngă, lacrimile aduc întotdeauna ușurare.

Bărbatul ei avea însă altă părere : femeile nu s-ar apuca să plîngă, dacă ar ști cît de îngrozitor este pentru alții să le privească lacrimile. E însă mult mai greu să vezi femeia care își stăpînește de obicei disperarea. Cu degetele tremurînd, Habibullin își turnă tutun pe o foiță de hîrtie și își aprinse țigara de la lampă.

Noaptea se sfîrșise, începea o dimineață întunecată și posomorîtă. Habibullin și Rozia stăteau în picioare lîngă fereastră și o petreceau cu privirea pe Piaria, care se ducea pe poteca cunoscută, acasă, pe munte.

— I-e greu... îi spuse fierarul Roziei.

2

După ce Jemel, acest pungaș, acest ticălos, o ștersese fără urmă, Abdulla se jurase că nu-i va mai îngădui niciodată nici unui cîine rîios botezat să-i treacă pragul. Și cînd veni la el profesoara Tatiana, Abdulla scoase țipete ascuțite, scutură pumnul și azvîrli în ea cu un pîslar.

— De ce? întrebă Tatiana, încredințată că bătrînul se înșală și că mînia lui este menită altcuiva.

Abdulla căscă gura — în fața femeilor frumoase nu putea să reziste — și o privi pe Tatiana ca pe o minune, se tîrî cu un picior gol și cu celălalt în pîslar pînă la marginea patului. Îi pierise piuitul de încîntare. Iată, venise la el o femeie frumoasă. Singură venise. Abdulla îi făcu în tăcere semn cu mîna Tatianei să se apropie și să se așeze alături de el.

— N-am timp, clătină femeia din cap. Nu-i vreme de stat la taifas.

— Atunci de ce ai venit?

— Strîng daruri pentru front.

— Și ai venit aici?

Bătrînul își strînse genunchii sub bărbie.

— Uită-te singură. Dacă aici la mine găsești ceva demn de dăruit, ia-l fiica mea, nu te sfii.

Tatiana se miră ca și Jemel, cînd acesta venise prima dată la Abdulla. Nici masă, nici scaun, numai un pat de scînduri, un cojoc peticit de oaie, un samovar, o ladă de lemn ferecată și un ulcior de ritual.

— Tare sărăcăcios mai trăiești, Abdulla, observă rece Tatiana.

— Desigur, fu bătrînul de acord, trăgîndu-se de bărbuță. Dacă ai fi venit la mine pe timpul țarului sau pe vremea nep-ului te-aș fi primit în casa mea bogată, te-aș fi așezat pe covoare și pe perne, te-aș fi ospătat cu demnitate și te-aș fi cinstit cu daruri scumpe. Abdulla își desfăcu degetele tremurătoare și chicoti. Dar acum trebuie să te mulțumești cu ce am. Nu sînt eu vinovat. Așa-s vremurile.

— Bietul Abdulla! o zeflemisi Tatiana. N-are nici măcar o rogojină, ca să moară.

— Da, asta așa-i. E bine că înțelegi tu singură, o lăudă bătrînul. Vino, femeie minunată, așază-te lîngă mine.

— Nu, dragă Abdulla. Pe mine mă scîrbesc bărbații săraci ca tine — spuse Tatiana.

Locuitorii adunaseră nu o dată lucruri călduroase de îmbrăcat pentru ostașii Armatei Roșii, și chiar și oamenii lipsiți de mijloace, găseau întotdeauna cîte ceva de dăruit. Kristina conducea o companie întreagă de fetișcane care împleteau pentru combatanți mănuși cu un singur deget, ciorapi și fulare. În fiecare lucru călduros ele puneau o scrisorică sau o poezie, tutun sau turtă dulce. Betti Barba se interesa de cum se ocupă tineretul de lucru manual. Se așeza jos pentru o clipă și pleca. Uneori însă în treacăt, desena un model nou pentru mănuși sau un soldat cu grenada în mînă în fața unui tanc inamic. „Moarte ocupanților nemți!“

O fetiță se plînse că n-are nimic, nici turtă dulce, nici tutun. Desfăcu mîna cu teamă :

— Numai asta.

O căpățînă de ceapă. O căpățînă de ceapă aurie și frumoasă. Se hotărî să fie pusă într-o mănușă. Căpățîna de ceapă și o poezie a lui Maiakovski.

— E al naibii de grozav, o mîngîie Barba pe fetița cea mîhnită din pricină că nu poate oferi ceva mai bun.

Iar Vanda Sitska schimbă o bluză a sa pe șase pahare de tutun și le duse Tatianei. Vanda n-ar fi crezut niciodată că va putea face comerț în piață. În așteptarea cumpărătorilor, stătea fîstîcită în picioare lîngă un gard, lăsîndu-și ochii în pămînt, ținînd bluza în mînă, și o dădu pe primul preț care i se oferi.

— Ai dat faliment, oftă inginerul.

Ea însă era într-o bună dispoziție sufletească, fredona un cîntecel și-i dădea soțului să bea lapte fierbinte dintr-o farfurioară. Pe Rom îl irita mormăitul soției și mîrîi supărat :

— Laptele e prea fierbinte.

Vanda însă nu lua în seamă nemulțumirea lui Rom, ea își amintea cum îi dusese tutunul Tatianei.

— Parcă anul trecut ați cules plante medicinale ? o întrebase Tatiana.

— Da, am cules.

În ziua următoare Vanda îi duse Taniei măceșe și flori uscate de romaniță.

— Ce mai face Liili ? întrebă Tatiana, deși știa ea mult mai bine — doar coresponda cu Liili.

Vanda tăcu nervoasă, și gîtul i se acoperi de pete.

— Bine, răspunse. Numai că nu știu dacă așa o fi într-adevăr. Poate că nu vrea să scrie adevărul.

— Omul are cîteodată nevoie să stea singur și să se gîndească la toate. Tatiana o privi pe Vanda în ochi cu bunăvoință.

Vanda strînse din umeri. Nu dorea să vorbească despre asta. Dar deodată întoarse capul spre Tania și o întrebă repede cu un ușor reproș :

— Doar nu credeți că am gonit-o noi ? Aș fi cel mai fericit om dacă s-ar întoarce.

— S-ar bucura și fiul dumneavoastră, adevărat ? întrebă Tania puțintel trist și un pic în zeflemea, însă Vanda nu băgă de seamă.

— Desigur, dădu ea aprobator din cap.

— Se va schimba oare ceva dacă Liili se va întoarce ?

Vanda își pierdu cumpătul și se uită la Tatiana cu uimire.

Colectarea darurilor dură o săptămînă. Și odată, cînd Tatiana apăru la școală în pufoaică, toată cancelaria o întrebă într-un singur glas :

— Unde ți-e blana ?

Tatiana o vînduse. Aruncă nepăsătoare :

— A, ce mai !

— Nu te scălîmbăi, exclamă Barba cu supărare. Poate că tu vrei să vînd și eu acest boa, această bucățică de blană, s-o vînd numai ca să-l pedepsesc pe unul care m-a jignit !

Tatiana tăcu. N-avea ce să spună — Betti Barba, vrăjitoarea asta bătrînă, pătrunde în adîncul sufletului oamenilor. Fără să spună o vorbă, luă catalogul din dulapul ei, lăsînd capul în jos, porni în grabă la clasă.

Astă-toamnă, directorul Iskander Salimov o jignise în fața tuturor. O socotește, desigur, cam alintată. „Dumneavoastră oare nu știți că e război? Și, îndeobște, nu dumneavoastră aveți a vă teme de frig, doar aveți o blană atît de călduroasă și de scumpă".

Tania se stăpînea bine, dar de uitat nu putea să uite.

În curte se întîlni cu Salimov, directorul se uită la ea cu spaimă, păși într-o parte și-i făcu loc să treacă. Dar, surprinzător, Tatiana nu simți nici un fel de bucurie răutăcioasă.

După lecții, se învîrti multă vreme în fața oglinzii — se obișnuia cu noua sa pufoaică. După aceea se duse la pictoriță. Betti Barba, în paltonul îmbrăcat pe pielea goală, își spăla singura sa pereche de schimburi. Pictorița avea mîini de aur și era un fleac pentru ea să aranjeze un coș nou la casă. Dar să spele ceva, la asta nu se pricepea.

— Ia, lasă-mă pe mine, se oferi Tania.

Barba se dădu la o parte, oftînd ușurată.

— Am frecat, am frecat, am făcut totul cam așa cum se cuvine, dar rufele s-au făcut și mai murdare — se plînse ea și se așeză: după o muncă atît de grea și de complicată trebui să aprindă o țigară. Trase cu plăcere în piept din mahorca împuțită și începu să raționeze:

— Ah, Tanka, Tanka, femei ideale nu sînt. Femeile sînt ființe pămîntești, reale și incomparabile. Toate aceste domnișoare antice, toate aceste Afrodite și Atene Pallas, luate la un loc nu valorează cît o singură femeie vie! Terențiu spunea: nimic din ce-i omenesc nu-mi este străin. Și Marx ne consolează cînd recunoaște, că nici lui nu-i e străin nimic din ce-i omenesc.

Tatiana rîse, se simțea veselă ca un copil care a fost iertat. Dar poate că Betti Barba se scuza pentru neajutorarea sa? Cine-o știe...

La sfîrșitul lunii, la spital la Fatîhov veniră revizorii. Medicul îi primi cu demnitate, le arătă domeniul său — saloanele, laboratorul, sala de primire, sala de operații, le prezentă fișele medicale. Aici erau înregistrate tumori, operații fine și complicate ale ochilor, cazuri grele de naștere. Fracturi ale oaselor, cangrene, leziuni cardiace și pulmonare. Oamenii îi dădeau crezare, priveau în ochii lui miopi, și păreau să se mire că el este așa; îndesat ca un țăran, cu ochelari, cu o burticică rotundă și cu obrajii scofîlciți și galbeni, nerăbdător și sever.

Revizia a durat cîteva zile. Iar în casa medicului, în bucătăria cea mare, se cocea fără încetare, se jumuleau și se frigeau păsări. Ruudi Populus spărgea neobosit lemne, le ducea cu brațele sus pe scară și primea cîte o săpuneală pentru încetineala lui de broască țestoasă.

Surorile în halate de un alb imaculat întindeau așternuturi proaspete pe paturi, apărură linguri noi de aluminiu. Iar ferestrele salonului erau împodobite cu ghivece cu flori. Florile erau jalnice, plăpînde. Însă chiar și o astfel de verdeață bucura ochiul.

Ca de obicei doctorul Fatîhov își efectua vizitele sale de dimineață și dădea dispoziții. În ultimul timp începuse să o prefere în locul surorii șefe pe mica și liniștita Beloborodova, care era harnică ca o furnică și exactă ca un ceas bun. În afară de asta, ea nu se îngrășa din mîncarea spitalului și nici nu cerea daruri de la bolnavi. Onestitatea, conștiinciozitatea și hărnicia stîrneau respectul doctorului Fatîhov.

Lui Fatîhov nu-i era ușor să lucreze. Două surori și un felcer — iată-i pe toți cei pe care se putea bizui. Felcerul se pricepea la toate : să vindece caii și viţeii, să extragă dinții, să panseze rănile, să ajute la nașteri, să pună oasele la loc. Sanitarele aveau puțină știință de carte — ele îi fuseseră trimise în ajutor medicului din satele dimprejur. Fatîhov turbă de mînie cînd le văzu în fișier șezînd lîngă fereastră, cum își căutau una alteia în păr. Pe două sanitare tinere, care prea le făceau pe față ochi dulci bolnavilor, le goni imediat. Era prea aglomerat, lucra prea mult ca să obțină permanent și consecvent o mai mare ordine și curățenie, dar înțelegea și aprecia totul din mers — binele și răul, hărnicia și neglijența, iresponsabilitatea și spiritul de sacrificiu. O dădea ca exemplu pe cinstita și sîrguincioasa

Beloborodova și îi oferi posibilitatea să se mute din căminul surorilor într-o cameră separată.

— Oh, de ce, de ce asta, refuză Beloborodova, se simțea bine și așa. Nu-i rămînea și vreme de stat în camera sa caldă și luminoasă. Și nici nu voia nici un fel de privilegii. Nu, nu!

În spatele casei medicului zburau în toate părțile penele și fulgii de pasăre, iar bucătăreasa cea chioară era mereu nevoită să iasă în fugă pe coridor, ca să se răcorească. Era supărată pe acești nenumărați musafiri, care i se păreau prea mîncăcioși.

Însuși doctorul nu prea era primitor, ci numai binevoitor, cum i se cădea unui stăpîn. Dar Zufia era foarte bucuroasă de oamenii din capitala republicii, obrajii ei de obicei palizi se îmbujorară, și Fatîhov se simțea jignit.

— Ești indispus ? îl întrebă Zufia, pieptănîndu-și înainte de a se culca părul său lung.

— Crezi că e ușor ? În fiecare zi operații, iar aici mai ai și oameni străini pe grumaz, se plînse Fatîhov, întinzîndu-se obosit în pat în așteptarea soției. Mîine se termină.

Zufia se ridică și se depărtă de oglindă.

— Mîine, oftă ea cu părere de rău.

Revizorii se pregăteau să plece. Fuseseră descoperite încălcări neînsemnate ale disciplinei financiare, cărora nu merita să li se acorde atenție. Se dovedi însă că bucătăresei lui Fatîhov contabilul spitalului îi plătise salariul ca unei sanitare. Atunci revizorii hotărîră să facă personal cunoștință cu salariații spitalului.

— Beloborodova ?

— Da.

— Xenia Alexandrovna ?
— Da.
— Soră ?
— Da.
— De cît timp lucrați aici ?
— Din septembrie anul trecut.
— Sînteți estoniană ?
— Nu, rusoaică.
— Dar din Estonia ?
— Da.

Revizorul puse în fața numelui Beloborodovei un punct : totul era limpede aici. Examină fata cu interes. Pe cine nu aruncă războiul încoace !

— V-ați familiarizat ? Mica soră zîmbi.
— Pretutindeni bolnavii sînt la fel.
— Aveți dreptate. Înseamnă că sînteți mulțumită.

Beloborodova dădu afirmativ din cap.

— Este o mare fericire să lucrezi cu un astfel de medic ca doctorul Fatîhov, spuse ea plină de admirație. Bolnavii îl adoră, și noi toate la fel.

Revizorul dădu afirmativ din cap :

— Face față foarte bine unui raion mare.
— Da, fu de acord mica soră. Dar aceasta-i foarte greu. Un singur om nu are puteri să facă mai mult. Războiul se face simțit și aici.
— Războiul ? De ce ?
— Ei, răspunse sora, zăbovind, de exemplu, nu sînt feși pentru bandajat. E cam greu cu tifonul. Uneori colhoznicii, cărora urmează să li se facă operație, sînt nevoiți să-și aducă cearșafurile și gazul lor.

— Atunci, desigur, este greu, consimți gînditor revizorul.
— Da, cu lenjeria, cu hrana, cu toate ! Noi ne văităm, dar nu putem fi liniștite cînd bolnavii de stomac, de pildă, imediat după operație trebuie să mănînce ciorbă de varză și pîine necoaptă și acră.
— Și de ce-i așa ? se miră revizorul, iar mica soră zîmbi răbdătoare.
— Pentru că nu-i nimic altceva.

Revizorul se încruntă, iar Beloborodova se ridică.

— Trebuie să mă duc.

Revizorii rămaseră. Spitalul deveni dintr-o dată posomorît. Bolnavii se frămîntau, încercînd să afle noutăți de la sanitare. Peste două ore toți știau cît orez, griș, praf de ouă, fructe uscate și pesmeți albi se repartizau spitalului în fiecare trimestru. Cîte medicamente, material de lenjerie, tifon, spirt, petrol, combustibil.

După plecarea revizorilor, Fatîhov se prăbuși. Zufia voi s-o cheme pe sora Beloborodova ca să-i facă o injecție cu camfor, dar Fatîhov, auzindu-i numele, fu apucat de o furie de nedescris.

Două zile și două nopți se frămîntă medicul acasă ca o fiară în cușcă, și după aceea porunci lui Populus să înhame calul.

— Voi face toate roțile să se învîrtească, spuse el Zufiei, care plîngea, se înfășură în cojoc, se așeză în sanie și dădu bice calului. Avea fața supărată, hotărîtă și energică.

Imediat după plecarea lui, sora Beloborodova ceru permisiunea să vorbească cu Zufia.

— Ce vrea ? întrebă Zufia, uitîndu-se la drum de la fereastră. Bucătăreasa nu știa.

— Să vorbească cu dumneavoastră.

— Cu mine ?

Mica soră rămase în picioare lîngă ușă. Zufia o lăsă să termine cu plînsul și, în sfîrșit, o întrebă cu răceală :

— Ce rău v-a făcut doctorul ?

Beloborodova scutură cu furie din cap și începu să plîngă din nou.

— Ce vreți ? exclamă Zufia enervată.

Beloborodova mișcă din buze.

— Credeți-mă ! Îl iubesc foarte mult pe doctor. Niciodată n-aș putea să-i provoc neplăceri ! N-o să cred niciodată că toate astea sînt adevărate !...

Zufia înțelese că e nedreaptă cu Beloborodova.

— Toate astea sînt adevărate, spuse ea cu tristețe. Din păcate, toate astea sînt adevărate...

În general, avea ea, oare, dreptul să condamne pe cineva ? Putea ea, oare, să se mai uite acum în ochii oamenilor ?

Zufia își acoperi fața cu mîinile.

Noaptea, Fatîhov se întoarse acasă. Se aprinseră în grabă lămpile, bucătăreasa în pantaloni lungi, cu mîinile tremurînd de emoție, aprinse samovarul. N-avusese vreme nici să-și îmbrace fusta.

Fața lui Fatîhov spunea totul.

— Și ce-o să urmeze acum ? întrebă Zufia înspăimîntată.

— Voi fi dat în judecată.

— Și nu se poate îndrepta nimic ?

— Nu. Meritele și decorațiile mele nu înseamnă nimic.

— Bea ceai. Ți s-a învinețit fața de frig, spuse Zufia.

— Vodcă ! exclamă răgușit Fatîhov, și fata îi aduse carafa.

— De ce-ai făcut asta ? îl întrebă Zufia, uitîndu-se la el. Doar e o crimă.

— Voiam ca în familia mea să nu fie lipsuri. Voiam să întemeiez o casă care te-ar fi apropiat sufletește de mine pentru totdeauna ! strigă Fatîhov. Înțelegi ? Ședeai alături de mine în căruță, însă simțeam că ești departe de mine. Mîncai cu mine la masă, dar nu tu erai aceea. Dormeai în patul meu, dar nu cu mine !

— Și tu voiai ?... se uită Zufia la el cu reproș.

— Lasă-mă-n pace, îi aruncă Fatîhov pe neașteptate.

Zufia îl așteptă zadarnic în dormitor, apoi își aruncă pe umeri o broboadă și se duse din nou în sufragerie. Fatîhov, ca și mai înainte, ședea la masă, strîngîndu-și capul cu mîinile.

— Niciodată nu mi-ai dat voie să mă amestec în treburile tale. Niciodată n-ai stat de vorbă cu mine ca un om cu alt om, nu te-ai sfătuit cu mine ca soțul cu o soție, ca un medic cu alt medic, ca un prieten cu alt prieten. Am fost o păpușă la tine în casă. Da, o păpușă.

Medicul ridică capul. Era beat.

Fatîhov plecă la începutul lui martie. Ceruse să fie trimis în linia întîi, ca să-și răscumpere vinovăția față de patrie. În ziua plecării lui Fatîhov, Zufia era mai palidă ca de obicei. Durerea îi era de nemîngîiat, dar ochii îi rămăseseră uscați. Fatîhov îi luă mîna și i-o strînse cu duioșie, lipind-o de ochii săi.

— Iartă-mă, o rugă el.

Zufia dădu din cap. Ce importanță avea că ea îl va ierta ...Fatîhov, inteligentul, autoritarul Fatîhov, care smulgea oamenii din ghearele morții, stătea acum în fața oamenilor vrednic de milă și neputincios. Iar la poarta spitalului se strînseseră oamenii din satele din jur... Da, ei nu-i puteau găsi nici o justificare doctorului pentru fapta sa și socoteau că trebuie să-și răscumpere vina riscîndu-și viața. Așa era drept, altfel nu se putea. Dar ei veniseră să-l petreacă — doar nu uitaseră tot binele pe care îl făcuse oamenilor.

În dimineața asta timpurie și alți bărbați părăseau satul. Plecau directorul școlii Iskander Salimov, fierarul Habibullin și Karim, Karim Kolhoznîi.

Fetița mai mare a directorului se zvîrcolea pe zăpadă și oamenii n-o puteau liniști. Salim stătea încruntat, pentru el asta era o încercare grea.

— Ghiulbustan, se aplecă Tatiana spre fetiță, tu-l faci pe tata să-l doară. Ridică-te și urează-i drum bun.

Salimov ridică copilul în brațe și fetița îi îmbrățișă gîtul cu mîinile. Și marea familie a fierarului Habibullin stătea, cu fețele mirate, împrejurul tatălui și încerca, bărbătește, să zîmbească. Karim își arătă îndrăzneala. Făcu semn voinicește cu căciula — îl petrecea tot colhozul. Veni și Kristina... Nimeni niciodată n-o să afle cît de tare îi plăcuse lui Kristina.

Tatiana îi strînse directorului mîna.

— Tanecika, îi spuse Iskander Salimov, uitîndu-se duios și adînc în ochi, Tania dragă. Să mă înțelegeți bine...

— Sînt o proastă, spuse Tania aproape în șoaptă.

— Să nu vorbim de asta, o rugă Salimov.

Salimov se întoarse către Varenka, s-o sărute.

Așa. Acum acesta era un sat fără bărbați.

3

Toți bărbații și chiar adolescenții voiau să plece pe front. Fasciștii comiteau atrocități. În regiunea Leningrad îl trăseseră în țeapă pe profesorul de școală Agheiev. În Tula îl îngropaseră în pămînt pînă la gît pe președintele de colhoz Morozov. În regiunea Moscova, în satul Novinki, călăiii tăiaseră cu un ferestrău ruginit mîna lui Vania Gromov, în vîrstă de paisprezece ani. În Orel, în satul Doneț, ei ceruseră ca o mamă să-și împresoare fiica cu paie cu propriile sale mîini și să-i dea foc.

Ucigași blestemați !

Oamenii țineau minte totul — locurile și numele victimelor, țineau socoteala nemaipomenitelor nereguli ale ocupanților.

— Mai bine să pieri în luptă decît să cazi în mîinile fasciștilor, spunea Vanda Sitska, gîndindu-se la fiul lor. De cînd Gunnar părăsise Takmakul, nu primise nici măcar o singură veste. Dar enigmatica scrisoare a lui Hannes îi dădea din nou speranțe.

— Nu luați în serios aceste grozăvii, îi liniștea Sven Lutsar. Nimeni nu știe dacă aceste informații sînt exacte. În timp de război totdeauna se străduiesc să-l defăimeze pe inamic.

— Dar astea sînt fapte ! exclamă Vanda.

Lutsar ridica din umeri.

— Se poate. E greu de verificat.

Lutsar rîdea satisfăcut de sine, îl mira naivitatea bătrînei femei : cine poate stabili dacă a fost un oarecare Agheiev sau Matveiev tras în țeapă ? Cum să verifici, să dovedești sau să dezminți acest lucru ? Să descrii bestialitățile inamicului, ca să aprinzi mînia poporului tău — este un procedeu cunoscut. În afară de asta, în război orice e posibil.

— Sînteți un om îngrozitor, îi spuse Vanda.

Lutsar luă asta drept o glumă.

— Greu de crezut că unul din cele mai civilizate popoare poate săvîrși astfel de bestialități, zîmbea el cu superioritate, iertîndu-le altora naivitatea.

„Cum așa ? se gîndea Vanda. Doar Hitler însuși declară că oamenii pot fi conduși numai cu ajutorul forței și că pentru asta toate

metodele sînt permise, chiar și asasinatele ! Doar Hitler consideră conștiința o himeră înjositoare, iar instruirea după părerea lui, transformă omul într-un infirm".

— Un armăsar ! strigă Roman Sitska, cînd Lutsar plecă. După „balul" de la Anka, suporta cu greu societatea lui Lutsar.

— Rom ! Rom ! îl rușină Vanda. Ea nu suporta cuvintele grele.

— Da, un armăsar ! Da, da ! se încăpățînă inginerul.

Vanda trebuise să recunoască, că Lutsar îi devenise și ei extrem de antipatic. Totul — și maniera lui de a saluta și de a-și pocni tocurile, și privirea lui țintă, și ochii lui fățarnic de triști. Odată spusese că celor cu caracter puternic nu le trebuie cărți și de exemple de urmat. Asta sună de-a dreptul ca la fasciști...

Trecură zilele dar Lutsar nu mai apăru. Vanda credea că se supărase. Fie din obișnuință, fie din pricina singurătății, își aminteau totuși de el.

El veni pe neașteptate ziua. De obicei, apărea spre seară. Dar astăzi Anka plecase după alimente la raion, cantina era închisă, și Lutsar se hotărîse să prînzească la Sitska.

Timpul era minunat. Lumina soarele și în același timp din cerul senin și trandafiriu ningea. Lutsar respira profund și se desfăta cu mersul repede pe zăpada care scîrțîia de puritatea și aerul răcoritor al iernii.

„Aici orice ofticos se va vindeca ! Poți trăi o sută de ani aici !" se gîndi. E de neînțeles de unde îi veneau astfel de gînduri — el în-

suși era sănătos ca un taur, nu cunoscuse nici măcar ce e o durere de dinți și nici capul nu-l duruse vreodată.

Lutsar flămînzise. Cînd se gîndea la mîncare, îi lăsa gura apă. Vanda gătea minunat, ca și Eeva. Anka nu putea rivaliza cu nici una din ele, ea îi dădea zi de zi la cantină numai supă de fidea și cașă din crupe de mei. Și nu o dată se gîndise : unde se ducea carnea repartizată pentru cantină ? Doar pe toată nu pot s-o mănînce Anka și băiețașii ei ? Chiar dacă în rîndul mîncăcioșilor ar fi fost incluși și Abdulla și Ganeev, iar îndoieli în privința asta nu erau, trebuia să mai rămînă ceva carne, măcar în supă. Dar nu numai problema asta îl chinuia pe locotenent.

Lui Lutsar i se părea în ultima vreme că Anka era mai puțin bună cu el, ofta din greu și-și ducea ochii într-o parte cînd îi dădea supa chioară fără gust — ca pe o pomană dată unui cerșetor. Lutsar era ofițer și le putea pune la locul lor pe femei cînd ele deveneau prea obraznice, dar cu Anka era cu totul altfel. Trebuia ori s-o lase, ori să-i rabde toate toanele. Lutsar răbda, altă ieșire n-avea.

Alde Sitska prînzeau, așa cum socotise și Lutsar. Mîncau supă cu găluști și cartofi prăjiți.

— Nu vreți ? întrebă acru Vanda. În glasul ei se simțea o nădejde slabă că musafirul va ghici că trebuie să refuze în chip politicos.

— Mulțumesc, cu plăcere, se ploconi Lutsar și se aranjă imediat la masă. Vorbiră cîte puțin despre toate.

Atunci Lutsar spuse :

— Quisling a devenit prim-ministru al Norvegiei.

Roman Sitska răspunse :

— Lîngă Stara Russa a fost încercuită armata a cincisprezecea germană.

Lutsar ronțăi cu mulțumire cartofii prăjiți.

— Antonescu a ținut o cuvîntare la București și a cerut înapoi Transilvania.

Roman Sitska trase pe neașteptate castronul cu cartofi mai aproape de el, în timp ce în mîna musafirului lingura rămase goală.

Lutsar tuși.

Sitska se înroși la față. Era ca la un joc de cărți — care pe care !

Lutsar zîmbi și spuse :

— Războiul are două sfîrșituri posibile : victorie sau înfrîngere.

— Și dumneata ce dorești ? întrebă Sitska cu grosolănie.

— Victorie, firește. Credeam că noi doi gîndim la fel.

— Și dacă noi gîndim altfel ? se interesă Roman Sitska. În glasul lui se manifesta o ironie evidentă. Vanda nu-și putu reține un zîmbet aprobativ și fu nevoită să se întoarcă.

Lutsar se ridică de la masă, mulțumi înclinîndu-se adînc în fața Vandei și-și pocni tocurile.

— Permiteți să fumez ?

Vanda dădu din cap. Strînse apoi vasele. Pentru un singur simplu pocnet galant din tocuri își sacrificase tot prînzul. Să nu observe

Lutsar într-adevăr nimica? Se purta ca într-un restaurant. Vanda îl compara cu un motan, care se desfătase mîncînd smîntînă străină și acum se linge mulțumit pe bot.

Privi pe fereastră, fără să intre într-o discuție și așa neplăcută.

Nimic nu e mai liniștit în lume decît ninsoarea. Fulgii albi diafani cad în amurgul siniliu. Cîte morminte sînt oare acoperite de zăpadă pe tot pămîntul...

— Să aprindem lampa? întrebă Roman Sitska.

— Să mai așteptăm, hotărî Vanda. Toate astea îi erau uimitor de cunoscute. Părea să mai fi simțit ceva asemănător. Tot așa ședea lîngă fereastră și privea în amurg zăpada ce cădea de sus. Fusese întrebată: „Să aprindem lampa?“ și ea răspunsese la fel ca acum: „Să mai așteptăm“.

Dori să bea apă și se duse și bău dintr-o ulcică de lîngă ușă. I se părură cunoscute și mișcarea și setea asta. „Să mi se mai fi întîmplat oare lucrurile astea? gîndi ea. Sau asupra conștiinței mele să fi apăsat atît de mult singurătatea și depărtarea de oameni?“

— Rom, aprinde lampa, se rugă Vanda.

Se stîrnise vîntul. Și nici nu mai ningea cu fulgi mari și liniștiți.

Roman Sitska, ciulindu-și urechile, înălță capul: ceainicul țiuia.

— Se schimbă vremea, spuse Sitska și bătu dama de tobă cu un as.

— Cu damele nu-mi merge, se plînse Lutsar. Aceasta răsună cu dublu înțeles.

— Într-adevăr, se amestecă Vanda. Interesant, de ce nu vă bucurați de succes la Kristina?

Lutsar era captivat de jocul de cărți și nu răspunse la înțepătură. Abia după ce cîștigă partida, o privi pe Vanda drept în ochi și surîse ironic: lasă să creadă ce-o vrea bătrîna asta despre surîsul lui.

Fetișcanele tinere nu-l interesau pe Lutsar. Erau prea înfocate pentru el, prea pure, cu prea multă imaginație. Pe Kristina o păzea mamă-sa. Așa că la ele n-aveai unde dormi. Și cu Liili o rupsese din aceeași pricină.

Lutsar căuta o femeie care să fie conciliantă, optimistă și, cum se spune, „corpolentă“. Eeva îi cădea în genunchi și nu era nici o sfrijită, dar dragostea și generozitatea ei sufletească îl apăsau și-l plictiseau. Ei i-ar fi plăcut să i se atîrne de gît și să se giugiulească toată ziua. Din cînd în cînd lui Lutsar îi părea rău că legătura lui cu Eeva se curmase atît de neașteptat. În toate fusese vinovată născocirea aia prostească despre sora bolnavă și copiii ei înfometați! Anka nici măcar nu-l băga în seamă pe Lutsar cînd acesta se prefăcu că e plictisit de ea. Să rămînă sau să plece — asta-i treaba bărbatului. Nici un fel de scene, nici un fel de lacrimi. Nu-l întreba niciodată: „Cînd mai vii?“ sau „Mă iubești?“. Anka n-avea nevoie de cuvinte, știa ce vrea. Dar Lutsar era prea sărac, salariul lui de la școală nu era la înălțimea cererilor Ankăi. De aceea în ultimul timp el se pregătea să-și găsească un nou „loc de ancorare“. Într-a-

devăr, poate Kristina ?... Avea o fetișoară frumușică... Și pe deasupra, e limpede, nici nu-i indiferentă față de el, ar fi de ajuns numai să-i facă un semn cu degetul... Tilde ar putea să gătească. Pentru început ar putea da bani pentru gospodărie, dar după asta timpul va arăta...

Rom pierdea mereu.

— La jocul de cărți e ca și în viață, rîse Lutsar, planurile adversarului dau peste cap realizarea planurilor proprii.

— Și invers, fu inginerul de acord.

Vanda friguroasă, se înfofolise într-o broboadă călduroasă și prevesti viscolul în izba, prin care sufla vîntul din toate părțile. Se făcuse răcoare. Roman Sitska pierdu din nou la cărți o partidă, era supărat și iritat. Vanda știa : soțului ei i se făcuse foame. Cina nu se mai putea amîna.

— Vom bea un ceai, spuse. Va înțelege oare Lutsar că trebuie să plece ? Nu. El rămase. Vanda aduse la ceai *oladiile* reci de dimineață.

— Sînt foarte gustoase, declară Lutsar. Dacă îmi permiteți, voi mai lua.

Vîntul încerca să ridice casa în aer.

— De ce crezi că o să fie viscol ? întrebă Rom. Doar nu-i vifornița.

Vanda știa că aureola de ceață dimprejurul lunii prevestește furtună mare.

— Luna și-a îmbrăcat cămașa, spuse ea obosită. O chinuia reumatismul și-l privea pe Lutsar așteptînd. Era timpul ca ăsta să plece ! Vanda se simțea stînjenită. Nu știa cum o să fie. Rom se cufundase în gîndurile lui și ședea

uimitor de liniștit. Vanda își aminti de serata dată în cinstea lui Gunnar în toamna trecută. Acum se gîndea deseori la aceasta. Ea cocea *sepik* [1]. Rom forfotea împrejurul ei, Liili făcea sandvișurile. Oaspeții sosiseră toți împreună, erau însuflețiți și gătiți, fiecare avea cu el castronul, cana, lingura și furculița. Eeva avea o rochie cu o floare de aur, și Rom cînta : „Odată-n oraș husarii intrară..."

De ce devine drag trecutul ?

„Vor mai fi oare cîndva serate în cinstea lui Gunnar, pur și simplu — cu Gunnar ?" — se gîndi Vanda și se înspăimîntă. Cu ce drept gîndește ea așa ? Despărțindu-se, nu-i spusese oare tot ea fiului : „Dacă-ți va fi greu — să știi că eu sînt totdeauna cu tine. Rugăciunile mele te vor cruța..."

„Desigur ! Fără îndoială că încă multe seri vom fi împreună cu Gunnar ! se gîndi Vanda. Eu cred în asta. Din toată inima."

Pe uliță viscolul îi deschidea drum primăverii.

— E vifor ! exclamă Vanda cu o bucurie rău ascunsă.

Lutsar se plictisea de moarte. Dar nu pleca. Ce să facă acasă ? Ca să se culce e devreme, e prea devreme.

— Încă o partidă ? propuse oaspetele. Sitska consimți în silă.

— Ultima, se jură el, străduindu-se să n-o privească pe Vanda, știind și așa că este supărată.

---

[1] *Sepik* — pîine din făină necernută de grîu (l. estonă).

— Dacă te dor picioarele, culcă-te, o sfătui Rom.

— Poate că deranjez ? întrebă Lutsar, făcînd cărțile.

Cîndva Vanda îl poreclise în gînd pe Populus „buștean". Ce greșeală ! Ruudi Populus era un om sensibil, fin și cu tact. În comparație cu Ruudi, acest ofițer cu ochi de maică precistă este un adevărat bădăran. Vanda era nevoită să recunoască că greșește adesea în aprecierea oamenilor. La Rom veneau să stea de vorbă simpli bătrîni, colhoznici, dar aceștia nu apăreau niciodată la vremea prînzului, dis-de-dimineață sau seara tîrziu. Se rușinau observînd că lasă urme umede pe podea. Aduceau daruri, înfășurate în năframe curate — turte de grîu sau plăcinte de cartofi, pe care Vanda pe atunci le prețuise puțin. Și doar acestea erau mai sincere și mai prețioase decît florile și ciocolata din timp de pace. Era război.

„Sîntem niște cîrtițe oarbe și bătrîne, se gîndi Vanda la sine și la Roman. Ce fericire că putem supraviețui războiului aici. În aceste vremuri grele noi te prețuim prea puțin bunule, dragule Takman."

— E adevărat că o mulgătoare, o estoniană, a intrat în partid ? întrebă Lutsar. Evident, vorbea despre Piaria.

— A intrat, confirmă scurt Roman.

— Și la ce s-a gîndit ea ? se miră Lutsar.

— La ce se gîndesc toți oamenii cînd intră în partid, răspunse Rom supărat.

Vanda socoti că Roman i-a răspuns foarte bine locotenentului. Piaria îi plăcea, și totuși

i se părea ciudat să și-o imagineze comunistă — o astfel de femeie liniștită și ștearsă. Ce știe și ce poate ea ? Partidului, îndeosebi acum, îi sînt necesare cu totul și cu totul alte cadre : oameni hotărîți, întreprinzători. Dar acum știe — niciodată nu se cuvine să-ți dai cu părerea despre un om după impresiile întîmplătoare, nu poți afla dintr-o dată ce rezerve de forță se ascund în el. Piaria arăta mică și slabă, dar era tare rezistentă. Toți cei care o cunosc o iubesc. Hannes a cunoscut-o, altfel n-ar fi iubit-o.

Vanda se bucură că Rom s-a supărat atît de mult pe Lutsar. Și într-adevăr Lutsar se fîstîcise. El își făcea curaj. Se simțea cum zăbovea, cîntărind fiecare cuvînt, și ce fel de însemnătate dădea el la ceea ce voia să spună.

— Pe front treburile merg foarte prost. Oare nu credeți tot așa ? încercă Lutsar să lege conversația.

— Scuzați-mă, spuse Rom, nu înțeleg, după cîte se pare pe dumneata te bucură acest lucru ? Și ce legătură are asta cu intrarea în partid ?

Vanda era încîntată de Roman. Bravo Rom ! Bravo !

Lutsar își închisese ochii pe jumătate, cu răutate.

— Am întîrziat prea mult, spuse oaspetele și salută pe stăpîna casei.

— Da, e tîrziu, mormăi Vanda.

Lutsar își îmbrăcă anevoie mantaua și ridică gulerul, căciula o ținea deocamdată în miini.

— Dar cum o să vă duceţi pe un astfel de viscol ! observă Vanda, petrecîndu-l în tindă. Ea n-avu putere să ţină uşa, vîntul o desfăcu larg, o trînti cu zgomot de perete, şi neaua înţepătoare, ca nisipul, îi acoperi pe cei ce-şi luau rămas bun.

După ce se întoarse în odaie, Vanda curăţă scrumul de la fitil, puse opaiţul pe prichiciul sobei şi spuse cu o uşoară îndoială :

— Rom, nu-i frumos că l-am lăsat să plece pe o astfel de vreme.

Sitska şedea pe post şi-şi descheia cămaşa.

— Unui astfel de taur nu i se întîmplă nimic ! o linişti el.

Acelaşi lucru îl credea şi Lutsar însuşi, înfruntînd viscolul care se dezlănţuise. Mare lucru să parcurgi un kilometru ! Îşi acoperi faţa de vînt cu mîna şi începu să caute cărarea.

Vifornița acoperise cu poalele sale largi toate luminiţele din ferestre şi toate indicatoarele drumului. Lutsar se uită cu atenţie prin vălul dungat al zăpezii şi porni înainte. Satul parcă fusese spulberat din locul lui.

Mergea însă înainte.

Viscolul îşi strîngea aripile, îşi întindea către el mîinile albe şi agăţătoare. „Păi ce, vedem noi care pe care !" zîmbi Lutsar. Vifornița se lăsase la pămînt şi se încolăcea împrejurul picioarelor lui ca un şarpe. Dar el se avînta tot înainte. Îi era foarte cald, vîntul se tîra pe sub el şi îl ademenea :

„Ai obosit... Iar aici e atît de bine... Ai obosit..."

— Nu ! se smulgea supărat bărbatul.

Ah, aşa !

Smintitul uriaş se înălţa în cer, răgea şi urla cît îl ţinea gura, zgîlţîia şi întorcea pămîntul pe dos cu braţele sale reci şi nemiloase.

— Lut-sar ! răcnea viscolul... Sar... sar... !...

Bărbatul îşi croia drum prin zăpada pînă la genunchi, fără să simtă pămîntul sub picioare. Odată parcă fulgera o luminiţă. Poate că i s-a părut ? Undeva trebuiau să fie cei trei copaci de hotar, cele trei sălcii. Poate că stă sub ele ? Viscolul îl înconjura cu un zid de zăpadă şi-l orbea. Era la fel ca în vis, cînd în clipa primejdiei mîinile apucă neputincioase văzduhul, picioarele nu aleargă şi strigătul după ajutor se opreşte în gît.

Încordat, mergea mereu înainte...

4

Nimeni nu bagă de seamă cum cresc copiii. Ei cresc cum creşte iarba primăvara : deodată văd toţi că pămîntul, acoperit de iarba de anul trecut, înverzeşte.

Odată, cînd Maria venea de la şcoală, Nelli a ei şedea la fereastră, rezemîndu-se în palme, şi se uita în curte, unde, de fapt nici n-avea la ce să se uite. Nelli nu mai părea mică, durdulie şi hazlie — se făcuse slabă, subţire şi lungă, iar rochiile n-o mai cuprindeau. Două cosiţe scurte se ţineau înspăimîntate departe de urechi, iar ochii visau. Mica fetiţă visa.

— Mi-a căzut un dinte.

— Așa și trebuie să fie.
— Mamă, unde te duci ?
— Nicăieri.
— Dar unchiul Klaus o să vină ?
— De ce ?
— Tu o să îmbraci rochia nouă ?
— Nelli, vrei să mănînci ?
— Nu, mamă.
— Atunci joacă-te sau ocupă-te cu ceva !

Fetița se așeză din nou la fereastră și începu să se uite în curte. Dar acolo, la ce să privești ?

— Mamă, vreau în pătuț.

Maria îi încercă fruntea cu mîna.

— Ești bolnavă ?
— Nu, dar vreau în pătuț.
— Ți-e rău ?
— Nu.
— Te doare ?
— Puțintel.
— Unde ?
— Nu știu, undeva aici... Fetița arătă la piept.

Maria o ajută să se dezbrace, o acoperi cu plapuma și se așeză îngrijorată pe marginea patului.

— Mai arată încă o dată unde te doare ?

— Nu știu unde. Undeva înăuntru, spuse Nelli și se lipi de maică-sa. Spune, tata a murit ?

— Nu ! exclamă Maria.
— Iar tu n-o să iei un tată nou ?
— Nu, zise Maria.

Totdeauna cînd venea Klaus Letonul, i se poruncea lui Nelli să se ducă în bucătărie sau la gazdă. Maria nu voia să le audă copilul discuțiile. Nelli însă nu înțelegea de ce anume se teme, iar teama îi strîngea dureros pieptul și i se oprea în gît ca un nod. Nelli nu se ducea în bucătărie sau în cameră la gazdă. Nu se ducea nicăieri. Se așeza jos, într-un colțișor.

— Ei bine, plec, spunea atunci Klaus Letonul, și-și îmbrăca paltonul negru, lung și strîmt, cu gulerul de lutru ros pînă la roșeață. Maria se ridica și ea și se ducea să-l petreacă.

Nelli se învîrtea în pat, așteptînd întoarcerea mamei. Adormea pentru puțin timp și, deșteptîndu-se, întindea de fiecare dată mîna. Alături era gol !

Mama nu-i mai spunea de mult :

— Dansează, Nelli.

Maria ciupea absentă strunele chitarei și ofta. După aceea se așeza în fața oglinzii și-și pieptăna părul, lăsîndu-l să cadă cînd pe urechi, cînd pe frunte, încerca în orice fel.

Tremurînd de mînie, Nelli visa să se sfîrșească mai repede războiul ăsta blestemat și urîcios.

Diminețile, privindu-și mama, cînd aceasta se grăbea să se ducă la școală, Nelli își aducea aminte de fața de cal a lui Klaus Letonul, lungă și posomorîtă, și de mîinile lui mari și albe.

Mariei îi plăcea însă să se uite la mîinile lui, se așeza lîngă Klaus pe pat, cînta la chi-

tară și urmărea cum se ocupă el de cizmărie. Klaus rîdea din cînd în cînd încetișor, își răsucea capul și se mira.

— Ai și la ce să privești !

Din cînd în cînd, se uita neliniștit cu coada ochiului la femeia care, stînd într-o rînă, ciupea strunele și îngîna încetișor un cîntec.

— Mai bine te-ai duce acasă, Marusia, spunea el, apuca o cizmă sau un pantof de pe podea și începea să bată cu furie cu ele. Mînia lui creștea tot mai mult, pînă cînd arunca cizma pe podea, smulgea șorțul și se apropia de Maria.

— Nu mă provoca, Marusia, spunea el încruntat. Mă doare sufletul. Îmi văd soția și copiii arzînd în foc. Peste tot îi văd. Totdeauna !

— Oare ție nu ți-e milă de copil, o certă profesoara Agata pe Maria într-o dimineață, în drum spre școală.

— Supraveghează-o pe fie-ta și nu pe mine ! izbucni Maria.

Bătrîna femeie tresări și se îndepărtă cu pași mici și grăbiți, fără să ridice capul. Mariei îi păru rău de izbucnirea ei.

Agata era o profesoară bătrînă și respectată. Amîndoi fiii ei căzuseră pe front la începutul războiului, dar Agata nu plîngea. Ochii i se înroșiseră din cauza oboselii. Corecta caietele pînă seara tîrziu, la lumina slabă a gazorniței. După pîine uscată bea uncrop și, se părea că e mulțumită de toate. Poate că acum s-ar fi lipsit de mai multe.

Rămînînd singură, se uita multă vreme la fotografiile fiilor ei căzuți pe front. Iar oamenilor le spunea :

— Noi, mamele, vom salva patria.

Viața ei fusese plină de lupte și de pierderi chiar din copilărie. După revoluție întemeiase o școală în satul său. Diminețile învăța copiii, iar serile pe cei vîrstnici. Odată, într-o noapte, rămase văduvă. Chiaburii se răfuiseră în chip brutal cu soțul ei, împuternicitul satului.

Toate greutățile patriei fuseseră și greutățile vieții ei. Mersese pe un singur drum, pășise cu aceiași pași, răbdase de foame și se bucurase împreună cu tot poporul.

Avea suficientă voință ca să privească liniștită la cele două fotografii atît de scumpe. Numai capul încărunțit îi tremura puțin „Fiii se cresc pentru patrie.“ Știa acest lucru încă de cînd ei erau mici și neajutorați, chiar și mai înainte.

Și acum, cînd se gîndea la flăcăiii, care trebuiseră să apere patria, putea ea oare să plîngă ?

În dimineața aceea Maria, aducîndu-i aminte Agatei de fiica ei, lovise în cel mai dureros loc din sufletul mamei, fără să vrea.

Cu Iulia totul fusese altfel decît dorise inima de mamă a Agatei. Da, nimeni nu bagă de seamă cum cresc copiii... Acum doi ani fetișcana venise de la școală și declarase :

— Mă mărit.

— Cum ? Cu cine ?

— Cu Viktor.

Băiatul învăţa într-o şcoală de muzică şi stătea cu părinţii. Agata cunoştea caracterul fiicei sale : dacă-i va interzice ceva, va face înadins ! Agata oftase şi-şi şterse colţurile gurii cu două degete. Doar şi ea se măritase împotriva voinţei părinţilor săi şi niciodată nu i-a părut rău de acest lucru. Ea şi soţul ei erau de asemenea foarte tineri atunci şi abia se cunoscuseră, numai de două zile...

Iulia dansase şi-şi sărutase mama obosită. Scoase ţipete ascuţite şi chelălăise ca un căţel, încercînd s-o facă să rîdă.

— Dar cum veţi trăi voi ? o întrebase Agata.

— Ca toţi ceilalţi ! exclamase fiica fericită.

Curînd, părinţii lui Viktor împreună cu tînăra pereche se mută la Moscova. Serile, după ce corecta caietele elevilor, Agata se aşeza să scrie o scrisoare fiicei sale.

„Eşti fericită ?“ o întreba ea.

Iulia sau nu răspundea multă vreme, sau răspundea foarte laconic. Şi Agata spunea : „Înseamnă că e fericită“.

Cînd începuse războiul, Iulia venise la mamă-sa. Agata era foarte singură, amîndoi fiii îi plecaseră pe front.

— Şi soţul tău ? o întrebase Agata pe fiică.

— Va rămîne la Moscova. E mobilizat pe loc.

Evenimentele se desfăşurară cu o repeziciune înspăimîntătoare. Lîngă Pskov, Vitebsk şi Novograd-Volînski avură loc lupte înverşunate.

— Fetiţo, cînd te duci acasă ? o întrebase mama îngrijorată.

— Nu-i nimic, mă voi duce, răspundea fiica.

În noaptea spre douăzeci şi două iulie aviaţia inamică făcuse o incursiune aeriană asupra Moscovei. Iulia îi ajutase mamei să-şi împacheteze lucrurile şi spusese :

— Merg cu tine, mamă.

Asta se întîmpla pe la sfîrşitul lui iulie. Începuseră lupte în direcţia Porhovskului, Novo-Rjevskului şi Smolenskului.

Cînd la Takmak începură să sosească scrisori de la Moscova, Iulia le punea sub pernă ca să-l vadă în vis pe Viktor al ei.

— Spune, ce s-a petrecut între voi ? o întrebase mama.

— Aşa... o mică ceartă, recunoscuse Iulia.

La început, se dusese în fiecare seară la poştă şi, ca toate femeile, aştepta scrisorile, dar în ultimul timp nici măcar nu mai desfăcea plicurile.

— Ai o scrisoare de la soţul tău, îi aducea aminte Agata fiicei.

— Aha, dădea ea din cap.

Cu propriii ei fii Agata fusese prietenă, nu-i plictisea cu însărcinări şi nici nu le impunea voinţa sa. Poate şi de aceea erau sinceri cu ea, îi povesteau, deşi cu întîrziere, grijile şi insuccesele lor, îşi exprimau faţă de ea convingerile şi părerile.

Era hazliu să le asculţi raţionamentele despre fetişcane. Ei preferau relaţiile tovărăşeşti în locul cochetăriei şi le luau în bătaie de joc şi pe fetiţele curăţele ca şi pe cele neîngrijite.

— La asta, fusta se ţine numai în bolduri !

Iulia era altfel. Zburdalnică și copilăroasă, în fond ascunsă, inaccesibilă și încăpățînată. Agata nu izbutea cu întrebări și cu rugăminți s-o facă să fie sinceră. Numai după ce se descurca de capul ei din vreun necaz, se hotăra să-i împărtășească și mamei ei cele petrecute.

Iulia nu desfăcea scrisorile soțului ei, acestea erau aruncate în dezordine după oglindă, și mama aștepta. Aștepta clipa în care fiica ei va veni singură să-i povestească. Dar Iulia tăcea, și în fiecare zi la poarta școlii o aștepta fiul Fatimei, Ahmet. Oamenii îi vedeau cum se plimbau în afara satului, pășind pe drum braț la braț.

Aceasta să fie o dragoste adevărată sau iarăși ?... Agata se hotărî să stea serios de vorbă cu fiica ei, astăzi chiar, după lecții, în drum spre casă. În ziua aceea Agata termina lecțiile cu o oră mai devreme decît Iulia. A trebuit s-o aștepte în cancelarie.

— Vreau să stau de vorbă cu tine, spuse ea. Fiica îi aruncă o privire întrebătoare.

— Ceva mai tîrziu nu se poate ?

— Nu.

La poartă stătea Ahmet și aștepta. Agata văzu cum fiică-sa schimbă o privire cu el și-și încruntă sprîncenele. Răspunse destul de rece la salutul flăcăului și, fără să se oprească, trecu pe alăturea.

— Parcă voiai să stai de vorbă, spuse Iulia tăios.

— Acasă vorbim.

Acasă se așeză la masă. Mîncară pe mutește. Nici una nu începea discuția. Agata, într-un

costum albastru, cu un șal alb și călduros pe umeri, ședea drept. Iulia nici n-o văzuse altfel vreodată, decît într-un costum albastru, tot atît de dreaptă, cu un șal aruncat pe umeri.

— Vreau să știu ce-ți scrie soțul tău și de ce tu nu-i citești scrisorile, spuse Agata și scoase scrisorile din spatele oglinzii.

— Lasă-le ! ocoli Iulia răspunsul. Toate sînt la fel. O deschise pe prima care-i căzu în mînă.

„Tata a fost evacuat cu institutul, mama a plecat împreună cu el. Eu am rămas în Moscova. Doar trebuia cineva să păzească locuința ! Înțelegi singură ce înseamnă o locuință personală cu tot confortul în Moscova !... Eu cînt pe la cinematografe înainte de începerea spectacolelor. Mă bucur de succes. Mi se oferă chiar și flori... N-am motiv să mă plîng de cartela de alimente, nu-mi lipsește nimic ! Ieri am mîncat salam și m-am gîndit la tine. E groaznic că trebuie să stai undeva la mama naibii și să înveți niște draci împielițați... Mi-e dor de tine. Mi-am lăsat mustăcioară. Se spune că mă prinde. Aș vrea să știu cum o să ți se pară ție ?“

Iulia împinse scrisoarea spre maică-sa :

— Citește singură. Citește, dacă vrei !

— Să zicem că-i așa, refuza Agata și oftă.

Iulia îi cuprinse fața cu palmele și o copleși cu sărutări — tot așa, ca și atunci, cu cîțiva ani în urmă, cînd venise și-i adusese la cunoștință : „Mă mărit !“

— Și mai departe ce-o să fie, fiica mea ? o întrebă Agata.

— Îl iubesc pe Ahmet.
— Ești mai mare decît el! exclamă Agata.
— Ei, și ce-i cu asta? N-are importanță.
— Tu ești profesoară. Iar el? El n-a terminat nici școala medie!
— Are el timp să învețe.
— Copilă, spuse Agata cu tristețe, dar într-o bună zi el va pleca la război.
— Ei, și ce-i cu asta — îl voi aștepta!
— Și dacă va cădea pe front?
— De aceea și este bărbat! răspunse fiica cu mîndrie.

Iulia înțelegea ce voia să spună maică-sa. Că se poartă ușuratic, că va mai întîlni destui bărbați și, poate, mai potriviți. Dar mama spuse:
— Privește, Romeo al tău așteaptă deja în uliță. Cheamă-l în casă.

5

Lutsar a fost căutat cîteva zile înșir. S-a săpat în zăpadă, s-a scotocit malul pustiu al rîului. Aici și mai înainte, la vreme de viscol, se înzăpezeau cai și drumeți. Vanda zăcea dărîmată, cu o compresă pe cap. Ea era vinovată! Ea îl lăsase pe locotenent să plece pe viscol! Rom ședea alături de ea, îi mîngîia mîna și își zbîrcea fața buimăcită.

Locotenentul dispăruse. În curînd au început să circule zvonuri dintre cele mai fantastice. Se spunea că el dezertase la inamic, cică era spion german, cică fusese prins dincolo de Kazan, unde fotografiase o uzină militară, iar în Olgovo cineva, chipurile, ar fi văzut cum o haită de lupi l-a sfîșiat în bucăți; și se mai spunea că Lutsar apăruse într-un grajd, cu pistolul în mînă și dăduse ordin să se înhame cel mai bun cal și dispăruse nu se știe unde.

Deși zvonurile erau înspăimîntătoare, Kristina nu le dădea prea multă crezare. Nu o dată meditase ea la cuvintele spuse de Karim atunci cînd fusese de gardă la telefon:
— Eu cunosc în sat pe fiecare om, cine-i și ce e. Dar aici dumneavoastră sînteți o străină.

Camera lui Lutsar rămase neatinsă. După ce milițianul Ganeev inventariase lucrurile dispărutului și le dusese cu el, nimeni nu mai intră în ea, nici chiar gazda Fatima. Numai Kristina deschidea uneori ușa și rămînea în picioare în pragul camerei, mușcîndu-și buzele. Iată, așa îl vedea ea limpede pe Sven și îi venea mai ușor să-și aducă aminte totul, pînă în cele mai mici amănunte.

Își aducea aminte cum i-l prezentase directorul Salimov pe noul profesor. Kristina nu văzuse nimic atunci, în afară de o față minunată și niște ochi aproape negri, gînditori și puțin triști, iar cînd îi întinse compatriotului său mîna, știa că-i căzuse drag.

Și acum, stînd în pragul camerei goale, Kristina jura: „Te iubesc, Sven".

Tilde oftase ușurată. O neliniștea soarta Kristinei. Lutsar nu era vrednic de dragostea unei fete pure, de oftaturile ei triste. Kristina nu voia să înțeleagă acest lucru, nu îngăduia

să i se vorbească despre asta. În toate discuțiile despre Anka și Lutsar, fetița dădea în tăcere din cap : „Nu-i adevărat !“ Îl aștepta din toată inima pe Lutsar, aștepta să intre în cameră, să-și scuture zăpada de pe căciulă și să spună cu amabilitate : „Bună seara“. Kristina tresărea, cînd cineva venea și trîntea ușa în tindă.

E greu să crești copii. În copilărie Kristina se îmbolnăvea adesea, și Tilde se plîngea de suferințele, temerile și nopțile sale nedormite. Un bătrîn înțelept i-a spus însă :

— E mic copilul, grijile sînt mici, e mare — grijile sînt mari.

Păi așa și este. Odată cu copiii cresc și grijile. Tilde vedea cît suferă gazda Fatima. Aceasta se înclina umilă spre Mecca și șoptea în palme rugăciuni pasionate și lungi, ca Allah să-i vîre mințile în cap fiului ei Ahmet.

— Spune, cu ce este Iulia mai rea decît mine ? o întreba Ahmet.

— E spurcată. Nu-i de credința ta ! se plîngea Fatima.

— Eu nu cred în dumnezeu. Eu n-am credință ! exclama Ahmet.

— Atunci tu nu mai ești fiul meu !

Și așa îl izgoni din casă pe unicul său fiu, iubit cu atîta înflăcărare.

Nu mai voia să audă nimic de el, totuși știa că Varia, soția directorului Salimov, i-a închiriat lui Ahmet o cameră, că este un flăcău de ispravă și că muncește la ferma de lapte. Cînd profesorii treceau acasă pe lîngă casa ei, Fatima se pitea la fereastră. O examina cu atenție pe fata cea mică, ce purta căciula cu urechi și paltonul mare al unui frate al său, căzut pe front. Cum putea oare fiul ei, frumos, deștept și bun, s-o iubească pe una ca asta ? Și să se lepede chiar de Allah ?

Fatima copsese pîinea și se grăbi să se ducă pe ulița vecină la o prietenă, ca să se roage împreună lui dumnezeu și tot împreună să cerceteze de-a fir a păr durerea ei. Tilde și Kristina plecă la miezul nopții pe cîmp ca să culeagă pelin și să se întoarcă înapoi abia la ceasul palid dinainte de revărsatul zorilor. Zăpada era acum adîncă, pînă la brîu, tăioasă ca o lamă și le zgîria pulpele pînă la sînge chiar și prin ciorapi. Vîntul, care pătrundea pînă în măduva oaselor, bătea peste cîmpuri și n-aveai cum să te aperi de el. Totuși cele două femei se aplecau cu încăpățînare după fiecare tulpiniță de pelin, pentru ca, după ce se vor fi întors acasă, să aibă cu ce să-și fiarbă ceaunașul de cartofi. Tilde se așeză jos pe zăpadă să se mai odihnească.

— Cît de îngrozitor de greu e totul, spuse posomorîtă Kristina și legă tare cu o funie puținul pe care izbutiseră să-l adune.

— La greutăți, pur și simplu, nu trebuie să te gîndești, și viața va deveni pe jumătate mai ușoară, spuse Tilde.

Adesea, munca are rădăcinile amare, în schimb roadele sînt dulci. Odată și odată Kristina va începe să înțeleagă și singură acest lucru.

Mergeau spre casă, Tilde înainte, iar Kristina pe urmele ei, dar la marginea satului Tilde se opri și se așeză pe zăpadă.

— Du-te mai departe, îi ceru ea. Eu o să mă odihnesc puțin.

Kristina plecă, privind din cînd în cînd înapoi peste umăr. Maică-sa ședea tot pe zăpadă, cu sarcina în spate. Kristina trebuia să se grăbească, profesorilor nu li se îngăduia să întîrzie. Acum, în școală, nu mai era nici un singur bărbat, ci numai femei. În locul lui Iskander Salimov, care plecase pe front, fusese numită director al școlii, poeta Amina Abaeva. Refuzase din toate puterile :

— Nu mă pricep. N-o să fac față.

Iar mai tîrziu se plîngea de copii :

— Ah, nimeni nu m-ascultă, absolut de loc !

Nu era însă adevărat. Nu se temeau de ea, e drept, dar le plăcuse de la prima vedere, de la prima lecție de literatură. Toate încercările de a rîde de noua profesoară încetară cînd în locul manualului ea desfăcu un ziar și cu vocea sa cîntătoare și domoală începu să citească tare despre moartea eroică a Zoiei Kosmodemianskaia.

— Cum a mers lecția ? întrebară profesorii.

— Copiii se zbenguie cînd se plictisesc. Poporul luptă și timpurile sînt grele, iar școala e plictisitoare, manualele sînt reci, indiferente. Mie mi se pare că și copiii vor partea lor de greutăți.

Așa gîndea Amina, noul director. De la depărtare părea o fată tînără, și numai pe fața ei se putea distinge mulțimea zbîrciturilor fine, care îi dădeau în vileag vîrsta adevărată.

În vorbele ei era o parte de adevăr. Nu numai ea gîndea așa. Părinții multor copii căzuseră pe front, greutățile și grijile năvăliseră fără milă în viața copiilor. Elevii clasei a opta, în loc să facă elipse, desenau pe tablă mutra lui Hitler și aruncau în ea cu tocurile. E război, ce rost are aici elipsa ? De li s-ar da arme ! Ei ar atîrna pe ușa școlii un lacăt și ar scrie : „Toți au plecat pe front !“

Îl invidiau pe Karim Kolhoznîi.

Și totuși copiii se străduiau. Adoratorii lui Betti Barba se țineau pas cu pas de ea. Iar Tatiana vorbea cu însuflețire despre neobișnuita matematică din clasa ei. Îi scrise despre arta lui Iskander Salimov, care se frămînta pentru școală și voia să știe dacă clasa Taniei va reuși să parcurgă toată programa școlară și ce face Kristina ? Kristina nu se plîngea.

Tineretul învăța. Se apropia primăvara.

Peste zi, Kristina nu-și amintise nici o singură dată de maică-sa. În recreația mare nu dăduse o fugă pînă acasă, ca de obicei, rămăsese în cancelarie. Iar în timpul acesta Tilde, în palton, zăcea cît era de lată pe prici, respirînd cu greutate și pe fața ei, care se înroșise de febră, șiroia sudoarea. Cartofii erau fierți însă și o așteptau pe Kristina, ca de obicei, în ceaunașul învelit în cîrpe ca să-i păstreze calzi. Și, tot ca de obicei, Tilde o obliga pe Kristina să mănînce.

— Ce-i cu tine ?

— O să treacă. Am răcit puțin.

— O să chem medicul.

— Ei, lasă, gata cu medicul, se împotrivi Tilde.

Kristina puse palma pe fruntea mamei și clătină din cap.

— Apă ! se rugă Tilde.

Kristina o ajută să se dezbrace, o înveli cu plapuma și puse deasupra două paltoane, dar Tilde tot se mai plîngea că e frig, tremura și dinții îi clănțăneau. După aceea însă i se făcu deodată atît de cald, încît aruncă totul de pe ea.

— Dă-mi apă să beau !

Kristina ședea în fața patului speriată ; o năpădiseră lacrimile.

Tilde își pierdu cunoștința. Kristina o scutură, o strigă pe nume, o îmbrățișă.

— Iubita mea, draga mea ! Mă auzi ? Mămică ! Tilde nu o auzea cum o chema și cum plîngea înspăimîntată la pieptul ei. Kristina plînsese nu o dată la pieptul ei și mai înainte, dar întotdeauna din cauza jignirilor și suferințelor sale. Cît de prostești, de neînsemnate i se păreau ele acum !

Tilde se uita cu o privire tulbure și își lingea buzele uscate. Era palidă, acoperită de o sudoare rece. Kristina îi fricționa cu disperare mîinile neînsuflețite. Mama avea întotdeauna mîinile calde, chiar și pe cele mai puternice geruri. De cîte ori nu-i dăduse ea Kristinei mănușile sale :

— Ia-le, mîinile mele nu se tem de frig.

Ele nu se temeau nici de frig, nici de muncă. Betti Barba spusese odată că sînt frumoase. Pe Kristina o mirase foarte mult asta.

— În sens figurat ? întrebase ea.

— Nu, răspunse Barba, ele sînt într-adevăr frumoase. Și la întrebarea Kristinei de ce pictorița nu le sculptează, dacă sînt atît de minunate, Betti răspunsese nu prea limpede :

— Cine știe, poate că o părticică din frumusețea lor există și în lucrările mele.

Mîinile mamei, pe cît erau cu putință, făceau pentru Kristina totul, totul ! Împlinise nouăsprezece ani, dar pînă acum nu-și spălase nici măcar o batistă ! S-a gîndit ea oare cîndva la asta ?

Nu ! Nu se gîndise !

Noaptea, Kristina, foarte înspăimîntată, aleargă la Tatiana. Nu simțise frigul, nu băgase de seamă că stă fără palton și căciulă și bate la ușă cu picioarele și cu mîinile.

— Ai înnebunit ! se supără Tatiana, dîndu-i drumul să intre în cameră. Tania stătea în picioare, desculță numai în cămașă. Dar foarte repede lumina se stinse în camera ei și ea însăși alergă pe drumul satului, îngălbenită de lună, spre spital.

Kristina se întoarse acasă. Bolnava zăcea, ca și mai înainte, neliniștită, arzînd, cu ochii strălucind de febră, și o chema pe Kristina.

— Sînt aici, buna mea, sînt cu tine, draga mea, șoptea fata.

Dar Tilde nu auzea cît de deznădăjduită plîngea Kristina ei.

Tatiana aduse medicul mai repede decît se putea crede.

Zufia Fatîhova aruncă paltonul pe priciul gol al Fatimei și se apropie de bolnavă. Mica odaie era prea strîmtă. Kristina rămase dincolo de ușă, mușcîndu-și degetele de spaimă, iar inima ei bătea să-i spargă pieptul.

— Ești o fetiță prostuță, îi șoptea Tania. Totul o să fie bine, numai că la voi e groaznic de frig.

— Lemnele s-au isprăvit.

Kristina deschise ușa larg — doctorița îi făcea bolnavei o injecție. Toate frămîntările suferite, în comparație cu cele pe care le încercase în noaptea aceasta, i se păreau Kristinei deșarte și vrednice de dispreț. Doctorița plecă abia spre ziuă.

— Nu, nu va muri, spuse Zufia Fatîhova. Împreună cu ea plecă și Tania, dar aceasta se întoarse repede înapoi, tîrînd după ea de funie o sarcină de lemne. Făcură focul în sobă și vegheară luminate de flacăra lui. Tatiana își împleti părul, iar Kristina plîngea cu sughițuri de ușurare, de tristețe și de bucurie. Veniră zile de grele încercări. Neașteptatele scăderi și ridicări de temperatură o făcură pe Tilde slabă și fără putere. Ți-era și milă să te uiți la ea. Slăbea văzînd cu ochii.

Tilde susținea că i-e bine și se ruga stăruitor de Kristina să nu se distrugă, stînd de veghe lîngă patul ei. Bolnava adormea pentru puțin timp și de fiecare dată, cînd se trezea, o vedea pe fiică-sa la capul ei. Deseori Eeva spusese că Tilde își iubește fetița cu o dragoste oarbă. Trebuia să știi cum trăise această simplă și sărmană femeie, ca s-o înțelegi. Trebuia să știi cum tînăra și nefericita Alina Kiunka, mama Tildei, ca să scape de batjocuri, plecase la oraș și își lăsase micuța fiică la fratele său Kustu.

— În fiecare lună, o să-ți trimit bani pentru copil, îi făgăduise ea.

Kustu nu s-a priceput cum să se poarte cu pruncul. Dacă dumnezeu o să dorească, o să crească și singură. Dumnezeu a dorit acest lucru și Tilde s-a săltat. Fetița de șase ani cocea pîinea, mulgea vacile și nopțile se ducea pe furiș la ferma boierească să taie iarba mai bună. Alina își găsi de lucru ca fată în casă. Se ținu de cuvînt și doi ani trimise banii, care fură de mare folos în jalnica gospodărie a lui Kustu, dar nu veni să-și vadă fetița — poate că n-o lăsaseră stăpînii, poate că nu voise ea, cine știe. În al treilea an veni o scrisoare, prin care stăpînii Alinei îi înștiințau de moartea servitoarei lor.

A vrut dumnezeu și Tilde a crescut sănătoasă și puternică. Mînca și dormea puțin, în schimb muncea mult și era deseori bătută.

Pe unchiul lui Tilde îl urau vecinii, copiii și animalele. Calul lui s-a salvat de la bătăi și a fugit din curte. Tilde a trebuit după aceea să-l caute și să-l aducă înapoi. Dar Tilde însăși n-avea unde să se ascundă de pumnii dați după ceafă de tatăl său adoptiv. Odată, noaptea, fetița a adormit, fără să aștepte întoarcerea lui. A stîlcit-o din bătăi, iar după aceea

a alungat-o pe uliță. A fost încă bine că vecinii au sosit la timp.

— Ai omorît copilul!

Kustu era foarte mirat. Ce, cîteva lovituri pot omorî o astfel de trîntoriță leneșă trebuie să învețe, altfel se va prăpădi ca Alina!

Kustu era un țărănoi scund, nu prea gospodar. La el grînele se isprăveau înainte de noua recoltă și atunci împrumuta de la vecini. I se dădea întotdeauna pe datorie — pentru Kustu datoria era un lucru sfînt. Cu vacile însă situația era mult mai rea; spre primăvară, din pricina nemîncării, nu mai puteau nici măcar să stea în picioare și, ca să nu cadă trebuiau să fie legate cu curele. Cînd, după iarnă, vacile erau scoase pentru prima dată la pășune, abia se mai țineau pe picioare. Și plîngînd, micuța Tilde le ajuta să se ridice, trăgîndu-le de coadă sau de coarne. În afară de cele două vaci istovite, al căror uger era de mărimea unui pumn, Kustu mai ținea doi porci și un cal, cumpărat de la un moșier pe o sută de ruble. Baronul ținuse calul pentru călărie, și, oricît îl biciuia Kustu, nu se pricepea să are. Kustu n-avu noroc cu gospodăria: ba i se prăpădi o vacă, după ce înghițise un cui căzut în adăpătoare, ba purceii îi muriră din pricina pestei...

Tot timpul apăreau griji neașteptate. Și întîrzia mereu cu strînsul recoltei. Vremea i se părea cînd prea cețoasă, cînd prea rece, ploioasă sau înăbușitor de caldă, și numai cînd spicele se scuturaseră, Kustu băga de seamă nenorocirea. Luînd niște coșuri mari, el și micuța Tilde se duceau pe cîmp și începea să-și culeagă recolta bob cu bob, înfuriindu-se îngrozitor și amenințînd că tot anul o s-o hrănească pe Tilde numai cu pămînt.

Vecinele îl sfătuiră: „Să-și ia Kustu soție". Un asemenea plan avea și Kustu însuși.

Fetele mari din satul său nu voiau să-l ia în căsătorie din cauza staturii lui și a caracterului nesuferit. Împlinise deja treizeci și cinci de ani, cînd plecă, în sfîrșit, la cîteva zeci de verste în pețit. Fata de măritat era și mai săracă decît Kustu, dar nu voia să primească pețitori, plîngea și îi ruga cu umilință pe părinți să aibă milă de ea.

Oare putea fi asta o pereche: Kustu, scund și cu picioarele strîmbe, și fata, rumenă și bine făcută?

Părinții însă îi doreau binele celei de-a șaptea fiice a lor și Kustu o aduse acasă pe înalta și frumoasa tinerică.

Și chiar în prima săptămînă după căsătorie Kustu o snopi în bătăi pe Rozalia sa. În a doua săptămînă, tînăra fugi pe furiș, acasă la părinți, iar într-a treia se întoarse singură înapoi. După un an devenise ascultătoare, ca un cal împiedicat, și în fiecare an, năștea un copil.

Munca Tildei nu se împuțină, acum legăna și copiii, avînd grijă de ei. Nu dorea ea oare să se joace sau să se dea cu sania cu ceilalți copilași? Dorea! Poate că și timp s-ar fi găsit, dar cum ar fi îndrăznit după aceea să se așeze la masă și să întindă mîna după o bucată de pîine? Și Tilde se străduise, pe cît îi

stătea în puteri, să fie folositoare familiei sale, le făcea pe toate, fără să mai aștepte porunca Rozaliei. Și toate numai ca să simtă că are și ea dreptul să stea la masa familiei.

Anii de adolescență îi aduseră amărăciuni noi. Tilde nu se temea de munca grea de la țară, căci era tînără, puternică și dibace. Dar la sărbătorile mari plîngea adesea în grajdul vacilor, în timp ce alte fete se găteau, pregătindu-se să se ducă la biserică. Rareori apărea și ea la sărbătorile satului, dar în astfel de cazuri trebuise să împrumute de la cineva cizmulițele și fusta, și era deajuns ca vreun flăcău mai bun s-o invite cîteva dansuri la rînd, că bunele ei prietene apăreau numaidecît și-i cereau :

— Dă-mi încoace fusta !

— Dă-mi înapoi cizmulițele !

Tilde era o fată plăcută, avea un caracter sociabil și știa să se bucure de viață. Plăcea flăcăilor. Își păzea însă cinstea sa de fată, iar pentru pețitori era doar o cerșetoare pribeagă. Cine s-o ia pe una ca asta ? Cine s-o dorească ?

Tilde fu foarte fericită cînd Iuri Laev, un bărbat de aproape patruzeci de ani, îi ceru mîna și o duse la oraș. În sat toți se mirau că puiul lepădat și-a făcut în sfîrșit cuib, iar Kustu se bătea cu pumnul în piept și se lăuda că el, cu bătăile și biciurile lui a făcut la urma urmelor din Tilde un om !

Iuri fusese liniștit, devotat și muncitor, și după cincisprezece ani de căsnicie netulburată Tilde rămase văduvă. Îl iubise oare pe Iuri ?

Se pare că da. Cea mai duioasă și luminoasă iubire însă îi aparținea copilului.

Tilde nu avusese mamă, nimeni, trimițînd-o cu cireada, nu-i dăduse un colțuc de pîine, nimeni n-avusese milă de ea dimineața : „Las-o să doarmă !“ Tilde nu putuse să-și plîngă durerea la pieptul mamei și să se plîngă de nedreptate. Și Tilde voia ca fetița ei să nu cunoască asemenea lipsuri. Și de aceea aici, la Takmak, îi păstra Kristinei sticla cu ceai cald la pieptul ei, sub plapumă. Și acum, cînd se trezea după un scurt somn agitat vedea de fiecare dată înainte-i ochii Kristinei sale și era fericită.

Pneumonia nu se grăbea să cedeze. Zufia trecea acum o dată pe zi, uneori mai rar, la două zile o dată. Cînd venise prima dată, Kristina era doborîtă de durere. Acum însă se gîndea : „Cum mai e Zufia Fatîhova ? E tristă ? E dezolată ? Poate că i-e foarte rușine ?

Nu putea înțelege doar că este un medic, atent și sensibil, pentru care principalul este sănătatea oamenilor. Kristina se mira. Aceasta nu era nicidecum acea Zufia care vara trecea uneori pe lîngă ea, stînd alături de bărbatul ei în căruță.

— Pentru voi, ea nu e ca Fatîhov, spunea Kiska Beloborodova și nici operații nu face. Se străduie însă, din tot sufletul. Muncește fără preget și cu tragere de inimă.

— Dar tu ? întrebă Tilde. Cum o duci ?

Xenia strîngea din umeri. Ea nu se bucura și nici nu se întrista.

— Acum eu cu Populus avem o cameră. Pe din două. Am ridicat un perete despărţitor. El primeşte salariu de paznic de noapte şi este foarte mulţumit.

— Copilă, dar tu însăţi ? Treburile tale cum merg ? o întrebă din nou Tilde.

Xenia înţelegea de ce se frămîntă buna femeie. După ceea ce se întîmplase la spital, nu putea să-şi mai păstreze taina, nu voia s-o mai ascundă.

— M-am dus şi i-am povestit Zufiei.

— Iar ea ?

— Nimic. A spus numai : „Nu eu vă sînt judecător".

6

La ceasurile somnolente ale dimineţii zăpada era încă fără luciu, dar sute de sori de pe ţurţurii de gheaţă începeau să strălucească cu mult înainte de apariţia pe cer a unuia singur, mare şi adevărat. Şi cînd el se înălţa sus, deasupra vîrfurilor copacilor, văzduhul tremura de aburi.

Într-o astfel de dimineaţă de martie, dintr-o sanie ţărănească coborî un soldat, mulţumi căruţaşului şi cu un zîmbet plecă mai departe spre Starîi Takmak. El îşi m'ji ochii, dar soarele străbătea şi prin pleoapele strînse. Razele săreau pe nas'urii mantalei şi se jucau pe catarama mare a centurii. Părea că asta îi plăcea soldatului şi el zîmbea tot timpul. Departe, pe munte, se înroşea pădurea — în

copaci fierbeau deja sevele. Şi se vedea casa cunoscută, cu acoperişul lăsat într-o parte.

Gunnar Sitska sosise acasă. Aici nu se schimbase nim'c, numai cînd plecase era viscol, iar acum bătea tare soarele. Şi cîte întîmplări se petrecuseră în acest răstimp !

Gunnar nu ştia cum o să trăiască mai departe, dar dorea să trăiască altfel. Şi înainte de toate să-şi pună la punct relaţiile cu soţia sa. Se gîndise mult la asta şi hotărîse : „Aşa nu mai merge. Liili are dreptate — doar el e mai mult fiul părinţilor săi, decît soţ, cap de familie. O iubea pe Liili dar era mult prea leneş ca să desfiinţeze matriarhatul în familie. Să se separe de părinţi după război ar fi simplu, dar acum ? Cum va putea Gunnar, într-o vreme aşa de grea, să-şi lase bătrînii singuri ? Mama îl va privi cu ochii săi limpezi şi trişti : „De ce ? De ce ne laşi ?" Da, dar după război ar fi şi alte reproşuri : „Cînd ţi-a fost greu, ai trăit cu noi. Iar acum pleci..."

Întorcîndu-se acum acasă, Gunnar nădăjduia că înainte de toate îşi va vedea soţia. Tot timpul cît au fost despărţiţi, el se gîndise numai la ea. La ea şi la viaţa lor neizbutită de familie. Dar oare lui Liili mai îi este necesar el, un om cu inima bolnavă ? Într-adevăr, dacă îl reformase comisia militară.

Acasă, Gunnar află că soţia lui plecase, şi în sinea sa îşi condamnă mama. Vanda însă era atît de nefericită, îmbătrînită şi amărîtă. Gunnar n-o văzuse niciodată aşa. Capul îi tremura cînd povestea despre tot ce se întîmplase :

— Eu am întrebat-o : „Oare sîntem noi într-adevăr atît de răi, încît să nu se poată trăi cu noi sub acelaşi acoperiş ?... Am petrecut-o pînă la capătul satului, tatăl tău i-a dus geamantanul, eu plîngeam, am sărutat-o şi am rugat-o să ne scrie şi să ne viziteze. Tu o cunoşti însă pe Liili, ştii cît e de închisă şi de ascunsă. Am stat încă multă vreme şi ne-am uitat după ea. Am tras nădejde că se va întoarce, în fiecare zi am aşteptat-o. Tatăl tău şade deseori la fereastră, ştiu eu la ce se gîndeşte şi de ce stă aşa.

Vanda privea la fiu cu umilinţă, aşteptînd parcă să fie lovită. Din clipa în care Gunnar îi înştiinţase că se întoarce acasă, Vanda se pregătise pentru această discuţie, temîndu-se de ea.

Gunnar încruntă din sprîncene. Mai bine ar fi tăcut. Cîteodată e deajuns un mărunţiş oarecare, ca să cîştigi de partea ta un suflet tulburat. Mama învinsese din nou. Capul fiului căzu în piept, şi Vanda văzu că avea părul cărunt.

— Prea devreme, zise ea cu tristeţe.

— Războiul nu întreabă cîţi ani ai. Pentru el toţi sînt la fel de bătrîni, chiar şi pruncii.

Vanda începu să întindă cearşafuri curate, îmbrăcă pernele roşii în feţele lor şi scoase din geamantan pijamaua din flanelă moale, plîngînd înăbuşit.

Lui Gunnar i se făcu milă de maică-sa, doar cu ochii se ruga, disperată s-o ierte. „Nevasta poate pleca, se gîndi Gunnar, mama însă întotdeauna rămîne." Se ridică, se apropie şi-şi puse capul pe umărul ei. Mama rămîne...

— O să-mi citeşti seara ceva cu voce tare ? o întrebă Gunnar.

Vanda îşi şterse ochii şi dădu din cap.

Primăvara era tot mai aproape. Ce îngheţa noaptea, ziua se dezgheţa şi numai înspre miazănoapte, pe acoperişuri, rămîneau petece albe de zăpadă. Ciori slabe coborau în căutarea hranei de-a dreptul în curte, ciuguleau vreo cîrpă, ivită de sub zăpadă şi, dezamăgite, se ridicau din nou în zbor. Se roteau în stoluri mari pe deasupra cantinei Ankăi, se repezeau în zbor, ca nişte cîini, la găleata cu lături sau şedeau nemişcate la capătul satului de pe vîrfurile mestecenilor înalţi şi observau ce se petrece în curtea din dosul spitalului.

Primăvara se apropia din ce în ce şi soarele topea zăpada, cîrîind şi învîrtindu-se lîngă rîu. Ce puteau găsi ele acolo, pe loc gol ? Veniră alergînd după aceea nişte copii şi spuseră că într-un troian de lîngă drum, în zăpadă, se află un cadavru.

Ganeev, care şedea în cameră la Anka şi bea ceai din farfurioară, se puse într-o clipită în ţinută corespunzătoare şi îşi atîrnă portharul de centură. Pe uliţă, pe lîngă cantină, spre rîu în jos, alergau oamenii. Toată şcoala plecase în goană. Clasele rămăseseră goale cu uşile date vraişte de pereţi.

Ganeev dădea oamenii la o parte şi unii şoptiră :

— Vine miliţia.

Cadavrul ieşise la iveală şi zăcea pe zăpadă.

— Aşa, aşa, spuse Ganeev şi-şi desfăcu porthartul.

Cine şi-ar fi putut închipui că tocmai aici, lîngă drum, trebuia căutat Sven Lutsar ? După viscol fusese răscolit tot malul rîului. Se săpase în zăpadă trei zile. Dar de aici nici chiar lupii nu se gîndiseră să-l scoată. Faţa i se înnegrise, obrajii i se scofîlciseră, gura era căscată, în orbitele ochilor se adunase zăpadă, iar părul, sub razele calde ale soarelui, începuse să se dezgheţe. Mîinile erau în nişte mănuşi frumoase, pestriţ-albastre, iar pe manta se înegriseră nasturii aurii cu cei trei lei. Kristina nu se uită nici măcar o singură dată la faţa mortului, privirea îi fusese atrasă brusc de mănuşile pe care le avea Lutsar : îmbinarea culorilor, ornamentul şi împletitura dovedeau că le tricotase negreşit o femeie estoniană. „Sven n-a fost un spion“ se gîndi ea cu uşurare. Fără să-i scape nici o lacrimă, cît de mică, se întoarse în tăcere şi plecă înapoi la şcoală. Aşteptarea se sfîrşise. Sven nu se va mai întoarce niciodată.

Şi oare a fost el cîndva ?

Această istorie o apăsa foarte mult pe suflet pe Vanda Sitska, care se credea vinovată de moartea lui Lutsar. În timpul nopţilor se chinuia în aşternut, încercînd să-şi înfăţişeze seara aceea nefastă. Cum fusese oare ?

Ea spusese :

— O să fie viscol ! şi se înfofolise într-o broboadă. Rom şi Lutsar jucau cărţi.

— De ce crezi că o să fie viscol ? întrebase Rom.

— Luna şi-a îmbrăcat cămaşa, răspunsese Vanda. Reumatismul o supăra. „Mult timp mai are locotenentul de gînd să stea ?“ se gîndise ea.

Atunci începuse viscolul.

— Viscoleşte ! exclamase Vanda.

— Să mai jucăm o partidă, propusese Lutsar.

— „Un neobrăzat“, se gîndise Vanda. Dar cînd locotenentul, plecînd, zăbovi în dreptul uşii, Vanda îl întrebă cu bunăvoinţă :

— Şi unde vă duceţi pe un astfel de viscol ?

Dar, de fapt, nu încercase să-l reţină şi pesemne că Lutsar simţise acest lucru.

După toate probabilităţile, el simţise !...

— Tu tot n-ai spus nimic, Gunnar, ce crezi tu despre întîmplarea asta cu Lutsar, îi reproşă Vanda.

— În fiecare minut, în fiecare ceas pier oameni, asta a fost tot ce a crezut Gunnar despre toată istoria asta. După care se cufundă mai departe în ziarele vechi de o săptămînă, pe care i le dădu-se taică-su de la sovietul sătesc.

Gunnar citi toată ziua ziarele, pînă seara tîrziu. Ar fi dat mult acum să fie în unitatea sa...

— Ei, cum merg treburile pe acolo ? îl întrebă Roman, luînd ziarele în mîini şi uitîndu-se roată în căutarea ochelarilor.

— Războiul ăsta va fi ultimul.

— E doar un vis, oftă Vanda, aşa se spune întotdeauna. Încă Ovidiu a spus : „Oamenii

tremură de frica războiului chiar și atunci cînd domnește pacea". De război n-ai cum să scapi.

— Războaie nu vor mai fi, rosti apăsat Gunnar. Nu vor mai fi pentru că pe acesta îl vom cîștiga noi.

— Salimov e tot director ? întrebă el pe neașteptate în timpul cinei.

— Nu. A fost mobilizat. Îl mai ții minte ? se miră Vanda.

— Atunci n-am prea fost deosebit de politicoși cu el, aminti inginerul.

— Da, fu Gunnar de acord.

— Piaria, soția fierarului, a intrat în partid, spuse Vanda.

Gunnar dădu aprobator din cap.

— Închipuiește-ți... Vanda era gata să spună că Piaria așteaptă un copil, dar apucă să închidă gura. Despre copii mai bine să nu se vorbească.

Zăpada bătea în retragere văzînd cu ochii. Cel mult încă o săptămînă și drumurile vor începe să se desfunde. Vei fi atunci prizonier al satului tău, nu vei putea merge nici cu sania, nici cu căruța. Și unde să se ducă colhoznicul pe o astfel de vreme, ce treburi urgente să aibă ? Iată, doar medicii trebuie să ajungă la bolnavi și Anka să ducă la depozitul raional alimentele — bomboane spirtoase verzi, magiun, făină de patiserie și carne.

Cînd se desfundă drumurile, producția fermei de lapte rămîne pe loc și atunci se poate cumpăra brînză de oaie și de vacă la preț

de stat. Toți așteptau asta, printre ei și Vanda. În fiecare seară se gîndea : „Ce o să pun pe masă ?" Mai avea puțin unt topit și untură, puțină carne uscată, puțină făină și puține crupe de mei, olecuță de miere pe fundul unui borcan și două legături de ceapă, atîrnate într-un cui lîngă sobă. Asta era mult ? Mult se cară cu căruța ! Bărbații aveau o mare poftă de mîncare, și ca să le dai de mîncare de trei ori pe zi se dovedea o sarcină complicată.

O săptămînă după sosirea lui Gunnar, într-o dimineață în casă intră pe neașteptate Liili. Gunnar mai era încă culcat în pat și citea o carte. Vanda pregătea micul dejun iar Roman Sitska repara ceasul de buzunar. Ieri i se oprise pentru prima dată în douăzeci și cinci de ani. Toate șurubelele lui fuseseră întinse pe un taburet, iar carcasa de aur, golită parcă, își presimțea tristul sfîrșit.

Nu o așteptaseră pe Liili, nu se înțeleseseră între ei cum s-o întîmpine, dar îi răspunseseră liniștiți, aproape în cor :

— Bună dimineața !

Ca și cum nici nu ar fi plecat. Liili, uimită și năpădită de bucurie, își vîrî geamantanul sub bancă și-și atîrnă paltonul în cuier. După aceea se așeză pe pat lîngă Gunnar și-și ascunse capul la pieptul lui.

După ce citise scrisoarea Tatianei Leskova, se și gîndise : „Acum sînt necesară acolo, acum trebuie să fiu cu Gunnar !" Și se grăbi să vină acasă. Nu era însă atît de simplu, să lași lucrul și să spui : „Plec, faceți ce vreți, luați de unde vreți un om în locul meu !" Liili ceru

permisiunea de a pleca la soțul ei care este grav bolnav, numai pentru două săptămîni. Oamenii n-au inimă de piatră. Mă rog, lași să se ducă drăguța farmacistă la soțul său, poate că în loc de unul vor reveni doi. De s-or întoarce împreună, s-o găsi de lucru pentru toți! Lui Liili îi venea greu să le spună acestor oameni de treabă că s-ar putea să nu se mai întoarcă niciodată la ei. Dacă ar fi spus acest lucru — cu siguranță nu i s-ar fi dat voie să plece. Doar a părăsi postul într-o astfel de vreme e o crimă. Liili nu se gîndea la ce va fi mai departe, simțise că trebuie să fie cu Gunnar, să fie totdeauna alături de soțul ei.

Președintele dădu dispoziție ca farmacista să fie dusă cu căruța și pentru drum îi dădu cojocul lui.

Liili călătorise, închizînd ochii ca o pisică adormită. Cîmpurile trandafirii de zăpadă străluceau jur împrejur. Liili trăgea în piept mireasma zăpezii care se topea; călătoria îi pricinuise o mare plăcere și ea se liniștise. Toate îndoielile și incertitudinile, toate șovăielile dispăruseră. Se întoarse către căruțaș și-l întrebă:

— Mai repede nu se poate?

Așa se face că la venirea dimineții Liili intră în casă.

— Bună dimineața!

Parcă se întorsese adineaori de la brutărie. Vanda o privea blînd și, luînd de pe poliță al patrulea castron, începu să împartă cașa.

— Asta pentru tine, Gunnar, îi întinse ea castronul fiului, care se afla în pat. Rom, poate ai să încetezi să-ți faci de lucru cu ceasul?

— Da! Și socrul întinse mîna după porția sa.

— Asta, ție, Liili, spuse Vanda.

Totul era cunoscut — farfuriile, porțiile de cașă, permanenta ordine a împărțelii. Gunnar mînca în pat și Vanda zîmbea moale. „Nu s-a schimbat nimic aici“ gîndea Liili. În timpul zilei, a fost cu Gunnar la cimitir. Mormintele erau încă sub zăpadă, și ei se udară la picioare, Liili nu putea spune precis unde e mormîntul copilului ei —, și se întoarseră acasă. Trebuiau să aștepte să se topească zăpada.

— Am fi putut să mai avem fiice, spuse Liili, trăgînd adînc în piept aerul proaspăt al dezghețului. Ceva amintea de mireasma plăcută a arăturii, însă era greu de respirat. Gunnar zîmbi vag, acesta nu putea fi un răspuns. Tăcură pînă acasă n-avea despre ce vorbi. Numai lîngă ușă Gunnar spuse:

— E cu adevărat primăvară.

Și Liili îi răspunse:

— Da.

Ceru să-și ajute soacra la gospodărie, dar Vanda se împotrivi, mormăind cu bunăvoință:

— Nu-i greu să cureți doi cartofi, nu face să te murdărești pe mîini pentru atîta lucru!

Vanda se așezase pe o lăicioară, avînd de o parte coșul cu cartofi, de cealaltă — castronul cu apă, lucra și din timp în timp ridica ochii și zîmbea fiului și nurorii.

— Vrei să citești ceva? întrebă Gunnar și-i oferi soției niște cărți. Liili ar fi dorit să spele rufele, să curețe podeaua, să cînte, să stea culcată, punîndu-și capul la pieptul lui Gunnar! Ședea însă vrăjită de zîmbetul Vandei. Luă o carte și începu să citească, fără să înțeleagă nici un singur rînd, nici un singur cuvînt.

Acum, cînd n-avea de cine să se îndrăgostească și nici n-avea cine să se îndrăgostească de el, chiar și acasă, Roman Sitska se simțea părăsit. Și într-o zi anunță triumfător:

— M-am angajat la lucru!

— Ei! se miră Vanda. Și pentru că altceva nu-l mai întrebă, Rom continuă:

— Voi fi magazioner.

— Și nu te temi de răspundere? îl înțepă Gunnar.

— E o nimica toată! dădu tatăl din mînă.

Seara, ca întotdeauna după băutul ceaiului, Vanda începu să-i citească fiului său cu voce tare. Gunnar se obișnuise cu asta încă din copilărie. În ceasurile serii mama și fiul aparțineau unul altuia. Rom și Liili fură lăsați de capul lor, puteau să asculte, puteau să facă ce le plăcea. Liili se duse la Tatiana Leskova.

Socrul o petrecu pînă la capătul satului, oftă trist și se întoarse agale și nepăsător acasă. Se plictisea. Se așeză mai aproape de foc, își scoase ceasul din buzunarul vestei, îl duse la ureche și începu apoi să-l demonteze.

Nu se mai putea merge nicăieri pe pămînt uscat, iar peronul era literalmente înecat în apa zăpezii topite. Noaptea pe drum, unde zăpada murdară se amesteca cu lutul, înghețau urmele cailor, iar diminețile soarele topea din nou învelișul subțirel de gheață și pămîntul se transforma într-o nemărginită mare albastră.

Într-o astfel de dimineață cu vînt răcoros, în crepusculul suav al dimineții, Liili se sculă voioasă, se spălă, își puse periuța de dinți, savoniera, prosopul, cămașa de noapte și celelalte mărunțișuri în geamantan și spuse:

— Ei bine, trebuie să mă duc.

— Unde? întrebă umil Gunnar, ghicind parcă gîndurile lui Liili.

— Înapoi.

— Cum, exclamă înspăimîntată Vanda, n-ai venit de tot?

— Nu.

— Atunci de ce ai venit?

— Să vă văd. Și la mormînt, la fetiță, răspunse Liili.

— Pe tine nu te mai reține nimic aici? o întrebă Gunnar cu o ușoară emoție și neliniște. Liili clătină din cap.

— Să fii sănătos, Gunnar! îi strînse ea bărbatului mîna cu simplitate și siguranță.

Nu îngădui să fie condusă, spuse că geamantanul este ușor.

— O să ajung, zîmbi nepăsătoare Liili. O să merg pe jos, dacă nu se poate pe cal.

Gunnar, luminat de soare, stătea în ușă și privea în urma ei. Vanda ieși din semiîntunericul odăii și-i spuse cu reproș:

— De ce ai lăsat-o? De ce n-ai oprit-o?

Gunnar privea cu încăpăţînare după femeia care se îndepărta de drum, făcîndu-se tot mai mică.

— Oare tu n-o iubeşti ?

„Mai bine ar tăcea !“ se gîndi Gunnar. Cel mai răbdător om este, după toate probabilităţile, cel care e capabil să-şi stăpînească furia ! Şi, în general, de ce să te superi ? Într-adevăr, de ce ? Totul trebuia să se întîmple anume aşa... Şi Gunnar spuse :

— O asemenea iubire e prea puţină pentru ea. Trebuie să plec împreună cu ea.

— Şi de ce n-ai plecat ? îl întrebă mama cu precauţie şi cu nesiguranţă.

— Acum e prea tîrziu, spuse Gunnar şi intră în cameră. Ea vrea să trăiască altfel. Sînt un rău soţ.

— Vorbeşti aşa de parcă eu aş fi vinovată de toate ! izbucni Vanda în hohote de plîns.

Gunnar se simţea împovărat sufleteşte. Dar sufletul, ca şi trupul, se poate lecui şi el trebuie să se supună lecuirii, se consolă Vanda şi simţi din pricina asta o oarecare uşurare.

Iar Liili, ameţită de primăvară, de soare, de murmurul miilor de pîrîiaşe, păşea uşoară şi nepăsătoare prin apă spre Novîi Takmak. Viaţa nu-i mai apărea acum numai şi numai ca o suferinţă, fiecare zi putea să-i aducă bucurie şi mulţumire !

Liili dorea însă să trăiască zilele astea, altfel decît pînă acum. Pămîntul nu se învîrteşte numai în jurul lui — acest lucru îl înţelegea ea acum. Liili privi zăpada care scînteia şi se gîndi la treburile care o aşteptau.

Se simţea în sufletul ei ca o femeie care după ce a tot amînat de azi pe mîine, s-a hotărît în sfîrşit să facă curăţenie generală. Nu avea răbdare şi dorea să ajungă mai repede la serviciu.

După ce trecu rîul, Liili lăsă pentru o clipă geamantanul jos, ca să se odihnească puţin. Novîi Takmak era tot în ceaţă, cîmpiile încă înzăpezite de dincolo de rîu o orbeau. Astă iarnă aici, chiar pe locul ăsta, Lutsar comanda un exerciţiu de luptă şi Liili se trăsese în margine să aibă loc să treacă coloanele, cîntînd. Erau şi femei în opinci, în pufoaice, cu puşti de lemn pe umeri, cu lopeţi, cu grenade la brîu. Lutsar salutase milităreşte şi ţăcănise tocurile. Avea nişte ochi pustii...

Să pieri aici, la doi paşi de drum, pe un cîmp de bătălie în joacă, într-o tranşee-jucărie, departe de adevăratul război şi adevărata luptă — ce ironie a soartei ! Cît de puţin trebuie, ca să te abaţi din cale ! Uneori numai doi paşi... Liili ridică geamantanul şi merse mai departe către satul care se desluşea în pîclă.

7

Copacii tot mai stăteau dezgoliţi de frunze şi tufişurile tot mai lăsau lumina să le străbată dintr-o parte în alta, iar iarba de anul trecut tot mai acoperea pămîntul, ca un păr cărunt. Era însă primăvară şi oamenii trăgeau cu lăcomie în piept vîntul proaspăt şi cald şi, ca

întotdeauna primăvara, în așteptarea a ceva neobișnuit.

Două săptămîni colhozurile n-avuseseră legătură, pămîntul fusese acoperit de apă, și vai de cel prins pe drum în acele zile. Acum pămîntul se zvîntase, pe dealuri era uscat bine, dar vremea rămînea posomorîtă, noroioasă, și apa în rîul care se oprise încă de la înghețurile din toamnă, aștepta furtuna și vîntul de miază-zi.

Femeile cercetau din ochi cu grijă pămîntul care se trezea — ele trebuiau să are, să semene și să strîngă recolta. Și fiecare trecea pe drum, printre cîmpuri, oprea calul, arunca hățurile în căruță și frămînta în palme pămîntul jilav și cald. Deasupra țarinilor cîrîiau flămînde și rele ciorile și primele perechi de fluturi galbeni pîlpîiau prin aer. De sat se apropia o căruță la care era înhămat un cal bătrîn și obosit. În fiecare zi avea alt stăpîn, uneori cu mîna grea, alteori cu gura spurcată și înjurătură, unul cu biciul, altul cu bățul — bătrîni, muieri și băiețași. Bătrîna Arabella se plictisise — o mînă cine vrea. Acum căra două femei și un butoi gol care zdrăngănea. Nici una din aceste trei poveri nu-i era pe plac. Iapa se împleticea ca beată, dintr-o margine a drumului în cealaltă și abia își stăpînea rîsul. „Cuconițele astea nu știu nici să țină hățurile, nici să înjure. Oricare băiețaș știe că numai cu un singur „di-i" nu ajungi departe. Știe ea, Arabella, cu cine poate face pe proasta."

„Mare caraghioslîc !" își zise Arabella și se propti în șanț.

— Tpruuuuuu !

Maria sări din căruță.

— Vacă sașie ! Privește în lături, se supără ea, îi făcu dintr-un mănunchi de paie ochelari și se așeză înapoi în căruță. Di-i !

Arabella trase aer pe mări și tîrîi căruța în șanțul din stînga.

— Blestemat-o !

După ce i s-a pus a doua acoperitoare la ochi, Arabella începu să alerge în trap mărunt prin mijlocul drumului, gîndindu-se ce glumă ar mai putea să născocească.

— Așa nici mîine dimineață n-o să ajungem, se plînse Maria. Cum se poate da pentru o misiune urgentă o astfel de broască țestoasă. O mototoală ! Cu picioarele strîmbe... tpfu !

Mîine începe aratul, tractorul va fi la fața locului, îi trebuie combustibil, iar ele abia se urnesc aici pe drum, ca niște melci somnoroși. Maria mai că nu plîngea, trăgea de hățuri. Nici un folos ! Numai cînd le întrecea vreo căruță oarecare, Arabella își ciulea urechile și un timp alerga după ea. Dar se plictisea repede și atunci se oprea de tot.

— N-are putere să tragă, presupune Kristina cu glas tare.

— Are putere, se preface, drăcoaica ! Di-i ! Mînă, mînă gloabă bătrînă !

Kristina izbucni în rîs :

— Am impresia că ea înțelege tot.

— Își bate joc de noi ! Di-i !

Arabella nu reacționă : asta mi-s eu !

Ținînd bățul într-o mînă, Maria luă cu cealaltă calul de căpăstru și-l trase după ea. Acum nici Kristina nu mai putea sta în căruță.

„Și de ce ne-o fi băgat grăjdarul pe gît o iapă atît de neascultătoare și mofturoasă?" se gîndi Kristina. Ca să te cerți însă cu grăjdarul era tîrziu, și încă fără rost — toți caii fuseseră luați pentru Armată.

Drumul luminos, abia zvîntat, n-avea capăt, butoiul pentru combustibil bubuia voios, vîntul pieptăna iarba galbenă de anul trecut de la marginea drumului, deasupra țarinilor se ridica aburul și răchitele înfloreau, stînd în apă pînă la jumătate.

Mergeau încă pe podul de lemn de peste Saitanka, dar gîndurile Kristinei zburaseră de mult spre centrul raional, unde nu mai fusese din vara trecută. Era interesant să vezi din nou un oraș mare, cu școală de piatră, casă de lectură, farmacie, tipografie, casă de economii și magazin.

În amurg, gonite de vîntul puternic de la miazăzi, ajunseră, în sfîrșit la destinație. Kristina mergea pe jos și compara cu curiozitate totul față de impresia avută cu un an în urmă. Cam la fel arătau toate astea și acum, numai că în locul gazonului verde din fața școlii era noroi și în făgașele adînci lăsate de roți și de picioarele oamenilor era apă. Oare ar fi preferat Kristina acum această localitate mare și foarte populată micului și scumpului Takmak? După toate probabilitățile, nu!

Lîngă un stîlp pe care era agățat un difuzor se strînsese lume multă, se transmiteau ultimele știri. Maria și Kristina ascultară foarte atente, cîteva cuvinte le înțeleseră, dar se hotărîră totuși să se intereseze de amănunte.

— Ce s-a comunicat? întrebă Maria pe un om mai în vîrstă, cînd emisiunea se termină.

— S-a anunțat un împrumut militar. Zece miliarde de ruble.

— Oare se va putea strînge atîta? se miră Kristina.

— De ce crezi că nu?

— Nu cred, doar vezi că-i război... Oamenii sînt săraci.

— Atunci tu nu-ți cunoști poporul, îi răspunse Maria. Nu există nimic pe care nu l-am putea face.

Terminară repede, peste toate așteptările, treburile. Toate colhozurile își primiseră cota lor de combustibil și și-l ridicaseră — cui i-e sete, acela are și gîtlej. Stațiunea de tractoare n-avea acum mijloace de transport.

Legară iapa la o iesle, Kristina se duse, cum fusese sfătuită, să-l caute pe magazioner, iar Maria o porni spre Comitetul Executiv. Președintele îi ură drum bun la întoarcere și rugă să i se comunice din Takmak mersul semănatului.

— Dar la ce-o să ajungă picătura asta, se plînse Maria. Doar să-și pună o dată în funcție tractorul motorul.

— Pentru început, ajunge și ăsta, răspunse posomorît președintele. Mai mult nu-i acum și nici n-ai de unde să iei.

Înainte de a face cale întoarsă, Maria și Kristina intrară într-o cantină, comandară gulaș cu carne de cal și patru pahare de ceai cu bomboane lipicioase. Cantina era plină de lume. Pe cei cîțiva bărbați care ședeau aici, ospătăresele îi serveau cu mai multă atenție decît pe femei.

Maria o întrebă fără nici o introducere pe fată care ședea la o masă vecină :

— Ascultă, tu de ce ți-ai vopsit sprîncenele cu violet, așa-i moda pe aici ?

Fata scoase iute o oglinjoară din sîn și se miră :

— Într-adevăr, sînt violete.

Se machiase din greșeală cu creion chimic ?...

Copacii fremătau în bătaia unui vînt puternic și cald, luna își căuta o ieșire printre norii tiviți cu argint, iar pe drumul care ducea la nesfîrșit, o iapă trăgea o căruță cu două femei și cu un butoi greu. Vîntul se întețea din ce în ce încovoia tufișurile din marginea drumului în lumina sepulcrală a lunii, se întindeau nesfîrșite, încă pustii, țarinile moarte.

Mariei începu să i se pară că ele cară un butoi fermecat, plin de minuni, și că e de ajuns să ajungă la Takmak, că îndată cîmpurile vor arăta semănate, iar dimineața se va putea strînge recolta.

Maria potrivi fînul pe leagănul căruței și începu să cînte. Însă vîntul o împiedica să răsufle și curînd tăcu. Pînă acasă mai rămăsese puțin de tot de străbătut. Dacă femeile ședeau mai mult timp în căruță Arabella cea

pîrdalnică se oprea, voia ca ele să meargă alături de ea și s-o tragă de căpăstru. Norii de deasupra capului se făcuseră străvezii, în urmă rămăseseră luminițele unui sat străin, iar lîngă un cimitir foșnea mestecănișul. Un vuiet surd le ajungea la urechi din depărtare, crescînd din ce în ce. Ce-i asta ? Arabella, înspăimîntată își ciuli urechile. Era asemeni unui tunet, care se apropie, și inima Mariei începu să bată neliniștită.

— Gheața ! strigă ea. Gheața !

Mergeau de-a dreptul spre acest bubuit, mergeau în întîmpinarea rîului. Pe apa neagră și mînioasă treceau în goană turbată sloiuri uriașe de gheață, se spărgeau de mal, și sfărîmîndu-se se mișcau mai departe pe cursul apei, bulucindu-se, se spărgeau și pentru o secundă se scufundau sub apă. Saitanka, cea liniștită, care vara își pierdea apa și rămînea cu albia uscată, brăzdată de crăpături, iar în timpul ploilor zăcea liniștită, — galbenă — tulbure, acum urla, acum mugea, strălucea. Luase la vale și sfărîmase podețul de lemn. Ce este un podeț ? O surcică în marea luptă pentru libertate.

Maria se așezase pe mal și își cuprinsese capul cu mîinile iar Kristina o bătea cu biciul pe Arabella.

— Totul e din pricina ta, totu-i din pricina ta !

Dacă bătrîna mîrțoagă s-ar fi mișcat mai repede, ar fi fost de mult acasă.

De partea cealaltă a rîului se înălța un mesteacăn înalt și uscat. Crengile lui se ițeau

ca nişte degete uriaşe, printre care se arăta luna rotundă. Trunchiul mesteacănului era înfăşurat cu mlădiţe subţirele, şi vîntul încerca din toate puterile să i le rupă. În Takmak mesteacănul era numit „Arborele speranţei", el folosea drept semn de intrare în sat. Chiar şi caii îl recunoşteau şi îşi domoleau pasul. Iar drumeţului care mergea înspre centrul raional, odată ajuns la mesteacăn, i se părea că s-a îndepărtat de mult de propria casă.

Kristina avea acum impresia că e mai aproape pînă la Tallin decît pînă la poarta cea înaltă de la intrarea în Takmak.

Socotea că trebuie mers în sovhozul cel mai apropiat, dar Maria ridică din umeri a lehamite. Era imposibil să acoperi cu strigătul vuietul viiturii. Nu le putea ajuta nimeni. Doar n-aveau să se apuce să construiască podul pentru ele.

— Poate că vom încerca totuşi să trecem în partea cealaltă, pe acolo, pe unde e vadul? Astă vară, acolo era apa mică de tot şi era uscat — strigă Maria.

Kristina îşi răsuci furioasă capul :

— Eşti nebună !

Arabella tremura.

Maria lăsă calul în drum şi alergă spre vad.

Pelinul înalt se încovoia în bătaia vîntului, dar zgomotul gheţii care se auzea de la vad era mult mai înăbuşit. De-a curmezişul rîului căzuse un mălin, care se ţinea însă, zbătîndu-se, cu rădăcinile de mal. Maria se uită la copăcelul cu trunchi subţire, în spatele căruia sfărîmăturile sloiurilor de gheaţă se îngrămădeau unele peste altele. Tot acest terci de gheaţă stătea pe loc, ţinut de mălin. Blocare de gheţuri !

Maria începu să strige, fluturînd din mîini înspre partea drumului unde aşteptau Arabella, butoiul cu combustibil şi Kristina.

Se apropie în fugă de căruţă, înfăşură hăţurile împrejurul mîinii şi apucă calul de căpăstru. Fiecare secundă părea o oră.

— Ce faci ? strigă Kristina.

Dar Maria şi intrase în apă, trăgînd-o pe Arabella, care se împotrivea, dîndu-şi capul pe spate.

Totul se petrecu prea repede şi pe neaşteptate : Kristina rămase pe mal ca un stîlp, privind cu nelinişte copacul subţirel, care în orice moment se putea rupe sub presiunea gheţii. Maria ajunsese acum exact la mijlocul rîului, dar, nu se ştie de ce, nu se mişca mai departe. Stătea în apă pînă la brîu şi o ocăra pe Arabella cu cele mai jignitoare vorbe. Iapa se zbătea, arcul se aplecase într-o parte, cu tot corpul animalul se repezea înainte. Căruţa era cu desăvîrşire ascunsă sub apă, din cînd în cînd apărea doar spatele rotund al butoiului cu combustibil.

„Stau pe loc ! De ce stau ? !"

Kristina se aruncă în rîu. Fiecare pas pe care-l făcea, parcă era împiedicat. Îşi croia drum prin apa atît de rece, încît parcă frigea, cu mare greutate, străduindu-se tot timpul să nu cadă. În spatele mălinului creştea tot mai ameninţător muntele de gheaţă. Kristina se îndreptă spre căruţă, unde Maria tot mai

încerca să tragă calul de căpăstru. Iapa își rînjea dinții, rîzînd parcă. Cine o putea înțelege pe drăcoaica asta de Arabella ? Ținînd mănușile strîns în dinți, Kristina pipăi cu o mînă pe sub apă fundul căruții și împinse din toate puterile. Fără succes. Roțile se agățaseră de ceva. Kristina pipăi atunci cu piciorul fundul, dar asta era numai o zadarnică pierdere de timp. Atunci se scufundă în apă pînă la gură și pipăi cu mîna.

— Trage ! îi strigă Mariei.

Apa înghețată îi frigea gîtul ca un fier încins. Prima încercare nu duse la nimic, dar după a doua opintire se auzi un trosnet și căruța se înălță dintr-o dată, trecu peste ceva cu roatele dinapoi și nimeri la loc neted. Acum apa le ajungea numai pînă la genunchi și izbutiră să iasă pe malul celălalt.

De pe ele apa curgea șiroaie. Priviră înapoi, apucate de un tremur convulsiv, clănțănind de frig. Maria abia își mișca buzele și Kristina n-o înțelegea. Le ardea tot corpul, îmbrăcămintea înghețase în vînt, se făcuse tare ca un blindaj.

Norii acoperiseră luna, dar ea răzbi din nou printre ei. Și chiar atunci pe rîu se rostogoli bubuind, avalanșa sloiurilor de gheață. Copăcelul fragil nu mai putu sta împotrivă. Acolo, unde cu o clipă înainte se ținuse zdravăn cu rădăcinile, acum pămîntul se zărea vînăt, răscolit.

Kristina își lipi obrazul de trupul calului, din care ieșeau aburi, și începu să plîngă. Arabella tresărea, parcă alungînd tăunii de pe ea, se uita dintr-o parte cu ochii săi strălucitori la cea care plîngea, și sforăia, împroșcînd clăbuci albi de spumă.

— Nervii ! o liniști Maria pe tovarășa ei de drum, cuprinsă de spaimă.

„Niște nebune“ se gîndea Arabella. Nu mai mersese niciodată cu asemenea muieri nebune !“

— Nu urla ! strigă Maria și-i dădu un pumn Kristinei. Kristina începu să rîdă și să se apere, după aceea își suflă nasul cu degetele, își puse o mănușă, iar pe cealaltă o întinse Mariei. Erau singurele lucruri uscate.

Arabella trăgea acum fără să mai fie biciuită, iar cele două femei, ude pînă la piele și tremurînd de frig, mergeau repede și cu pași mărunți înaintea ei.

„Arborele speranței“ rămăsese în urmă...

Poți să înțelegi întîmplările neașteptate abia după cîtăva vreme. Maria își imagină cu groază ce s-ar fi putut întîmpla dacă ar mai fi întîrziat puțin pe rîu. Maria nu se gîndea nici la ea și nici la Kristina, ci la Arabella, calul colhozului.

Cînd văzu grajdurile lungi și joase ale cailor, de un verde-închis în lumina posomorîtă a lunii, Arabella începu să necheze de bucurie. Grăjdarul le ieși în întîmpinare cu un felinar și începu să țipe ascuțit, ca o muiere bătrînă :

— În judecată să vă dea! Ticăloaselor! Mi-aduceţi dobitocul înapoi mort pe jumătate!

Şi, descoperind, că sub ham gîtul Arabellei era ros pînă la sînge, bătrînul apucă hăţurile şi-i dădu una zdravănă la fund Kristinei.

— Trimite muierile la treburi! mormăi bătrînul puţin mai împăciuitor. Kristina rîdea.

Luna se pitise după nori, un vînt cald bătea deasupra cîmpiilor. Pămîntul mirosea a iarbă tînără abia încolţită. Şi cine oare se mai îndoia de asta, că primăvara va veni din nou şi că pe lîngă gard va înverzi şi va înflori pufoasa păpădie?!

A doua zi putea să înceapă aratul.

Capitolul al şaptelea

I

Spre seară, pe o vreme foarte urîtă de primăvară, locuitorii Takmakului se strînseseră pe malurile Saitankăi ca să privească scurgerea sloiurilor de gheaţă. Veniră însă aici şi după ce pe rîu nu mai rămăsese nici o singură bucăţică de gheaţă. Apa întunecată bătea cu valurile ei în malurile de argilă roşiatică, plescăia şi susura. În lumina lunii, Seitanka se zvîrcolea ca un şarpe cu solzi argintii, iar ziua, încălzită de soare, sufla supărată un abur alb ca laptele. Apa ieşise din maluri, inundase cărările şi cîmpurile de cartofi, tăindu-i lui Betti Barba drumul spre casă. Pictoriţa petrecuse două nopţi la Tatiana Leskova. Dormiseră sub o singură plapumă şi stătuseră de vorbă multă vreme şi cu înflăcărare despre treburile satului. Soţia legitimă a lui Ganeev, străbătuse cîţiva kilometri pe jos cu un copil de ţîţă în braţe ca să-i ceară soţului bani pentru trai. Şi cum se purtase Ganeev cu ea!

Tatiana se mira de ce Comitetul raional de partid nu reacţionase pînă acum la semnalul comuniştilor locali.

— Să mai aşteptăm, spuse Barba. Uneori se întîmplă să n-aibă timp cei de la Comitetul

raional. Şi aşa au treburi pînă peste cap, mai ales acum, cu aratul şi cu semănatul au griji destule.

Barba se întinse să ia un ziar, se gîndea acum la altceva.

— Ai citit ? În zece zile s-a realizat împrumutul. În loc de zece s-au primit treisprezece miliarde de ruble, aşa că a trebuit să se oprească subscripţia la împrumut. Ei, ce spui de asta ?

Leskova dădu aprobator din cap. Stătea întinsă pe spate, cu mîinile aşezate sub cap.

Takmakul îşi deschisese toate lădiţele şi cuferele, îşi întorsese toate buzunarele pe dos. Profesorii şi elevii, colhoznicii, muncitorii fermei de lapte şi personalul spitalului îşi dăduseră toate economiile şi salariul viitor.

Piaria, soţia fierarului, adusese cîteva mii de ruble — îşi vînduse capra. Sora de spital Xenia Beloborodova renunţase în folosul împrumutului la salariul pe o jumătate de an, şi Ruudi Populus care se sfia, puse şi el pe masă puţinele sale ruble.

Într-o după-amiază, Barba primi de la Varia Salimova cizmele soţului ei, vechi, dar care, totuşi, lăsau să intre mai puţină apă în ele, decît galoşii rupţi ai lui Betti. Ridicîndu-şi fusta şi suflecîndu-şi poalele paltonului, Betti îşi tîrşiia picioarele prin apă spre casă.

Într-o băltoacă, pînă la burtă, stătea un porc şi clefăia visător. Această delicatesă aparţinea Ankăi, care nu punea deloc la inimă dispreţul musulmanilor.

O cratiţă ruginită şi turtită plutea prin faţa unei case şi uşa unei privăţi naviga în derivă spre rîu. Betti Barba uită de poala fustei şi de pulpanele paltonului şi, ridicîndu-şi caraghios picioarele, alergă să salveze uşa. Victorioasă, o potrivi la locul ei, apoi, udă şi plină de noroi din cap pînă-n picioare, ocărîndu-se cu mulţumire, se opri să-şi tragă sufletul.

— A trăi, Lucullus al meu, înseamnă a lupta, exclamă ea cu voce groasă.

Chiar în aceeaşi seară, se apucă să facă păpuşi. Avea gata multe din ele — Scufiţa Roşie, Ivan Ţareviciul. Petruşka, Străinul. În serile de duminică îşi aranja păpuşile în sacoşă şi se ducea la grădiniţă, în vizită la copilaşi.

Acum Betti Barba luă dintr-o ladă un bulgăre de argilă gălbuie şi îl privi la început cu o privire gînditoare şi distrată.

Odată, spre seară, o întîlni pe Kristina la fîntînă şi rămase uimită, atît de frumoasă era fata. Betti mormăi că fata nu se mai arătase de mult şi o invită duminică la ea.

Fata se înroşi de plăcere şi simţi o stînjeneală. Lăsînd găleata în fîntînă, ea privi în urma pictoriţei : pufăind dintr-o ţigară, aceasta îşi ducea apă acasă într-un bidon turtit de tablă.

Era o duminică posomorîtă, cernea o burniţă sîcîitoare. Vremea era deprimantă, simţea o apăsare pe ochi, sufletul se învăluia în tristeţe. Cîteva gîşte mărşăluiau pe drumul desfundat, toate în şir, albe ca nişte fetiţe la vremea pri-

mei comuniuni. Din timp în timp, se opreau grămadă, întindeau gîturile și gîgîiau de se auzeau în tot satul. Sîsîiră la Kristina și încercară s-o ciupească de pulpana paltonului, nevrînd s-o lase să treacă.

Kristina rîdea și se temea în același timp.

Casa lui Betti stătea singuratică pe malul rîului, cu niște băltoace mari chiar lîngă prag. Primul ciocănit rămase fără răspuns. Kristina ciocăni iar, și Betti scoase capul pe ușă. Văzînd-o pe Kristina se bucură sincer, totuși în loc de bineţe, nu se știe de ce, zise :

— Aș vrea să mai lucrez, Kristina. Am pierdut deja cîteva zile degeaba. Înţelegi ? Fii bună, plimbă-te puţintel, iar după aceea întoarce-te ! Da ?

Ca să nu tacă, Kristina spuse liniștită :

— Da. Dar mult ?

— Ce mult ?

— Trebuie să mă plimb ?

Betti nu știa nici ea singură cît, așa că, fără a lungi vorba, închise ușa. Zăngăni zăvorul. Kristina stătu puţin, așteptînd nu se știe ce.

În primul moment dori să fugă acasă. Dar tot mai ploua, pămîntul se îmbibase de apă și clefăia sub picioare. Kristina se duse pe malul înalt al Saitankăi, departe de sat ; plînse, se uită la apa galbenă nepăsătoare și se hotărî să nu se mai ducă niciodată la Betti.

Mirosea liniștitor a primăvară. Kristina se gîndi : „Puţintel — cît o fi însemnînd ? A trecut de mult de cînd mă plimb. Poate că e timpul să mă întorc la Betti ?"

Betti o întîmpină cu un entuziasm furtunos :

— Mă temeam că n-o să mai vii, că te-ai supărat. Slavă domnului, doar ești o fată deșteaptă. Ce fericire ! adăugă ea cu un aer preocupat.

După aceea o rugă pe Kristina să stea jos și spuse că ea va mai dormi puţintel, pentru că după lucru totdeauna trebuie să dormi.

— Ce credeţi voi ? Am de-acum peste șaptezeci de ani, și Betti începu să se dezbrace. Se furișă sub plapumă și oftă nespus de fericită.

— Numai zece minute ! spuse Betti și imediat închise ochii. Faţa ei se făcu netedă, fără zbîrcituri, tînără și neînsufleţită.

Exact după zece minute se deșteptă și-și deschise ochii mici și șireţi. Obrajii și nasul i se înroșiră și zbîrciturile se întoarseră la locurile lor. Faţa îi devenise din nou bătrînă, dar plină de viaţă.

— Așa. Acum sînt iar în formă, spuse ea cu veselie și începu să se îmbrace.

Kristina cercetă camera cu privirea. O sculptură neterminată era înfășurată într-o cîrpă umedă, iar pe podea, întoarse cu faţa la perete, se înșirau niște desene și tablouri. Pictoriţei nu-i plăcea să-și arate lucrările neterminate.

— Ce faci ? ţipă ea la Kristina, cînd aceasta voi să ia de pe un taburet un cuţitaș, un ulcior de lut și o căpăţînă de ceapă, ca să se așeze. Este o natură moartă, spuse jalnic Barba. Aici, în general, nu trebuie să te atingi

de nimic. Știi ce ? Urcă-te mai bine pe prici. Aici e mereu frig și ți-s picioarele ude.

Kristina refuză, asta era caraghios. Dar Betti își impuse pînă la urmă punctul de vedere și o mai și acoperi cu paltonul său în carouri. Așa era plăcut și cald și Kristina zîmbi. Betti, așezată pe dunga priciului, o privea cu curiozitate și fuma.

— Nu pot să-mi văd musafirii umblînd haihui prin cameră. E mult mai potrivit să-i ții în pat. Așa stau într-un loc, nu se ating de nimic, și nici nu-mi fac dezordine în cameră.

Ce dezordine mai puteai să-i faci ? Și așa era destulă dezordine aici. Hai de înțelege, alături de o bucată de pîine pe masă erau și pălăria lui Betti, natură moartă era asta, pur și simplu o pălărie și o pîine ?

Betti ședea, fuma și trăgea cu coada ochiului la lutul din ladă, care sub mîinile ei trebuia să capete formă și sens.

Ședea, fuma și examina o bucată amorfă de argilă.

— Kristina, tu ești comsomolistă ?

— Nu, răspunse fata.

— Și de ce dracu' nu intri în Comsomol ?

— Nu știu.

— Dar cine știe ?

Kristina căzu pe gînduri.

— M-am uitat la tine la fîntînă. Ai încă totul înaintea ta. Uite, eu sînt mulțumită de cei șaptezeci de ani ai mei. Ce-a fost, a fost. Am timp destul acum să mă gîndesc, să chibzuiesc. Ce-mi lipsește ? Numai hîrtia-i puțină și celelalte materiale pentru lucru. Cafea, de

asemenea, nu-i. Și dacă stai să tot bei de dimineață pînă seara apa asta clocotită, bolborosește în burtă pînă la urmă. În rest, de o babă cloanță atît de bătrînă ca mine, n-are de ce să-ți fie milă. Și așa totuna-i, eu am depășit limita cu toți anii ăștia ai mei...

Voia să-i mai spună ceva, cînd bătu cineva la ușă.

— Intră ! strigă Betti.

Musafirul era un bărbat mic și slab. Hainele atîrnau pe el, iar ghetele din picioare erau după toate probabilitățile, de copil. Pe fața-i plîngăreață îi jucau ochii șireți ațintindu-se la toate cele.

— A-a ! Tu ești, Pupsik ? întrebă Betti fără nici un fel de mirare. Cum ai nimerit ?

Musafirul sta în ușă, mutîndu-se de pe un picior pe altul.

— Permite-mi să intru, Betti !

Betti ședea pe marginea patului, sprijinindu-și mîinile de genunchi. Musafirul stătea în picioare înaintea ei, ca un prost în fața unei comisii medicale.

— După ce-ai intrat, mai ceri și permisiunea să intri. Intră, dacă tot ai intrat.

Bărbatul zîmbi vinovat și o salută cu o înclinare a capului pe Kristina. Kristina îi răspunse la fel la salut și-și trase plapuma sub bărbie.

— Ăsta-i unul din vechii mei colegi.

Betti i-l prezentă Kristinei pe necunoscut.

Bărbatul se așeză cu băgare de seamă pe marginea unui scaun.

— Ei ?... întrebă Betti preocupată.

— E groaznic, groaznic, oftă oaspetele.
— Ce-i groaznic, Pupsik ?
— Totul e groaznic.
— Ce nu-ți place ?
— Vai, Betti, tu nu te-ai schimbat de loc. Dar uită-te la mine ! Am slăbit opt kilograme !
— Asta-i bine, Pupsik, îl lăudă Betti. Tu erai prea gras. Acum mai aduci și tu a pictor.
— Ei, asta-i, Betti ! dădu obidit din mînă micul bărbat. O să-mi ies din minți din pricina grijilor, aici.
— Ți-a murit soția ?
— Nu, trăiește.
— S-a întîmplat ceva cu copiii ?
— Nu. Și cu ei e tot bine.
— Nu pot să mă dumiresc ! își desfăcu Betti brațele. Atunci de ce ești nemulțumit ?
— Nu pot trăi în colțul ăla de țară. Înțelegi ? Vreau înapoi la Moscova.
— Ce-ți trebuie ? Bani ?
— Nu Betti ! Bani am. Dar n-am chemare din Moscova. Ajută-mă, doar tu poți, e de ajuns numai să scrii...
— Nu mă face să rîd, Pupsik, zise Betti cu vocea ei groasă de bas și, bombănind pe sub nas, începu să caute fără să găsească ceva prin cameră.
— Ascultă, tu socotești și acum că Meyerhold este un moft ? întrebă ea după aceea.
— Ah ! dădu bărbatul din mînă. Lasă asta, Betti. Să vorbim în văgăuna asta despre asemenea lucruri ! Mi-e atît de greu.

— Știu eu, bărbații au viață grea, fu Betti de acord. În fiecare zi trebuie să-și radă barba.
Se mai gîndi puțin la ceva și spuse :
— Ascultă, Pupsik. Ieși pentru un minut și stai acolo. Te chem eu. Bine ?
Oaspetele dădu ascultător din cap și ieși.
— Cum ți-a plăcut, ai ? o întrebă Barba pe Kristina.
Fata ridică din umeri. Îi venea peste mînă să-și dea cu părerea despre un necunoscut.
— Arată ca o criză a capitalismului, așa-i ? zîmbi, bucuroasă, Betti.
Kristina crezuse că Betti avea un motiv întemeiat ca să-l trimită afară. Pictorița însă se apucase să aprindă samovarul și pur și simplu își făcea de lucru prin cameră, agitîndu-se. Părea că pur și simplu trage înadins de timp. După cîte se vedea, Betti își bătea joc de musafir.
— Îl voi mai necăji puțintel, spuse ea. Samovarul începuse să zumzăie, dar bărbatul stătea în curte în ploaie, fără să știe, de fapt, ce așteaptă.
Betti își tăie rația sa de pîine în trei felii și începu să bombăne :
— Pe vremuri la prînz se cuveneau să mai fie și șervețele de masă. Dar acum nu e nimic.
Scotoci prin lucrurile sale, găsi ceva printre naturile moarte și întinse pe pat o bucată de pînză, cu care își ștergea pensulele. După aceea turnă într-o cană apă clocotită și i-o întinse Kristinei, împreună cu o bucată de pîine.
Oaspetele rîcîi de dincolo de ușă, întrebînd timid : „Se poate ?“

— Să-l lăsăm ? o întrebă Betti pe Kristina. Îi ajunge, să intre acum. Ei, ce mai aștepți ? Poate vrei să-ți trimit o invitație specială ? strigă ea tare și-i făcu Kristinei cu ochiul : Învață cum să procedezi cu bărbații !

Omul se opri tremurînd în prag, sub ghetele lui se strîngeau băltoace de apă. Betti observă imediat acest lucru și se înfurie.

— Uite ce-ai făcut ! strigă ea. Cine crezi că trebuie să curețe după tine ?

Scoase mătura și porunci musafirului să curețe băltoacele de apă, iar ea continuă să se supere și-și bătu joc de el cît putu. Din cînd în cînd își întorcea către Kristina fața sa radioasă și îi surîdea satisfăcută pe ascuns. Kristina ghici că musafirul nu are de loc simțul umorului.

— Unde să pun mătura asta ? întrebă el cu voce scăzută.

— După sobă. Uită-te, a întins băltoacele pe toată podeaua. Pupsik, ceai vrei ?

— Da, nu te refuz, se bucură oaspetele și-și frecă palmele.

Betti îi întinse o cană și o bucată de pîine. Bărbatul cuprinse cana fierbinte cu mîinile sale foarte mici, sorbea cîte o înghițitură și înghițea zgomotos. Bău trei căni și numai atunci începu luînd cîte o bucățică mică, să pună pîine în gură. Apoi spuse :

— Nici nu credeam că ai să mă înțelegi. N-avea nici un rost să vin încoace. Și nevastă-mea a fost de aceeași părere. Niciodată nu mi-a mers în viață.

Oaspetele zîmbea, îndurerat.

— O să-ți meargă, îl liniști Betti.

Primăvară — pămînt verde și păsări în cer. Primăvară — trezire, senzații de bucurie, de speranță și o neliniște ce cheamă în depărtare. Și mai este dorul după ceva necunoscut, dar minunat. Și dorința de a săvîrși ceva neobișnuit. Serile, de-a lungul drumului, dincolo de sat, departe, se plimbau adolescenții, iar deasupra lor se roteau roiuri de musculițe. Triste și frumoase erau aceste seri ; în șanțurile de pe margine încolțea iarba, vîntul flutura franjurile basmalei și sufletul se umplea de cîntece.

Maria Țvetocikina zăbovea serile la Klaus Letonul și cînta la ghitară și din gură romanțe optimiste. Mica Iulia tot mai purta căciulă cu urechi și se ducea la întîlniri cu Ahmet, fiul Fatimei. Iar Anka, odată cu apropierea primăverii, comandase la un croitor de la centrul raional uniformă ofițerească pentru băiețașii săi — niște frumoase mantăluțe cenușii, tunici verzi, pantaloni bufanți și bonete. Comandase cizmulițe, centuri și portharturi.

— Muierile pălăvrăgeau că nu mă ocup, cică, de copiii mei, se jeluia ea.

Acum micii și neastîmpărații ștrengari umblau hai-hui prin sat, de dimineață pînă seara, în noile lor uniforme militare, pentru că așa le poruncise mămica lor. Lui Senka îi căzuseră dinții în timpul iernii și acum se sfia să zîmbească, deși un surîs de mulțumire se în-

firipa de la sine pe fața lui. Lui Senka îi plăcea îmbrăcămintea cea nouă.

Totuşi după a săptămînă Senka, roşu de la soare, se juca desculț în fața cantinei; şnururile pantalonilor lui bufanți se tîrau pe pămînt, iar cizmele zăceau aruncate prin colțurile curții.

Două zile în şir a plouat, drumul argilos s-a făcut moale, aerul umed s-a încălzit, susurau pîrîiaşele, şi într-o singură noapte tot pămîntul s-a acoperit cu verdeață proaspătă.

Aratul se apropia de sfîrşit. Tractorului îi secătuiseră de mult forțele, şi acum femeile, multe femei, din zori şi pînă la apusul soarelui, arau brazdele. Sacagiul cu butoiul său se tîra anevoie pe cîmpuri şi aducea apă plugarilor. Era un tînăr cetățean care nu-şi tocise în bancă la şcoală nici măcar o singură pereche de pantaloni. Aştepta răbdător pînă cînd, obosită de arat, femeia de pe cîmp îşi mai potolea setea, apoi trăgea încruntat de hățuri, scuipa printre dinți şi, nerostind nici un cuvînt, pleca mai departe. Ce să vorbească el cu muierile!

Iar femeia îşi ştergea gura cu palma şi se ducea înapoi pe cîmp.

— Di-i!

Aceasta nu era Arabella — bătrîna poznaşă, dar năravurile, se pare, sînt aceleaşi la toți caii. Zveltei soții de ostaş care ara pămîntul, i se urca furia la cap: încearcă să faci planul cu o asemenea broască țestoasă! Şi sacagiul auzi cum femeia țipă din rărunchi la cal: „Vai de tine! Bolşevic fără de partid!"

Sacagiul nu-l citise încă pe Şolohov şi de aceea nu ştia că erau vorbe din *Pămînt desțelenit*.

Sus, în tăriile cerului, cîntau ciocîrliile, dar brigadierul sărea de mult cu metrul său pe brazde. Punea mîna la ochi şi privea cu îngrijorare împrejur. Bun sau rău lucru, Takmakul avea însă ogoare întinse. Şi acum, cînd aici erau văduvele şi soțiile ostaşilor, cîmpurile păreau nesfîrşite.

Colhoznicii aşteptau cu nerăbdare sfîrşitul anului şcolar. Fiecare pereche de brațe avea preț. Îi aştepta luptă grea.

Lui Betti nu-i mai trebuiau cizmele lui Iskander Salimov. I le duse Varenkăi înapoi. Aceasta o pofti să ia loc, după ce şterse cu şorțul un scaun. Musafira însă se grăbea şi Varenka văzu printr-o ferestruică cum pictorița trecu cu umbletul său greoi prin piața Karl Marx.

La cine s-o fi ducînd? se gîndi Varenka cu tristețe. Dincolo de piața Karl Marx locuia noul director al şcolii, Amina Abaeva. Înainte se duceau toți la Iskander, acum la directorul cel nou..."

Betti se grăbise să se ducă la Amina Abaeva. Acolo desfăcu un sac de voiaj, atît de vechi, încît era cu neputință să determini cărei epoci istorice aparține. Şi puse pe masă două capete de păpuşi.

— Vezi, personajele sînt aici. Scrie pentru ele o piesă, sau nişte versuri, sau ceva în genul ăsta.

Amina izbucni în rîs. O păpuşă era Anka, cealaltă — milițianul Ganeev.

— Voi încerca, consimţi Amina.

După aceea pictoriţa spuse că îi trebuie pentru mantaua lui Ganeev o bucăţică de postav albastru. Amina îi făgădui că-i va face rost.

— Ar fi mai bine dacă aceste versuri ar putea fi cîntate în amîndouă limbile, îi făcu Barba cu ochiul.

Amina îşi încolăci mîinile în jurul genunchilor, părînd a născoci ceva.

— Ar putea fi un mic scheci : se trage cortina, dincolo de tejghea se arată Anka, intră o cumpărătoare... ar mai trebui o păpuşă.

— O femeie ? întrebă Barba.

— Da. Ea cere nişte plăcinte. Anka nu răspunde, după aceea aruncă ceva pe tejghea... apoi vine miliţianul Ganeev, cu un ceas mare la mînă, se apleacă spre tejghea, o gîdilă pe Anka pe sub bărbie şi încă pe ici pe colo. Anka sare ca un arc de dincolo de tejghea şi scoate un vraf întreg de plăcinte, dispare încă o dată dincolo de tejghea şi apare cu o sticlă de vodcă, mare cît Ganeev... Ei, cum e ?

— Aşa, aşa, o lăudă Barba. Haide ! Haide ! şi făgădui să se ducă îndată acasă să facă păpuşa, plăcintele şi sticla.

În aerul cald al amurgului de primăvară bîzîiau ţînţarii, iar prin sat hoinăreau băieţandrii, tărăgănînd un cîntec monoton şi plicticos în acompaniamentul unei armonici. „Nu-i nimic, se gîndi Betti Barba, veţi avea în curînd cîntece noi."

Peste o săptămînă cîntau chiar şi cocoşii pe garduri :

Ankăi nu-i pasă de-oprelişti
Băutura-i sub tejghea.
Parte-i face lui Ganeev,
Îl şi culcă-n pat la ea.

Populaţia din Takmak aprobă scheciul cu aplauze furtunoase. După un cuplet care suna aproximativ aşa :

De război, de front nu-i pasă
Lui Ganeev. Soiul lui
Ca motanii se îngraşă
Pe seama poporului !

Ganeev, aşezat în primul rînd, nu mai putu răbda, sări în sus şi scutură din pumn cu mînie :

— Ah, aşa ! Calomniaţi puterea sovietică !

Se mîniase aşa de tare, atît de mult îşi ieşise din fire, încît oamenii prinseră să clatine din cap : ia te uită, Ganeev crede chiar serios că e totuna cu puterea sovietică !

Păpuşile le putuse face numai Betti Barba, asta le era limpede tuturor, dar cine scrisese versurile ? Anka se străduia să clarifice acest lucru prin toate mijloacele.

— Dar ce, nu-i adevărat ? întrebă Varenka Salimova drept răspuns la cercetările Ankăi. Niciodată şi nimănui nu-i mai răspunsese ea atît de grosolan.

Maria Țvetocikina se jura, punîndu-și mîna pe inimă, că ea nu se pricepe să scrie versuri; ea și alții, dealtfel.

— Femeile ajung pizmașe și rele dacă nu doarme nimeni cu ele. E lege! așa înțelegea Anka lumea, oamenii și legile lor.

Pentru că se dusese la Betti Barba, Senka fusese săpunit de două ori de maică-sa. Anka îi smulse din mîini lucrarea lui — un mînz cu capul mare — și o sfărîmă de pămînt. Senka o mușcă de mînă, boci și făcu tărăboi sub pat, gata să adoarmă acolo.

Betti Barba își așteptă elevul cîteva zile. Și într-o zi, după lecții, se duse la cantină.

— Vreau să vorbesc cu tine, îi spuse Barba Ankăi.

— Mă rog, vorbește! îi îngădui Anka și începu să strîngă farfuriile murdare de pe măsuțe. O obligă înadins pe Barba să stea în picioare și să aștepte cu răbdare momentul cînd va putea începe discuția.

„A venit să ceară iertare", zîmbi Anka satisfăcută și își aplecă și mai jos fața asupra abacului. La acest „agregat" își socotea ea fiecare bănuț. După părerea ei, acesta era un semn al bunelor maniere, iar Ankăi îi plăceau bunele maniere. Învățase repede să mînuiască bilele de os ale abacului, păstrînd o expresie indiferentă și blazată pe chip. Sublinia toată importanța acestei ocupații, astfel ca oamenii să-i simtă superioritatea. Tot așa și acum.

— Tu de ce nu lași copilul să învețe? Oare tu, femeie proastă, nu înțelegi ce fiu talentat ai! spuse Barba. Vorbise pe un ton rugător,

aproape umil. Mîna mică și rotundă a Ankăi se opri pe abac.

— Dacă ai venit aici să te hrănești, atunci așază-te la masă și așteaptă! strigă ea. Alte treburi cu tine n-am. Iar pe mine și pe băiețașul meu lasă-ne-n pace, altfel ți-l trimit pe cap pe inspectorul fiscal. E lege! Să se facă lumină, să se vadă cum îi jefuiești pe colhoznici cu pozele tale!

— Vorbești serios? întrebă Barba buimăcită, cu o expresie îngrijorată.

— Ce te-ai speriat? zîmbi Anka ironic, plină de o bucurie răutăcioasă, și în ochii ei, verzi și răi, sclipi o luminiță.

— Nu, eu vorbesc despre Senecika. Să nu îndrăznești să-l oprești, explică Barba. Avea o față obosită, tristă, pungi sub ochi și de sub pălărie îi ieșeau șuvițe de păr cărunt.

„E proastă sau se preface?" se gîndea Anka la bătrîna pictoriță și se zăpăci puțintel. Nu putea să-și închipuie că există și oameni de care îndeobște nu se lipește noroiul.

Drept răzbunare pentru cîntecele pe care le cîntau locuitorii Takmakului, Anka îi hrănea acum în fiecare zi cu o zeamă chioară. Iar cînd la adunarea colhoznică s-a hotărît să fie alungată din „Alimentația publică", izbucni în rîs cu nerușinare.

— Aveți mîinile prea scurte! Nu colhozul m-a numit aici. Și nu colhozul are dreptul să mă concedieze de aici!

Și ceru imediat un cal, ca să se ducă la raion.

— Nu se poate, spuse președinta colhozului, Feima Ibraghimova. Pînă cînd nu vom termina semănatul, nu vei primi cal. Toți caii sînt pe cîmp.

La miezul nopții, cînd brigadierele abia începuseră să întocmească raportul asupra arăturii, în birou veni milițianul Ganeev. Ceru și el un cal ca să se ducă la centrul raional. Președinta îl refuză și pe el.

— Am o treabă urgentă.

— Noi avem treburi mai urgente, spuse Feima.

— Eu cer !

— Nu-ți voi da.

— Voi raporta asta conducerii !

— Poftim !

— Întreb pentru ultima oară : îmi dai ?

— Nu.

Brigadierele zîmbeau ironic, vîrîndu-și nasurile în raport. Rîseseră însă prea devreme — în dimineața următoare se află că Ganeev și Anka plecaseră totuși în zorii zilei la centrul raional.

Chemat la consiliul de conducere al colhozului, grăjdarul stătea nemulțumit în picioare în fața președintei, căreia cosițele abia îi ajungeau pînă la mijlocul spinării. Acum cîțiva ani această fetișcană mai mergea încă la școală, iar acum, ia te uită, comandă !

— Cine ți-a dat voie ? îl întrebă cu severitate tînăra președintă.

Oho ! Ia te uită, ia te uită ce amenințătoare mai e !

— Îți faci de cap ?

— Ganeev a cerut un cal, puteam eu oare să nu-i dau ascultare ? răspunse bătrînul. El îi recunoștea numai pe adevărații șefi.

— Vei răspunde pentru asta, spuse președinta cu hotărîre și-și aruncă o codiță pe spate. Grăjdarul mai așteptă puțin — un asemenea final aspru și neașteptat i se părea vădit nedrept, dar după un timp își trase căciula pe sprîncene și, încetișor, porni greoi spre ușă. Pe drumul de întoarcere spre grajdul cailor, bătrînul clătina cînd și cînd din cap, se oprea, se întorcea și privea în partea biroului colhozului.

..Eei, ce timpuri ! Muierile iau puterea în mîinile lor ! :

2

Soarele încălzea ca primăvara și în școală nu-i mai ardea nimănui de lecții. Elevii clasei a zecea își mai făceau încă ultimele teme, deși acest lucru li se părea lipsit de noimă — poate că nu mai departe decît mîine vor trebui să ia puștile în mîini. Nu mai încăpeau în vechile lor bănci — doar erau aproape bărbați. Deși în fața lor aveau manualele jerpelite, flăcăiii erau cu gîndurile departe, undeva în Kerci, împreună cu soldații care luptau acolo. Li se părea că sînt mai necesari acolo, pe front, unde au loc lupte sîngeroase cu fasciștii.

Karim Kolhoznîi trimisese clasei sale vești de pe front.

„Fraților, veniți să-i batem pe friți. Mai sînt destui pe aici."

Iar colhozul îi trimisese fiului său un pachețel de tutun hîrtie de țigări și o scrisoare semnată de întregul sat. Și de Kristina de asemenea. Inima ei era plină de mîndrie că numele ei — Kristina Laev — stătea pe o atît de importantă epistolă.

Îi stîrnea deosebită bucurie un mălin care creștea în afara satului. Singurul pom care înflorea în toată împrejurimea. Mălinul avea un trunchi pipernicit și subțire, dar ramurile — toate erau numai flori. Kristina nu voia să rupă din el, însă un ciorchine înflorit tot duse acasă și-l puse să se usuce într-o carte — amintire despre primăvara aceasta minunată, despre Takmak și despre oamenii lui.

„Cîndva totul va deveni o amintire îndepărtată, se gîndea fata. Totul va deveni trecut — ulița cea lungă a satului, Șaitanka cu fundul ei galben, casa din bîrne a școlii, căruțele cu coviltir, melodiile triste, cîmpiile cu ochii albaștri ai inului și lanurile trandafirii de hrișcă, serile întunecoase de iarnă și cerul înflorit! Vor deveni trecut îndepărtat drumurile noroioase, îmbibate de apa ploilor, și tot ce s-a întîmplat pe aceste drumuri și tot la ce te gîndeai și visai în taină..."

Cum își va aminti Kristina despre ele — cu tristețe sau cu ușurare ? Nu știuse nici ea pînă în noaptea în care Tania tîrîse un braț de lemne pînă la prispa lor.

— Ești foarte bună, spusese Kristina, mișcată.

— Lasă tu cum sîntem, dragă Kristina, buni ori răi, sîntem toți oameni sovietici, spusese Leskova.

Drept răspuns, Kristina dăduse numai din cap. Odată, Betti Barba spusese că numai frumusețea îmbelșugată a naturii nu face locul frumos și confortabil. Oamenii, numai oamenii vor putea face asta. Betti avea dreptate.

Tot satul se neliniștea pentru sănătatea Tildei, multă lume venea s-o viziteze. Chiar și Anka venise, adusese jeleu de fructe. Kristina nu voise să-l primească, dar Anka era atît de umilă, de prevenitoare.

— E cumpărat dintr-un magazin de la centru raional, îi dădu ea socoteală, și Kristina nu putuse s-o amărască refuzînd.

Uneori, seara, Kristina se ducea să mai stea puțin pe lîngă mălin. Petalele albe și rotunde ale florilor începuseră să se scuture și pe fată o amăra faptul că timpul înfloririi este atît de scurt. Își amintea de micul și cutezătorul copăcel, care oprise cu trunchiul său subțire sloiurile de gheață, salvîndu-le pe Kristina, Maria și pe Arabella, după care el însuși pierise.

Își amintea de primăvara din patrie, luncile pline de apă, fînețele și islazurile pline de luxurianta înflorire a mălinului. Și iată împrejur nu-i nimic, în afară de mireasma mălinului și de floricelele de sub picioare pe care nici nu ai cum să le bagi în seamă.

Pămîntul din Takmak rodea spice pline de grîu, cartoful de aici se topea în gură cu adevărat, dar pămîntul ăsta nu cunoștea nici pă-

duricile albastre, nici moara albă de vînt, şi poate, de aceea, fetele desenau şi brodau pe basmalele şi şorţurile lor flori fantastice, flori născute din propriile vise.

Odată, seara, pe lîngă mălin trecu un bărbat în cîrjă, părul roşcat îi ardea sub căciulă, dar uitătura ochilor verzi parcă sări în lături, ferindu-se de Kristina. Kristina zîmbi, aşteptînd salutul bărbatului, dar el trecu pe lîngă ea sărind în cîrjă, nespunînd nici o vorbă. Se schimbase oare într-atît Kristina, încît să n-o recunoască ?

— Ascultă ! exclamă Kristina. Noi ne cunoaştem !

— Tot ce se poate, răspunse bărbatul rece şi cu superioritate.

— Dumneata ne-ai adus în Takmak. Pe mine şi pe ceilalţi estonieni. Îţi aminteşti ?

— Cam aşa a fost, răspunse netulburat bărbatul, mergînd mai departe. Kristina se simţea ca o cerşetoare în a cărei mînă întinsă în loc de pîine i s-a pus o piatră. Nu se dumirea asupra oamenilor, nu-i înţelegea ! Era doar Roşcatul, care în vara trecută a mers alături de căruţa lor, privind-o îndrăgostit în ochi şi numind-o floare în limba sa.

„*Teecek !*“ — o alinta el, ca şi cum pe celelalte cuvinte le-ar fi uitat. Acum trecuse pe alături, ca şi cum Kristina nu-i merita nici măcar salutul. Cînd fata îi povesti mamei despre asta, Tilde îi răspunse oarecum cu tristeţe :

— Pune-te tu în locul lui. E doar un om tînăr. Oare lui, un schilod, îi vine uşor să stea în picioare în faţa ta sau să sară în cîrjă ?

Kristina nu se gîndise la asta — de bună seamă că mama ei avea dreptate. Întîlnirea aceasta însă o neliniştise şi o obligase să se gîndească din nou la raţionamentele Tatianei Leskova asupra oamenilor. Kristina îşi închipuia lucruri cu desăvîrşire imposibile, groaznice. Se gîndea : Anka asta o muiere foarte dezgustătoare, dar dacă ar fi nevoie s-o scape pe Anka din mîinile fasciştilor, ar face-o ea, Kristina ?

Desigur ar face-o. Dar Anka ? Ar salva-o ea pe Kristina ?

Poate că da.

Tilde se simţea pe deplin sănătoasă. Deşi doctoriţa Fatîhova nu-i permitea încă să muncească la cîmp şi o scutise de toate muncile grele, se duse la sădit cartofi. Cînta în ea din nou bucuria — de la vînt, pămînt, de la liniştea şi pacea dimprejur. O neliniştea numai fata ei, Kristina.

— Cere să te primească la lucru la grădiniţa de copii, o sfătuia Tilde.

— De ce la grădiniţa de copii ? întreba Kristina, deşi înţelegea foarte bine ce voia mama să spună cu asta. Doar toţi merg la cîmp.

Totul părea că fusese rezolvat şi Tilde se bucura că fetiţa ei este atît de deşteaptă şi de ispravă. Seara însă cînd Kristina veni acasă, mama plîngea.

— S-a întîmplat ceva ? se înspăimîntă ea.

— Nu. Uneori pur şi simplu îmi vin gînduri triste.

— Doar sîntem în viaţă şi sănătoase ?

— Dar noi am pierdut totul !

— Şi nici n-am avut nimic ! Numai boarfe vechi într-o odaie !

— Tu eşti tînără, încă n-ai agonisit prin munca ta nici un singur lucru, de aceea nu ştii cît de greu e să pierzi ceva, plîngea Tilde. Pentru tine masa noastră de bucătărie e numai un calabalîc vechi, dar eu am adus-o de la magazin în spate cîţiva kilometri ca să economisesc cîteva zeci de cenţi de care m-ar fi jupuit căruţaşul.

— Vom începe o viaţă nouă după război, spunea Kristina.

— Pe ruine ? Poate că ne vom întoarce înapoi, însă din oraş nici urmă n-o să rămînă, n-o să găsim nici strada noastră, nici casa noastră.

— Atunci o să începem chiar de la început, de la casă, de la stradă, de la oraş, spuse Kristina cu încăpăţînare ; simţea în ea o mare hotărîre, deşi discuţia cu mama ei o tulbura. Dacă fiecare om va aduce o singură piatră, atunci se va putea construi o stradă, dacă va aduce două — două străzi. Dar un om poate să facă mult mai mult decît să care două pietre !

— Ei, ia ascultă ! exclamă Tilde supărată. Doar nu-mi fac griji pentru mine !

Niciodată nu aşteptase Tilde de la viaţă ceva deosebit pentru sine. Nu nădăjduise niciodată la o viaţă uşoară. După moartea lui Iuri, vreme îndelungată şi fără succes căutase de lucru, pînă cînd se angajase în cele din urmă la o fabrică de bomboane prăpădită, în pragul falimentului. Chiar se bucura, deşi în loc de bani i se plătea în bomboane. Şi ca să cîştige bani pentru munca sa, după lucru, Tilde umbla să vîndă bomboanele, băgîndu-le negustorilor „marfa" pe gît — altfel n-avea cum trăi. Cît ura Tilde atunci bomboanele, cît de mult le ura !

Ea avea viziune simplă şi limpede asupra vieţii. Cu politica nu avea nici cea mai mică legătură. Trecuse însă prin greaua şcoală a vieţii şi ştia fără greş unde e adevărul şi de ce parte să se ţină.

În dimineaţa revoluţiei din iunie, cînd delegaţia muncitorilor chemă poporul să răstoarne puterea burghezilor, Tilde fără să spună nici o vorbă, îşi scoase îndată şorţul şi plecă. Totul venise de la sine, deşi niciodată pînă atunci nu chibzuise la aşa ceva şi nici nu putuse să-şi închipuie că va veni o zi cînd, ce mai, ea îşi va scoate şorţul şi se va grăbi să facă revoluţie.

Maistrul şi cîteva lucrătoare care îl plîngeau pe fostul stăpîn o îngrămădiră odată pe Tilde într-un colţ întunecos :

— Eşti o viperă ! N-ai avut pîine, libertate şi de lucru, de te-ai dus la roşii ?

Tilde însă nu se înspăimîntă deloc.

— Da, n-am avut, spuse ea şi plecă mai departe.

Şi ei priviră cu uimire în urma acestei mici, harnice şi întotdeauna neobservate Tilde Laev.

După discuția asta Kristina căzu pe gînduri. Deși nu întîlnise nici un singur friț în viața ei, și-i închipuia cum fac pe stăpînii pe străzile iubite din copilărie.

În sufletul ei izbucnea ura.

Nu le-a mai rămas multă vreme să facă pe stăpînii. Nu multă vreme !

Iar la Takmak venise vara.

Pe la amiază, pe arșiță, venea de la raion în sat o căruță. Calul dădea din coadă, gonind musculițele și-și tremura pielea înțepată. Nepăsătoare, Tatiana Leskova ținea hățurile pe genunchi și privea neatentă, fără să înțeleagă nimic, drumul luminos și cotit. Se întorcea de la comisariatul militar, unde i se comunicase oficial că soțul ei a murit ca un erou, îndeplinind o misiune specială.

Cînd Tatiana citi înștiințarea, zîmbi slab și clătină din cap :

— Nu, asta nu cred. Pot să vină zece comunicări despre moartea lui... Eu nu pot să cred...

Acum însă mergea cu căruța acasă, zdrobită cu desăvîrșire și pustiită, fără nici un singur gînd. Într-o parte se vedea mesteacănul uscat cu două crengi scurte, numit „Arborele speranței". Pentru drumețul care se grăbea spre casă, el era semnul apropiatei sosiri la destinație. Pe șosea, în întîmpinarea Tatianei, pășea voinicește o persoană desculță, îmbrăcată într-un frumos sarafan înflorat, cu o legătură în brațe. În bocceluță era toată bogăția ei — fotografia tatălui și niște pantofi noi.

Tatiana opri calul.

— Unde te duci, Nelli ? întrebă ea.

Fetița se uită în pămînt și Tatiana trebui să repete întrebarea.

— Plec.

— Așa, așa. Dar unde ?

Nelli nu răspundea, știa să păstreze secretele. Tatiana aruncă hățurile, coborî din căruță.

— Uite ce, hai să ne odihnim puțintel, — tu de drumul pe jos, eu — de șederea în căruță.

Nelli își netezi ascultătoare sarafanul și se așeză jos sub „Arborele speranței". Avea o față foarte îngrijorată. Tatiana nu întreba nimic și Nelli împinse cu degetul cel mare al piciorului o furnică neagră, care o luă repede la sănătoasa.

— Privește ! exclamă fetița. Furnica se teme de mine.

— Ne-am odihnit, e timpul să pornim din nou la drum, spuse Tatiana după un timp. Nelli se ridică de asemenea, își netezi fustița și oftă adînc. Vrei să te duc cu calul ? Poate așa va fi mai repede ? o întrebă Tania și Nelli încuviință din cap.

Femeia o așeză în căruță și potrivi niște fîn pe leagănul căruței.

— Unde poruncești să mergem ?

— La tata, spuse Nelli aspru.

— Dar ce-i cu tine, ai plecat de tot de la mama ?

— Da.

Tatiana își șterse ochii și-și suflă nasul.

— Nu plînge, o rugă ea pe Nelli, uite, nici eu nu mai plîng.

— Dar tu de ce plîngi ? se miră Nelli.

— De ce ? Pentru că eu știu, pur și simplu, cît va fi de îndurerată mama ta, dacă vei pleca.

— Nu va fi.

— Crede-mă, Nelli, crede-mă că va fi.

Nelli clătină totuși cu siguranță din cap. Se dusese de două ori la Klaus Letonul, dar cînd acela o chemase : „Intră, Nelli. Hai împinge ușa“, se întorsese de la ușă.

— Și atunci plecase în fugă.

„Ce vrei tu de la Klaus ?“ o întrebase mama.

„Am vrut să-i spun să ne lase în pace.“

„Ești o fetiță rea“, se supărase Maria. Atunci Nelli se și hotărî să plece, legîndu-și toată averea într-o bocceluță.

— Așa că să spunem calului să ne ducă acasă ? întrebă Tatiana, tărăgănindu-și vorbele.

— Spune-i, se hotărî Nelli ascultătoare, cu o voce tristă și liniștită.

„Arborele speranței“ rămase în urmă, înainte se vedea poarta înaltă a Takmakului. Nelli strîngea la inimă legăturica în care erau fotografia tatălui și pantofii cei noi. Tatiana scrîșnea din dinți de furie — măcar de-ar fi ultimul, acest război !

În sat le opri Betti Barba și le rugă s-o ducă la consiliul de conducere al colhozului. Tatiana o luă pe Nelli în brațe și-i făcu loc pictoriței. Barba își smulse pălăria de pe cap cu mîinile sale umflate și mînjite de pămînt

și începu să-și facă vînt cu ea. Căruța coti către consiliul de conducere.

— O să le arăt eu, amenință pictorița.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă moale Tania.

— Ne-au repartizat la plivitul cocsagîzului, înțelegi ?

— Ei, și ce-i cu asta ?

— Păi nimeni din noi n-a văzut în viață cocsagîz. Și acum nimeni nu știe dacă smulgem buruieni sau acest cocsagîz al dracului. Nici agronomul nu știe ! Înțelegi ? Nu i s-au trimis instrucțiuni. Dar, vezi, cocsagîzul este o materie primă de o uriașă importanță.

Tatiana opri calul în mijlocul satului. Barba se dădu jos.

— Nelli, spuse Barba, cu un cu totul alt glas și privi mirată, cu ochi înțelepți și atotînțelegători la fetița cu legăturica în brațe. Tu știi ceva despre Malvina, cea cu păr albastru ?

— Nu, recunoscu scurt și serios Nelli.

— Atunci vino deseară să vezi un spectacol cu păpuși, o chemă Barba.

Tatiana se uită în urma ei — o figură caraghioasă într-o bluză de culoare deschisă, cu o fustă strîmtă, în opinci și cu pălărie pe cap — și începu să strige, trezindu-se parcă din somn.

— Dar ce este cocsagîzul ?

Barba abia dădu nerăbdătoare din mînă.

În această zi înăbușitoare, în plină arșiță, toate echipele erau ocupate la diferite munci. Dincolo de magazii mușuroiau cartofii pentru

femei — Iulia, directoarea școlii Amina Abaeva, Kristina și Anka. Sudoarea le curgea pe bărbie sub guler și se strîngea între sîni. Anka o luase înaintea celorlalte, voia să le dovedească tuturor de ce este ea în stare. Să mai încerce careva acum să-i reproșeze o viață destrăbălată ! Fusese dată afară de la cantină, dar lasă, să vadă tot satul — Anka o să facă față oricărei munci. Veni vremea prînzului. Femeile își șterseră fețele asudate și prăfuite. Anka mușuroia ultimele tufe de cartofi și se pregătea victorioasă să le înștiințeze de acest lucru, cînd Iulia îi porunci să se ducă să ajute celorlalte.

— Nu există o astfel de regulă ! strigă Anka supărată și aruncă săpăliga la pămînt. Păi, cum așa ? Din moment ce te pricepi să muncești, înseamnă să-ți încovoi spinarea pentru orice broaște țestoase ? Eu mi-am îndeplinit norma !

— Ce-i cu tine, ești prima oară la muncă ? se repezi Iulia la ea, mica și liniștita Iulia, dragostea lui Ahmet.

— Eu mi-am terminat lucrul. Tu n-ai dreptul să mă obligi să ajut cuiva. E lege ! se oțărî Anka.

— Lăsați discuțiile aici, spuse Amina Abaeva. Ascultă, Anka, e timpul să înțelegi ce sînt relațiile tovărășești !

— Du-te la dracu ! turbă de furie Anka, încredințată că se poartă nedrept cu ea.

Se trase leneș de o parte și se întinse pe iarbă. Celelalte continuară să muncească în tăcere ; Kristina termină și ea și merse, mușuroind cartofii, în întîmpinarea Iuliei pe brazda ei. Poate că astăzi vor reuși să îndeplinească două norme.

— Așa vom întrece echipa Mariei, le îndemnă Iulia.

— Vezi numai că nu știm cum merg azi treburile la ele, se îndoi Amina. Tot timpul ele se ținuseră cu înverșunare și cu încredere de echipa Mariei Tvetocikina, dar nu putuseră nicidecum s-o ajungă și s-o întreacă. Astăzi Maria lucra lîngă magazii, acolo uscau și vînturau grînele de anul trecut. Nu era glumă să scoți din magazii tone de cereale și să le torni din nou în magazii.

— Astăzi există strălucita posibilitate de a le depăși, le tot îndemna Iulia. Hotărîră să mănînce ceva, să se scalde în rîu și, fără să piardă vremea, să se apuce din nou de muncă. Femeile aruncară săpăligile pe pămîntul crăpat din pricina secetei, luară legăturile cu mîncare și se duseră toate împreună la rîuleț. Anka rămase puțin pe gînduri, apoi porni încet și ea în urma lor, îngînînd un cîntecel.

Femeile se dezbrăcară în pielea goală și alergară în apa caldă. Aici nu puteai înota — rîul era prea puțin adînc, dar pe o asemenea arșiță era o desfătare și să te scufunzi în apă.

— Dar marea e departe de Tallin ? întrebă Iulia.

— Nu, răspunse Kristina. E alături.

— Eu am văzut marea numai în tablourile lui Aivazovski, mărturisi Amina. E albastră ?

Kristina se gîndi atîta înainte de a răspunde, încît femeile uitară de mult de întrebare.

— Uneori ea e albastră, alteori verde. Cel mai adesea e însă cenuşie.

— Ce ?

— Marea, răspunse Kristina.

— E adevărat că în Tallin străzile sînt atît de înguste, încît două maşini nu pot trece una pe lîngă alta ? se miră Iulia.

— Da, e adevărat.

— O să ne pofteşti înăuntru, dacă vom veni vreodată în oraşul tău, o să batem la uşa ta şi o să întrebăm : „Aici locuieşte Kristina Laev ?"

— Nu spune prostii.

— Vorbesc serios. O să ne primeşti ?

— Pe cine ?

— Pe noi, dacă o să venim ?

— O să vă primesc ! strigă Kristina. O să vă primesc !

Soarele se ascunsese după un nor, aerul însă rămînea încremenit, şi se respira cu greu. Începură să mănînce. Femeile stăteau culcate pe iarbă, aproape dezbrăcate.

— Un fel de rumeguş ! se strîmbă Anka, rupînd din pîinea neagră luată ca raţie. Se obişnuise cu o hrană mult mai bună. Şi laptele s-a acrit, se plînse ea, sorbind o înghiţitură din sticlă.

— Un vas poate fi comparat cu un om, spuse Amina Abaeva cu înţeles, uitîndu-se drept în ochii Ankăi. Dacă vasul nu e îndeajuns de curat, atunci se va acri cu siguranţă tot ce pui în el.

— Priviţi, ce-i acolo ?

— Cine, unde ?

— În tufişuri !

— Cineva ne urmăreşte pe furiş.

— Abdulla ! Ce ticălos !

— Lăsaţi-l să ne privească, spuse Anka şi se întoarse spre tufe cu fundul.

— Of, Anka, spuse cu amărăciune Amina Abaeva, ascunzîndu-şi în palme faţa, care îi rîdea, deşi se înroşise de spaimă.

— Nu-i nimic. Aşa îi trebuie. E lege ! Lasă c-o să-i fie acum ruşine ca unui cîine care şi-a făcut murdăria în odaie, atît de sinceră şi atît de serios îşi justifică Anka acţiunile sale încît oricît ar fi părut de ciudat, în clipa asta Kristina simţi faţă de ea chiar o oarecare simpatie.

Se îmbrăcară repede şi plecară spre brazdele de cartofi, fără să-l mai pomenească nici una pe Abdulla. Nici despre Ganeev n-aveau chef să vorbească : păţise desigur, ce meritase.

— Dacă ar depinde de mine, l-aş băga pe Hitler într-o cuşcă de fier şi l-aş căra peste tot, să audă oamenii ce fel de monstru dezgustător a creat natura, spuse deodată Iulia, cu totul pe neaşteptate.

— E greu să crezi că l-a născut o femeie, spuse gînditoare şi Amina Abaeva. Poate să se nască oare dintr-o femeie un astfel de vampir, blestemat de toate mamele lumii ?

— Vine ploaie, Anka privi în sus, către cer.

Pe cerul senin de dimineață înainta acum un nor uriaș și jos.

— Ce, ești de zahăr ? se supără Iulia. Anka le tulburase discuția atît de serioasă.

Vremea însă se schimbă într-adevăr brusc, începu să bată vîntul, ridicînd vîrtejuri de praf. Femeile înhățară săpăligile și se apucară de lucru.

Deodată, se întunecă așa de tare, încît chiar frunzele de un verde-deschis ale cartofilor părură negre. Amina ridică capul și strigă :

— Aoleu, o să le plouă !

Aruncă săpăliga și o luă la goană de-a dreptul peste cîmp.

— Voi de ce vă uitați, ați căscat gurile, nu înțelegeți ? țipă Anka și se repezi după Amina.

Grînele fuseseră tocmai întinse pentru uscat lîngă magazii, cînd năvăli norul uriaș și amenințător, asemănător botului unei fiare tîmpe. Păsărelele se ghemuiau cu frică la pămînt și vîntul bătea rece, ca în octombrie, smulgea fustele și basmalele, părînd că poate mătura totul de pe lume.

Sub cerul negru-liliachiu se năpusteau, nădăite de sudoare, femeile — duceau grîul înapoi în magazii.

— Prelata ! Unde-i prelata ? strigă Maria. Tîrîră prelata cea grea tuspatru — Tilde și Maria, Fatima și Agata. Ca pe mare, înaintea unei mari furtuni. Și deodată Agata văzu că spre ele aleargă niște femei, între care o recunoscu și pe fiica ei Iulia.

Și imediat paisprezece mîini apucară de prelată. Agata înfigea țărușii mici în pămînt, în timp ce Fatima fixa colțurile prelatei să nu fie smulsă de vînt.

Grînele fură acoperite.

Răsuflînd din greu, Fatima privi cerul negru, pămîntul negru și întinse brațele. În palma ei tremurătoare căzură picături rare și grele. Dar mai înainte ca femeile să se ascundă de ploaia torențială, veni în goană un călăreț. Acesta văzu grînele la adăpost, dădu aprobator din cap, bătu calul pe grumaz, se întoarse și galopă înapoi. Peste o clipită, femeile văzură numai bulgării mici de noroi ce zburau de sub copite și cele două cosițe ude ale președintei Feima Ibraghimova.

Kristina stătea în picioare în ploaie, cu fața ridicată în sus. Toate erau atît de bune — ploaia, trupul dogoritor și cum stătea ea în picioare, ținîndu-și fața ridicată în sus. Celelalte se furișaseră în magazie și se așezaseră pe grînele pe care izbutiseră să le vîre aici în primele minute de panică, ascultînd bubuiturile grele ale tunetului. Acum însă Fatima se trăsese departe de Agata, de parcă nici nu fusese clipa în care mîinile lor se străduiseră într-un singur avînt să țină prelata.

Nu-l iertase încă pe Ahmet.

Ploua, dar soarele începuse să strălucească. Cele șaisprezece mîini se odihneau. Maria întredeschise ușor ușa și apoi o deschise larg. Ziua era luminoasă și senină. Mirosea a chi-

mion, din pămînt se înălţa aburul şi pe cerul senin şi albastru strălucea orbitor soarele.

Şi iarăşi fu linişte, foarte multă linişte.

3

De o parte a uliţei arşiţa istovitoare a soarelui, de cealaltă — umbre liliachii şi răcoroase, iar la mijloc drumul prăfuit şi nepăsător. Satul prînzea. Găinile cotcodăceau alene, fără să ia în seamă nici chiar codobaturile ce le furau mîncarea, şi nici pisicile, care, întinzîndu-se şi tîrîndu-şi cozile pe pămînt, se furişau prin curţi. Spre seară, la brutărie fu scoasă pîinea şi toată uliţa se umplu de o dulce mireasmă. Într-un măceş zumzăiau albinele, culegînd polenul de pe florile de un roşu-aprins. Desculţă, Kristina se ducea pe o ulicioară pustie a satului spre cîmp. Aruncă o privire gînditoare izbei părăsite, năpădită de tufe dese. O păsărică piui pe gard şi, înspăimîntată, îşi luă zborul. Ca Klaus Letonul care într-o bună zi, dis-de-dimineaţă, dispăruse de aici. Îşi luase armonica şi sculele, părăsind totul — toate căldările şi samovarele, toate ceasurile, toate cizmele, reparate şi rupte.

Poate că undeva într-un alt sat, îşi desfăcea sculele pe o masă şi mîinile lui palide şi mari reparau acolo încălţămintea ruptă ca să mai ţină încă o vreme. Cine ştie ?

Uliţa se sfîrşea spre rîu într-un povîrniş şi Kristina coti pe drumul de ţară. Greierii ţiuiau în iarba fierbinte, prin aerul moale şi încins de arşiţă zburau de ici-colo fluturii. Şi Kristina se gîndea la Estonia.

Ieri, cînd împreună cu Xenia Beloborodova stătea pe drumul mare, care trece prin Takmak şi dispare ca o dunguliţă luminoasă în depărtare, Xenia spusese :

— Nu, Kristina, nu voi rămîne în Takmak şi nici în Estonia nu mă voi întoarce după război, patria mea este Rusia, numai să fiu eu demnă de ea...

Kristina mergea desculţă şi privea drumul acela îngust dintre ţarini. Jur împrejur înfloriseră florile aurii de piciorul-cocoşului, romaniţele, şi se înălţau săbiile ruginii ale măcrişului. Îşi ridică ochii. Departe, înainte, mergeau tovarăşele ei de drum. Kristina puse mîinile la gură şi strigă. Ele se întoarseră şi-i făcură semn cu mîinile să se grăbească. Să meargă mai departe împreună.

„N-aş putea să-mi explic, de ce mi-a devenit drag tot ce mă înconjoară aici şi oamenii... se gîndi Kristina. Ce drum lung este înaintea mea şi cît de mult va mai trebui încă să merg, ca să devin demnă de aceşti oameni şi de vremurile în care mi-a fost dat să trăiesc.“

VOR APĂREA:

Ferny Besson
TREPTELE NEGRE

Paul Guimard
STRADA LE HAVRE.
LUCRURILE VIEȚII

Geoges Limbour
ARBUȘTII DE VANILIE

Leif Panduro
FERESTRELE

Nevena Stefanova
MULAJUL DE GHIPS

Gérard Walschap
HOUTEKIET

Lector : NINA GRIGORESCU
Tehnoredactor : VICTOR MAȘEK

*

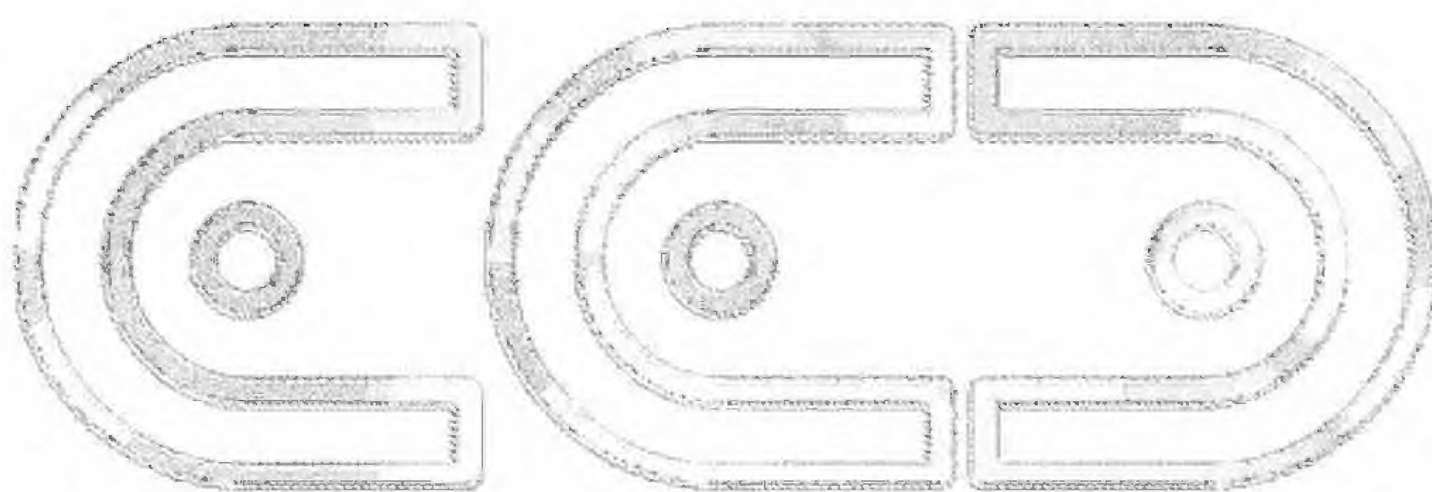
Bun de tipar 23.V.1980. Coli tipar 15.

*

Tiparul executat sub comanda
nr. 826 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

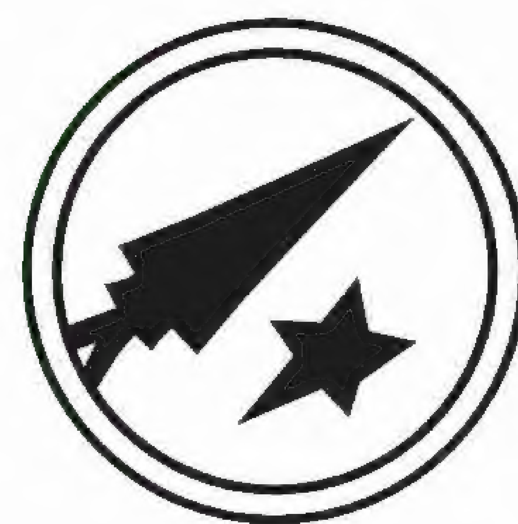
Anonim

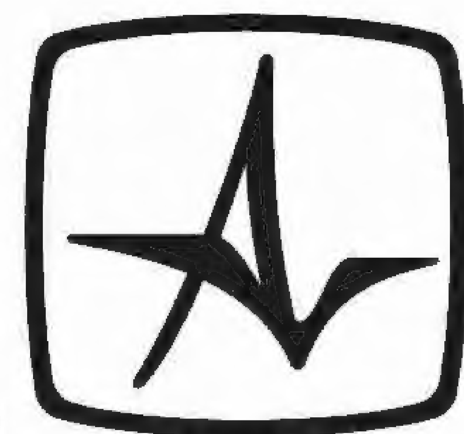

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

